

JORNADES D'ESTUDIS LOCALS

Inca, 27 i 28
de novembre de 2009

Ajuntament d'Inca
Àrea de Cultura i Educació

X JORNADES
D'ESTUDIS LOCALS

X

JORNADES
D'ESTUDIS LOCALS

Ajuntament d'Inca
Àrea de Cultura i Educació

Amb el patrocini de:

COMISSIÓ CIENTÍFICA

Guillem Rosselló Bordoy
Maria Barceló Crespi
Santiago Cortès Forteza
Gabriel Pieras Salom
Bartomeu Martínez Oliver
Francesca Tugores Truyol
Maria Payeras Crespi

EDICIÓ

Ajuntament d'Inca

ASSESSORAMENT LINGÜÍSTIC

Servei Municipal de Normalització Lingüística de l'Ajuntament d'Inca

DISSENY I MAQUETACIÓ

dcp3.es

IMPRESSIÓ

Ingrama S.A.

DIPÒSIT LEGAL

PM-0577-2010

L'Ajuntament d'Inca no es responsabilitza dels continguts de les comunicacions, els quals corresponen als autors respectius.

X JORNADES
D'ESTUDIS LOCALS

Inca, 27 i 28
de novembre de 2009

índex

- 11 **PONÈNCIA: INTRODUCCIÓ AL PAPER DE LA DONA A LA UNIVERSITAT**
Montserrat Casas Ametller
- 23 **10 EDICIONS DE JORNADES D'ESTUDIS LOCALS D'INCA . BALANÇ DE QUINZE ANYS DE TREBALL SILENCIÓS (1994-2009)**
Santiago Cortès Forteza
Bartomeu Martínez Oliver
- 27 **UN EPISTOLARI, MALAURADAMENT CURT, DE FRA MIQUEL COLOM**
Guillem Rosselló Bordoy
- 45 **CARTES DE MARIA ANTÒNIA SALVÀ A MIQUEL DURAN (1909-1924)**
Francesc Lladó Rotger
- 59 **CORRESPONDÈNCIA ENTRE MIQUEL DURAN I MARIA ANTÒNIA SALVÀ (1910-1926)**
Francesc Lladó Rotger
- 75 **LA LLUITA CONTRA L'AUTOPISTA PALMA-INCA**
Pere J. Garcia Munar
- 89 **CLAUSTRE DE SANT DOMINGO: UN PASSEIG PER LA SEVA HISTÒRIA**
Maria Magdalena Gelabert Oliver
- 99 **PROPOSTA D'UN ITINERARI MODERNISTA A LA CIUTAT D'INCA**
Carme Mayol Adrover
Guillem Alexandre Reus Planells
- 119 **LA PINTURA DELS LÓPEZ AL MONESTIR DE SANT BARTOMEU D'INCA**
Blanca M. Buades García
- 131 **RARA MONEDA D'UN CAFÈ D'INCA**
Joan Llabrés Estrany
- 139 **ELS ORGUES D'INCA, ORGANERS I ORGANISTES**
Joan Parets Serra
- 139 **UNA DENÚNCIA INTERESSADA: LA DEPURACIÓ DE FRANCESC SALAS JANER**
AMEIB: Jaume Serra Barceló,
Esperança Ramis de Plandolit,
Antoni Aulí Ginard
Joan Carbonell Matas
- 163 **LES ESCOLES PARROQUIALS A INCA**
Pere Fiol Tornila
Catalina Ferrà Cantera
- 179 **ELS BÉNS DE JOAN FUSTER, DONZELL, A INCA (1503)**
Maria Barceló Crespí
- 189 **PRODUCCIÓ I REPRODUCCIÓ DEL PODER. EL BENEFactor JOANOT TROBAT MALFERIT (1650) I LA FUNDACIÓ DEL MONESTIR DE MONGES JERÒNIMES, I EL RETAULE DE SANT JOAN DE LA PARRÒQUIA DE STA. MARIA D'INCA.**
Santiago Cortès Forteza
Bartomeu Martínez Oliver
- 223 **REPERCUSSIÓ DE LA SETMANA TRÀGICA A MALLORCA (INCA, 1909-1910)**
Miquel Pieras i Villalonga
- 247 **LA PRIMERA REPÚBLICA A INCA (1873-1874)**
Joan Pau Jordà Sánchez
Joan Colom Ramis
- 259 **MATEU PUJADES ESTRANY: PRIMER BATLE DE LA REPÚBLICA A INCA (1932-1933)**
Antònia Llobera Torrens
i Maria Magdalena Payeras Capellà
- 273 **LLORENÇ BELTRAN SALVÀ "ES BARBÓ". APUNTS HISTÒRICS D'UNA TRAGÈDIA. 1873-1937**
Gabriel Pieras Salom
- 289 **EL CONGRÉS EUCARÍSTIC COMARCAL D'INCA 1960**
Carme Colom Arenas
i Santiago Cortès Forteza
- 299 **NOTÍCIES DE LA FÀBRICA DE TERRISSA FINA D'A. MUGNEROT A INCA A FINAL DEL SEGLE XVII**
Miquel A. Capellà Galmés
Francesca Tugores Truyol
Maria Magdalena Riera Frau

Serem el que vulguem ser si aprenem a mirar-nos a nosaltres mateixos sense pors, amb valentia girant la vista enrere, però sense perdre de vista el futur.

Els inquers no podem renunciar de cap de les maneres a la nostra història, o millor dit, a les nostres històries. Volem saber quins són els relats quotidians que protagonitzaren les persones que ens varen precedir, tant els personatges anònims com els coneguts. Tots ells construïren pedra a pedra aquest edifici sòlid que avui coneixem com Inca.

Un deure moral envers la cultura. Aquest era el repte que teníem per endavant quan ens decidírem, des de l'Ajuntament, a donar una empenta definitiva a les Jornades d'Estudis Locals. Volíem redescobrir i sobretot posar en valor el coneixement de la nostra història, de la nostra geografia, ciència, art, cultura. Era una manera de reconèixer autènticament allò que ens ha fet més grans, més forts, millors.

Avui puc dir amb una enorme satisfacció que les Jornades d'Estudis Locals han esdevingut allò en què tots pensàvem; un element cabdal per assegurar la continuïtat de la tasca d'investigació i la recerca contínua al nostre municipi.

En aquest volum que ara surt a la llum trobareu el millor d'una nova fornada investigadora. Aquestes pàgines són el fruit de moltes hores de feina voluntariosa, desinteressada i encara ara molt poc reconeguda. Les protagonistes d'aquest llibre són les comunicacions, però per damunt de tot els historiadors, els mestres, els geògrafs, els llicenciats o els simples estudiosos aficionats que han invertit part del seu temps en aquesta encomiable feina. Treure de la pols i de l'oblit una història, un personatge i posar aquesta informació a l'abast de tothom és aprendre un poc més del que érem i del que hem arribat a ser. Per tant, no hi ha preu que pugui pagar una feina d'aquest abast perquè la generositat de l'esforç és extraordinària.

Tots els que han participat en aquest volum han dibuixat línia a línia, han modelat pàgina a pàgina un retrat, cada vegada més minuciós, de l'Inca que ha anat madurant, creixent i fent-se gran.

Personalment, he de dir que, en un moment com l'actual, en el qual m'acomiad de la batlia que hauré tengut l'orgull de representar durant quinze anys, sent que he complit el meu deure amb la cultura inquera, una cultura que avui és més forta, rica i variada. No tenc cap dubte ni un que aquestes Jornades tendran continuïtat durant molts anys perquè hi ha empenta investigadora i, sobretot, interès i curiositat per conèixer més.

10 Esper i desitj que amb aquest nou exemplar es cobreixi un poc més el buit, cada vegada més petit, que existia envers el nostre coneixement més quotidià i popular.

No vull descuidar-me, amb aquestes senzilles línies, de felicitar a tots aquells que en major o menor mesura han aportat el seu granet d'arena per fer possible aquesta publicació, començant pels autors de les comunicacions i finalitzant per totes i cadascuna de les institucions que s'han implicat en el projecte.

Pere Rotger i Llabrés
Batle d'Inca

EL PAPER DE LA DONA A LA UNIVERSITAT

11

MONTSERRAT CASAS AMETLLER

El 26 d'agost de 1789 l'Assemblea Constituent francesa aprovà la Declaració dels Drets de l'Home i del Ciutadà on es definien els drets personals i col·lectius de la naturalesa humana. D'aquesta naturalesa, en quedava exclosa la dona, cosa que provocà que la pensadora Olympe de Gournes escrivís dos anys després un document no oficial en la història dels drets humans, la Declaració dels Drets de la Dona i de la Ciutadana, on es reivindicava l'equiparació d'ambdós sexes i al mateix temps feia palesa la necessitat de participació pública de la dona en la vida del país.

La manca de visibilitat de la dona en totes i cada una de les branques del saber i també el seu paper en el desenvolupament històric i social és evident. La simple consulta de materials bibliogràfics ho confirma: sembla com si els avenços de la humanitat els haguessin fet només els homes. El 1946 l'ONU establí una Comissió Social i Jurídica de la Dona depenent del Consell Econòmic i Social per tal de preparar informes i recomanacions que permetessin promoure els drets de les dones en els àmbits polític, econòmic, social i educatiu, com també la implementació de polítiques que fessin real el fet que els homes i les dones han de tenir els mateixos drets.

Les mesures polítiques de l'administració Kennedy amb la promulgació de l'Affirmative Action de 1961 per a les comunitats ètniques nord-americanes també foren aplicades a les dones. El 1975 fou declarat Any Internacional de la

Dona i, per la seva part, el Tractat d'Amsterdam de 1997 insistí en la necessitat d'igualtat entre homes i dones, tal com s'especificava al Conveni Europeu de Drets Humans de 1950. El 1989 fou l'any de la redacció de la Carta Comunitària d'Acció Social que permetia realitzar accions efectives per a la igualtat entre homes i dones i, a Espanya, es promulga la Llei 3/2007, de 22 de març, per a la igualtat efectiva entre homes i dones on llegim:

«Las mujeres y los hombres son iguales en dignidad humana, e iguales en derechos y deberes. Esta Ley tiene por objeto hacer efectivo el derecho de igualdad de trato y de oportunidades entre mujeres y hombres, en particular mediante la eliminación de la discriminación de la mujer, sea cual fuere su circunstancia o condición, en cualesquiera de los ámbitos de la vida y, singularmente, en las esferas política, civil, laboral, económica, social y cultural para, en el desarrollo de los artículos 9.2 y 14 de la Constitución, alcanzar una sociedad más democrática, más justa y más solidaria.»

La dona a la Universitat espanyola

A pesar que l'educació dels infants, en el sentit més ampli del concepte, ha estat gairebé sempre en mans de les dones, l'educació de la dona ha estat marcada a l'Estat espanyol per la influència de l'Església. La dona era considerada com a element cohesionador de la família i, per tant, amb una funcionalitat domèstica; no calia la seva educació acadèmica, simplement necessitava saber llegir, escriure i desenvolupar les «tasques pròpies del seu sexe», una expressió ja utilitzada en el Dictamen de revocació de la Constitució de Cadis realitzat per Gil de Zárate el 1814 i que marcarà les distintes polítiques educatives fins a mitjan segle XIX.

Una xifra ens pot donar idea de la situació de la dona a l'educació superior. Al segle XIX només acabaren una carrera universitària cinc dones a la Universitat Central: per la Facultat de Ciències, Rosario Ibiurrún; per la Facultat de Lletres, Matilde Padrós i Maria Amalia Vicenta Goyri; per la Facultat de Medicina, Adoración García i Martina Castells. Tres d'elles varen llegir també la seva tesi doctoral. Per una altra part, el 15 de novembre de 1906 Marie Curie féu la primera classe a la Sorbonne: era la primera vegada que una dona impartia una lliçó a la universitat de París.

Aquesta situació, afortunadament, ha canviat. La dona s'ha integrat a l'educació superior i les universitats han adaptat les seves legislacions i actuacions al procés d'igualtat entre homes i dones. Així ho demostra l'existència a les universitats nord-americanes de mesures provinents de l'Affirmative Action que són regulades per el Chancellor's Committee on Women instituït el 2005, que vetlla per:

- Contractar i promocionar la dona en facultats i càrrecs de gestió acadèmica i administrativa.
- Establir mesures d'equilibri entre el treball i la vida familiar.
- Establir oportunitats educatives per a les dones que estudien.
- Ajudar les dones per accedir a càrrecs de responsabilitat en empreses amb les quals les universitats mantinguin relacions comercials o de finançament de programes.
- Ajudar les dones perquè es dediquin a la recerca, especialment aquelles que ocupen càrrecs d'associades o assistents.

La legislació espanyola abans esmentada promou no sols l'equiparació entre homes i dones a la Universitat i les administracions públiques, sinó que fomenta la inclusió en els plans d'estudis d'ensenyaments en matèria d'igualtat, la creació de postgraus específics, així com la realització d'estudis i de recerca especialitzats.

Així i tot, la distribució de les jerarquies acadèmiques a la Unió Europea encara és molt baixa pel que fa a les dones. Als països comunitaris, el nombre de catedràtiques se situa entre el 5% (Suïssa, Bèlgica, Holanda) i el 18% (Finlàndia), sense variacions considerables a les distintes disciplines. Les xifres de professors titulars i associades són superiors (de manera general, entre el 35% i 45% respectivament, segons el país). Mentrestant, a la universitat espanyola, el nombre de catedràtiques és del 13,9%, si bé anualment es produeix un creixement d'entre el 0,5% i l'1% (figura 1).

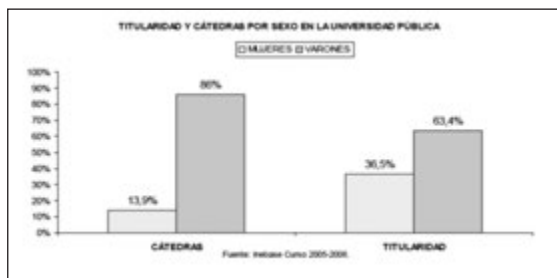

Figura 1

Per una altra part, mentre el nombre de l'alumnat femení és clarament superior enfront dels homes, podem observar un efecte contrari pel que fa als càrrecs acadèmics ocupats per les dones (figures 2 i 3). Els titulars d'universitat solen ser majoritàriament dones, mentre que els llocs de catedràtics corresponen als homes (figura 4).

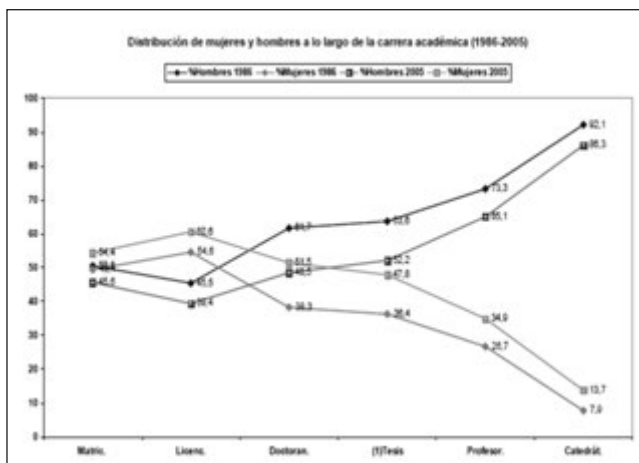

Figura 2

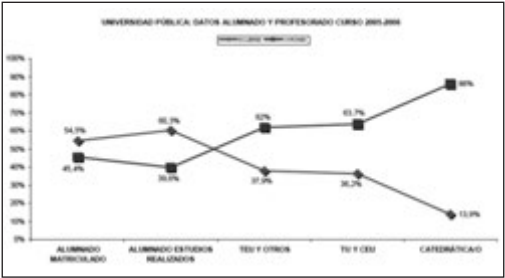

Figura 3

Figura 4

A la Universitat de les Illes Balears, el percentatge de dones titulars se situa al 34,1%, inferior a la mitjana general del 36,5%. En canvi, es produeix un augment en el percentatge de dones catedràtiques, que se situa en el 20,2% (figures 5 i 6). Aquest canvi es percep si es pren com a indicador la proporció de dones titulars per catedràtica i d'homes titulars per catedràtic, de manera que la ràtio entre homes i dones és de 2 titulars per catedràtic i 4,1 titulars per catedràtica.

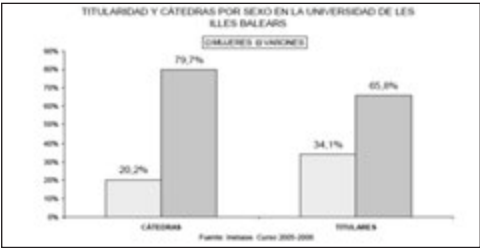

Figura 5

Figura 6

Pel que fa al percentatge d'alumnes de primer i segon cicle per branca de coneixement i també de titulats, cal destacar que les dones són majoritàries als ensenyaments d'humanitats, ciències de l'educació i ciències de la salut, mentre que els ensenyaments tècnics són majoritàriament seguits per homes (figura 7). Respecte del nombre total de l'alumnat, les dones superen els homes en un 20,2% (figura 8). També són les que superen un major nombre de crèdits en tots els estudis que s'imparteixen a la UIB (figura 9).

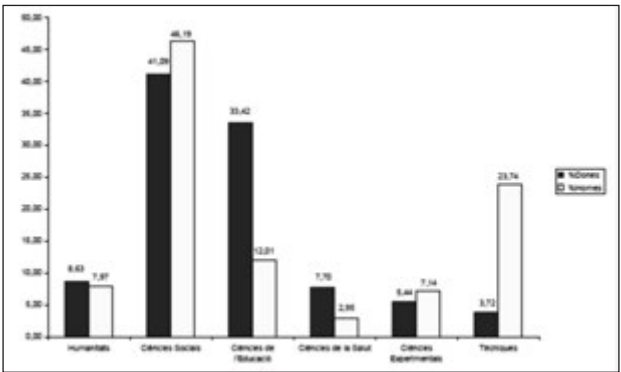

Figura 7

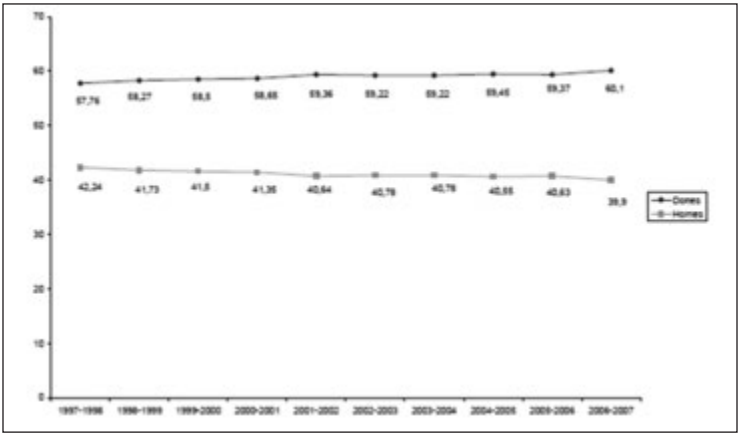

Figura 8

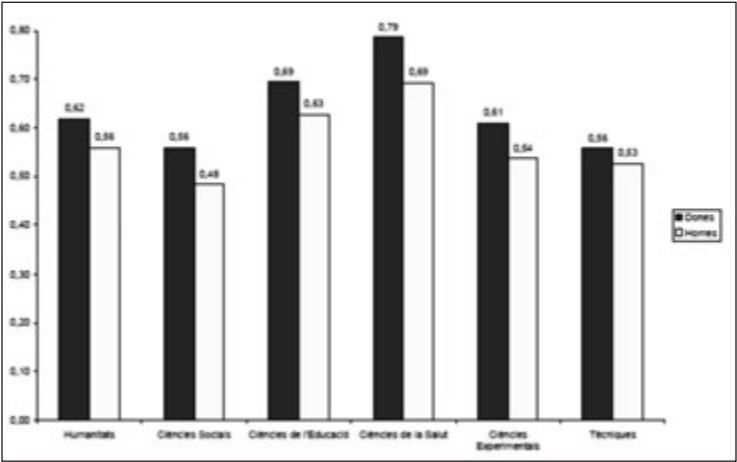

Figura 9

El professorat de la UIB continua sent majoritàriament masculí (figura 10), si bé és una dinàmica que s'està canviant. Els departaments on trobam una majoria de dones coincideixen amb les branques que abans especificàvem respecte de l'alumnat: Biologia Fonamental i Ciències de la Salut, Pedagogia, Filologia Espanyola i, finalment, Fisioteràpia i Infermeria (figura 12). La carrera administrativa sembla que continua sent un recorregut professional assimilat a la dona: a la UIB gairebé el 65% són dones, enfront del 34% d'homes (figura 11).

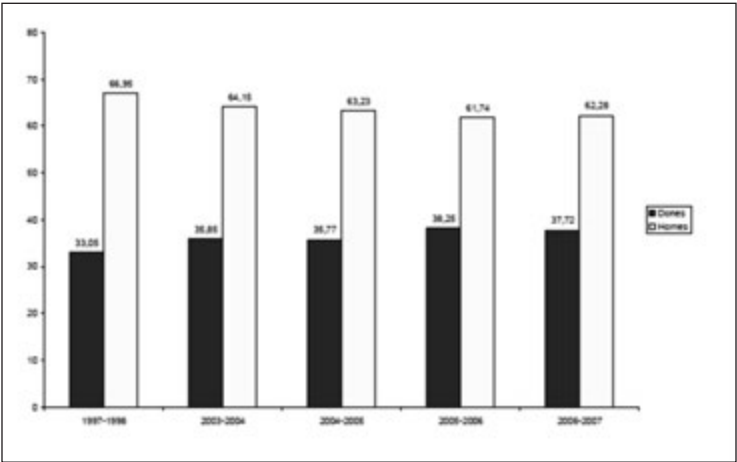

Figura 10

Funcionaris/àries	Dones	Homes	Total
Tècnic/a superior	21 (43,75%)	27 (56,25%)	48
Tècnic/a de gestió	27 (57,45%)	20 (42,55%)	47
Administratiu/a	126 (72%)	49 (28%)	175
Auxiliar administratiu/a	158 (66,40%)	73 (31,60%)	231
Conserge	1 (100%)	0	1
Total funcionaris/àries	333 (66,32%)	169 (33,67%)	502
Personal laboral	Dones	Homes	Total
Grup I	6 (60%)	4 (40%)	10
Grup II	6 (66,67%)	3 (33,33%)	9
Grup III	5 (100%)	0	5
Grup IV	0	4 (100%)	4
Grup IV.1	1 (50%)	1 (50%)	2
Grup IV.2	6 (66,67%)	3 (33,33%)	9
Total personal laboral	24 (81,54%)	15 (38,46%)	39
Total PAS UIB	357 (65,90%)	184 (34,10%)	541

Figura 11

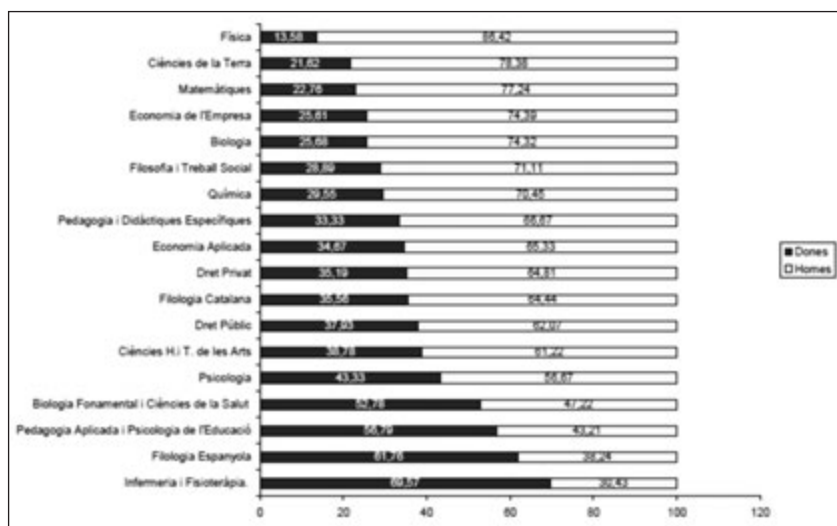

Figura 12

Dona i recerca

Segons l'Informe de la Comissió Europea de Política Científica, observem una escassa presència de les dones al món científic, contrastada amb el nombre d'estudiants matriculades, que supera el 51%. A pesar de l'augment gradual en la contractació de professors, a les distintes acadèmies científiques la presència femenina és extremadament baixa: basten alguns exemples com la Royal Society (4%), l'Organització Europea de Biologia Molecular (9,2%) o el CERN (5%).

18 A les reials acadèmies espanyoles el creixement de presència de la dona ha estat molt irregular, de manera que encara segueix essent molt deficitària (figura 13), i a l'àmbit de la innovació, només un 3% dels càrrecs superiors és ocupat per dones.

INSTITUTO DE ESPAÑA Y REALES ACADEMIAS				
	MUJERES	VARONES	% MUJERES	% VARONES
INSTITUTO DE ESPAÑA	1	9	10%	90%
REAL ACADEMIA ESPAÑOLA	3	39	7,1%	92,8%
REAL ACADEMIA DE LA HISTORIA	3	29	9,3%	90,6%
R. A. DE BELLAS ARTES DE SAN FERNANDO	2	58	3,3%	96,6%
R. A. DE CIENCIAS EXACTAS	1	41	2,3%	97,6%
R.A. DE CIENCIAS MORALES Y POLÍTICAS	-	36	-	100%
REAL ACADEMIA NACIONAL DE MEDICINA	1	42	2,3%	97,6%
R. A. DE JURISPRUDENCIA Y LEGISLACIÓN	-	37	-	100%
REAL ACADEMIA NACIONAL DE FARMACIA	5	40	11,1%	88,8%

Figura 13

En aquest sentit, els objectius fonamentals per revaloritzar el paper de la dona en la recerca passen per:

Aconseguir que les dones dedicades a la ciència i la recerca ocupin el lloc que, per mèrits, els pertoca.

Fer visibles les acadèmiques als distints documents estadístics sobre la ciència. Promoure els estudis sobre el sistema científic per tal de donar a conèixer els progressos i obstacles que troben les científiques i les acadèmiques per realitzar la seva tasca.

Fomentar la paritat en els tribunals, comissions i experts enviats als organismes internacionals.

Tal com ha comentat el comissari de Ciència i Investigació de la UE Janez Potocnick, no hi ha lloc per a la discriminació de gènere si Europa vol assolir la fita del 3% del PIB destinat a la recerca i el desenvolupament (figures 14 i 15). Aquest objectiu significa incrementar en 700.000 el nombre d'investigadors, una xifra molt difícil d'aconseguir si no es compta amb la població femenina, que suposa el 53% de la població general; per aconseguir-ho, les administracions han de començar a aplicar mesures per tal de pal·liar la discriminació de gènere.

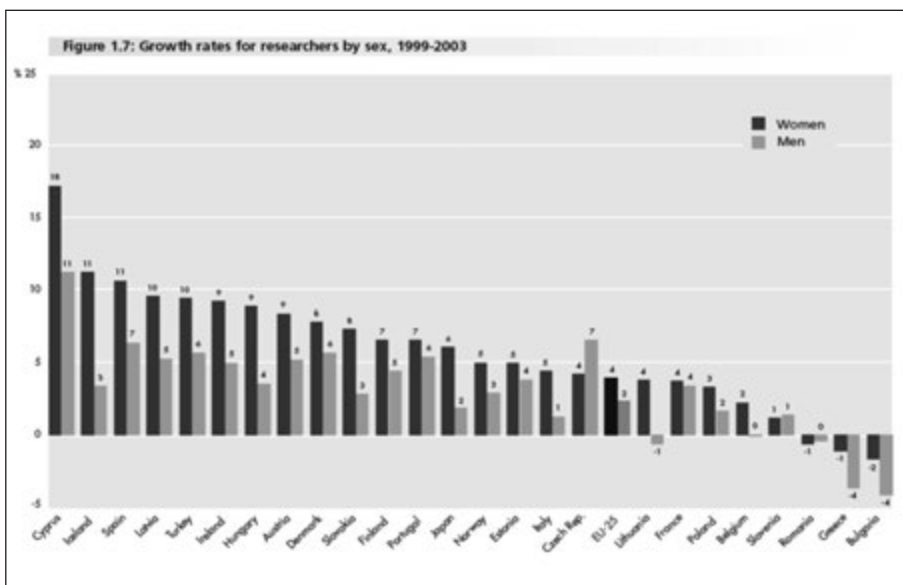

Figura 14

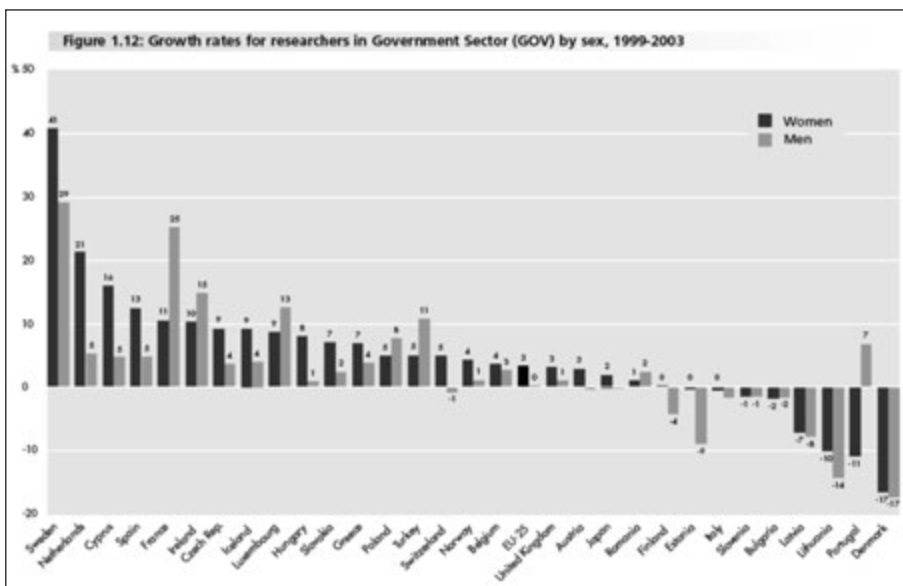

Figura 15

Les xifres generals de la recerca feta per dones (R+D+I) són significatives, a pesar que les institucions de recerca (figura 16), l'índex d'impacte dels treballs (figura 17) i el nombre de doctores (figura 18) encara s'han de millorar.

Dones investigadores

Mitjana europea: 29% (+4%)
Mitjana espanyola: 36% (+11%)

Dones doctores

Mitjana europea: 43% (+7%)
Mitjana espanyola: 45% (+5%)

Producció científica

Al 65% de la producció científica participen dones, si bé només un 5% és d'autoria femenina. El major nombre d'aportacions de la dona es produeix als àmbits de les ciències socials, la ciència i tecnologia dels aliments i el dret.

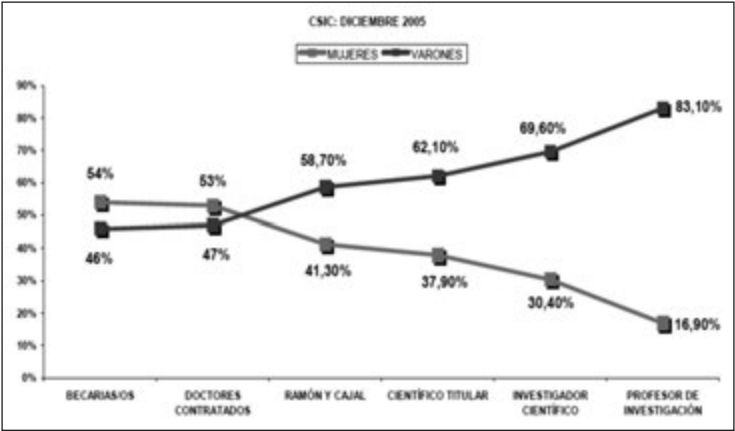

Figura 16

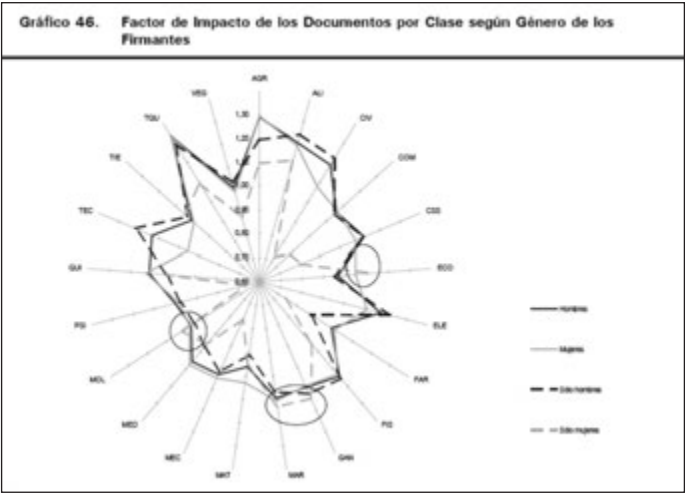

Figura 17

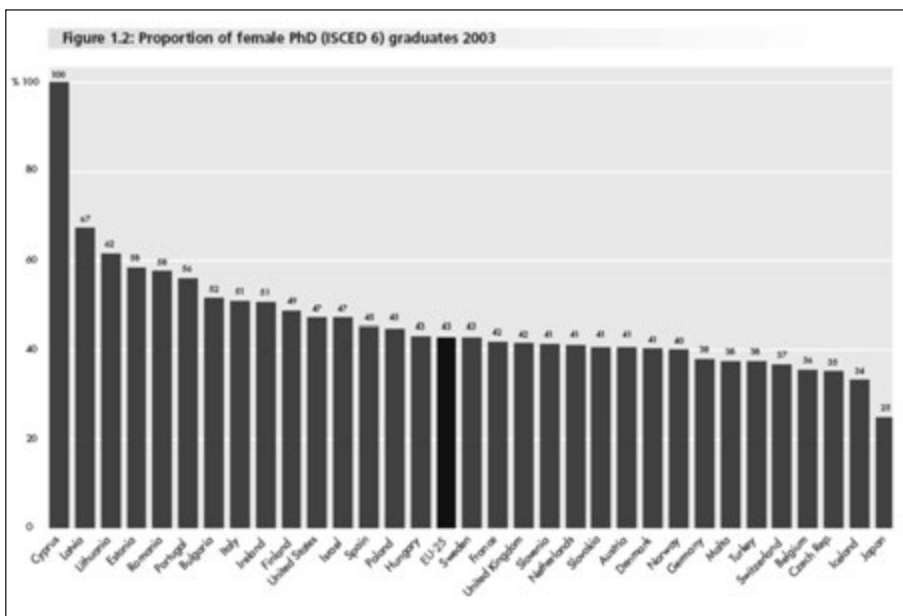

Figura 18

El lideratge de la dona a la Universitat

Els percentatges de la presència de la dona en els rectorats se situen entre el 5% de França i Alemanya, i el 18% de Suècia. A Espanya només hi ha quatre rectores d'un total de 50 universitats públiques (figura 19).

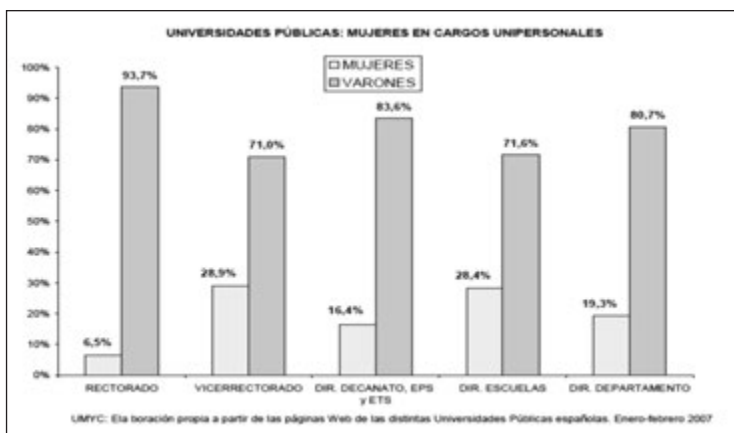

Figura 19

El lideratge de la dona és caracteritzat a l'estudi realitzat per l'Institut de la Dona de la Universitat de Sevilla de la manera següent:

Les dones fan ús del poder com a mecanisme constitutiu i regulador de les relacions socials diferent al dels homes.

El clima de les institucions i l'estil del lideratge sol ser «flexible» en la gestió

amb un procés d'adaptació a les distintes situacions. L'eficàcia dels processos directius als departaments universitaris augmenta significativament quan les directores han rebut una formació específica en estratègies de dinàmica social i creació de cultures del treball.

La principal conseqüència de l'exercici de les tasques de gestió universitària sol ser el deteriorament de les tasques de recerca.

Les dones que ocupen càrrecs de gestió han de conciliar la vida laboral amb la familiar a través de l'esforç personal.

A pesar que la dinàmica de la Universitat de les Illes Balears pel que fa a la gestió acadèmica no és gaire diferent a la nacional (figura 20), a la UIB el nombre de professores augmenta lentament, com també el nombre de dones que ocupen càrrecs de responsabilitat.

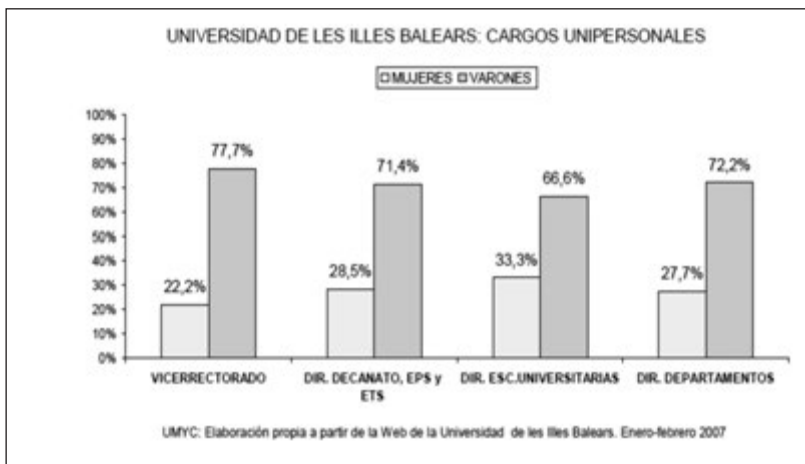

Figura 20

Conclusions

La visibilitat de la dona a la Universitat i a la societat necessita la implicació d'homes i dones amb l'objectiu comú de la igualtat. En aquest sentit, la UIB disposa d'una Oficina per a la Igualtat d'Oportunitats entre Homes i Dones, com també de la Càtedra de Violència de Gènere i l'Associació Dones i Lletres, totes amb una gran activitat. Igualment desenvolupa una gran quantitat d'activitats formatives com la Universitat d'Estiu d'Estudis de Gènere, les assignatures de lliure configuració, els títols propis i el títol de Màster Universitari en Polítiques d'Igualtat i Prevenció de la Violència de Gènere.

Cal continuar la tasca de visibilitat de les polítiques de gènere i crear les condicions adequades a fi que la participació de la dona en les tasques de docència, recerca i gestió no suposi un sobreesforç com fins ara.

10 EDICIONS DE JORNADES D'ESTUDIS LOCALS D'INCA. BALANÇ DE QUINZE ANYS DE TREBALL SILENCIÓS (1994-2009)

SANTIAGO CORTÈS FORTEZA
BARTOMEU MARTÍNEZ OLIVER

Les Jornades d'Estudis Locals d'Inca (JELI) són el resultat de la intensa inquietud d'una interessant part de la població inquera i de la comarca del Raiguer, sens oblidar gent d'altres indrets de Mallorca, per tal de conèixer i divulgar un gran ventall d'aspectes de la seva idiosincràsia com a poble i com a comunitat.

Un dels objectius que sempre han marcat el full de ruta de les Jornades ha estat l'elevat interès científic, però també la voluntat de crear un espai en el qual puguin sortir a la llum estudis que molts d'inquers i inquieres han dedicat a la investigació i recerca del municipi per tal que a dia d'avui no dormin reclosos en algun calaix. L'interès municipal i de la comissió científica d'experts que hi participen des de la seva creació l'any 1994 és el d'evitar que la memòria s'esvaeixi i que qualsevol persona tengui la possibilitat d'aportar un granet d'arena al coneixement global o particular de la nostra història, patrimoni o cultura.

Tot i existir estudis puntuals gràcies als investigadors locals que treballen aspectes històrics i culturals de la ciutat, pensam que fa falta crear més coneixement. Aquestes Jornades serveixen, doncs, per a la reflexió científica i el debat d'idees des de l'òptica de diferents àmbits: la cultura, el patrimoni, l'art, la geografia, la història i un llarg etcètera. En el marc dels objectius de les Jornades d'Estudis Locals d'Inca (1994-2009) realitzades fins al dia d'avui, veim una tasca paral·lela a la vessant més estricta del coneixement: s'intenta afavorir l'ús de la cultura, com també un clar suport científic a l'acció comunitària i

l'arrelament comunitari dels ciutadans d'Inca.

El balanç que es pot realitzar després de 10 edicions és positiu:

10 ponències

166 comunicacions. 43 realitzades en equip.

95 comunicants

PONÈNCIES

1ª Guillem Rosselló Bordoy

2ª Antoni J. Colom Cañellas

3ª Guillem Rosselló Bordoy

4ª Lluís Maicas Socias

5ª Pere-Joan Llabrés i Martorell

6ª Joan Moll Marquès

7ª Carles Manera Erbina

8ª Santiago Cortès i Forteza

9ª Gabriel Ensenyat Pujol

10ª Montserrat Casas Ametller

COMUNICACIONS

Arnau Amer Sastre, 7

Antoni Aulí i Ginard, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10

Maria del Mar Badia Picó, 7

Maria Barceló Crespí, 2, 3, 10

Emilio Bejarano Galdino, 1

Catalina Bennàssar Beltran, 6

Josep Benítez Mairata, 1, 2, 3, 4

Margalida Bernat i Roca, 2, 2, 3, 4

Joan Buades Crespí, 2

Màxim Campillo Illán, 1, 2, 3

Joan Carbonell Matas, 10

Bartomeu Carrió i Trujillano, 1

Miquel A. Capellà Galmés, 6, 7, 8, 10

Joan Carbonell Matas, 8, 9

Margalida Castells Valdivieso, 6

Arnau Company i Matas, 1

Carme Colom Arenas, 7, 8, 9, 10

Joan Colom Ramis, 10

Santiago Cortès i Forteza, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 7, 8, 9, 9, 10, 10

Pedro Pablo Delgado Alemany, 3

Miquel J. Deyà Bauzà, 6

Pere Elies Riera Femenies, 7

Joan Estrany i Bertos, 5, 5

Juan Fernández Hernández, 5, 5, 5, 5, 5, 5, 5, 5

Catalina Ferrà Cantera, 10

Gabriel Fiol Mateu, 3, 4, 7, 8, 9

Pere Fiol i Tornila, 1, 2, 3, 4, 6, 7, 9, 10

Gabino Fornas García, 6,

Pere Fullana Puigserver, 1, 2
 Sebastià Gamundí Andreu, 6
 Bartomeu Garau Moranta, 4, 5, 6, 7
 Pilar Garcia Mas, 6
 Pere J. Garcia Munar, 10
 Maria Magdalena Gelabert Oliver, 10
 Miquel Genestra Alomar, 4
 Antoni Gili Ferrer, 2, 3
 Antoni Ginard Bujosa, 3
 Isabel M. González Blanco, 5, 5, 5, 5, 5, 5, 5
 Simó Gual Truyol, 3, 7
 Martí Janer i Torrens, 2
 Joan Pau Jordà Sánchez, 10
 Joan Llabrés Estrany, 10
 Pere-Joan Llabrés i Martorell, 1
 Francesc Lladó i Rotger, 2, 3, 6, 7, 7, 8, 9, 9, 10, 10
 Antònia Llobera Torrens, 9, 10
 Jaume Lluís Salas, 6
 Jaume Llompарт Salvà, 2
 Carme Mayol Adrover, 10
 Màrius de Juan i Escuder, 3
 Miquel A. Marquès Sintes, 1
 Francesc Martorell Salvà, 6
 Maria Magdalena Martorell Palou, 7, 7
 Llorenç Massutí Nicolau, 7
 Bartomeu Martínez Oliver, 5, 5, 6, 6, 6, 7, 9, 10
 M. Antònia Matas Riutort, 1
 Joan Mates Pastor, 3
 Antoni Mayol Llompарт, 8
 Teresa Miquel Sellés, 6, 7
 Joan Miralles i Montserrat, 1
 Miquel Miralles Gili, 5
 Maria Esther Molina Costa, 6
 Joan Parets i Serra, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 9, 10
 Maria Magdalena Payeras Capellà, 10
 Damià Perelló i Femenia, 1
 Baltasar Perelló Carrió, 3, 6
 Gabriel Pieras Salom, 1, 2, 4, 6, 7, 8, 10
 Miquel Pieras Villalonga, 1, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 8, 9, 10
 Damià Pons i Pons, 1
 Guillem Alexandre Reus Planells, 10
 Antoni Marimon Riutort, 1
 Óscar Romero Crosa, 6
 Clara Maria Quetglas Carbonell, 5
 Miquel A. Raió Martín, 2
 Esperança Ramis de Plandolit, 8, 9, 10
 Pere Rayó Bennàssar 1, 4, 5
 Magdalena Riera Frau, 6, 7, 8, 10

Pere Rosselló, 2
Guillem Rosselló Bordoy, 1, 2, 10
Joan Rosselló Lliteras, 2, 5
Francesc Sáez Isern, 2
Manel Santana Morro, 2
Miquel Sbert i Garau, 1
Antoni Seguí Estrany, 2
Sebastià Serra Busquets, 1
Jaume Serra i Barceló, 2, 2, 3, 8, 9, 10
Bartomeu Servera Sitjar, 2
Jaume Sureda Negre, 6
Antònia Torelló Torrens, 7
Josep Antoni Troya López, 7, 8, 9
Francesca Tugores Truyol, 6, 6, 7, 8, 8, 9, 10
Guillem Vicenç Xamena, 5
Aina M. Vidal Mateu, 1
Arturo Vila Vidal, 6
Jordi Vidal Reinés, 3
Francesca Vives Amer, 1, 3, 4, 6

UN EPISTOLARI, MALAURADAMENT CURT, DE FRA MIQUEL COLOM, DEL TERCER ORDE REGULAR, FILL ADOPTIU D'INCA

GUILLEM ROSSELLÓ BORDOY

Aquesta comunicació a les X Jornades d'Estudis Locals d'Inca és un homenatge al pare Miquel Colom i Mateu, soci d'honor de la SAL i Fill Adoptiu i Predilecte de la ciutat d'Inca. En realitat tal comunicació hauria d'esser signada amb el seu nom, seguida de la postil·la: amb comentaris de G. Rosselló Bordoy.

La història té un començament molt recent quan Vicenç Baydal dirigí al bon amic i company Antoni Mas i Forners el correu electrònic recollit a l'epígraf que s'acompanya (document i) i que tracta del possible arabisme de l'expressió mallorquina a balquena, tot adduint la interpretació que d'ella va fer Federico Corriente:

"Balquena, A - Mallorquín) del andalusí balqaná'a cuyo significado se convirtió 'en abundancia', a partir del sentido clásico de qaná'ah, 'satisfecho del morigerado', originando expresiones como la que

usó Ibn Quzm'an 128/5/2 *Allāh yarzūq-ni alqanā 'afīh*, 'Allah me otorgue poder prescindir de esto'. Resulta que al recuperar esta voz obsoleta los autores de la Renaixença, que ignoraban el étimo, lo acentuaron incorrectamente, pues tendría que ser aguda. La ortografía debería de ser balcaná."¹

La proposta de Corriente sobre l'origen àrab de l'expressió és correcta encara que l'advertència referida a la pronunciació dins la parla habitual mallorquina és un xic aventurada. A balquena és una locució popular. La meva mare i la padrina materna la utilitzaven freqüentment. Pel que fa a la indicació del propi Corriente de ser una introducció dels autors de la Renaixença, accentuant-la incorrectament, diria que es basa en el testimoni del DCVB on els exemples recollits són, tots ells, provinents d'obres d'autors del segle XIX sense presentar testimonis anteriors ni molt menys medievals:

"Balquena. 1. Abundància (Mall.). Les noces ab gran balquena / lo vell Mascort manà fer, Costa Agre terra 71. S'usa quasi exclusivament en la loc. adv. a *balquena*: en gran abundància, M'ofereixen a balquena / de tot clima es fruits mes richs, Aguiló Poes. 69. Escampen flors a balquena / quan travessa la ciutat Alcover Cap al tard 32."²

És a dir, una locució popular que a la parla habitual ja havia perdut l'accentuació aguda i que s'ha mantingut amb força fins a temps recents. La sol·licitud de Vicenç Baydal posa sobre la taula una preocupant dèria del pare Miquel Colom de la TOR, eminent lingüista i arabista que des d'anys enrere plantejà el tema als seus fulls volanders que periòdicament repartia als assistents a la missa del convent franciscà d'Inca. És així com la correspondència mantinguda amb fra Miquel, els darrers anys de la seva llarga i fructuosa vida, mereixen sorgir de l'anonimat i aprofitant l'avinentesa de les presents Jornades donar a conèixer part de la ingent tasca investigadora sobre la toponímia insular i els arabismes conservats a la nostra parla.

A la sisena nota lingüística de fra Miquel, datada l'agost de 1986 (document II) es pot llegir el següent:

"Tenim dues expressions, d'ídèntic significat 'amb abundància' pròpies de les nostres illes. Són a 'betzefs' i 'a balquena'- La primera és certament aràbiga i la segona en té tot l'aspecte. Més això no demostra res ja que dites expressions poden haver estat apreses sentint-les emprar als musulmans, esclaus o no esclaus, que després de la conquesta quedaren en les illes. No és creïble que tots fugissin o que fossin passats per les armes."³

En aquest escrit l'interès del pare Colom no era el lingüístic sinó l'històric, perquè abans del paràgraf reproduït indicava la seva preocupació per saber si durant la conquesta de Jaume I l'any 1229 "existissin encara algunes famílies mossaràbiques que conservassin el seu propi romànic, a més dels esclaus, cristians o no cristians, romànics o no romànics, fruit de la pirateria moresca per la mar mediterrània."⁴

1 Corriente, Federico. *Diccionario de arabismos y voces afines en iberoromance*.

2 DCVB *sub voce*.

3 Colom, Miquel. *Sobre lingüística VI*. Inca: agost de 1986.

4 Colom, Miquel. *Sobre lingüística VI*. Inca: agost de 1986.

Avui dia aquesta preocupació sobre la possible existència de nuclis mossaràbics a Mallorca musulmana ha passat a segon terme⁵ i en aquest sentit, afirma, després de donar a conèixer els dubtes que han generat les locucions abans esmentades, el que segueix:

“Roman, doncs, nostra qüestió per ara sense resoldre. La nostra qüestió inclou una triple pregunta.

1ª Quin romànic parlaven els habitants de les illes abans de la invasió musulmana?

2ª Hi havia mossàrabs durant l'estada dels invasors en les Illes?

3ª Quedaven mossàrabs quan es produí la reconquesta?”⁶

A la següent postil·la *Sobre lingüística VII* de setembre de 1986 (document III) després d'una llarga explicació sobre l'assimilació de l'article àrab al- segons el valor fonètic de la primera consonant de la paraula determinada per tal article, en referir-se a les expressions d'ascendència aràbiga diu:

“A *betzefs* (la s final és adverbial no etimològica). Desfacem el mot en els seus components: *be*, *bi* o *b*, preposició que significa 'amb'; *al*, l'article amb l canviada en z. *az-* o *ez-* per què és solar la consonant següent; i *zaf* (o *zef*), mot que ha de significar 'pressió', 'pitjament'. Literalment: *amb pressió* o *pitjament* i després, *molt*.

A *balquena*. La mateixa composició, més amb la l de l'article inalterada perquè la lletra següent és llunar. No gosam llançar el mot àrab que podria incloure la idea d' 'abundància' i que explicàs l'element principal *-quena*, degut a la inseguretat sobre si l'expressió és o no és un arabisme, encara que en presenti la semblança.

Desconeguda la composició de les expressions, no estranya que en el nostre català vagin precedides de a. cometent-se una certa tautologia.

No encerta Costa i Llobera extraient de la respectiva expressió adverbial el nom *balquena* 'abundància' (*La maina*. estr. 75).”⁷

El tema tengué continuïtat i en el fullet d'octubre del mateix any (document iv) hi insistia així:

“Si ho recordau, en la *Fulleta* anterior no volguérem acabar d'explicar l'expressió a *balquena*, per no estar ben segurs del seu arabisme.

Aquesta seguretat ara ja la tenim, igual que la del seu mallorquinisme. L'hem adquirida veient la nostra coincidència amb J. Coromines, filòleg català de fama mundial.

Ja queda explicada la primera part del mot, restant la principal, *-quena*. Coromines proposa per aquesta segona part un dels dos mots àrabs *hinna* o *hanna* que signifiquen 'abundància de béns'. Sens dubte tal significació és escaient mes s'hi oposen algunes dificultats fonètiques, no insalvables. A nosaltres ens va millor el mot àrab *-kana*, que significa 'canal'. De fet existeix el mot *Alcana*, nom hidrogràfic d'un llogaret peninsular. La significació d'abundància la tenim nosaltres en l'expressió 'fer aigua de canal', designant ploure molt, amb abundància.”⁸

El tema per a fra Miquel quedava tancat al fullet següent de novembre de 1986 anunciant una investigació sobre el nom d'una vila important. Com aquest punt

5 Barceló, Miquel.

6 Colom, Miquel. *Sobre lingüística VI*. Inca: agost de 1986.

7 Colom, Miquel. *Sobre lingüística VII*. Inca: setembre de 1986.

8 Colom, Miquel. *Sobre lingüística VIII*. Inca: octubre de 1986.

donat a conèixer en aquella data i tractat amb extensió en el text presentat durant el mes de desembre, interessa també a l'estudi que ara present, tornarem a insistir en el tema després de concloure amb l'expressió *a balquena*.

Fou precisament l'etimologia de la vila important la que propicià la relació epistolar amb fra Miquel i gràcies a l'etimologia del nom Muro és possible avui retre el degut homenatge al pare Colom, que consider un dels meus mestres en el camp de la investigació toponímica.

En escrit datat el 4 de febrer de 1994, simple esborrany meu, manuscrit, (document V) en contesta a una anterior lletra de fra Miquel, que no s'ha conservat, al qual adjuntà les fotocòpies dels documents esmentats abans, mitjançant tal lletra la investigació sobre *a balquena* i el topònim de Muro entrà en una dinàmica nova en la qual la introducció d'un interlocutor vàlid permetia un assessorament lingüístic que un tot sol no podia abastar en totes les seves conseqüències. En aquest esborrany quedava palesa la meua ignorància sobre l'expressió *a balquena*, començament d'un particular endinsament en l'afer que cristal·litza, ara, en el present escrit. A partir del tema essencial demanava informació a fra Miquel sobre persones i treballs en perspectiva, cosa que resultà fructuosa a partir dels documents que a continuació comentaré i que es reproduïxen íntegres en els apèndix corresponents.

"A Ciutat el 4 de febrer de 1994

Benvolgut Fra Miquel:

Perdonau-me que vos tenguí un poc abandonat, emperò les feines diàries ocupen més del que un voldria. Respecte a BALQUENA, estic en principi d'acord amb vós de que ens trobam davant un arabisme, en especial la primera part que pareix clar és la conjunció de la preposició *bi + al* (article). La segona part és més conflictiva perquè no he tingut prou temps en cercar altres possibilitats. No crec amb la proposta de Coromines i la vostra pareix més adient. Ara bé, fou la paraula *qanât* habitual a la parla aràbiga mallorquina? Tan sols trobam un topònim QANIT, deformat per imela que dóna lloc a l'actual Canet i al llarg del Repartiment no torna a comparèixer.

Val la pena insistir sobre la qüestió."⁹

Els altres escrits de fra Miquel giren sobre temes semblants. Com he indicat al títol del treball és un epistolari, malauradament curt. Tres cartes datades l'1 de setembre de 1994 (document VI), 17 d'octubre i 26 d'octubre del mateix any.

En el primer escrit feia referència a la transcripció *canats*, mot àrab mal transcrit, i afegia una llarga sèrie de records i anècdotes d'infantesa en les quals contava històries i fets infantils de les fonts de mina de Bunyola i Llucmajor.

És de destacar l'elogi que va fer de Miquel Barceló, director del treball *Les aigües cercades*,¹⁰ motiu de l'interès de fra Miquel que, en saber de la seva existència, va anar a cercar-la per llegir-la tota d'un seguit. Sobre Miquel Barceló afirmava:

9 Rosselló Bordoy, G. Carta manuscrita adreçada a fra Miquel el 4 de febrer de 1994. Document V.

10 Barceló, M.; Carbonero, M. A.; Martí, R.; i Rosselló Bordoy, G. *Les aigües cercades. Els qanat(s) de l'illa de Mallorca*. Palma: 1986.

"Tres treballs, el segon de dos autors, interessantíssims tots ells.

Sense menysvalorar els dels altres dos, el vostre entre aquests, em cridà especialment l'atenció el primer, el de Miquel Barceló. Quin pou d'erudició és aquest senyor, almenys dins aquesta matèria, que inclou el coneixement perfecte de la història, geografia i cultura de tots aquests països als quals es refereix."¹¹

El que realment preocupava el bon amic era la transcripció del mot i en aquest sentit afegia:

"... em sorprèn que adopteu per a aquell mot que m'interessa, la grafia QANAT'S, que supòs que vol esser un plural de *qanat*, un plural català naturalment Sembla que, acabant el mot en "ta marbuta", que resta muda quan el mot no s'ha de sufixar, com sabeu més que jo, la grafia seria més realista si s'escriu. Les 'canà'. Més us preg que no faceu cas dels meus... disbarats."¹²

Emperò la primmirada visió de fra Miquel no deixava de banda altres raons i la lectura li suposava una vertadera font de comentaris lingüístics que feien dels seus arrelats costums didàctics un vertader mestratge. Així el 17 d'octubre (document vii) em demanava disculpes per una objecció feta a un escrit anterior, que com tantes altres coses no s'ha conservat o roman aperduat dins el maremàgnun de papers que, cosa impròpia d'un membre del Cos Facultatiu d'Arxivers, Bibliotecaris i Arqueòlegs, és el meu propi arxiu, sense cap dubte indigne d'una persona dedicada a aquest mester.

"Distingit amic: Fa temps que no m'arriben notícies vostres, malgrat jo pensi en vós, sobretot quan vostre nom apareix en la premsa, cosa que passa sovint.

Em sabia molt de greu haver-vos ofès quan vaig gosar fer-vos una suggerència sobre l'etimologia d'un mot, que em semblava d'origen llatí. M'havia deixat un professor algaidí un exemplar del 'Liber maiolichinus', no responc de l'exactitud del títol, i em sembla fer un bé proposant la meua opinió, en la intimitat d'una carta."¹³

En contesta a tal preocupació el 19 d'octubre de 1994 (document VIII) li contestava de la manera següent:

"Benvolgut Pare Miquel:

Teniu tota la raó del món quan pensau que vos tenc abandonat, la qual cosa és veritat.

Restava una lletra vostra de 1 de setembre sense contestació, endemés de la que he rebut avui datada el 17 d'octubre.

Per la vostra carta veig que no vos he enviat la meua resposta a la suggerència sobre el mot SAGENA del Maiolichinus. Estic totalment d'acord sobre l'origen llatí del mot. Una llobada és una llobada i personalment crec que equivocar-se no és un pecat, ans el contrari, el poder rectificar és molt més gratificant."¹⁴

En efecte poques vegades la delicadesa i finor d'un vertader mestre podien esmenar

11 Colom, Miquel. Mecanoscrit adreçat a G. Rosselló Bordoy. Document VI.

12 Colom, Miquel. Mecanoscrit adreçat a G. Rosselló Bordoy. Document VI.

13 Colom, Miquel. Mecanoscrit adreçat a G. Rosselló Bordoy. Document VII.

14 Rosselló Bordoy, G. Mecanoscrit adreçat a fra Miquel Colom. Document VIII.

els errors del deixeble de manera tan correcta i amable. I en la mateixa lletra intentava explicar a fra Miquel les causes de la grafia incorrecta del mot *qana*:

“Sobre la grafia del mot QANAT, també estic d'acord amb vos. La transcripció errònia ve d'un professor francès Goblot¹⁵ que va publicar un interessant estudi sobre la qüestió. Els demés autors que segueixen a Miquel Barceló, antic deixeble vostre del Col·legi d'Inca, no són arabistes i per inèrcia s'ha mantingut la transcripció francesa, de totes totes errònia. Per a mi el mot s'hauria de transcriure: QANÂ i el seu plural QANAWÂT, d'un o l'altre derivaria el QANIT origen del Canet nostre.”

Com es pot veure d'una paraula botàvem a altra i de qanâ, que motivà un article meu al Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana,¹⁶ passarem a Canet, Qanit Cannet i totes les seves variants, i de les quals per al pare Colom l'origen àrab no era plausible (document IX), la qual cosa suposà una curiosa rèplica ben definidora del seu esperit crític quan en aquelles saons ja havia arribat als noranta-quatre anys:

“Distingit amic: La vostra carta, del prop passat dia 19, m'ocasiona una gran satisfacció. La de veure que no us havia ofès, proposant-vos la rectificació a la qual al·ludiu en la carta que ja vaig comentant. Veig que, malgrat els escafits coneixements de la llengua àrbiga que posseesc, m'han servit i encara serveixen per alguna cosa. Efectivament, em semblava que el mot al qual feis referència devia anar sense la tâ' final.

Preveia que reservàveu el mot àrab acabat d'esser al·ludit, com possible etimologia de nostre topònim ‘Canet’. Permeteu-me que, amb tot el respecte i l'afecte al qual ja he al·ludit, dissentesqui, o dissenteixi com escriurien els seguidors del model de conjugació del català continental. Jo opín que Canet és un topònim prearàbic. Vegeu dit mot en el dcvb com a topònim en la Catalunya no arabitzada, com a llinatge, citant en el mateix article del diccionari el Canet mallorquí. En la pàg. 190 de vostra importantíssima obra ‘la remenbrança...’, pàg. 190, apareix la primitiva forma encara culta del mot Cannet. Us adjunt una fotocòpia de la pàgina de la gramàtica històrica catalana, de Moll, 1952, escrita en castellà,¹⁷ on hi veureu citat el mot sobre el qual versa la meva dissensió.”

No hi hagué ocasió d'entrar en discussió sobre el topònim Canet. La presència de la qanâ d'Esporles tan a prop de les cases barroques de Canet tal vegada hauria ocasionat nova dissensió, fruitosa dissensió entre el mestre i el deixeble. No vàrem insistir sobre el tema perquè era més plaent veure com en altres temes l'acord mutu ens agermanava envers la pervivència, escadussera i controvertida pervivència dels mots àrabs dins els noms de lloc mallorquins.

El pare Colom al seu apunt *Sobre lingüística* (IX) de novembre de 1986 (document XI) anunciava l'etimologia d'una important vila.¹⁸ Val la pena insistir sobre la qüestió perquè una de les premisses bàsiques en plets toponímics, ja ho afirma fra Miquel, és que és essencial conèixer les característiques del topos on es troba assentada la població. Cosa que també predica amb fervor missioner Cosme Aguiló i no sempre li feim cas.

15 Goblot, Henri. *Les qanats, Une technique d'acquisition de l'eau*. París: 1979.

16 Rosselló Bordoy, G. “Sobre el mot qanâ: transcripció correcta?”. BSAL, 51, 1995, 293-296.

17 Vegeu DOCUMENT X.

18 Colom, Miquel. *Sobre lingüística IX*. Inca: novembre de 1986.

“Dins nostra toponímia antiga sorprèn la forma *Muro*, nom de la coneguda vila. El DCVB suposa que dita forma procedeix del llatí *mur* 'muralla', amb la *o* conservada pels mossàrabs mallorquins. Per a mi ens trobam davant un arabisme i no un mossarabisme. Segons la meua opinió la forma *Muro* surt de l'àrab *muroig*, plural de *marj* 'prat'. El so del *jim* final hauria caigut per ésser estrany a nostra llengua en paraules planes. Es conserva en mots aguts, com en àrab *safareig*. Es conserva també en interior de paraula, com en *marj-al* (*marj* mateix amb el sufix romànic *.al*). El fet de trobar-se la *Marjal* en les mateixes contrades que Muro fan més probable la meua opinió. Muro, doncs, significaria 'prats' i amb l'article 'els prats'.”¹⁹

Dins la correspondència mantinguda l'any 1994 el tema Muro fou una constant. D'una banda sempre havia mantingut la creença que l'etimologia àrabiga de Muro i els topònims peninsulars derivats del mateix ètim, Almorox per exemple, donaven suport a semblant idea. Fra Miquel en escriure la lletra de 17 d'octubre reforçava de manera clara la meua proposta que a la vegada donava per bona la seva expressada l'any 1986, malgrat que no gaudís de la transcendència que mereixia la seva anàlisi filològica.

Amb aquestes paraules em comentava la feta el pare Colom:

“La vellesa posa fortes traves a la meua antiga activitat. Si Déu no hi troba un remei més expeditiu, divendres qui ve, dia 21, compliré noranta-quatre anys. No obstant, l'amor a la lingüística encara perdura una mica. Amb tal curiositat lingüística vaig llegint, ací i allà, ‘La remembrança de Nunyo Sangç’, importantíssima troballa i magnífica edició, amb lluminosos comentaris vostres i del company Antoni Mut.

Em resulta molt plaent comprovar que també identifiqua amb l'actual Muro el ‘muroj’ del Llibre de Repartiment. A mi em semblava molt estrany que un ‘muro’ = paret, fos l'origen d'un nom de poble. A mi la primera suggerència em va provenir del toponim ‘Sa Marjal’, de per allà mateix. Això em fa pensar que Jaume Busquets, essent un excel·lent arabista, no era tan bon lingüista o filòleg.

Veureu que en la petita sèrie de retalls d'un fulletó de caràcter religiós, que edit cada mes, llevats els d'estiu, tractant de l'origen del nom de Muro, vaig posar una nota després, escrita a mà, segurament deguda a haver-me fet a mi mateix, l'objecció de la tònica final, Que ara, tenc per no vàlida.”²⁰

En full a part manuscrit afegia:

“Encara un altre afegitó escrit a mà. Em sembla que en la meua carta anterior us adjuntava un escrit on proposava el plural de l'àrab *marja* com a probable etimologia del nostre conegut topònim MURÓ. Després a la meua col·lecció de semblants escrits lingüístics, al corresponent a dit topònim vaig escriure una nota manifestant que l'etimologia proposada no era vàlida per raons fonètiques. La raó fonètica era la vocal de prolongació que normalment porta l'accent. Ara no escriuria tal rectificació, veient que en la ‘Remembrança...’ acceptau la mateixa etimologia que proposava jo en l'esmentat fulletó.

Veig que la prevalença de la sil·laba tònica en el pas del llatí clàssic al parlat pot no coincidir en el pas d'un accent d'una paraula àrabiga al català.”

19 Colom, Miquel. *Sobre lingüística X*. Inca: desembre de 1986.

20 Colom, Miquel. Mecanoscrit adreçat a G. Rosselló Bordoy, DOCUMENT VII.

34 Gosaria afirmar que la presència de la o àtona que tanta esquera produeix a l'oïda catalana on manta de vegades el nostre Muro es converteix en un ximple Mur pateix del mateix mal que la darrera síl·laba tònica proposada per Corriente en el cas d'a *balquena*, on una dita popular perfectament arrelada a la nostra parla s'ha mantingut en el llenguatge dels poetes em fa repetir aquella altra expressió nostrada a la qual Jaume Busquets va trobar les seves veritables senyes d'identitat.²¹ *Per la fat i fat que la mia mare m'ha comanat, i un punt més, que lo que fins ara he dit sia ver i veritat.* Mots, expressions, noms de lloc de repartiment i no repartiment, aquests darrers incrustats en documentació dels segles XIII i XIV, i esvaïts des d'antic de la faç de la terra són prova d'una pervivència ancestral del llegat de l'arabisme que durant uns pocs segles fou la nostra llengua. Són restes, diríem que fossilitzades, mereixedores d'estudi per a una millor coneixença del nostre passat.

14 d'octubre de 2009

21 Busquets Mulet, Jaume. "Una reminiscència musulmana en la rondallística mallorquina", *La Nostra Terra*, 24. Palma: 1929, 533-534-
Busquets Mulet, Jaume. "La fātiha en los cuentos populares baleáricos", a *Orientalia Hispanica sive studia F. M. Pareja octogenario dicata*. Leiden: 1974, vol I, 1, 155-157.

I

Missatge reenviat

De: Vicent Baydal <vicentbaydal@yahoo.es>

Data: 21 / setembre / 2009

Assumpte: 'A balquena'

Per a: Antoni Mas i Forners <antonimasiforners@gmail.com>

Hola Toni:

T'escric per fer-te una pregunteta que m'ha fet abans a mi un amic de filologia semítica. Em demana per la locució 'a balquena', que segons el *Diccionario de arabismos y voces afines en iberorromance* de Federico Corriente s'hauria de pronunciar "balquenà", ja que es tractaria d'una incorrecta reintroducció lingüística feta durant la Renaixença: «**balquena, a - (mallorquí)**: de l'andalusí balqanā·a [amb el punt geminat indique la transliteració del signe «'ayn»] el significat del qual degué esdevenir-se 'en abundància', a partir del sentit clàssic de qana'ah, 'satisfet del morigerat', tot originant-se en expressions com la que va usar Ibn Quzman [al seu recull poètic en àrab andalusí editat per Corriente mateix, El Caire, 1995] 128/5/2, *allāh yarzūqni alqanā ·afīh*, 'Déu m'atorgue poder prescindir d'allò'. En resulta que, en tornar a fer servir aquesta veu obsoleta, els autors de la Renaixença, que n'ignoraven l'ètim, la varen accentuar incorrectament, car hauria de ser aguda. L'ortografia hauria de ser-ne doncs balcanà».

Tu sabies alguna cosa d'això? Te l'has trobada mai a textos antics? Penses que és una reintroducció de la Renaixença o és una expressió popular tradicional?

Bé, tu diràs. Espere que vaja tot bé. Salut!

Vicent.

II

SOBRE LINGÜÍSTICA VI

Escrivíem l'altre mes que, segons nostra opinió, era possible que quan Jaume I, el Conqueridor, l'any 1229 entrà a Mallorca, existissin encara algunes famílies mossaràbiques, que conservassin el seu propi romànic, a més dels esclaus, cristians o no cristians, romànics o no romànics, fruit de la pirateria moresca per la mar Mediterrània.

Afirmàvem també que fins aquí no s'ha fet un estudi modern i minuciós sobre la nostra toponímia o sobre alguna altra classe de mot escadusser, que sigui privatiu de les Balears i que consti, amb la màxima probabilitat, de no haver estat mai usat, ni parlant ni escrivint, en la Catalunya continental.

Tenim dues expressions, d'identíc significat, 'amb abundància', pròpies de les nostres Illes. Són: a *betzefs* i a *balquena*. La primera és certament aràbiga i la segona en té tot l'aspecte. Més això no demostra res ja que dites expressions

36 poden haver estat apreses sentint-les emprar als musulmans, esclaus o no esclaus, que després de la conquesta quedaren en les illes. No és creïble que tots fugissin o que fossin passats per les armes.

Roman, doncs, nostra qüestió per ara sense resoldre. La nostra qüestió inclou una triple pregunta:

1ª Quin romànic parlaven els habitants de les illes abans de la invasió musulmana?

2ª Hi havia mossàrabs durant l'estada dels invasors en les illes?

3ª Quedaven mossàrabs quan es produí la reconquesta?

III

SOBRE LINGÜÍSTICA VII

Unes paraules més sobre les dues expressions aràbigues (l'arabisme de la segona, encara dubtós) *a betzefts* i *a balquena*, significant les dues 'amb abundància' i que sembla que són, o eren, exclusivament de les Balears.

Ambdues expressions tenen la particularitat de tenir com a vocal tònica nostra *e* neutra que, segons la nostra opinió, correspondria a una *a* aràbiga. Ens podem trobar davant un fet de pronunciació dialectal. Examinem per separat una i altra expressió.

Avancem una breu noció sobre les consonants aràbigues. Aquestes es divideixen en *solars* i *llunars*, divisió convencional deguda al fet de començar el mot *xems* (sol) per una consonant del primer grup i *kamar* (lluna) per una del segon. De manera general podem dir que pertanyen al primer grup les dentals, alveolars, palatals i la vibrant; i al segon, les labials. labiodentals i guturals. La importància de la divisió prové de l'assimilació que sofreix la *l* de l'article aràbic, *al-* (vulgarment *el-*), a la consonant amb que comença el mot següent si és *solar*, quedant intacta la *l* de l'article davant mot començat amb lletra llunar. Si hi hagués espai, podríem citar multitud d'arabismes catalans i castellans on es compleix dita norma. Mes expliquem breument les nostres dues expressions.

A *betzefts* (la *s* final és adverbial no etimològica). Desfacem el mot en els seus components: *be*, *bi* o *b'*, preposició que significa 'amb'; *al*, l'article amb *l* canviada en *z*. *az-* o *ez-* per què és solar la consonant següent; i *zaf* (o *zef*), mot que ha de significar 'pressió', 'pitjament'. Literalment: *amb pressió o pitjament* i després, *molt*.

A *balquena*. La mateixa composició, més amb la *l* de l'article inalterada perquè la lletra següent és llunar. No gosam llançar el mot aràbic que podria incloure la idea d' 'abundància' i que explicàs l'element principal *-quena*, degut a la inseguretat sobre si l'expressió és o no és un arabisme, encara que en presenti la semblança.

Desconeguda la composició de les expressions, no estranya que en el nostre català vagin precedides de *a*. cometent-se una certa tautologia.

No encerta Costa i Llobera extraient de la respectiva expressió adverbial el nom *balquena* 'abundància' (*La maina*. estr. 75).

Si ho recordau, en la *Fulleta* anterior no volguérem acabar d'explicar l'expressió *a balquena*, per no estar ben segurs del seu arabisme. Aquesta seguretat ara ja la tenim, igual que la del seu mallorquinisme. L'hem adquirida veient la nostra coincidència amb J. Coromines, filòleg català de fama mundial.

Ja queda explicada la primera part del mot, restant la principal, *-quena*. Coromines proposa per aquesta segona part un dels dos mots àrabs *hinna* o *hanna* que signifiquen 'abundància de béns'. Sens dubte tal significació és escaient Mes s'hi oposen algunes dificultats fonètiques, no insalvables.

A nosaltres ens va millor el mot àrab *-kana*, que significa 'canal'. De fet existeix el mot *Alcana*, nom hidrogràfic d'un llogaret peninsular. La significació d'abundància la tenim nosaltres en l'expressió «fer aigua de canal», designant ploure molt, amb abundància.

V

A Ciutat el 4 de febrer de 1994

Benvolgut Fra Miquel:

Perdonau-me que vos tenguí un poc abandonat, emperò les feines diàries ocupen més del que un voldria.

Respecte a BALQUENA, estic en principi d'acord amb vós de que ens trobam davant a un arabisme, en especial la primera part que pareix clar és la conjunció de la preposició *bi* + *al* (article). La segona part és més conflictiva per què no he tingut prou temps en cercar altres possibilitats. No crec amb la proposta de Coromines i la vostra pareix més adient. Ara bé, fou la paraula *qanât* habitual a la parla àrabigo mallorquina? Tan sols trobam un topònim QANIT, deformat per imela que dóna lloc a l'actual Canet i al llarg del Repartiment no torna acompanyar-se. Val la pena insistir sobre la qüestió.

D'altra banda voldria fer-vos una consulta. Vàreu conèixer el Mohamed Medina? Mossèn Alcover no fa més que contar alabances d'ell, però no he pogut trobar referències sobre la seva formació.

Ma mare que aleshores (envers 1922) estudiava magisteri em deia que el tal Medina havia maridat amb una de les seves professores, tal volta dona Anita Canalies, però no li coneixia els seus antecedents professionals. De totes maneres una al·lota jove, estudiant a l'Escola Normal no podia judicar la formació arabista d'un senyor de Marroc.

És rar que mossèn Alcover no acudís a Fernando Montilla o al propi Busquets que sí tenien una formació filològica segura. Tal volta el Montilla no fos del gust d'Alcover, emperò En Busquets sí ho devia de ser.

Entre els entreteniments per desembafar de toponímia estic rellegint els llibres de cuina, cercant pervivències de la cuina aràbiga a la nostra terra. El cocarroi no podria ésser un derivat de *kâk ar-râ'i* o coca del pastor. La recepta està documentada al segle XIII com a panada de verdura, d'igual manera que l'espínagada. Moltes gràcies pel vostre ajut.

VI

FRANCISCANS

7300 INCA

Inca, 1 de setembre de 1994

Dr. Guillem Rosselló Bordoy

Palma

Distingit i estimat amic: Sé que ho tenc escrit, mes no ho record amb certesa si també us ho manifestava a vós, que sentia estranyesa de veure posada a l'abast de periodistes el mot aràbic "canats", periodistes que d'"arab" llengua, en saben escassament el nom.

La sorpresa va ésser quan, parlant amb un dels professors del nostre Col·legi sobre l'esmentat tema em revelà que a la biblioteca de nostre centre d'estudis hi ha via una obra sobre els "Qanats". Va anar a cercar-la, me la portà i a llegir-la tota d'un seguit. Tres treballs, el segon de dos autors, interessantíssims tots ells. Sense menysvalorar els dels altres dos, el vostre entre aquests, em cridà especialment l'atenció el primer, el de Miquel Barceló. Quin pou d'erudició és aquest senyor, almenys dins aquesta matèria, que inclou el coneixement perfecte de la història, geografia i cultura de tots aquests països als quals es refereix.

Jo, banyolí com segurament sabeu, conec quasi totes aquestes fonts a les quals us referiu en vostra molt interessant i erudita col·laboració a l'esmentat volum. Jo coneixia, quasi d'infant, la font de la vila de Bunyola, des del seu ull fins dins la mateixa vila. Us diré que aquell temps estava descoberta i que els al·lots hi feien dins l'aigua tota mena de porqueries, les pitjors que us pugueu imaginar. Com ho sabeu més que jo mateix, Bunyola és lloc de fonts. Quasi totes les antigues cases de possessió tenien i tenen una font dins o a prop d'elles.

Estava també descoberta la que va de Randa a Lluçmajor i, arribada l'aigua a la població, corria pel mig del carrer i ... n'omplien les cisternes. Em sembla que devers l'any 1920 la Font de la Vila de Palma anava també descoberta. Pensant en aquestes sèquies descobertes, vénen tot d'una a la memòria els darrers versos o el darrer vers del poema de Pere d'A. Peña del (poema) titulat "La font de la vila" que acaba: "beu-ne i fes t'extremunciar".

Jo no som arabista -sé que ho he dit en alguna altra ocasió-, però n'he ensenyat, en les dues modalitats, vulgar i literari més l'arab vulgar que el literal. De vulgar tenc l'obra de Busquets "Gramática elemental de la Lengua árabe", 3ª edició, 1964 i de M. Asin Palacios, la "Crestomatia de Arabe literal" Ed. 1939. Tots els meus llibres d'arab estan fets malbé per la multitud de notes escrites per la meua ploma.

Segurament degut a la meva ignorància, em sorprèn que adopteu per a aquell mot que m'interessa, la grafia QANAT'S, que supos que vol esser un plural de *qanat*, un plural català naturalment. Sembla que, acabant el mot en "ta marbuta", que resta muda quan el mot no s'ha de sufixar, com sabeu més que jo, la grafia seria més realista si s'escriu. Les "canà". Més us preg que no faceu cas dels meus ... disbarats. Atribuïu-ho als meus quasi noranta-quatre anys, si Déu no hi posa un remei més expedit, els compliré, dia 21 del pròxim octubre.

Perdonau les correccions que hauré de fer al meu escrit. Ja no puc escriure sense errades.

Amb cordial afecte,

VII

FRANCISCANS

07300 INCA

Inca, 17 d'octubre de 1994

Sr. D. Guillem Rosselló Bordoy

Palma

Distingit amic: Fa temps que no m'arriben notícies vostres, malgrat jo pensi en vós, sobretot quan vostre nom apareix en la premsa, cosa que passa sovint.

Em sabia molt de greu haver-vos ofès quan vaig gosar fer-vos una suggerència sobre l'etimologia d'un mot, que em semblava d'origen llatí. M'havia deixat un professor algaidí un exemplar del "Liber maiolichinus", no responc de l'exactitud del títol, i em sembla fer un bé proposant la meva opinió, en la intimitat d'una carta.

La vellesa posa fortes traves a la meva antiga activitat. Si Déu no hi troba un remei més expeditiu, divendres qui ve, dia 21, compliré noranta-quatre anys. No obstant, l'amor a la lingüística encara perdura una mica. Amb tal curiositat lingüística vaig llegint, ací i allà, "La remembrança de Nunyo Sanç", importantíssima troballa i magnífica edició, amb lluminosos comentaris vostres i del company Antoni Mut.

Em resulta molt plaent comprovar que també identifiquau amb l'actual Muro el "muroj" del Llibre de Repartiment. A mi em semblava molt estrany que un "muro" = paret, fos l'origen d'un nom de poble. A mi la primera suggerència em va provenir del topònim "Sa Marjal", de per allà mateix. Això em fa pensar que Jaume Busquets, essent un excel·lent arabista, no era tan bon lingüista o filòleg. Veureu que en la petita sèrie de retalls d'un fulletó de caràcter religiós, que edit cada mes, llevats els d'estiu, tractant de l'origen del nom de Muro, vaig posar una nota després, escrita a mà, segurament deguda a haver-me fet a mi mateix, l'objecció de la tònica final, que ara, tenc per no vàlida. Els mossàrabs, convivint amb els àrabs, sentirien l'expressió "balcana" o potser berber "balquena" (amb l'e de so neutre). L'expressió hauria seguit un procés semblant al de "a bez-zel". Faig referència al berber per que jo mateix, els anys 1926-1927 (tot orelles per aprendre un poc d'àrab, els nadius d'aquella ciutat parlaven ben clarament "bez-zaf")

40 Vull dir que els de Tetuán quan un mot sonava o era diferent del seu, ho atribuïen al berber. (Manuscrit a l'original)

De totes maneres, fos com fos, el romànic que usassin els mossàrabs, havien de tenir mots amb el sufix llatí *-en*, *-ena*. Per què no dites com “a la plena”, “a dotzenes”, tan prop parentes de “a balquena”?

Naturalment, un no gosa fer afirmacions absolutes. De totes maneres no acab de veure clara la raó de parlar d'*els qanats* i no d'*els canàs* sense el “ta marbuta”, si no és perquè el mot àrabic no romanguí massa desfigurat per a nosaltres. Un ja sap que si haguessin hagut de posar el plural àrabic, el mot hauria quedat massa desfigurat als ulls.

Perdonau si he anat escrivint dois que us faran mal a les orelles. He volgut exposar el meu poc saber, en definitiva.

Amb cordial afecte,
Com sempre les meves ja inevitables distraccions, sobretot quan pos els dits a la màquina.

Encara que sigui i un poc carabassot, si us plau, podeu tractar-me com un infant ...mal aprenent.

[Nota manuscrita]

Encara un altre afegitó escrit a mà. Em sembla que en la meva carta anterior us adjuntava un escrit on proposava el plural de l'àrabic marja com a probable etimologia del nostre conegut topònim MURO. Després a la meva col·lecció de semblants escrits lingüístics, al corresponent a dit topònim vaig escriure una nota manifestant que l'etimologia proposada no era vàlida per raons fonètiques.

La raó fonètica era la vocal de prolongació que normalment porta l'accent. Ara no escriuria tal rectificació, veient que en la “Remenbrança...” acceptau la mateixa etimologia que proposava jo en l'esmentat fulletó.

Veig que la prevalença de la síl·laba tònica en el pas del llatí clàssic al parlat pot no coincidir en el pas d'un accent d'una paraula àrbiga al català.

VIII

P. Miquel Colom T.O.R.
PP. Franciscans
C. Vent, 10
07300 INCA

Benvolgut Pare Miquel:
Teniu tota la raó del món quan pensau que vos tenc abandonat, la qual cosa és veritat.

Resta una lletra vostra de 1 de setembre sens contestació, endemés de la que he rebut avui datada el 17 d'octubre.

Per la vostra carta veig que no vos he enviat la meva resposta a la suggerència sobre el mot SAGENA del Maiolichinus. Estic totalment d'acord sobre l'origen llatí del mot. Una llobada és una llobada i personalmet crec que equivocar-se no és un pecat, ans el contrari, el poder rectificar és molt més gratificant.

Sobre la grafia del mot QANAT, també estic d'acord amb vos. La transcripció errònia ve d'un professor francès Goblot que va publicar un interessant estudi sobre la qüestió. Els demés autors que segueixen a Miquel Barceló, antic deixeble vostre del Col·legi d'Inca, no són arabistes i per inèrcia s'ha mantingut la transcripció francesa, de totes totes errònia. Per a mi el mot s'hauria de transcriure: QANÂ i el seu plural QANAWAT, d'un o l'altre derivaria el QANIT origen del Canet nostre.

Caldria, com vaig dir-vos temps enrera, retornar amb calma sobre balquena i tantes d' altres coses.

Esper poder venir prest a Inca a saludar-vos una vegada més.
Que el vostre aniversari sigui plaent.

Una molt forta abraçada
Guillem Rosselló Bordoy

IX

FRANCISCANS

07300 INCA

Inca, 26 d'octubre de 1994

Sr. D. Guillem Rosselló Bordoy

Palma

Distingit amic: La vostra carta, del prop passat dia 19, m'ocasiona una gran satisfacció. La de veure que no us havia ofès, proposant-vos la rectificació a la qual al·ludiu en la carta que ja vaig comentant.

Veig que, malgrat els escafits coneixements de la llengua aràbiga que posseesc, m'han servit i encara serveixen per alguna cosa. Efectivament, em semblava que el mot al qual feis referència devia anar sense la ta final.

Preveia que reservàveu el mot aràbic acabat d'esser al·ludit, com possible etimologia de nostre topònim "Canet". Permeteu-me que, amb tot el respecte i l'afecte al qual ja he al·ludit, dissentesqui, o dissenteixi com escriurién els seguidors del model de conjugació del català continental. Jo opín que Canet és un topònim prearàbic. Vegeu dit mot en el DCVB com a topònim en la Catalunya no arabitzada, com a llinatge, citant en el mateix article del diccionari el Canet mallorquí. En la pàg 190 de vostra importantíssima obra "La Remenbrança", pàg. 190, apareix la primitiva forma encara culta del mot Cannet. Us adjunt una fotocòpia de la pàgina de la *Gramática Histórica Catalana*, de Moll, 1952, escrita en castellà, on hi veureu citat el mot sobre el qual versa la meva dissensió.

Quant a la dita mallorquina, no del català peninsular, persistesc en la quasi segura procedència de l'àrab, que el mallorquins sentien repetir als dominadors de l'illa. Fonèticament i semànticament i el seu paral·lisme amb l'altra dita mallorquina, aquesta de segur origen aràbic, són realitat. La preposició a per què a ells, els mossàrabs, el be, bi o b' no els deia res, abona la meua opinió. Més entre una i altra expressió existeix una important diferència personal: que la segona la sentiren les meves orelles, com us deia, em sembla, en la meua carta anterior; l'altra, no. Mes la meua convivència amb aràbic parlants fou quasi nul·la.

Per acabar us diré: que mentre no surti, d'Alger o del Marroc, algun universitari filòleg de prestigi, no podrem anar de tot segurs sobre la correcta interpretació, tant dels topònims com dels altres escrits en dita llengua semítica.

Si us decidiu a fer una visita personal, avisau-me abans per telèfon. El meu compliment d'anys, acceptat amb agraïment. Em sent massa bé, donats els meus noranta-quatre anys.

Com veureu, seran moltes les correccions que hauré de fer ara, en rellegir tot quant he escrit. Sempre, usant la màquina, he tengut el mateix defecte, agreujat ara pels anys, als quals suara he al·ludit.

Corresponent a la vostra, rebeu també una cordial abraçada de

X

124 Gramàtica Històrica Catalana

136. Los grupos *LL* y *NN* en general se han palatalizado, convirtiéndose respectivamente en *l* (ortogr. *ll*) y en *n* (ortogr. *ny*): colligere *collir*, illa *ella*; banna *banya*, thunnina *tonyina*, grunnire *grunyir*.

Estos grupos precedidos de *l* acentuada se han reducido en época remota a *l* y a *n* por un fenómeno de diferenciación que ha hecho perder a *lly nn* su carácter palatal: anguilla *anguila*, argilla *argila*, *ninna nina*, villa *vila*. Esta indicación hecha por FOUCHÉ, *Ph.*, 164 y que parece acertada en lo que se refiere a la influencia de la *î*, no es tan convincente si se extiende también a la de la *ê*, que Fouché supone a base de dos ejemplos: *stèlla estela* y *pènna pena*, forma hipotética deducida del rosellonés *rata-penera* 'murciélago'. *Estela* es un arcaísmo y un dialectalismo de área reducida; la forma más corriente en el catalán moderno y literario es *estrella*. *Rata-penera* es una denominación dialectal que tiene analogía con la valenciana *rata-penada* y su contrapartida en la forma más general *rata-pinyada* con la nasal palatalizada. Parece que estas dobles formas (*estela, estrella, rata-penada rata-pinyada*) son ejemplos de la vacilación frecuente en catalán entre la palatalización y la no palatalización, que se encuentra en otros dobles como *banya* y *bana*, *enganyar* y *enganar*, *canya* y *cana*, *canem* y *canyom*, *canyet* y *canet*, *Joan* y *Jovany*, y no pueden agregarse a la serie de los «fenómenos de diferenciación» provocados por la *î* acentuada en *anguila, argila, vila* y *nina*. En la región pirenaica parece ser más normal la simplificación de *NN* en *n* que su palatalización en *ny* (COROMINES, *C* 255-256).

En voces de origen culto se mantienen geminadas la *ll* (*l·l*) y la *nn*: *Anna*, *manna*, *innoent*, *col·legi*, *excel·lent*.

43

En *Anna* y *manna* el dialecto mallorquín ha convertido la doble *nn* en *in*: *Aína*, *maína*. GRIERA, *Gl.*, 60 supone que la *-r-* de *perayre* viene de una *ll* por disimilación de la *y* siguiente; pero *pel'ayre*, no viene de *pellaire*, sino que su verdadera grafía es *paraíre* < parator.

XI

SOBRE LINGÜÍSTICA IX

En els dos darrers articlets d'aquesta breu investigació filològica quedaren clars el mallorquinisme i arabisme de les dues expressions *a betzefts* i *a balquena*. No fugint de l'arabisme, en el pròxim articlet, si Déu ho vol, proposarem la procedència aràbiga del nom d'una important vila. Avancem que ja fa anys llegírem un article sobre etimologies de topònims, on es manifestava que era convenient conèixer les característiques del *topos* on es troba assentada la població.

Ens manca espai. Fins al pròxim número, doncs.

XII

SOBRE LINGÜÍSTICA X

Dins nostra toponímia antiga sorprèn la forma *Muro*, nom de la coneguda vila. El DCVB suposa que dita forma procedeix del llatí *muru* 'muralla', amb la *o* conservada pels mossàrabs mallorquins.

Per a mi ens trobam davant un arabisme i no un mossarabisme. Segons la meva opinió la forma *Muro* surt de l'àrab *muroig*, plural de *marj* 'prat'. El so del *jim* final hauria caigut per esser estrany a nostra llengua en paraules planes. Es conserva en mots aguts, com en àrab *safareig*. Es conserva també en interior de paraula, com en *marj-al* (*marj* mateix amb el sufix romànic *.al*). El fet de trobar-se la *Marjal* en les mateixes contrades que *Muro* fan més probable la meva opinió. *Muro*, doncs, significaria *prats* i amb l'article *els prats*.

Per a la deformació de *múruig* o *múroig* en el cast. *Moros*, v. J. Martínez Ruiz, *Toponimia menor de las tahas* (XVI Congrés Internacional de Lingüística. Actes, t. II, pag. 322).

[Nota manuscrita]

Raons fonètiques aconsellen la provisionalitat de l'etimologia proposada.

CARTES DE MIQUEL DURAN A MARIA ANTÒNIA SALVÀ (1910-1927)

FRANCESC LLADÓ I ROTGER ¹

INTRODUCCIÓ ALS DOS EPISTOLARIS

Uns mesos abans de morir, del llit estant i amb el pols que encara li tremolava, Maria Antònia Salvà donava el condol per la mort del seu pare a Llorenç Mª Duran, fill de Miquel Duran, amb aquestes paraules:

«Benvolgudíssim amic: Del llit estant a on fui viaticada i Extramaunciada el pasat dia 21 de Febrer i avui seguesc encara amb un *peu dins la fossa* com aquell qui diu: m'arriba com punxada dolorosíssima la nova del traspàs del seu boníssim i estimadíssim Pare que Deu tingui, un dels meus millors amics de tota la vida preclaríssim poeta i a mes un Sant com tots sabem.»

Foto de Maria Antònia Salvà que es trobava a l'arxiu de Miquel Duran

En aquests mots -escrits en unes circumstàncies ben adverses i amb una lletra que denota la debilitat de Maria Antònia, acostumada sempre a fer-la exageradament pulcra-, hi veim reflectida l'amistat que mantingueren durant mes de cinquanta anys Miquel Duran i Maria Antònia Salvà. La poetessa parla al fill de Duran de la bondat del seu pare i de com l'estimava, el qualifica com un dels seus millors amics, li dóna el títol de preclaríssim poeta i el considera un sant. Analitzem ara detalladament aquests qualificatius. Maria Antònia Salvà comenta que era un dels seus millors amics, i

¹ Doctor en filosofia per la UIB.

això que, d'amics, no n'hi faltaven. Aquesta amistat, però, era molt distinta de la que mantingué amb Josep Carner i amb Miquel Ferrà. Salvà es trobava més pròxima ideològicament de Duran; a més, Duran vivia a Mallorca, era un treballador i pare de família exemplar i els altres dos residien fora, un a l'agitada Barcelona i l'altre allà mateix, o a altres llocs del món allunyadíssims. Per a Maria Antònia l'amistat amb Duran devia ser còmoda i s'hi sentia a pler. Per una part, sentia l'admiració de Duran cap a ella i, per l'altra, aquest li havia donat la consideració de mestra, cosa que no li passava amb els altres dos poetes, dels quals ella, a vegades, prenia consells. Tot això devia afalagar força Maria Antònia, que trobava un descans en aquesta

Dibuix de Miquel Duran fet pel seu nét Miquel Duran Ordiñana

amistat enfront a les discussions ideològiques i d'altre tipus que mantenia amb els altres dos i especialment amb Miquel Ferrà. L'amistat de Duran era menys marcada per la diferència i això li permetia un benestar en el tracte que Salvà solia apreciar de veres. Per exemple en qüestions religioses i en la concepció de la vida regida per la Providència, Salvà es podia sincerar amb Duran i arribar a uns graus d'intimitat, en aquests aspectes, que no hagués estat possible amb els altres dos.

La qualificació de «preclaríssim poeta» que donava a l'amic venia de l'admiració de Salvà cap a l'autodidactisme poètic de Duran que té unes certes semblances amb el d'ella. Només que ella, en aquest cas, exerceix de mestra i dóna consells poètics i corregeix els poemes de l'amic perquè millorin, sempre amb el consentiment de l'inquer. Salvà valorava l'enorme esforç i els progressos que Duran havia fet al llarg de tota la vida en el camp de la poesia.

Finalment diu que Duran és un sant. Salvà valorava l'exemplaritat de la vida de Duran en el terreny catòlic. Duran era el perfecte pare de família preocupat pels seus fills i treballador incansable, no només per tal d'aconseguir el manteniment de la seva família, sinó per fer millor culturalment la seva ciutat i per defensar la llengua que li havien llegat els seus pares. Duran, per altra part, era un immillorable professional que aconseguia unes edicions de llibres i altres papers que Salvà valorava i admirava. Per altra part, també es cuidava i presidia l'Orfeó l'Harpa d'Inca en la seva labor de difusió de la música. Aquests aspectes i el fet que Duran els visqués tots ells perfectament lligats amb les seves conviccions cristianes eren el que feia que Maria Antònia Salvà el consideràs un sant.

Per la seva part, Duran sentia una gran admiració per Maria Antònia Salvà, la qual considerava la seva mestra en poesia. La visitava a Palma quan hi anava i ella hi era, i devien passar bones estones de conversa. Mostra d'aquesta admiració és l'homenatge que li va retre a Inca en companyia dels seus fills amb motiu de la publicació del llibre de poemes de la poetessa *Espigues en flor*.

De la correspondència que mantingueren els dos amics, se'n conserven un centenar llarg de cartes contant les dels dos poetes. Presentarem les de Duran a Salvà en aquesta comunicació i les de Salvà a Duran en una altra que es publica en aquestes mateixes X Jornades. Aquestes cartes van de 1909 a 1953, any de la mort de Duran. No sabem amb exactitud quan es produí la coneixença personal ni si fou abans o després del contacte per carta. Hi ha una mitjana de quatre cartes per any que va des d'anys que no s'escriuen cap carta a l'any 1944, que se n'escriuen un total de vuit. A més de les missives, l'amistat es devia completar amb les visites que feia Duran a Maria Antònia Salvà quan aquella era a Palma i Duran hi anava per feines. Les visites de Salvà a Duran són més escasses i quasi sempre mancades d'èxit. Al llarg de la correspondència es veu que Salvà es plany de passar per Inca en direcció a Lluc, Pollença o Alcúdia sense tenir temps per aturar-se a veure Duran. Altres vegades no sap on és ca seva i altres hi va i no hi troba l'amic.

TEMES QUE TRACTEN

Els temes que tracten les cartes són diversos, però no en excés. Hi ha qüestions familiars: naixements, comunions, matrimonis, malalties, morts... També abunden les consultes poètiques per part de Duran i els consells que li dóna Salvà. Tracten així mateix assumptes editorials, sigui per parlar de la feina que fa Duran a la impremta, molt admirada per Salvà, sigui per felicitar-se pels llibres que van publicant al llarg de la vida, especialment els de Maria Antònia Salvà, que són més abundants. Un altre dels temes és la visió eminentment cristiana de la vida que tenen. Especialment Maria Antònia Salvà, que considera la vida només com una prova i un perfeccionament per aconseguir la vertadera que es troba al cel. És de destacar la valoració del dolor i el sofriment com a béns que Déu envia per tal de purificar les ànimes perquè després puguin entrar al cel sense entrebancs. Salvà sol enviar poemes a Duran per a la revista o els almanacs que publica. Per altra part, Duran sol fer de corresponsal de Salvà a Inca, ella li fa encàrrecs per a la gent d'Inca que coneix o aprofita la llibreria de Duran i la seva proximitat al món editorial per comanar-li llibres que ella té dificultat per adquirir.

El gran nombre de cartes del recull i l'extensió limitada d'aquesta comunicació farà que les missives siguin lliurades en quatre entregues d'una extensió semblant. En principi les hem planificat d'aquesta manera: la primera va de 1909 a 1927 (18 anys); la segona, de 1928 a 1940 (12 anys); la tercera, de 1941 a 1944 (3 anys); i la darrera, de 1945 a 1953 (8 anys). Com podem veure la correspondència va augmentant i intensificant-se al llarg dels anys, i és especialment intensa després de la guerra i al final de les seves vides.

La transcripció dels textos s'ha feta seguint estrictament els dels autors. Només hi ha alguna correcció de la puntuació per facilitar-ne la lectura. Pel que fa a l'ortografia, Salvà es va debatre entre l'antinormisme de mossèn Alcover i les normes de Pompeu Fabra. Miquel Gayà, fent referència a les seves cartes a Miquel Ferrà, ens diu que: «No és primmirada sinó més aviat distreta, i fins es menja detalls que avui semblen imperdonables. Cal que els lectors d'ara

sàpiguen remuntar-se vuitanta anys enrera²». Podríem dir que a Duran li va passar el mateix, però era més acurat en l'escriptura de les cartes, tal volta perquè anaven dirigides a Maria Antònia Salvà.

LES CARTES DE MIQUEL DURAN

En aquesta comunicació presentam les cartes de Duran a Salvà que es troben a la Biblioteca Lluís Alemany del Consell de Mallorca.³ Les cartes de Duran a Salvà que van entre els anys esmentats són inferiors a les cartes que es conserven de Salvà a Duran. Només hi ha nou cartes que van de l'any 1910 al 1927. Moltes d'elles motivaren les de Maria Antònia i, al revés, són la resposta a les que aquesta va escriure.

Els temes, per tant, són molt semblants, però amb la publicació dels dos reculls veurem amb molta més exactitud els assumptes que tractaven i les preguntes o les respostes que es donaven. A través d'elles veurem la relació que mantenien i de què parlaven entre ells. Hi ha un tema que destaca sobre els altres i fa referència als problemes que hi havia amb la censura a la Dictadura de Primo de Rivera l'any 1926. Problemes per cantar una cançó que tenia la lletra de la poesia de Maria Antònia Salvà *Pregària per la llengua* i problemes amb l'exhibició de la bandera quadribarrada. Aquestes cartes seran un element més per conèixer aquests dos personatges tan importants per a Mallorca en general i per a Inca en particular.

És molt probable que Miquel Duran conegués Maria Antònia Salvà a través de Miquel Ferrà. És curiós en aquest sentit que en la primera carta que escriu Duran l'assenyali a ella, per error, com Maria A. Ferrà i no Salvà. Per altra part, hi ha un cert distanciament que no es repetirà en cartes posteriors com assenyalen les inicials del final q. b. s. m., que denoten una coneixença encara incipient. Malgrat tot Duran, en els anys anteriors, havia inclòs poemes de Maria Antònia Salvà a les seves revistes, com també queda patent a la carta. Aquesta és per agrair-li el regal del llibre *Poesies* de Salvà que acabava d'aparèixer i per agrair-li també el condol de Salvà per la mort de l'esposa de Duran. Duran la felicita pel llibre i li promet una recensió a la revista *Ca Nostra*, que ell editava. És molt bell el fragment del final, en el qual Duran diu que Salvà «sap sentir en nostra dissort y te paraules agomoladores per aqueix cor qu'encara estima y enyora», fent referència al seu propi cor.

Al final de la carta es posa de manifest que quasi no es coneixien personalment (poca coneixença material, diu Duran) quan li agraeix el condol i ell manifesta ser un cor que encara estima i enyora. Aquesta carta ve a ser la resposta a la 1 de Maria Antònia Salvà i aquesta respon la de Duran amb la núm. 2.

Entre la primera i la segona carta hi ha vint anys de distància. De tota manera hi deu haver cartes que s'han perdut perquè en aquest període de temps Salvà li escriu nou cartes. També hem de remarcar que moltes d'aquestes cartes de Salvà a Duran són motivades per la mort d'algun familiar o per agrair algun llibre o

² GAYÀ I SITJAR, Miquel. *Epistolari de Maria Antònia Salvà a Miquel Ferrà*. Mallorca: Moll, 2006, pàg. 19.

³ Volem agrair tant a la família Duran com a la Biblioteca Lluís Alemany del Consell de Mallorca la possibilitat de publicar aquestes cartes.

opuscle que Duran li ha enviat o li ha duit personalment. No sabem si aquests enviaments anaven acompanyats d'alguna carta, però, en tot cas, no les tenim, cosa rara perquè Salvà solia conservar gelosament les seves cartes.

La segona missiva és una tarja postal una mica enigmàtica en el sentit que no s'entén gaire el seu contingut perquè hi ha coses sobreenteses. Veim que el fill de Duran ha d'anar a Palma a donar la lliçó, no sabem a quina lliçó fa referència.

La tercera no és pròpiament una carta, sinó el recordatori de la comunió solemne de la filla de Duran el mes de març de 1921. El recordatori du una foto de la nina, cosa rara en aquells anys, però que degué fer possible el seu pare, que tenia una impremta, i segur que va fer per a la filla el millor recordatori de primera comunió que degué enviar amb orgull a Maria Antònia Salvà, i aquesta li ho agrai amb la carta núm. 10. El recordatori també du incorporat el poema de Verdager *Ell és amb mi* que Salvà, a la seva carta, confessa desconèixer.

La missiva núm. 4 de Duran tracta de malalties. Parla de la de Maria Antònia Salvà, que no sembla ser gaire greu, però Duran, que ho sap com altres vegades per la superiora del convent de la Caritat, s'interessa per la seva salut a través de la carta i li comunica que prega per la seva milloria. Per una altra senyora -que devia viatjar entre els dos pobles i sabia notícies de Salvà- s'assabenta que la malaltia de la poetessa no té gaire importància. També li dóna la notícia que la coneguda de Maria Antònia Salvà, Margalida Verd, està malalta i Duran diu que creu que no té remei. L'inquer manifesta el greu que li sap perquè era una bona senyora, però també perquè li havia de brodar un banderí per a l'Orfeó. Aquesta carta és un clar exemple de com es trametien les coses entre gent de diferents pobles en un temps en què els transports no eren fàcils ni habituals i el correu no l'utilitzaven més que aquelles persones que sabien llegir i escriure i tenien coses a dir-se. Aquesta carta és contestada per Salvà amb la carta núm. 11.

La carta núm. 5 no du data, però ha de ser de desembre de 1923 perquè Salvà contesta el 29 de desembre d'aquest mateix any amb la carta núm. 14. Conté un fet curiós, i és que Duran va saber abans que Maria Antònia Salvà que havia sortit a la llum la traducció d'*Els promesos* de Manzoni, com ella manifesta a la carta 14 de Salvà. Duran sense llegir la traducció ja preveu que serà magnífica com tot el que fa la poetessa i li expressa la seva admiració per l'esforç que ha esmerçat en aquesta traducció. Després de donar-li l'enhorabona li manifesta que ell no fa res de bo i que va enviar dos treballs als Jocs Florals de Felanitx que s'havien convocat aquell any, i d'una manera ben planera diu que els donaren carabasses; malgrat això en va enviar un a *L'Almanac* de les Lletres. Duran la torna a felicitar per la tasca patriòtica de lliurar obres de qualitat a la nostra literatura. Aquesta carta està escrita al voltant de Nadal i aprofiten per felicitar-se per aquestes festes evocant el seu sentit cristià.

La carta següent ja és de dos anys més tard, de 1925. És la resposta a la 16 de Salvà. Torna a sortir el tema de la salut de Salvà. Duran és a punt de publicar les obres de Bartomeu Ferrà, de les quals la llumajorera li havia demanat informació. Duran li envia el fullet de propaganda i subscripció perquè s'hi pugui subscriure.

Aquesta era la intenció de Salvà per homenatjar Bartomeu Ferrà. A continuació li parla de la *Pregària per la llengua*, poema de Salvà que havien musicat i que havia sofert la persecució de la Dictadura de Primo de Rivera, com es desprèn de la carta de Salvà. Duran li diu que pot estar contenta perquè ara, a tots els mèrits que tenia el poema i la cançó, hi podrà afegir que ha esdevengut històrica. Duran també s'interessa per la cançó perquè segurament tenia intenció, ara que era perseguida, de fer-la cantar a l'Orfeo l'Harpa d'Inca. I a continuació li conta que també pot tenir problemes amb la Dictadura i que, de fet, ja n'ha tengut: Han confeccionat la bandera de l'Harpa d'Inca amb un croquis de l'arquitecte nacionalista mallorquí Guillem Forteza. Duran en fa grans elogis i li diu fins i tot el que ha costat, i que també pot tenir algun ensurt amb la Dictadura perquè té les barres catalanes. I precisament amb aquestes barres ja hi va haver problemes perquè les monges franciscanes sense dir-los res, aconsellades per algú que devia tenir les mateixes idees que el dictador, posaren els flocs amb els colors que Duran qualifica de nacionals i que devien ser els de la bandera espanyola, i que ells els ho feren desfer una altra vegada. Duran li diu que va passar una cosa semblant al que havia passat amb la pregària per la llengua, que havia estat prohibida perquè no anava acompanyada d'una exaltació semblant de la llengua castellana. Duran diu que les monges volgueren fer el mateix i feren que al costat de la bandera catalana hi anassen els flocs de l'espanyola perquè hi hagués un bon equilibri.

Seguidament li manifesta que l'homenatge retut a Miquel Costa va ser cosa seva, com ja sospitava Salvà, i es queixa que els orfeonistes no sentissin l'acte com a propi a causa del desconeixement que tenien tant de Costa com de la cultura mallorquina. Duran mostra el seu convenciment que aquests actes serveixen per formar patriòticament els joves i que això és una cosa que després resta tota la vida.

Finalment parlen del P. Fornés, un franciscà conegut dels dos que en aquells moments degué ser desplaçat d'Inca o Lluçmajor. Aquesta carta és contestada per la núm. 17 de Salvà i, a la vegada, és la resposta a la núm. 16 de la poetessa.

A la carta següent, la 7, es veu que Salvà ha enviat a Duran la *Pregària per la llengua*. Aquesta carta també manifesta una de les moltes vegades que Duran anava a Palma a ca na Salvà i no la trobava, hi anava a agrair-li la tramesa de la *Pregària*. En aquesta carta també es veu que efectivament Duran volia la cançó perquè la cantàs l'Orfeo i li anuncia la possible estrena amb motiu d'un homenatge necrològic al poeta Joan Alcover, que feia poc que havia mort. Duran qualifica aquesta desaparició de pèrdua irreparable de les nostres lletres.

La carta 8 és la de la recepció del llibre de poemes de Salvà *Espigues en flor*. Duran li agraeix tant el llibre com la dedicatòria en nom d'ell i la seva dona. Li diu que desitja escriure alguna cosa sobre aquest llibre, però manifesta que no està en el millor moment, car ha hagut de canviar de casa tant de l'habitatge com de la impremta. Per altra part, fa una casa nova al solar de la pairal. Li diu que la casa la fa d'estil mallorquí tal com pertoca als seus ideals. Finalment li manifesta que faran una lectura de la seva obra i que la faran el fill de Duran, Llorenç, i altres joves que s'han agrupat sota el títol d'Els amics de l'Art i que aquesta serà la seva primera manifestació pública. Juntament amb la carta li

envia invitacions per a l'acte que ha anunciat. Pel seu interès hem transcrit el text de les invitacions. Aquesta carta és contestada per la 18 de Salvà, que a la vegada li contesta Duran amb la núm. 9 que veurem seguidament.

La carta 9 torna a ser de 1927 i té relació amb l'anterior en el sentit que ja han celebrat l'acte de lectura de poemes de Salvà i Duran no només li conta -fil per randa- tot el que feren, sinó que li envia el discurs de gràcies que es va permetre de pronunciar en nom de la poetessa. Li diu que la festa va tenir molt èxit encara que no hagués tengut gaire ressò a la premsa mallorquina. Li envia el retall d'una notícia que n'ha sortit a *La Almudaina*. Aquest article, el conservà Maria Antònia Salvà juntament amb la carta. Li conta, ple d'orgull, que els seus fills varen ser els protagonistes de l'acte i es lamenta que la mare no ho pugui veure i, en dir això, diu poèticament que els ulls se li banyen de roada del cor. Li comenta també que li envia còpia del discurs de gràcies que ha pronunciat en nom d'ella i que transcrivim perquè pensam que ens dóna a conèixer una mica més Miquel Duran i allò que feia en els actes que organitzava.

A través d'aquesta carta també descobrim com Miquel Ferrà havia parlat amb Duran perquè aquest editàs *Espigues en flor*; Duran diu que li falten mitjans per fer aquestes obres ben fetes, però que, en canvi, no li manquen ni voluntat ni amor per dedicar-se a aquests treballs que tant li agraden.

Finalment volem fer un petit comentari d'aquest discurs de gràcies. Duran diu que l'acte els ha sortit més solemne del que pensaven. Després fa un elogi de Maria Antònia Salvà i li atribueix a ella l'èxit de la convocatòria. La defineix a ella com la cantora de la plana mallorquina. Seguidament parla que s'honra de l'amistat de la poetessa i que està feta en el foc de l'amor. Seguidament dóna les gràcies als assistents en nom de Maria Antònia Salvà i ho fa amb les mateixes paraules que ella va utilitzar uns anys abans per agrair l'homenatge que li feien els seus amics poetes i escriptors amb motiu d'haver publicat la traducció de *Mireia* de Mistral. Finalment diu que els organitzadors de l'acte ja es poden donar per ben pagats, atès l'èxit que ha tengut la convocatòria.

Per acabar la presentació d'aquest recull de cartes podem concloure que són ben interessants, que manifesten l'amistat, la relació, la comunicació i l'admiració mútua d'aquests dos poetes durant el primer quart del segle XX.

CARTES

1.

Sra Dª Maria A. Ferrà [sic]

Estimada senyora: No creurà la gran satisfacció que son tenguda al rebre l'exemplar de les seves poesies qu'ha tengut la mercè d'enviar-me Vostè ja hu deu haver endevinat que som afectat devot y admirador de la seva inspirada mussa. Sempre que he tenguda ocasió ne som copiades, abussant tal volta de la seva indulgència per honrar les columnes dels meus setmanaris. Al aplec publicat ne trob moltes qu'encara no coneixia y qu'he lletgides en verdadera y dolça delecció.

La felecit de bon cor per la publicació de ses poesies replegadas en un tom y li don les gracies per haver pensat en mi el més insinificant glosador de Mallorca.

Durant el més de Janer sortirà a llum l'Almanac de *Ca-Nostra* en la poesia seva qu'entany me doná l'amic Ferrà.

No vull passar tan bona avinentesa sens manifestar-li que vaig rebre gran consol en la sentida carta que m'adressá per la mort de ma benvolguda Gertrudis, al cel sia. Heu es una grata impressió al veure qu'una persona de poca coneixença material, podria dir, sap sentir en nostra dissort y té paraules agomboladores per aqueix cor qu'encara estima y anyora.

Al darli les gracies per tot queda a les seves ordes son affm. amic y sirvent

q. b. s. m.

Miquel Durán

Inca 26 Desembre de 1910

2

Inca 23 març 1920⁴

Dª Maria Antònia:

Encara no havia escrit per comenar res. — Divendre[s] mon fill baixará a Ciutat a donar la llissó i li durà altres papers i un follet que podrà baratar. Los pot tenir preparats i encara que no hi fos los hi podien donar. La familia la saluda. Son amic coral

M. Durán

3

Na Maria Durán Coli se complau a fer-li sabre que avui a la Iglesia Parroquial de Santa Maria la Major ha feta sa Comunió Solemne.

Inca, 18 de mars de 1921

4

Inca (Mallorca) 18 de Juny de 1922

Estimada Senyora: la superiora del convent de la Caritat d'Inca me digué que V. ha tengut una malaltia però que ja estava bastant amillorada. Cregui que l'he encomanada [a] Deu i he desitjat la seva millorança ardentament.

En vaig parlar en Dª Josepa Morey, i m'enteraren que no tenia gran importància la seva dolència de lo que'm vaig alegrar.

Qui està greu malalta es Dª Margalida Verd, que V. conexia, se creu que no té remei. Me'n sap molt de greu, perque és una bona senyora i me havia de brodar un bandari per l'Orfió, aquest estiu.

Recorts de ma familia. I ja sab que l'aprecia son amic afectuós

Miquel Durán

4 És una tarja postal, d'aquí la brevetat.

Estimada amiga i senyora meva:

Acab de rebre de la Editorial Catalana el primer volun dels «Promesos».

Encara no l'he lletgit però sé cert que es una preciosiat sortint de les seves mans impecables.

Quin esforç i quin aglasament suposa la traducció d'aquesta obra literaria!

Jo la felicito coralment. Jo si que no fa res de bò. Vaig enviar dos treballs els Jocs Florals de Felanig i los daren carabassa. Un d'aquest[s] el vaig enviar a l'almanac de les lletres.

Deu li don salut i llarga vida per poder treballar en la tasca patriòtica de donar obres tan bones a la nostra literatura, i veure aqueixes diades de nadal en la felicitat que senten els cristians que estimen a Jesus.

De veres la meua família i jo l'hei desitjen.

Son devot admirador que l'estima

Miquel Durán

Inca 24 de Octubre 1925

Estimada donya Maria Antònia:

He tenguda una satisfacció al rebre la seva lletra. Jo també li volia escriure per interessar-me per la seva salut, però temia que la meua carta no fos anutjosa. Com no me diu res de salut he suposat que haurà amillorat molt de lo que celebraria immensament.

Efectivament fas les obres d'En Ferrà. Nos trobam a la plana 40 del primer volum. Intencionadament no li havia enviat el bolletí de subscripció creent interpretar l'intenció de la família. Ara després de lo que'm diu per atendre [?] al seu desig li envii aquest bolletí de suscripció perquè el puga firmar fent més patent la seva adhesió a l'homenatge de les obres. No hi ha necessitat que m'envii l'import ja el me darà al veurer-nos.

Me causà estranyesa lo [que] diu de la seva «Pregaria per la llengua». Es incalificable. Ara si que desig tenir la música. Quan tenga ocasió ja me dirà a on la trobaria, que supòs que està impresa.

D'això ne pot estar contenta, ara aquesta composició a més de sa bondat, afinitat i mèrit, calificatiu gloriosos, esdevenguda històrica.

Ara me han acabat de confeccionar la Bandera per «L'Harpa d'Inca» amb un croquis d'En Forteza,⁵ és una joia d'art i de riquesa, costarà més de 1500 pessetes, i me tem també que no [hi] hagi dificultats de portar-la per tenir les barres catalanes.

Les monges franciscanes sense dir-nos res, no sé per qui aconsellades possaren els flocs que uneix la tela en l'asta, de color nacionals, i los ho hem fet tornar desfer. Lo que feren les monges en la millor intenció era: poner a su lado los colores nacionales, lo mateix que ha dit de la seva Pregària.

5 Fa referència a l'arquitecte nacionalista Guillem Forteza.

Veurem que succeirà.

L'homenatge que vaig fer an En Costa, verament va ser tot cosa meua, encara que per molts dels nostros orfeonistes no era sentit per desconèixer totalment el nostre gran Poeta. N'estic ben content d'aquell acte perquè alguna cosa queda en la joventut que dura tota la vida.

La meua família la saluda afectuosament. En recorts a la seva som l'amic coral de Inca.

Miquel Durán

I el Pare Fornés? Quant vaig sentir la seva despedida!

7

Inca 5 d'Abril 1926

Molt estimada senyora meua. Teng un deuta amb V. de correspondència i de gratitut que no sé com saldar-lo aïrosament.

Vaig rebre a son degut temps el quadern de música de la Pregaria per la Llengua amb sa bella dedicatòria que estim encara que no ho pasesca per la tardança en agrair-li tal obsequi. Jo no sabia que fos editat per «Foment de Pietat Catalana» a qui sovint escrip.

Tot d'una que'l vaig rebre el va veure el pare Sureda, Superior de Franciscans, i el s'en va voler dur, de manera que casi no l'he vist. Ara ja he rebut altres exemplars per qui en vulga puis vull recullir el meu que estim per haver vengut de la seva estimable autora.

Per les festes de Nadal la anava a visitar a Ciutat i vaig trobar que no hi eren, era en la doble intenció de visitar-la i donar li les gràcies del seu obsequi.

He dit al Director de l'orfeó si en cantaria i m'ha dit que sí, potser que l'estrenin a una vetlada necrològica que la Junta té acordat fer a Don Joan Alcover, una altra pèrdua irreparable de nostres lletres que tenim que plorar amargament. Jo ja no som res de la Junta de l'Harpa; però estam en bones relacions.

Preg Deu per la salut de V. i dels seus. Sa meua família la saluda. Na Marieta, la meua filla, dissabte me digué que no havia de passar aquestes festes sense escriure a Dª Maria Antònia. Ja veu com aquí la recordam.

Desitjant que tenga unes ditjoses festes li estreny ses mans son amic coral.

Miquel Durán

8

Inca 26 gener 1927

Estimada amiga i senyora meua:

He lletgit i relletgit el seu llibre jo i tots el[s] de casa, que V. me ha fet l'alt obsequi d'enviarme en la efusiva dedicatòria adreçada a mi i a la meua esposa estimadíssima. Gràcies.

Sent desig d'escriure alguna cosa sobre tant bell festí espiritual, perquè un gran festí ha sigut per nosaltres sa deliciosa llectura. Però ara estic amb una aixutor de no dir. Supòs que sab que he tengut de

mudar de casa, degut a la reforma del carrer de la Murta. He tengut que llogar dues cases: una per la llibreria i l'altra per l'impremta. Ademés pesa demunt mi el dirigir i pagar la casa nova que fas en el lloc mateix de la pairal. Som per tot i no som per lloc i amb això està dit tot. Els temps muden i potser que encara faci alguna cosa.

La casa la fas de gust mallorquí com pertoca a nostres ideals.

Aximateix per celebrar la publicació del seu llibre farem una lectura de la seva gentil producció. La faran en Llorenç i altres joves que s'han agrupats, o nos hem agrupat, baix el títol de «Els amics de l'Art». La primera manifestació pública serà aquest acte que se farà, si Deu ho vol, el 6 de febrer en el Círcol d'Obrers Catòlics.

Tot desitjant millorança per la seva cunyada salut i de part nostra a don Francesc i demés família.
Son afectuós amic

Miquel Durán

P. D. Havent retrassada l'enviu d'aquesta carta li he pogut enviar invitacions de l'acte. Primer se volia fer una cosa íntima i ara veig que s'ha volgut convidar les autoritats que han promès la seva assistència. Millor va.

4 de febrer 19 [sic]

Durán

[La invitació diu:]

ELS AMICS DE L'ART, nova agrupació de joves sense mes fins que els artístics i culturals, conviden a vos i família a una lectura de poesies de Na MARIA a. SALVÀ amb motiu de la publicació de son darrer llibre "Espigues en flor... L'acte serà amenizat amb música.

Al Círcol d'obers Catòlics d'Inca.

A les 8 i mitja del 6 febrer de 1927

9

Inca 24 de febrer 1927

Benvolguda senyora y amiga: La seva estimable lletra ens va complaura a tots els de la familia. Gràcies.

Ferem la lectura de poesies que li anunciava i tenguí un èxit insospitat, encara que no haja tengut èco damunt la premsa mallorquina. Li envii un retall de la Almudaina que és l'únic periòdic que n'ha parlat. el corresponsal de «El Correo de Mallorca» en prengué notes i veig que no ha dit res, segurament per haver caiguda malalta sa mare de grevedat. Per altra part, Els amics de l'art no hem volgut escampar murta per no tenir aprovat el reglament oficialment.

En tot, assistí gran concurrència a l'acte. Els Duran hi prengueren la millor part, fins la meva majoreta acompanyà al piano una serdana que cantà un chor de nines. En Llorenç va fer un bell treball, inspirat sobre lo que havien dit altres autors de la seva admirable poesia. Si molts de pensaments no eren nous el públic no ho sabia. Cità molts de criteris per avalorà el seu parlament. I ara me perdoni un orgull de pare. Crec que a Inca ni a molts de pobles de Mallorca, no hi ha un jove que li aguany en voluntat, ideals i bones qualitats; quina llàstima que no el veja sa mare! i al dir això sent que els meus ulls se banyen de roada del cor.

Jo vaig trobar que havia de donar les gràcies en nom de V. en el públic, si vaig fer mal m'ho perdoni. Li envii còpia de les cuartilles que esper seràn de s'aprovació per les idees, que ja sé que

literariament no valen res, sols anava a sortir del pas.

Agreiesc la felicitació que me dona pel treball de la edició de l'obra de D. Bartomeu Ferrà.

L'exemplar que li sobra no ens fa falta, però i que no se recorda que Vd. me va enviar l'import de la subscripció?

Molt me hauria agradat fer el volum de Vd. com en Ferrà me havia parlat, pero me falten medis per encertà en aquestes obres, encara que no me falta voluntat i amor per dedicarme en aquesta classe de treballs que son els que mes me agraden.

En recorts de la meva família per Vd. i pels seus com sempre son amic cordial

Miquel Duran

DISCURS DE GRÀCIES

Dignes autoritats, senyores i senyors: Haviem convengut en fer una senzilla lectura de poesies del flamant llibre «Espigues en flors però l'acte esdevengut més solemniat que no pensavem amb el primer intent. El nom excels de Na Maria Antonia ha fet venir les amistats a presidir i a tots vosaltres en tant nombrosos concurs, i tal ha sigut l'entusiasme en aplaudir les gaies cançons, que ha arrabassat els honors d'un veritable homenatge a la cantora de la plana mallorquina.

Si ella, que és tant cumplida i amable, fos estada aquí us hauria donades les gràcies modestament. Per això, jo, que me honr en la seva amistat, feta en el foc de l'amor a la terra nostra, he cregut un deure meu, interpretar els seus sentiments d'agraïment.

Però que diria, Na Maria Antònia, per donar les gràcies?

Vaig assistir a l'homenatge que li feren els poetes amb motiu de la marevollosa traducció, en vers, del poema Mireia, del gran Mistral, que és un treball, si cal, tant gros i de tant de mèrit, com sa pròpia producció. Els poetes i prosistes li digueren coses molt belles i sublimes, fent constar per boca de don Joan Alcover, que no'ls movia la mussa de la galantaria, perquè ella, Na Maria Antonia, no era la poetessa de la sensibleria, sino un veritable poeta en tot el valor de la paraula.

Tocava a la festetjada fer el discurs de gràcies.

Una altra, hauria preparat un retumbant parlament per fer-se més simpàtica, ja que el sabia fer i sobretot escriure. Ella no, per tot discurs digué una frasse popular i cristiana: Deu vos ho pag, expressió plena d'humilitat i de regoneixaments del poder de Deu, de qui vé tota gràcia i tot bé.

Jo, me serviré de les mateixes paraules per regraciar a les autoritats, que formen la presidència, la adhesió an aquest humil però sencer homenatge: Deu vos ho pag.

I a vosaltres, senyores i senyors, que haveu batudes paumes a les gentils cançons en penyora de veneració a la nostra poetessa: Deu vos ho pag.

Els organitzadors d'aquesta poètica festa, crec que ja se tenen per ben pagats en la plasmació i l'èxit obtingut en sa primera manifestació cultural. Però aiximateix Deu premiarà Els amics de l'Art perquè la seva tasca es bona, el seu ideal enlairat, i perquè vol desplegar-se dins l'esperit cristià.

Miquel Durán

Inca 6 de febrer de 1927

DURAN, Llorenç M^a. “Miquel Duran” dins DURAN SAURINA, Miquel. *Poesies*. Inca: 1982.

Escriure sense context. Jornades d'estudi de Maria Antònia Salvà. Montserrat: 2009.

GAYÀ I SITJAR, Miquel. *Epistolari de Maria Antònia Salvà a Miquel Ferrà*. Mallorca: Moll, 2006.

Lectures de Maria-Antònia Salvà. Montserrat: 1996.

LLADÓ I ROTGER, Francesc. “Mallorca catalana o Mallorca mallorquina (espanyola). Una polèmica a la revista *Ca Nostra* (1908-1909)”, dins *III Jornades d'Estudis Locals*. Inca: Ajuntament d'Inca, 1997.

LLADÓ I ROTGER, Francesc. “Miquel Duran i Miquel Ferrà. Una fecunda relació amistosa”, dins *II Jornades d'Estudis Locals*. Inca: Ajuntament d'Inca, 1996.

LLADÓ I ROTGER, Francesc. “Miquel Ferrà i el setmanari *Ca Nostra* (1907-1909)”, dins *VI Jornades d'Estudis Locals*. Inca: Ajuntament d'Inca, 2005.

PIERAS SALOM, Gabriel; i PIERAS VILLALONGA, Miquel. *Miquel Duran Saurina*. Inca: Ajuntament d'Inca, 2000.

CARTES DE MARIA ANTÒNIA SALVÀ A MIQUEL DURAN (1909-1927)

FRANCESC LLADÓ I ROTGER¹

Miquel Duran Saurina i Maria Antònia Salvà Ripoll són dos personatges que ja hem presentat a la comunicació “*Cartes de Miquel Duran a Maria Antònia Salvà (1909-1927)*” en aquestes mateixes *X Jornades*. Remetem el lector al principi d’aquella comunicació per saber la relació que mantingueren entre ells. En aquell lloc parlem també, en general, de la correspondència que mantingueren els dos poetes al llarg de tota la seva vida. Finalment allà trobareu, al final, la bibliografia corresponent a les dues comunicacions.

CARTES DE MARIA ANTÒNIA SALVÀ

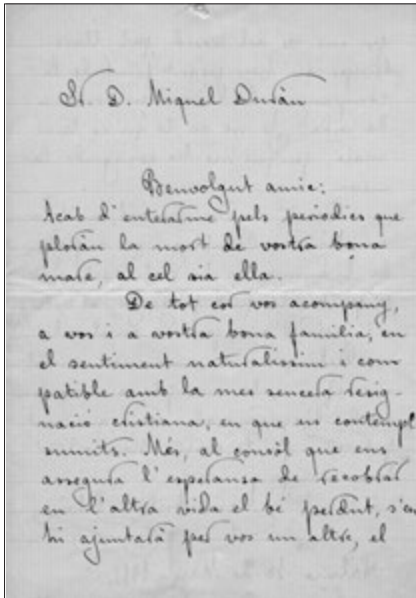
En aquesta comunicació pretenem donar a conèixer la part de les cartes de Maria Antònia Salvà a Miquel Duran que es corresponen amb les nou de l’altra comunicació i que en seran un bon suplement. Volem agrair a la família Duran les facilitats que ens han donat en l’accés a aquests documents, sense els quals aquest treball hauria estat impossible.

En aquest primer lliurament hi ha un total de deu cartes. Ara en farem un breu comentari per introduir-les. La primera, la 3 i la 6 tracten de la mort de tres familiars de Duran: la seva primera muller l’any 1909, la seva mare l’any 1914 i el seu pare el 1917. En cada una d’aquestes cartes Salvà tramet el condol

¹ Doctor en filosofia per la UIB.

a l'amic i fa abundants comentaris sobre la concepció cristiana de la mort i de com aquesta ajuda en els moments dolorosos de pèrdua d'un ésser estimat. Parla en positiu, per exemple, de la sort que ha tengut Duran de tenir tant de temps la mare d'ell quan ella no va conèixer la seva. També parla de l'esperança que manté que es podrà trobar amb ells al cel.

A la segona carta, Salvà agraeix a Duran que hagi escrit un article a la revista *Ca Nostra* comentant el seu primer llibre de poesies. Salvà valora aquest article entre els que més impressió li han fet dels que s'han publicat i diu que és un dels que més ha agrait. Per altra part, Salvà li envia un poema sobre ella que ha fet Guillem Colom i que ja l'havia enviat a *Correo de Mallorca*, però no l'havien publicat, i l'hi ofereix per si ell el vol treure a la seva revista. Això ens mostra que Salvà no era tan modesta com a vegades volia mostrar i que li interessava difondre l'opinió positiva sobre ella i la seva poesia.

Carta de Maria Antònia Salvà a Miquel Duran.

A la quarta carta li dona l'enhorabona per un llibret d'Andreu Caimari que ha publicat a la seva impremta. Per altra part, també li dona pel seu setmanari, que era una de les obres més estimades de Duran. Aquest degué tenir un gran goig de sentir les paraules elogioses de Salvà. Li parla de l'esperit ample, optimista, generós i català del setmanari, i destaca especialment aquest darrer subratllant-lo. També li comenta que «contrasta amb la mesquinesa de tanta publicació qui diguent-se catòlica, sembla més a propòsit per atiar els odis humans, que per encendre l'amor a Deu i al proxim, enlairant l'esperit». En aquells moments la revista de Duran estava passant per una dura crisi que la duria a la seva desaparició el mateix 1914. Malgrat això els ànims de Salvà i altres amics degueren encoratjar Duran, que el 1915

treia una nova revista titulada *La Veu d'Inca*. Amb aquesta carta Salvà li envia la traducció inèdita d'un poema perquè Duran la pogués publicar a *Ca Nostra*. Ens ha semblat interessant incloure aquest poema per donar un exemple dels molts que Salvà enviava a Duran per a les seves revistes.

La carta cinquena mostra la recepció, plena d'elogis, per part de Maria Antònia Salvà del *Mes de Maria* casolà que Duran ha imprès i l'hi envia. Són interessants els comentaris que hi afegeix i el fet que Salvà pensés que servia per a les famílies, els temples, les escoles i els tallers. També és de remarcar el comentari que totes les obres de Duran són «endreçades a la Glòria de Deu i la Patria». En aquesta carta també es posa de manifest com la poetessa passa per Inca, però no té temps d'anar a veure Duran.

A la carta 7 Salvà agraeix un nou regal a Duran, un opuscle sobre els sants patrons d'Inca. Salvà exalta el seu sentit, a la vegada patriòtic i cristià, seguint les directrius del bisbe de Vic Josep Torras i Bages, tan admirat dels dos poetes. En aquesta carta també agraeix la participació de Duran en un àlbum ofert a la poetessa per a la revista *La Veu de Mallorca* en un homenatge que li va retre.

La carta 8 és especial perquè va dirigida a Duran i a Joan Capó, editor i autor respectivament del llibre *Flors de Mallorca*, una antologia poètica dirigida als escolars, sobre la qual Salvà es permet de donar-los alguns consells pedagògics per a la seva aplicació, després de donar-los l'enhorabona.

Les cartes 9, 15 i 16 fan referència a l'Orfeó l'Harpa d'Inca. A la 9 Maria Antonia Salvà li comenta que li sembla molt bé la idea que ha tengut Duran de crear un orfeó i li diu que sempre n'ha de dur una de moguda. Per altra part, li corregeix la lletra de l'himne a Inca de Duran, que devia ser una de les primeres composicions que cantaria el nou conjunt coral. La 15 és l'enhorabona per l'èxit que ha tengut l'Orfeó en la seva actuació a Palma quatre anys després de ser fundat. Salvà manifesta que no hi pogué anar perquè no era a Ciutat, però que, en cas de ser-hi, hi hauria assistit malgrat la seva sordesa i la impossibilitat de sentir la música. La 16 fa referència a l'actuació de l'Harpa d'Inca a Pollença en un acte que Salvà atribueix a Duran, qui n'és l'ànima. Aquest acte és d'homenatge a Costa i Llobera. Però la carta 16 té altres continguts com és l'edició de les obres de Bartomeu Ferrà i una altra que fa referència a la persecució de la llengua per part de la Dictadura. A causa d'aquesta, la *Pregària per la llengua* de Maria Antonia Salvà, que Duran havia estampat a les cobertes de *Flors de Mallorca*, ha estat considerada tendenciosa a Barcelona. També és curiosa la promesa que Salvà fa a Duran de mostrar-li un document referent a això, però que els temps -diu- reclamen reserva. D'aquesta qüestió, també en parla la carta 17, que inclou així mateix els temes de les obres de Bartomeu Ferrà i de la salut de Maria Antònia Salvà, per la qual s'interessa Duran.

Portada del llibre *Flors de Mallorca*

A la carta 10 Salvà li agraeix l'enviament d'un llibre i li parla dels malalts que tenen, que li han impedit no només llegir-lo, sinó també escriure-li una carta d'agraïment. Així mateix, li agraeix el recordatori de primera comunió de la néta de Duran amb el poema de Verdaguer *Ell és amb mi*, que ella no coneixia. Li correspon amb una petita memòria per a la nina.

La 11 i la 12 parlen de malalties. La 11 ens dona compte d'una operació quirúrgica a la qual ha estat sotmesa Maria Antònia Salvà. Ella li agraeix el seu

interès i les oracions per la seva salut. A la 12 manifesta estar constipada, però el tema principal és la mort de Costa i Llobera. És molt interessant el comentari que fa que Costa en saber que moriria d'una mort sobtada es va alegrar.

La 13 fa referència al llibre de Duran *Flors de Roella*, Salvà en fa comentaris molt elogiosos tant dels poemes que li plauen -comenta els que li agraden més- com de la tipografia que li ha sabut imprimir Duran.

La 18 i la 19 fan referència principalment a l'homenatge que Duran i els seus fills organitzaren per festejar la publicació d'*Espigues en flor*. Salvà té grans elogis pel que ha fet Duran per homenatjar-la a Inca en un acte que s'ha convertit en una vindicació de la llengua i la religió, els dos valors capitals de Duran i de Salvà. En aquestes cartes també parlen de l'edició que ha fet Duran de les obres de Bartomeu Ferrà i Perelló, per la qual cosa Salvà li envia també l'enhorabona. Finalment Salvà parla de la casa nova que ha fet Duran a l'estil mallorquí i, una altra vegada, li elogia el seu amor a la tradició, plasmat en una cosa tan permanent com és una casa. Salvà també li demana que li envii còpia del parlament del seu fill i es torna a desfer en elogis cap a la família de Duran, li diu que Déu a més d'enviar-li sofriments també l'omple d'alegries en veure els seus fills tan encertats i tan amants de les coses nostres. També li parla de la malaltia de la seva cunyada com una mostra que Déu la vol posar a prova per premiar-la al cel. Així mateix, li dona l'enhorabona pel parlament de gràcies que ha fet a l'acte.

En fi, un grup de cartes que ens mostren la vida del primer quart de segle que anava transcorrent tant a Inca com a Lluçmajor i les activitats que ambdós poetes duen endavant tant en l'edició de llibres com la correcció de poemes o en aquelles que Duran realitzava a Inca impulsant la seva vida cultural i defensant l'ús de la llengua catalana.

CARTES

1

Lluçmajor 2 novembre – 1909

Molt apreciable Duran:

Moltes gracies del bell y pietós recordatori de la vostra esposa, al cel sia, que m'enviareu y vaig rebre a nit-passada.

Cregau que us vaig planyer de cor, quant m'arribá la noticia de la prova terrible a que Deu ha volgut subjectar el vostre esperit en aquest mon per premiar-vos a l'altre, qui es etern.

El mon no en te, de conhortament per una pena com la vostra; mes vos la sabeu prou, la Font de tota amor, l'unica a hont se troba la consolació verdadera.

Encara que no conegués personalment la vostra esposa, se per referencies lo molt qu'ella valia, y per lo meteix tench la seguretat de que un rastre de llum dolcíssima ha d'il·luminar a totes hores la fosca del vostre dol.

El sonet que dedicareu a la vostra anyoransa m'agradà molt per lo fundament sentit. Jo prech, també, per l'ànima de la vostra anyorada Morta.

Nostre Senyor vos consòl.

Maria Antonia Salvà

P. S. mentres escrivia aquesta carta, he rebuda la vostra demanantme col·laboració per l'almanach.

Veuré, si us enviï qualque cosa.

2

Ciutat 11 de febrer—1911

Benvolgut amic Durán: Gracies, moltes gracies, del bellíssim article que sobre el meu tomet de Poesies heu publicat demunt Ca Nostra, y que jo voldria merexer plenament.

Entre tot quant s'ha escrit ab motiu del meu llibret, el vostre article es de lo que mes impressió m'ha feta, de lo que mes he agraït. Massa se qu'es la bondat de cor qui us fa sentir tan bellament de la meua obra poètica y us posa a cap de ploma unes imatges tan gentils; pero per lo meteix qu'es la bondat qui us ho fa dir es que jo ho apreciy més, per que hi veig lo qui val mes que res: una benivolència franca, exenta de tota adulació.

Que Deu vos pach tot lo qu'heu fet p'el meu llibre, procurant crearli admósfera y divulgarlo.

Saludau per mi la vostra bona família, y ja sabeu que us aprecia de cor y us admira de bon de veres, vostra bona amiga.

Maria Antonia Salvà

P. S. A l'altra plana us copiaré un sonet que m'ha dedicat el jove poeta Guillem Colom, per si acás volguessiu publicarlo a Ca Nostra.

Aquest sonet fou enviat a Correo de Mallorca pero no l'han publicat encara, tal volta perque posaren una carta qu'En Ruyra m'escrigué, y per no repetir tant el meteix tema.

Pot ser el Correo el publich aximeteix, ja qu'el té, y per lo tant, si us estimau mes no posarlo a Ca Nostra, obráu com trobaréu, que jo de tota manera estic contenta.

Val

A Na Maria Antonia Salvà agraïntli el seu tom recent de Poesies

Mercès, oh Senyora mia,
per un present tan frescal
madurat dins el mitxdia
d'un pais primaveral.
P'el present tot gentilesa,
—ramell de fruits exquisits—
cullit ab els gracils dits
d'una pastora princesa;
al tastarlos he sentit
amara'l meu esperit
d'una flairosa ambrosia...

Vostres fruyts donen confort;
no se cap vinya ni hort
qui'n fassi de mes valia!

Guillem Colom

3

Benvolgut amic:

Acab d'enterarme pels periodics que plorau la mort de vostra bona mare, al cel sia ella.

De tot cor vos acompany, a vos i a vostra bona familia, en el sentiment naturalíssim i compatible amb la mes sencera resignació cristiana, en que us contemplant sumits. Més, al consòl que ens assegura l'esperansa de recobrar en l'altra vida el bé perdut, s'en hi ajuntarà per vos un altre, el qui ens ve del record, pel llarc temps qu'heu pogut fruir de la companyia de la qui us donà a la vida. Jo no sé lo qu'es tenir mare, perque no he conegut la meva.

Demà, si Deu ho vol, aniré a oir Missa i Combregar en sufragi de l'ànima de la vostra estimada Difunta, la qual prega ja tal volta, a l'hora d'ara, per vos en el cel.

Rebéu, doncs, amb mon condòl mes efusiu, la mes plena asseguransa de l'apreci i admiració que sent per vos i per la vostra obra vostra bona amiga.

Maria-Antonia Salvà

Palma 10 de maig –1914

4

Palma 7 de Novembre –1914

Benvolgut amic Durán:

Com jo no sé a on viu, ¿Me farieu favor d'entregar l'adjunta al poeta N'Andreu Caimari?

Dels aplaudiments que de cor li tribut, vos ne toquen la mitat per hom. Heu sortit airosíssim en l'edició del llibre d'ell;² lo qual no m'estranya, perque vos hi sortiu sempre, airós, en les vostres empreses, (i no ho prenguéu per adulació perque no ho es.) Donau gloria a Deu, això si, qu'es lo raonable; car massa ho sabeu, qu'es de Deu de qui ens vé tot bé. Som devota del vostro setmanari de cada dia mes. El criteri que l'informa es el criteri catòlic tal com jo el conceb. El seu esperit ample, optimiste, generos i català, contrasta amb la mesquinesa de tanta publicació qui diguent-se catolica, sembla mes a proposit per atiar els odis humans, que per encendre l'amor a Deu i al proxim, enlairant l'esperit.

¿Son vostres els articles que signant «Daniel» publica el Heraldo de Cristo? Me sembla que si, i son de primera, pel meu gust, baix de tots conceptes. Endavant!

Sempre bona amiga

Maria-Antonia Salvà

(De Teodor Botrel)

L'escloper escudellaire de Bretanya

² Fa referència al llibre de Caimari *In hoc signo vinces* que va sortir de la impremta de Duran l'any 1914. Es tractava, com posava la mateixa portada, d'un poemeta constantinà que havia estat premiat al XV Certamen Científic-literari del Seminari Conciliar de Sant Pere celebrat el 6 de novembre de 1913. Vegeu PIERAS SALOM, Gabriel, i PIERAS VILLALONGA, Miquel. *Miquel Duran Saurina*. Inca: 2000, pàg. 102-103.

(Inèdita)

Mon pare feia d'escloper;
feiem esclops a te qui té,
l'esclop i l'escudella,

jo els duia a vendre, o bell encís!
sobre un petit cavallet gris
mes viu que l'oronella.

Llevats abans de clarejar,
encara el torn feiem rodar
a la vesprada bella,

ara en cent llegues al redol
no es menja ja la sopa en col
mes que en blanca vaixella.

Els vells esclops son dins l'oblit
i el calçat negre encobeit,
es la moda novella!

Nosaltres som desesperats
de veure els torns sempre aturats,
—adeu, parroquia vella!—

—Donàu la sopa al escloper
vell i retut. Es el darrer...
Ompliu-li l'escudella!

Maria.Antonia Salvà. Trad

Ciutat 13 de Maig – 1917

Benvolgut amic Durán:

Mil mercès d'aquest exquisit «Mes de Maria Casolà» que m'ha enviat. Es una bella ofrena a la Mare de Deu i a Mallorca, un llibret digne d'esser conegut i adoptat dins tots els endrets de l'illa, no sols dins les famílies piadoses sino dins els temples i oratoris públics, escoles, tallers etc. a on cal un exercici breu.

El pla no pot esser mes ben concebut i simpàtic, l'ensenyança cristianíssima i practica —(m'ha sorpresa aquell «Oferiment de les penses del dia pel consol dels afligits» el dia en que es tracta de la alegria espiritual)— les oracions ramellets de flors cullides en els millors jardins, que son les animes santes, hi escauen a maravella; i llavors aquella «Pelegrinació espiritual» agradosíssima nota folklòrica que sembla perfumar l'obreta i l'esperit amb el romani i la senyorida que envolten els nostres santuaris marians.

Mercés. I que la Mare de Deu el beneesca llargament, amic, amb la seva esposa, amb els seu filllets amb les seves tasques endreçades totes a la Gloria de Deu i de la Patria.

Dia 3 dels corrents vaig passar per Inca venint de Pollença. Jo prou hauria volgut saludar-lo, pero no em fou possible perquè casi no vaig posar peu a terra; just el temps necessari per passar de l'automòvil al tren, pero vaig pensar molt amb V. com l'any passat, quan vaig anar a Lluch, qui també vaig passar per la seva ciutat com un llampèc.

Li enviaré dues composicionetes recents i podrà publicar-les, quant vulgui al seu setmanari.

Podria fer-me un favor, si es que no hagi de molestar-lo molt: —quant vegi el P. Cerdà de St. Francesc, podria dir-li que si ja ha llegit «*La Bonté*» (un llibret francès que vaig deixar-li ara farà dos anys) i el me vol tornar, l'hi agrairé, perquè tenc ganes de que el llesca una amiga meva. —Basta que el P. Cerdà el deixi als seus germans de St. Francesc de ciutat, quant hi vengui, que tampoc no corre pressa. Dispensi'm V. la confiança, i rebí anticipadament les gracies.

Saludant de bon cor la seva familia, es sempre de V. bona amiga

Maria-Antonia Salvà

6

Lluchmajor 6 de juliol — 1917

Benvolgut amic Duran: De bon cor els acompany a V. i a la seva familia amb el sentiment per la mort de son pare i tambe amb les oracions per l'ànima del finat. No poguent assistir al funeral vaig oferir-li en sufragi una Comunió i una Misa. —La resignació cristiana, el record de les virtuts del seu pare digníssim i l'esperança de recobrar-lo un dia en el cel seran per V. sens dupte un baume eficaçíssim per la ferida que ens deixa en el cor la mort dels sers volguts.

Així ho desitja sa bona amiga.

Maria-Antonia Salvà

7

La Llapassa 27 de setembre —1918

Benvolgut amic Duran:

Ja es ben hora de que us ne diga un mot de lo molt contenta que em fereu amb el vostre opuscle interessantíssim sobre els gloriosos Patrons d'Inca Sant Abdón i Sant Sennen, que he llegit amb fruïció, aspirant amb vera delicia aquella intensa aroma de patria qui reconforta perquè és al mateix temps, tota amarada de fé i de pietat cristiana. No crec que hagués poguda sentir mes aquesta obra vostra, si fos estada jo tambe filla d'Inca; i és que tot allò qui sia ben bé *de l'agre de la terra* no pot circumscriure's a un redolet. Es patrimoni de tots els mallorquins.

Enhorabona una vegada mes, i voldria que el meu aplaudient, (qui no pot esser mes amical i sincer,) tengues el prestigi de les antigues i patriarcal usances, de les àurees festes parroquials; d'el sò de les xeremies i el cruixir de la seda, i la lluentor de les botonades; de l'olor de pomes i de murta

fresca... per que sols així podria estar a tò amb l'esperit de qui tan bé sap sentir totes aquelles coses, i que, p'el sol fet de sentir-les, posseeix ja una benhaurança superior a tot aplaudiment.

67

No puc cloure aquestes lletres sense fer constar lo molt que m'afalagà la part que prengueren en els obsequis —tan excessius!— de que vaig ésser objecte el passat Juliol no sols assistint personalment a l'acte de l'Hotel Victoria, si[no] que també contribuint, després a l'àlbum que m'oferí *La Veu de Mallorca*. La simpatia d'els cors gentils és a mon judici, la vera gloria d'aquest mon. Sols ella pot excusar i *ferse perdonar* l'excés de les lloances.

Amb afectuoses salutacions per la vostra esposa i fillets i amb un coral «*mols anys*» per la vostra festa onomàstica, resta, com sempre, vostra admiradora i amiga

Maria-Antonia Salvà

8

La Llapassa 24 de Novembre — 1918³

Mos bons amics Capó i Duràn:

Vaig rebre a son temps el ramellet de «Flors de Mallorca» editat per Vostès amb tant d'acert per iniciar als nostres petits la percepció de la bellesa que Deu escampa, com una roada, demunt la nostra terra; per infondre, així en llurs esperits novells el sentiment de patria i l'amor a la pròpia llengua entre frescors i aromes de poesia.

M'ha semblat molt discret el consell «als petits llegidors» de que no tinguin el llibre obert a totes hores. Un pom de flors agrada naturalment a la minyonia; pero les petites mans ineducades, aviat el malmeten.

Si el llibret fos adoptat a les escoles, jo aconselleria que la seva lectura es fés, per exemple, els dissabtes, dia lluminós amb la joia d'els premis i la perspectiva de la festa de l'endema. Això els mantendria l'il·lusió crec jo, i la lectura podria fer-se amb mes profit, ja que, com és sabut, l'infantesa sent un atractiu especial per allò qui és poc freqüent.

«No hi ha dissabte sense sol» diu l'adagi. ¿Perque doncs als petits escolars no han de sentir els dissabtes l'escalfor d'el sol alegre i vivificant de la poesia?

Amb les gracies per l'obsequi hi adjunt una enhorabona cordial —de la qual en correspon la mitat per hom— al distingit ordenador de la Antologia, i al intel·ligent tipograf qui tan bellament l'ha sabuda presentar contribuents un i altre a la meteixa amb escullits treballs literaris de cullita pròpia.

A tots dos els saluda amicalment amb fermança de consideració i aplexi

Maria-Antonia Salvà

3 Abans de la data hi ha la següent nota escrita per Duran: «Srs. Editors de Mallorca Editorial».

Benvolgut amic Duran:

Aquí li retorn la lletra de l'himne a Inca amb algunes petites indicacions, (que podrà adoptar o no, segons li convenga.) Com V. compendrà, es una mica arriscat això de retocar una lletra qui ja està posada en música, perquè les esmenes podrien ferla mes inadaptable a la música ja composta. Afortunadament, les esmenes que li he fetes son de poca transcendencia i pot pres[c]indir d'elles, si no li van bé. M'agrada molt l'idea de l'Orfeó de que em parla, la qual em sembla digne de tot aplaudiment. Es que Vostè sempre n'ha de dur qualcuna de moguda! Deu le hi beneesca i li dó prosperitat en totes les seves tasques, simpatiques i generoses.

Li repetesc les gracies de *l'Evangeliari*, que jo no podia permetre mai que em regalàs, perquè no era just. No en faltava mes, jo qui le hi havia comanat! Bon favor em va fer, de cuidar-se de procurar-lo'm, tant com jo el desitjava! Es un llibre qui m'agrada molt, i m'en he servit d'ençà que el tenc.

A la seva familia mes salutacions afectuoses. De V. i d'els seus, es sempre servidora i amiga
Maria-Antonia Salvà

Ciutat 30 de Novembre – 1920

Ciutat - als 25 d'Abril – 1921

Benvolgut amic Duràn:

La seva gentilesa d'enviar-me tot d'una, immediatament, el llibre de Mn. Clascar, fou de mi cordialíssimament agraida. El llibre m'arribà a mans de bona hora, abans de partir de Palma, i atrafagadíssima com estava no vaig poder comunicar-li llavors la rebuda. Me'n ani al camp, a on he hagut de permaneixer molts mes dies que no pensava a causa de la trecalada de malalts que hem tengut y de la manca de gent de servici lo qual m'ha duit un vertader trebolí de feines. Ara que Gracies a Deu els malalts ja estan bé, torn esser a Palma, desde on pensava escriure-li si no podia veure'l, per agrair-li l'exquisit recordatori de Primera Comunió de la seva angelical Marieta, a qui felicit de cor, lo meteix que a sa mare i a Vostè. La guart amb vera complacencia an aqueixa recordança oportuniíssima, tan digna de la solemnitat que commemora com de la petita i simpática protagonista. Es una delicia aqueixa estampeta. Es... *una bella pensada de poeta*, propi en tot de la discreció de qui l'ha ideada. A la poesia d'En Verdaguer no la coneixia. Es deliciosa!

Si qualche dia ve a Ciutat V. o el seu fill, li agrairia que passàs per aquesta casa, per donar-li l'import d'el llibre (que no li he enviat per seguir les indicacions de V.) i llavors una petita memoria que tenc guardada per la nina. Jo no pens anarme'n per ara. Es probable que sia aquí fins a Cincogema, així es que qualsevol dia que venguin, serà bon dia.

Entretant, saludi la seva esposa, besin per mi la petita i contin amb la bona amistat de la quiels aprecia

Maria-Antonia Salvà

Benvolgut amic Duran:

Li estic agraïdíssima d'el seu interès i oracions per ma salut. Que el bon Deu li pagui aqueixa novella prova d'el seu bon cor i amistat exquisida.

La operació quirúrgica que m'hagueren de practicar, —de relativa importància per esser interna— es dugué a efecte felicíssimament gràcies a Deu. He quedada beníssim, tant que al poc temps feia vida ordinària, com si res hagués passat, i fa molts d'anys que no m'era sentida tan bé com ara.

La nova de la malaltia de Dª Margalida Verd m'ha sorpresa molt, puix res en sabia. Pobre senyora! tan bona, tan simpàtica i servicient! La comanaré a Deu de bon cor. Que Ell li assistesca!

Mos bon[s] records a la seva família, i que el Bon Jesus li conservi a V. el delit i bona voluntat per portar sempre envant ses empreses ennoblidores.

Sempre bona amiga

Maria-Antonia Salvà

Ciutat 19 de juny — 1922

La Llapassa 14 Decembre — 1922

Benvolgut amic: Ahir m'arribà la seva carta, agraïda com totes les de Vostè i que em vaig haver de fer llegir *per secretari* per trobar-me jo al llit amb un refredament molt fort. Avui, gràcies a Deu, ja estic aixecada, i esper que aviat podré fer vida ordinària.

Efectivament la mort d'En Costa és per a tots una pèrdua irreparable trista per l'anyorança, però dolça al mateix temps perquè era un sant i sembla que Deu l'hagi volgut glorificar ja en aquest món per la mort augusta que li concedí. Ja el metge li havia pronosticat que estava amenaçat de mort sobtada, de lo qual ell s'alegrà, i cada vespre es colgava com si hagués de morir aquella nit.

La nova tremenda em trobà a mi a Lluçmajor i gràcies an això mos ne poguerem anà a Ciutat l'endemà de matí. Encara vaig tenir el consol de veure'l i assistir a les exequies, apenadíssima, com pot suposar. També jo havia pensat ben repetides vegades amb vosté, seguríssima de que l'hauria sentida coralment, la perdua d'el Mestre incomparable. Ja esperava que no podia mancar a la seva corona el tribut d'els bons inquers i que vostè no podria aconhortar-se amb el sol homenatge de la corporació municipal. P'els qui l'estimarem de cor, al nobilíssim Poeta, com es bella cosa aqueixa glorificació general que li tributa Mallorca en massa! I amb tot, com s'ageganta sa gran figura, superior a tots els homenatges!

Al felicitar-lo a V. i a la seva família per les pròximes festes de Nadal, m'es plaent al saludar també el nou llibre, que segons diu V. està prompte a emprendre la volada al qual desig pròspera fortuna i la bona rebuda que es mereix.

Per cap d'any, si Deu ho vol, anirèm a Ciutat per alguns dies, i desde allà cuidaré d'enviar-li els exemplars que em demana d'el meu llibre de poesies.

De Vostè i d'els seus es sempre bona amiga

Maria-Antonia Salvà

Ciutat 5 de Gener – 1923

Benvolgut amic Duran:

Grans mercès i enhorabona! Grans mercès d'aqueix gentil ramell de *Flors de Roella* que no trobant-me a Lluchmajor m'ha seguida aquí, i li asseguro que és estat ben agraït. Son flors a un temps pageses i delicades, qui duen saba d'el terrò i això bastaria per imposar-les a la meua simpatia, quant i mes que moltes d'elles son colorides amb la sang viva i roenta de ferides autèntiques de la vida, i vibrants de joventut i d'emoció.

Amb tot i ésser-me ben conegudes, no he pogut rellegir-les sense llàgrimes i sentiment profund; sobretot aquella «Despedida», sobretot aquells Sonets, plens com diu acertadament el seu prologuista *de noblesa espiritual i dignitat petrarquesca*.

Aquí està, a mon judici l'ànima d'el llibre, sens que això vulla significar que p'els altres endrets d'el meteix no s'hi trobin idees originals i preuadíssimes, com aquella d'els infants combregant amb la jugueta d'els Reis i tantes altres, entre les que ocupa, pér mi, un lloc de preferència aquella «Vigilia de festa» plena d'una viva sugestió impossible d'ultrapassar.

«fumetgen p'els dorats els cremaions
sols quatre ombres devotes son quedades
cercant la benhaurança d'els perdons...»

aqueix contrast de la pau d'el temple enjoiat per la festa de l'endemà, amb l'alegria exterior de les alimares enceses per un poble creient, està trob jo, admirablement sentit i expressat.

La part tipogràfica d'el llibre presentat amb aquella cura i esplendidesa a que ja ens te avesats V., li fa be honor, i resulta un digne estoig de les belleses que enclou.

Es V., però, massa *munificent*; perquè n'havia d'enviar dos exemplars? Els hi agraesc de tot cor, tant un com l'altre, però (jo se be com van aquestes coses, i els mil compromisos que surten en aquests casos) permetim per això meteix que li digui que en cas de necessitat, tendré com una prova de confiança el que V. disposi d'el qui no porta dedicatòria.

Desitjant-los a V. i els seus un felicíssim Any nou, es repeteix de tots cordial amiga

Maria-Antonia Salvà

P. S. Tot just acabada la carta adjunta escrita depres[s]a i que forçadament he haguda d'interrompre una i altra vegada, per visites i altres quefers, em trobo que ja no es hora de donar-li curs, com jo volia avui meteix.

Aquí li remet els dos únics exemplars que em resten d'el meu llibre: un per qui l'hi havia demanat i l'altre per qui V. vulgui o per qui l'hi demani. Ni d'un ni d'altre no me'n doni l'import perquè no el rebré. Si es que en vulgui alguns per la llibreria, jo en demanaré an En Lluís Gili de Barcelona, perquè a Mallorca no n'hi ha. I si volgués també alguns tometes de *Les Illes d'Or*, el meteix Lluís Gili en te també, i amb la meteixa remesa d'els altres podria enviar-ne alguns. En cas afirmatiu avisi'm, i jo escriuré an En Gili.

La Mireia esta agotada fa temps en la edició usual; i l'Institut⁴ en te projectada una segona edició corregida per mi. Ja fa estona que vaig enviar les correccions, pero sembla que la cosa vagi a pas de formiga.

Si es que no li convenguin aquells llibres, no importa que digui res.

Sempre afma

Maria-Antonia

Esper que seré a Ciutat fins a final de mes.

4 Institut d'Estudis Catalans.

La Llapassa 29 Desembre -1923

Benvolgut amic Duràn: Agraïdíssima [de] la vostra felicitació de Nadal, vos envii també la meva, i ben efusiva, tant per Vos com per la vostra família exemplar. No digueu que no feis res de bo. Jo pendria partit de que tots els qui s'agraden d'escriure, a Mallorca, fessin tant com Vos. Un premi de Jocs Florals, sia de Felanitx o d'una altra banda, no pesa gaire dins la balança d'el mèrit positiu, y qui limitàs a.n això sos ideals, —literaris i tot,— estaria fresc, com solen dir. Massa que ho comprendreu, Vos, amb aqueix bon sentit plè de justesa que sabeu posar al servei de l'ideal cristià y patriotic, amb el cual s'han de sentir identificades totes les gents de bona voluntat, a qui Nostre Senyor promet, en aquest temps, la pau.

No sabia que hagués sortit ja el primer volum de «Els Promesos». Jo encara no l'he rebut. M'ha duita una feinada espantosa. He haguts de fer molts d'equilibris de llenguatge... i algunes concessions, (perque l'Editorial exigeix la gramàtica de l'Institut... que hi farèu?) Però la traducció es fidelíssima i... n'estic satisfeta. Em sembla que Manzoni hi és be, en aquesta traducció; i això és precisament, lo que jo volia.

Amb tota la simpatia de idees i sentiments es sempre de Vos i d'els vostres bona amiga
Maria-Antonia Salvà

Benvolgut amic Duràn: Dos mots no mes per felicitar-lo cordialíssimament pel merescut triomf de L'Harpa d'Inca a Ciutat. Amb viu interés he seguit lo que n'ha dit la premsa, i he pres, en aquest nou èxit de V. una part ben íntima, lo qual volgui fer-li constar per escrit, no havent pogut fer-ho de paraula.

Darrerament he sabut que V. havia volgut invitar-me a l'audició i no pogué esser, per la meua ausencia de Palma. Pot estar segur que de trobar-me allà, hi haguera assistit, malgrat la meua sordera, pel gust de testimoniar-li la meua admiració i de fer-li public.

Es ben simpàtic això de que les seves ninetes prenguin part activa en l'Orfeó, (com m'acaba d'escriure Na Catalina Ferrà.) A elles, com a la seva mare i demes família de V. els meus sincers afectes, que de tots com de V. és sempre admiradora i bona amiga

Maria-Antonia Salvà

Llucmajor 30 Jul. — 24

Benvolgut amic Duràn: Fa temps, qui sap el temps, que li vull escriure i sempre hi ha mil coses que m'en distreuen: Tant que tenc por d'havè arribat tart.

Es per l'assunto de les Obres de D. Bartomeu Ferrà, que segons tenc entès, havien de publicar-se a la tipografia de V. —no sé si la publicació és ja un fet, o si va seguint el seu curs. Sia com sia, jo voldria subscriure'm a un exemplar i tenc ànsia de no esser-hi ja a temps. Per això voldria que V. em digués com està la cosa, i que em contàs com a suscriptora a les dites obres, en cas de no estar ja

tancada la subscripció, o que em digués, en el cas contrari, si hi ha remanent d'exemplars i si podré contar amb un. Tant amb un com amb l'altre cas, tengui la bondat de dir-me el preu dels llibres en qüestió, que li remetré tot seguit. Fassi'm favor, però, de no dir res del contingut d'aquesta, a ningú de la família Ferrà.

Jo les tenc totes, a les obres del il·lustre amic; i avalorades amb efusives dedicatòries autògrafes; però voldria tenir també, aquesta nova edició, i *és condició precisa* que la família de l'autor no en sapiga res, de les presents gestions.

Tenc el gust de participar-li que aquella «Pregaria per la llengua» que V. honorà estampant-la en les cobertes dels quaderns de les escoles, ha rebut a Barcelona honors de ben distinta mena. Posada en música i cantada en les funcions contra la blasfèmia, es estada calificada de «*tendenciosa*» en ple tribunal de la càrcel modelo i tot perquè «*no le habian puesto al lado un himno por la lengua oficial*» Qualque dia pot ser li mostri un document molt curiós respecte d'això. Els temps que ara correm demanen reserva.

Amb gran simpatia em vaig enterar de l'acte digníssim realitzat a Pollensa per «l'Harpa d'Inca» (o mes ben dit per V., ja que V. en fou l'ànima i el propulsor, de segur), a la bona, a la santa memoria del nostre Poeta excels i inoblidable. Homenatges com el seu, tan profundament sentits, son, a mon judici, els veritablement dignes d'aquell Mestre *únic*, la memoria del qual no en pot inspirar d'altres.

Saludant ben efectuosament tota la seva família, resta, de V. i de tots la bona amiga de sempre
Maria-Antònia Salvà

Lluchmajor – 25 Octubre – 1925

Benvolgut amic Duràn: He rebuda la seva, molt apreciada del 26 i li estic agraidíssima per la amabilitat amb que ha atès el meu desig. Inclosa va la cèdula de subscripció a les Obres d'En Ferrà i per aquesta mateix correu li gir les cinc pessetes, import de la primera part de subscripció.

Agraidíssima també per l'interès que demostra per la meua salut. Efectivament, estic molt millor que l'any passat; tant, que he pogut abandonar casi del tot, el molestíssim règim a que havia hagut de subjectar-me.

M'ha feta molta gràcia la santa oficiositat, obediència o lo que sia, d'aquelles bones mongetes franciscanes broadores de la Bandera; i sobretot, la *contra-orde* de V.^S

En quant a la música d'aquella «Pregaria», estic fent gestions per haver-la, i quant ho hagi conseguit, la hi enviaré. Poc me pensava jo quant la vaig escriure, que hagués de moure tant de rebumbori!

Amb comandacions per tots els seus, es sempre de V. bona amiga

Maria-Antònia Salvà

Lluchmajor 30 Oct. -25

P. S. També nosaltres sentirem molt, molt, l'anada d'aquell bon P. Fornés, tan simpàtic com era! El meu germà qui el va felicitar per S. Francesc, n'ha rebuda carta aquests dies. Diu que te poc que fer, per allà, i que l'alegren tant les cartes de Mallorca.

Lluchmajor 14 de Febrer -1927

Benvolgut amic Duràn: Aquests dies passats li escrivia i amb aquest *mare-magnum* de papers i de lletres la que havia comensat per V. s'es perduda, i no hi ha hagut manera de trobar-la. Em sap greu perquè en ella tractava d'esmenar un oblit envers de V. de que em vaig planyer molt, i ara amb la gentil tramesa que em fa de «Coses Nostres» i dels «Pastorells» d'En Ferrà, m'ha refrescat com solen dir la nafra de la meua desatenció involuntaria de felicitar-lo cordialissimament a V. per l'edició tan pulcra i tan acurada d'aquelles obres del inoblidable D. Bartomeu, el dia que ens verem al Hotel Mediterrani. A les hores el fill del autor m'havia fet ja el present d'un exemplar primerenc d'aquells llibres i cercava avinentesa d'expressar-li a V. la meua admiració per la seva obra tipografica que tant acredita el seu establiment. No hi vaig pensar, dispensi. Ara, com que jo em trob amb dos exemplars, si en tenen falta m'ho digui i els en remetré un.

L'altre principalissim objecte de la meua missiva era agrair-li el cas que m'han fet Vostè i tots els seus amb motiu de la publicació del meu llibre. Molt m'ha honorada, ho cregui, aqueix acte public que els *Amics de l'Art* organitzaren a favor de la meua obra, les invitacions al qual em plau guardar en penyora d'agraïment pregon. Pero m'afalaga encara mes l'apreci tan sincer de la seva familia cristiana i mallorquina. El sentir-me compresa i estimada per la gent com Vostès, es per mi, no ho duptin la vertadera gloria d'aquest mon. Poques lletres han igualat la satisfacció que la seva m'ha produït. Gracies per tot.

O quina bella cosa que em sembla això que fa V. de rebastir la seva casa pairal segons la traça i el gust de la terra nostra! Perque em d'esser tan pocs a compartir aquests ideals nobilíssims? Sembrem, pero, sembrem a tot arreu la llevor de la tradició nostrada. Sempre en restarà qualche cosa.

El meu germa agraeix el seu bon record i el saluda. La malalta segueix igual. De V. i de tots sempre bona amiga

Maria-Antònia Salvà

Lluchmajor 1 de Març — 1927

Mon bon amic Duran:

Com que sia el meu destí que sempre-semple tenc d'estar en deute d'agraïment amb tot lo mon. Això que han fet per mi a Inca els Amics de l'Art es tan excessiu, que no veig forma d'expressar-los el meu reconeixement. Encara que compregui que la atenció de les Autoritats i demes concurrents al acte del 6 de Febrer anava mes amb la simpàtica agrupacio novella, que no amb mi, la meua gratitut en vers de tots, i per la part que em toca, no te límits. La meua gratitut, com deia, és vívida i per tot-hom, pero sobretot pels propulsors de la vetlada en que tant es volgué honorar ma pobra musa.

I ara permetim que li demani una mercè, que no dupt d'obtenir, porque qui ha fet el mes pot fer el menys: desig molt el llegir el treball del seu fill Llorenç i li agrairia al simpatic autor que quan li vengués be m'en tregués una copia, per conservar-la com a penyora d'agraïment. No corre pressa, quant bonament pugui, que l'obsequi m'afalaga doblement per tractar-se d'un jove tan exel·lent i fill de V. Quina satisfacció per un pare el sentir-se reneixer amb un fill de sos mateixos ideals!

També m'ha estat molt simpàtic això de que la seva filleta major acompanyàs al piano el chor de nines qui pengué part a la funció esmentada. Es precis convenir en que el Bon Deu li depara sempre a V. entre les proves de la vida molt íntimes satisfaccions i alegries inefables.

La «Pregaria per la llengua» es canta tambe a Lluchmajor regularment els dies de Comunió de les Filles de Maria, al Convent dels Franciscans i agrada molt.

Nosaltres seguim baix la terrible prova, de la malaltia de la meva cunyada, l'estat de la qual es de cada dia mes deplorable. Jo mai havia somiat un estat semblant amb ella, tan reboçant un temps de salut i d'energies. Crec que Deu ha permes això per sublimar-la a una alta gloria eterna, perque era un ser excepcional. Camani-la a Deu.

Amb afectuosos records per la seva esposa i fills es sempre de tots Vostes bona i agraida amiga
Maria-Antònia Salvà

P. S. Que li diré del seu parlament de gracies? Es tan bondados respecte de mi, que no sabia parlar-n'hi; pero ha suplit les meves deficiencias, i m'ha feta quedar be amb el public. Enhorabona!

LA LLUITA CONTRA L'AUTOPISTA PALMA-INCA

75

PERE J. GARCIA MUNAR

INTRODUCCIÓ

La lluita contra l'autopista d'Inca, a principi de 1987, un fet minúscul, gairebé insignificant, en tot el que suposa l'esdevenir històric. Un episodi gairebé anecdòtic ocorregut en un període fugaç de la història de Mallorca. Per què aturar-nos en aquest fet? Què té d'especial? Aquestes són preguntes que cal explicar.

Sense voler caure en l'excés justificatiu que la Història en majúscules es fa a partir de petites històries, cosa que només en part és certa i que cal evitar per no caure en la història anecdòtica i aïllada, sí que és bo, i fins i tot necessari, rescatar moments significatius del nostre passat que poden donar llum i ser exemplificatius del què, per què, qui i com va ser una realitat que pretenem conèixer.

L'objectiu d'aquest estudi és molt més que relatar uns fets aïllats, és mostrar una realitat com fou l'explosió dels moviments socials i de l'ecologisme/proteccionisme just després de la mort de Franco i la sortida de la Dictadura.

L'allau revolucionari¹ en què van entrar molts ciutadans conscients que rebutjaven el model social establert i que veien propera la sortida del túnel en l'ocàs de la Dictadura va ser espectacular. Desenes i desenes de grups i organitzacions de tot tipus sortiren a la llum, cadascuna amb el seu iderari i

1 Revolucionari en el sentit de canvi sobtat, de presa de consciència, de mobilització i acció que abans no es produïa.

reivindicacions pròpies. Era el moment, havia d'arribar un canvi, es notava en l'ambient i calia posicionar-se.

D'aquesta manera velles idees rescatades dels postulats més teòrics de l'anarquisme i del marxisme, en totes les seves variants, convivien amb les noves idees vingudes de l'Europa de les últimes dècades com l'ecologisme, el feminisme o les noves fórmules organitzatives antisistema.

Arribats a aquest punt no ens queda més que citar, de manera ràpida i austera, un fenomen que al nostre entendre és clau i central ens els anys de la Transició i que va arrelar per a la posterioritat: l'ecologisme. L'ecologisme va ser, com a la resta de l'Estat, una ideologia que va sofrir un fort auge gràcies a la presa de consciència de la societat. Els grups ecologistes florien arreu del territori i sembraven una consciència que va ser adoptada per molts altres moviments polítics i socials com a seva.² Gairebé la totalitat de partits d'esquerres, fins i tot més moderats, feren seus postulats ecologistes i els inclogueren als seus principis. També succeí el mateix en les diverses organitzacions com associacions de veïns, clubs excursionistes, sindicats, grups d'esplai i organitzacions de tot tipus. D'aquí que en aquests anys vegem multitud d'organitzacions i associacions no sols donant suport, sinó encapçalant lluites en favor de la protecció d'algun indret o simplement reivindicacions ecologistes, com foren les manifestacions contra l'energia nuclear. Amb tot, podem concloure que si una idea va sortir reforçada de la Transició aquesta va ser la consciència proteccionista i ecologista. Tot i que, com diu Juan José La Calle Domínguez, "l'avanç cap a aquells majors nivells [de consciència ecologista] és molt lent, pas a pas, sense presses".³

ELS PROTAGONISTES DE LA LLUITA ANTIAUTOPISTA

És en aquest context que dos grups conscients de la insostenibilitat del model social, econòmic i de desenvolupament, que era perjudicial i a la llarga contraproduent per a l'illa de Mallorca i per als seus ciutadans, agafaren la capdavantera en la lluita contra l'autopista d'Inca, però no com un fet aïllat, sinó com a part d'un tot destructiu que perillosament assolava el territori illenc. Aquests dos grups eren els llibertaris de Denúncia i Control i el sindicat agrari Unió de Pagesos de Mallorca.

Cal, en aquest punt, esbossar a grans trets qui eren aquestes dues organitzacions, sense les quals el moviment proteccionista no hauria tingut el caire que va tenir. Tot això sense oblidar organitzacions tan importants com el GOB, l'Oficina d'Informació Urbanística del Col·legi d'Arquitectes, l'OCB i moltes altres que tengueren un pes molt important dins la història de l'ecologisme illenc.

Denúncia i Control no era més que uns dels molts noms que es va posar un col·lectiu de llibertaris que va tenir molta incidència social durant els anys de la Transició. Anomenats també Moviment Terra i Llibertat o simplement Terra i

² Almenys l'adoptaren de forma retòrica, ja que les aspiracions d'aquells temps encara no s'han assolit efectivament.

³ La Calle, J. J. "Movimientos ecologistas en la España del siglo XX", dins *Movimientos sociales y estado en la España contemporánea*. Cuenca: Universidad de Castilla-la Mancha, 2001, p. 447.

Llibertat, aquest grup de llibertaris va sortir a la llum durant el 1976 fent diverses accions i escrits sobretot dirigits cap a la protecció del medi ambient, l'ecologisme i la creació de consciència col·lectiva. Exemples molt significatius d'aquestes accions són les ocupacions de sa Dragonera,⁴ la lluita per evitar la destrossa de les canteres que s'estaven explotant a diversos indrets de l'illa, la lluita contra la contaminació de la fàbrica de ciment pòrtland de Lloseta... Una de les característiques que ens diu molt sobre aquest col·lectiu és la seva organització: ells estaven agrupats al voltant d'una idea, sense líders ni caps, amb un funcionament assembleari i sense una organització burocratitzada. Per tal de no institucionalitzar-se canviaren de nom en diverses ocasions. Un dels intents més seriosos d'incidència i unió social fou la creació, el juliol de 1977, del Grup Denúncia i Control Contra la Destrucció Ecològica, que era una espècie de plataforma unitària de caire ecologista amb la intenció d'agrupar diversos col·lectius d'arreu de Mallorca per vetllar per la protecció ecològica i territorial de l'illa. Els seus objectius, com veurem, no eren altra cosa que, per mitjà de l'acció directa no violenta, moure la consciència, l'acció ciutadana. Aquesta característica denota molt l'esperit llibertari i la seva creença històrica que la raó i la presa de consciència serien les alliberadores de l'home i el farien evolucionar cap a un món just. Tot i la seva rellevància i impacte social amb accions tan significatives com l'ocupació de sa Dragonera, aquest col·lectiu va tenir una curta durada. Fou durant el 1979 quan, no se sap bé per quins motius, van decidir voluntàriament dissoldre's, deixant un legat que no podem obviar en el conjunt de la història ecologista d'aquells moments.

L'altre protagonista, com dèiem, fou Unió de Pagesos de Mallorca. El sindicat agrari Unió de Pagesos va sorgir l'any 1977 juntament amb l'allau organitzatiu que va sofrir la societat espanyola. A imatge de la Unió de Pagesos de Catalunya i la de València, els pagesos mallorquins començaren a agrupar-se amb l'objectiu de defensar l'agricultura i la ramaderia de l'illa de Mallorca, i esdevenir així un òrgan d'associació dels pagesos mallorquins que treballaven directament la terra, que oferís formació, informació i assistència tècnica. Aquest sindicat va créixer de manera espectacular, durant els primers mesos de vida, els fundadors s'encarregaren d'anar poble a poble cercant nous afiliats, de forma que en menys d'un any ja s'havien implantat a vint-i-nou pobles i arribaven als 1.500 afiliats. Amb tot el pes que aquesta organització donava, Unió de Pagesos no va tractar només temes sindicals sinó que, com veurem, va encapçalar moltes lluites ambientals i proteccionistes, a més de tenir una forta consciència cap a la cultura i la llengua pròpies.⁵ Per això no és estrany trobar aquesta organització en la majoria de les lluites socials que es produïren durant la Transició a Mallorca, ni en les lluites posteriors i fins avui en dia.

Una vegada esbossada l'essència dels nostres dos protagonistes, cal aturar-se a valorar el perquè dues organitzacions com aquestes es posaren, una al costat de l'altra, al capdavant de la lluita antiautopista. La resposta no és fàcil.

4 Garcia, P. J. *Dragonera pes dragons! Història de la lluita ecologista per salvar sa Dragonera (1974-1995)*. Palma: El Moixet Demagog, 2008.

5 Encara sense publicar: veu de David Jiménez sobre Unió de Pagesos de Mallorca del *Diccionari de Partits Polítics, Organitzacions Patronals i Sindicals a les Illes Balears, en els segles XX i XXI* que ha fet el Grup d'Estudi de la Cultura, la Societat i la Política al Món Contemporani.

Els llibertaris varen tenir en tots aquests anys com a referent sindical la CNT. Fins i tot la CNT va donar suport a aquesta lluita que ens disposam a relatar. Per què, doncs, els llibertaris van col·laborar amb un altre sindicat? Com s'expliquen les bones relacions entre ambdues organitzacions? Aquestes preguntes tenen difícil resposta. Segurament la motivació ecologista i proteccionista va ser el motiu principal de la seva col·laboració i bona sintonia. També és possible que la vocació unitària de la plataforma Denúncia i Control apostàs pel suport de qualsevol lluita ecològica, i a nivell llibertari de qualsevol lluita autònoma considerada raonable. I també és possible, com apunten algunes persones que van pertànyer a aquest col·lectiu llibertari, que alguns llibertaris fossin pagesos o estiguessin lligats a Unió de Pagesos.

Sense voler aprofundir-hi més, només ens queda constatar en què consistia el projecte d'autopista Inca-Palma, com va produir-se la lluita antiautopista i el fracàs d'aquesta. Tot això sense perdre de vista el marc global en què es va desenvolupar: una societat en canvi, un allau revolucionari d'associacions i reivindicacions, i un sorgiment i arrelament d'una consciència ecologista i proteccionista. Tots aquests ingredients feren possible la lluita que ens disposam a tractar.

EL PROJECTE DE CONSTRUCCIÓ DE L'AUTOPISTA INCA-PALMA

Sense entrar en profunditat en el projecte, ja que a la vista de tots està, sí que cal dir quatre paraules per intentar entendre i comprendre el perquè i el contra què lluitaren els ecologistes.

A principi de 1978 s'iniciaren les obres d'una autopista que havia d'unir les ciutats d'Inca i de Palma. L'objectiu era la facilitació de les comunicacions i la integració econòmica i comercial de dos dels pols econòmics més importants de l'illa.

Aquestes obres, que es realitzaven sota la supervisió del cap de carreteres de Balears Miquel Àngel Llauger, i per l'empresa Dragados y Construcciones, havien de fer-se en diverses fases i amb un cost, segons els ecologistes, de 600 milions de pessetes.⁶ El cas que ens ocupa no era més que la primera fase, que tendria entre 8 i 10 quilometres, i que arribaria a l'altura de Marratxí. Una vegada acabada aquesta fase el que es pretenia era fer un estudi de la necessitat de continuar l'autopista. Però, com veurem, això no era més que una excusa per callar les veus contràries a la seva construcció. L'estudi posterior a la realització del primer tram no va arribar mai, l'autopista havia de fer-se en tots els casos. A la primera fase, la va seguir la segona i així fins arribar a la unió d'Inca i Palma mitjançant aquesta via ràpida.

Amb tot, i com es pot veure, l'autopista és una realitat. Moltes terres van ser expropiades i dividides. Molts camps de cultiu quedaren a sota de l'asfalt i molts camins i carreteres interiors quedaren tallades o inutilitzades. Tot plegat com a conseqüència de qualsevol construcció de les magnituds d'una autopista, es faci on es faci.

6 DM 28-1-78 p. 17.

LA LLUITA CONTRA L'AUTOPISTA D'INCA

A principi de gener de 1978 i esperonats pel bon funcionament i acollida de les accions ecologistes dutes a terme en favor de sa Dragonera, el mateix moviment llibertari, a vegades sota el nom de Terra i Llibertat i altres vegades amb el nom de Grup Denúncia i Control, iniciaren una campanya en contra de la construcció de l'autopista que havia d'unir dos dels nuclis més importants de Mallorca: Palma i Inca.⁷

El moment era idoni, el suport popular a les accions ecologistes d'aquest grup era molt majoritari i els ànims dels joves -i no tan joves- llibertaris estaven al màxim. Estaven enmig d'una explosió de consciència ecologista de la qual ells se sentien protagonistes.

Prest, gairebé des del primer moment, l'organització Unió de Pagesos de Mallorca donà suport a la lluita contra l'autopista. Els interessos dels pagesos, als quals l'autopista expropiaria terres i partiria terrenys, anaven contra l'autopista. Però no podem creure que l'interès era l'única motivació cap a l'acció d'aquest col·lectiu. Hem de tenir en compte que des d'Unió de Pagesos es va demostrar en repetides ocasions una forta consciència envers el territori: la seva destrucció i conservació.

D'aquesta forma, els llibertaris i els pagesos varen liderar una lluita que tendria moments àgids i moments molt durs, i ho feren amb la convicció que tenien raó en les seves reivindicacions i que amb la unitat, la raó i unes accions ben encaminades podrien aturar els projectes urbanitzadors. Aquest cop tocava l'autopista a Inca. Abans havia estat el torn de sa Dragonera, de les canteres, de cala Mondragó... i de tantes altres lluites que continuaven vigents. Aquesta lluita formava part d'un tot més ampli, la lluita contra la destrucció de Mallorca sorgida d'un model econòmic basat en l'especulació sobre el sòl i els diners fàcils del aquí i ara, en paraules seves: "els 600 milions de pressupost obren butxaques i tanquen consciències", mentre "els hotels i autopistes cobreixen els nostres horts."⁸ Per altra banda, i en la mateixa línia, el grup Denúncia i Control expressava que "som conscients que hi ha moltes coses a denunciar, evitar i recuperar. Per això no dubtarem a aprofitar totes les oportunitats que se'ns presentin per seguir cridant a tot el poble de Mallorca que prengui consciència que les coses no poden seguir fent-se a les seves espatlles".⁹

Els motius esgrimits per pagesos i anarquistes foren molt senzills i clars. Amb una mescla de mil·lenarisme¹⁰ i confiança plena en la raó, el que pretenien era aturar les obres per reflexionar sobre elles. Obrir un temps de reflexió

7 DM 19-1-78 contraportada.

8 DM 28-1-78 p. 17.

9 DM 2-2-78 p. 10.

10 Mil·lenarisme en el sentit que li atorga E. Hobsbawn, d'esperança o creença que, tenint la raó i estant preparats, el canvi arribarà, que la raó s'imposarà sobre tota la resta. Aquesta era una creença, ja no religiosa, sinó adoptada per molts moviments socials al llarg de la història. És una visió que s'extreu dels seus texts i comunicats, però és lògic pensar que només és certa en part aquesta creença i que fos més retòrica que real. Ho havien de dir per convèncer l'altra gent, encara que la insistència constant en aquest sentit denota almenys que la raó i el seu triomf no sols eren temes importantíssims, sinó centrals, en les seves conviccions.

80 comunitària, d'exposició de motius i de demostració a la ciutadania del mal que aquesta autopista podia arribar a fer si el projecte s'executava. Confiaven que la ciutadania, sabedora de les raons expressades per ells, reaccionaria i s'oposaria per complet al projecte, i aconseguiria aturar-lo.

Per altra banda, també demanaven un pla de direcció territorial i un estudi integral dels transports a Balears. Aquesta planificació del model territorial era una reivindicació que estava l'ordre del dia del debat proteccionista a Mallorca. Era imprescindible, segons els ecologistes, marcar les zones de creixement, urbanització i tenir previsions sobre tot plegat. No es podia seguir com fins al moment, construint sense límits a qualsevol lloc i en qualsevol moment.

Més enllà de tot això, ells creien que l'autopista a Inca "serà una via ràpida de circulació, atraurà un flux de trànsit molt superior a l'actual, tallant les relacions existents entre els pobles de l'interior, els quals entraran en un procés de suburbialització, convertint-se en simples barris-dormitori de Palma".¹¹ Preveïen que aquesta autopista tallaria Mallorca en dues i que les comunicacions internes i els camins veïnals es veurien molt afectats, fins al punt de suprimir-ne alguns. El temor a una centralització del consum a Palma també era un tema central que havien d'evitar: la "macrocefalia" de Palma comportaria que tots els mitjans productius s'hi concentrin, i l'equilibri entre la ciutat i la Part Forana ja no seria possible. Tot apuntava cap a un creixement de la ciutat en detriment de la resta de pobles, que passarien a ser pobles dormitori i perdrien la seva vida econòmica. Tot això amb "expropiacions a preus molt baixos i sense solucionar el problema de l'atur".¹²

Per la seva banda, a més d'obrir un temps per a la reflexió col·lectiva envers l'autopista, ells proposen la millora del transport públic i de la xarxa ja existent de carreteres, així com la construcció d'un "tren-metro". En les seves paraules: "proposam que, amb els diners que costarà l'autopista, es millorin totes les carreteres de l'illa que ho necessitin, que es millori la xarxa de ferrocarrils existent i que se solucioni el problema de l'atur amb mesures com aquestes."¹³ Era evident la seva màxima que "la nostra protesta mai és destructiva, sempre que hem denunciat alguna cosa hem proposat solucions".¹⁴

El mètode, veient la creença que la conscienciació del poble duria a una reacció d'aquest i que aquesta seria capaç d'aturar el projecte urbanitzador, consistia a anar creant consciència. Les accions, les podem agrupar en dos blocs: en primer lloc, s'organitzaren xerrades, taules rodones, debats, passis de pel·lícules, etc. a molts pobles i barris de Palma. Aquesta forma de crear consciència partia de la idea que la participació de la ciutadania en el procés era cabdal. En segon lloc, hi havia les accions encaminades a fer-se autopropaganda.¹⁵ Aquestes, que podríem denominar d'acció directa, facilitaven mantenir-se vius a nivell mediàtic i tenir un ressò més ampli en l'opinió pública en l'àmbit de Mallorca.

¹¹ DM 26-1-78 p. 13.

¹² DM 2-2-78 p. 16.

¹³ DM 2-2-78 p. 10.

¹⁴ DM 2-2-78 p. 10.

¹⁵ També anomenada "propaganda pel fet". Era un mètode molt estès en els moviments antisistema que consistia a fer accions directes que tenguessin ressò mediàtic i social per tal de treure a la llum temes que d'altra forma no hi sortien.

D'aquesta manera el dia 21 de gener de 1978 tenim constància de la primera xerrada sobre el tema a l'Institut Antoni Maura.¹⁶ Aquesta xerrada no fou més que el punt de partida. Pocs dies després, dia 25, varen posar la pel·lícula *Cómo parar una autopista* a la Fundació Dragan i després feren una nova xerrada.¹⁷ Al dia següent, 26 de gener, s'organitzaren noves xerrades al barri del Puig de Sant Pere. El tema s'estenia com la pólvora i els dies posteriors hi va haver xerrades novament a la Fundació Dragan per encàrrec de la revista *Empresa Balear*; dia 1 de febrer es va fer una assemblea a Consell; dia 2 la Congregació Mariana va dedicar una de les seves vetllades a debatre el tema; dia 4 hi va haver una nova assemblea multitudinària a la plaça Major de Palma, després d'haver estat impossible aconseguir els diners per fer-la al Teatre Principal. A aquesta assemblea, convocada per Denúncia i Control, Unió de Pagesos, Assemblea Ciutadana i Assemblea d'Aturats, hi participaren alguns centenars de persones; dia 9 es va fer una nova taula rodona sobre l'autopista a la Congregació Mariana; dia 16 el setmanari *inquer Dijous* tornava a organitzar una taula rodona a Inca amb la participació de diferents col·lectius, entre ells Denúncia i Control, representats per Basili Baltasar, que ja havia intervingut en anteriors debats; dia 21 també els pagesos de sa Pobla convocaren una assemblea i s'oposaren unànimement a l'autopista. Aquests només són alguns exemples prou visibles de la frenètica activitat que tengué el moviment antiautopista en l'organització de debats i xerrades arreu de l'illa, però, de xerrades i debats, encara n'hi hagué més.

Per altra banda, tot aquest moviment de diàleg i exposició de motius realitzat va anar de la mà d'accions més contundents i de protesta més visible al carrer. No podem oblidar les recollides de firmes contra l'autopista, les manifestacions, l'aferrada de cartells, l'ocupació de l'autopista...

Dia 27 de gener de 1978 despertava Mallorca amb la notícia que membres de Denúncia i Control havien acampat el dia anterior davant les màquines excavadores que realitzaven els treballs de construcció de l'autopista. Tot amb la "pretensió d'aturar les obres posant-nos davant les màquines, a fi d'obligar a una detenció provisional del projecte, ara que s'està a temps, perquè s'estudiï amb tot detall la incidència de l'autopista sobre la resta de territori insular",¹⁸ demandant un debat social sobre la necessitat o no d'una via ràpida que unís les dues ciutats més importants de Mallorca alhora que, segons els ecologistes, destruïa greument el territori i dividia l'illa en dues. L'ocupació -que és com anomenaren aquesta acció- de l'autopista, la féu un grup reduït de persones, unes 12, que aconseguiren aturar les obres uns quants dies, fins al dilluns següent, 30 de gener. Mentrestant un altre grup, coordinadament, donava les pertinents explicacions del perquè de l'ocupació al debat que s'havia organitzat a la Fundació Dragan a Palma.¹⁹

Durant les primeres hores d'ocupació els llibertaris s'instal·laren en tres tendes de campanya al bell mig de les obres, posaren unes pancartes on es podia llegir

16 DM 21-1-78.

17 DM 26-1-78 p. 13.

18 DM 27-8-78 contraportada.

19 DM 27-8-78 contraportada.

“pus autopistes, pus destrucció” i replantaren els arbres que hores abans les màquines havien arrabassat. Amb tot, poc després hi va irrompre la Guàrdia Civil i va desallotjar els ocupants, que seguiren pels voltants. Almenys havien aconseguit els seus propòsits: aturar les obres per un temps. Ara calia fer-hi alguna cosa més.

La següent acció dels ecologistes, Unió de Pagesos i Denúncia i Control va ser convocar una manifestació de suport a l'acció empresa. D'aquesta manera, per al proper diumenge dia 29 de gener organitzaren una manifestació que va partir des de la plaça d'Espanya de Palma i, agafant el tren fins al Pont d'Inca, va acabar al mateix lloc d'acampada. D'aquesta manera al bell mig de les obres i vigilats constantment per la Policia i la Guàrdia Civil, unes 150 persones (sempre segons la premsa) celebraren una assemblea a l'aire lliure per decidir quines havien de ser les línies d'actuació a partir d'aquell moment, alhora que es tractaven altres temes que en aquell moment eren a l'ordre del dia de l'ecologisme illenc: la problemàtica de les canteres, de la fàbrica de portland de Lloseta, etc. Quant a la lluita per aturar l'autopista es va decidir que a través d'Unió de Pagesos de Mallorca es farien una sèrie de xerrades per tots els pobles on fos possible per explicar el tema; que el Grup Denúncia i Control demanaria el Teatre Principal per fer-hi una gran assemblea, cosa que com hem vist no van aconseguir, i l'assemblea s'hagué de fer al bell mig de la plaça Major; que es fes la redacció d'un estudi seriós, amb rigor científic, en què enginyers, arquitectes i sociòlegs exposassin els seus punts de vista sobre la necessitat d'aturar les obres i sobre els efectes negatius que l'autopista tendria en l'entorn natural i la relació pobles-ciutat; i que seguirien acampats i a l'aguait per tal que no es reiniciassin les obres.²⁰

Les accions no aturaven, les taules rodones, debats i xerrades continuaven, i també l'acció directa dels llibertaris, que anaren al plenari de la Diputació Provincial, com havien fet uns mesos abans amb motiu de l'ocupació de sa Dragonera, a exposar els seus arguments contra la construcció de l'autopista. Els seus plans no van tenir efecte, ja que van ser ignorades les seves pretensions i no els van deixar parlar.²¹

Vist el suport social, almenys dels seus militants a molts pobles, Unió de Pagesos, amb el suport de Denúncia i Control, va decidir convocar una nova manifestació antiautopista per a dia 27 de febrer a les 6.30 del matí, abans que les màquines iniciassin la seva jornada. La manifestació havia de partir des de Marratxí i havia d'acabar amb una berenada popular de pa amb sobrassada i música de ximbombers al lloc on s'estaven fent les obres.²²

Arribat el dia, 300 manifestants feren acte de presència i arribaren a la zona d'obres. A partir d'aquest moment els manifestants, braços enlaire, intentaren creuar el cordó policial que els impedia arribar a posar-se davant les màquines. Aleshores la Guàrdia Civil va carregar contra la manifestació amb material

²⁰ DM 30-1-78.

²¹ DM 1-2-78 p. 13.

²² DM 23-2-78 p. 15 i DM 26-2-78 p. 16.

antidisturbis i disparant-hi pilotes de goma. El resultat foren dos pagesos ferits per bales de goma, la denúncia corresponent contra la Guàrdia Civil cursada per Unió de Pagesos i la dissolució de la manifestació, que fou en tot moment pacífica. En senyal de protesta un reduït nombre de persones va quedar pels voltants de l'obra tot el dia.²³

Aquesta fou, almenys que en tenguem constància, la darrera acció que feren directament contra les obres. Com sabem, les obres van continuar. Només ens cal fer una anàlisi del perquè del fracàs d'aquesta iniciativa proteccionista, cosa sobre la qual tornarem més endavant.

EL FRACÀS DE LA LLUITA ANTIAUTOPISTA

La forma de lluita i conscienciació basada en la difusió de la idea mitjançant xerrades i actes d'acció directa va afavorir l'adhesió dels col·lectius més conscients que el territori s'havia de conservar, ja que formava part d'un tot mediambientalment parlant.

La lluita antiautopista portada a terme pel grup llibertari i ecologista Denúncia i Control i pel sindicat agrari Unió de Pagesos de Mallorca va rebre gairebé des del primer moment el suport de la CNT, que era el referent sindical dels llibertaris de Denúncia i Control; de l'Assemblea d'Aturats, que estaven socialment molt actius en aquells moments; l'Associació de Veïns des Pont d'Inca, a l'altura del qual es feien obres; així com també va rebre un suport molt important per part de l'Assemblea Ciutadana, que reunia entitats ciutadanes, organitzacions social i culturals, i partits polítics d'esquerra. Una bona mostra dels components d'aquesta Assemblea, la trobam en el fet que el manifest antiautopista de l'Assemblea Ciutadana anava signat per: Associacions de Veïns de Son Gotleu, Son Cladera, Vivero, Rafal Nou, s'Arenal, Son Rapinya, Camp Redó, Molinar, Puig de St. Pere, Coordinadora de Guarderies, assistents socials, COACB, GOB, PSOE, PSI, PSP, PCE, MCI, OEC. Si ho analitzam, encara que sigui de forma breu, podem observar que, tot i que el suport és molt ampli, només sectors de l'esquerra social són els que conformen aquesta Assemblea. Els mateixos que donaven suport a la lluita de sa Dragonera. Però cal deixar clara una cosa; malgrat el suport de tantes organitzacions i partits, pareix que aquest és testimonial i no combatiu. Amb això vull dir que la implicació en aquesta lluita no la trobam més enllà del suport als dos grups que en duïen el pes: Denúncia i Control i Unió de Pagesos. De l'Assemblea Ciutadana, tot i el gran nombre d'organitzacions que la integraven, només tenim constància d'un manifest de suport a la lluita antiautopista i de ser partícips, almenys nominalment, de la convocatòria d'alguna manifestació.

Com dèiem, la lluita va tenir un cert suport des dels sectors de l'esquerra política, però l'absència de suports d'altres sectors socials majoritaris, la seva poca implicació i la no existència d'un moviment popular potent que recollís les

23 DM 28-2-78 p. 1-11-15-36.

aspiracions d'aquests grups, atès que no aconseguiren una conscienciació efectiva de la població, són, des del meu criteri, una de les causes fonamentals de la fallida a l'hora d'aturar la construcció de l'autopista.

En aquest sentit hem de tenir en compte que des del poder, que en aquells moments estava en mans de la UCD, és des d'on s'impulsava aquest projecte i és qui tenia, vistes les eleccions, un suport social majoritari. L'autopista era vista per l'àmplia majoria de ciutadans o bé com un tema que no els importava o bé com una millora de les comunicacions que afavoriria el progrés (econòmic) de Mallorca unint dos dels pols productius més importants de l'illa. És per això que tant el batle de Palma com el d'Inca feren declaracions clarament favorables a l'autopista.²⁴

La població, bé farta de mobilitzacions, ja que era una època en què gairebé cada dia la gent sortia al carrer a reivindicar alguna cosa; bé perquè les demandes proteccionistes d'aquell indret no van arribar i arrelar suficientment; o bé perquè va creure necessària aquesta obra, no va respondre tal com intentaven els ecologistes que responguessin, tot i veure's un cert debat social amb cartes als diaris a favor i en contra del projecte.

La falta de temps, l'inici tardà de la campanya, les obres que continuaven a un ritme frenètic, etc. dugueren a un ràpid defalliment de la lluita contra l'autopista i els grups esmentats s'encaminaren cap a altres "lluïtes toponímiques"²⁵ que en aquell moment eren a l'ordre del dia, com ara la destrucció de les canteres, la contaminació de la fàbrica de portland de Lloseta, etc.

Aquest cop havien fracassat en les seves aspiracions, però això no comportà que el moviment perdés força o es desorganitzàs, més aviat al contrari. A partir d'aquell moment la lluita ecologista i proteccionista d'aquests col·lectius va restar tant o més viva que fins aleshores. A més, el fracàs no havia estat absolut. Un dels objectius principals era la creació de consciència col·lectiva i de tenir ressò mediàtic per aconseguir-la. I, sense dubte, això sí ho havien aconseguit. El tema de la conservació del territori anava estenent-se cada cop més entre la consciència col·lectiva²⁶ i en això aquesta acció, encara que sigui molt puntual, hi havia col·laborat.

CONCLUSIONS

És molt important no perdre de vista que aquest episodi s'emmarca dins un marc més ampli, més general, i que a la vegada aquest fet és explicatiu d'aquest marc. La nostra tasca, arribats a aquest punt, és entendre la història en aquestes dues direccions: la reciprocitat explicativa des del marc general al fet concret i viceversa.

²⁴ DM 29-1-78 p. 17.

²⁵ El terme *lluïta toponímica*, l'he tret d'una xerrada del president del GOB Macià Blàquez i serveix per explicar la lluita ecologista que es fa a nivell local o micro per salvar un o altre indret de l'illa; la lluita proteccionista d'indrets enfront de la lluita pel global.

²⁶ El tema s'anava estenent almenys retòricament i s'anava agafant consciència de les necessitats ecològiques. Però també s'ha de fer notar que en la pràctica i en l'acció aquesta consciència no s'ha materialitzat.

El que vull dir amb això és que cal establir les relacions, la importància i l'exclusivitat o no d'aquest episodi de lluita contra l'autopista de Palma, ja que no podem aïllar-lo d'un context més general.

La lluita més amunt relatada no és un esdeveniment excepcional en la lluita proteccionista, però sí molt vistós. Els mètodes emprats per fer front a un projecte especulatiu que la creixent consciència envers el patrimoni no podia consentir són uns mètodes usuals en els col·lectius que la dugueren a terme i en les lluites que es donaven en aquells moments.

L'afany per conscienciar la població i la creença que una població conscient actuaria per evitar els mals que els governants produïen és una constant històrica. L'alliberament de la classe obrera mitjançant la cultura i el coneixement havia estat una de les màximes dels moviments revolucionaris durant la història. I en aquests moments la creença estava en vigor tant o més que sempre. Tot això unit al desig que sigui el poble el que participi de la política, defugint del dirigisme i control des del poder, va dur a fer una multitud de xerrades, debats, conferències i assemblees, que com hem vist van marcar en gran mesura la forma de lluita contra l'autopista, però que foren una constant organitzativa d'aquests col·lectius i de la major part de lluites ecològiques que es produïren en aquells anys.

Una altra característica prou important, i que no tenia gaires precedents més enllà d'algunes vagues que podríem considerar actes d'acció directa, fou la utilització d'accions directes com l'ocupació de l'autopista. Aquestes accions permetien tenir un pes mediàtic i un ressò més ampli entre la ciutadania, cosa que superava de molt el ressò que poguessin tenir els cartells, fulls de mà o mitjans de premsa propis d'aquests col·lectius. D'aquesta forma durant els anys de la Transició, i sobretot per part dels llibertaris, que eren els que tenien històricament arrelada aquesta forma de lluita, es feren multitud d'accions en aquest sentit. Començant per l'ocupació de sa Dragonera, que fou probablement l'acció més impactant i profitosa del moviment llibertari i ecologista, seguint amb diferents ocupacions del patrimoni sindical històric per part de la CNT, els talls del trànsit, encadenaments, tractorades, omplir de portland les oficines de Palma de la cimentera i moltes altres que no citarem per no estendre'ns més. Tot plegat era una tècnica que, gràcies als seus fruits propagandístics, fou repetidament utilitzada per molts col·lectius en diferents moments i reivindicacions.

Un altre gran pilar de la mobilització foren les diferents mobilitzacions al carrer. Les manifestacions contra l'autopista se succeïren, però de manifestacions durant la Transició n'hi hagué centenars. Va ser una època en què les reivindicacions i les aspiracions dels diferents col·lectius, que havien estat silenciades i reprimides durant el règim franquista, sortiren a expressar-se al carrer.²⁷

La darrera característica que comentarem i que en aquesta lluita no hem pogut trobar és la lluita burocràtica contra els diferents intents d'urbanització d'indrets

27 Aquestes manifestacions a la llarga van anar sent reprimides també pels partits polítics i per la majoria de sindicats quan no responien als interessos propis.

de Mallorca. Normalment els ecologistes feien al·legacions, recursos, etc. contra la destrucció del territori. Pel que es desprèn de la lluita antiautopista, no hi van arribar a temps. Les constants demandes de temps per a la reflexió i l'intent de fer un estudi seriós acordat durant l'acampada, demostren que, tot i tenir present la lluita burocràtica, encara no ho havien fet.

Com podem comprovar, aquesta lluita no va néixer del no res, no va sorgir de forma espontània, sinó que va ser un reflex i una conseqüència del que estava passant a Mallorca durant aquells anys convulsos. Les mobilitzacions eren a l'ordre del dia, els mètodes emprats eren constants i la consciència social envers els temes territorials, ecologistes i proteccionistes anava creixent. Tampoc podem oblidar la situació de crisi econòmica derivada de la crisi del petroli, l'adquisició de més llibertats, la sortida de la Dictadura, etc.

Segurament l'ecologisme, tot i perdre algunes batalles, com aquesta mateixa, va ser el gran guanyador. Igual que el feminisme, l'ecologisme va arrelar en la consciència col·lectiva. Al principi eren tesis marginals, però a mesura que va anar passant el temps, en part gràcies a accions com la relatada, va anar incloent-se dins l'argumentari, el pensament i l'ideari de molts ciutadans i organitzacions. Els postulats ecologistes, de forma més o menys radical, progressivament van anar formant part de l'expressió de la major part de moviments socials. Aquesta presa de consciència no va ser un camí fàcil i ràpid. Encara avui en dia hi ha molts problemes ecològicament i territorialment parlant, però també és cert que cada cop és més la gent conscient que entén aquesta problemàtica. Un exemple clar és el pas de la participació d'unes 5.000 persones en les manifestacions proteccionistes amb motiu de sa Dragonera a unes 50.000 persones en les manifestacions ecologistes del 2005 i 2007.²⁸

En fi, hem vist una lluita exemplificant d'un temps convuls anomenat Transició. Una lluita que va fracassar en els seus objectius més immediats, però que va triomfar en un dels objectius més importants: la creació de consciència col·lectiva envers el territori i l'ecologisme. Una lluita que s'ha repetit en moltes ocasions durant els anys posteriors. I una lluita que no podem obviar, per minsa que sigui, per la vigència dels seus arguments encara avui en dia i pel que ens pot dir d'un passat no tan llunyà.

²⁸ Ja hem indicat que l'arrelament de la consciència ecologista no ha vinguda acompanyada de grans mesures o grans accions: se segueix vivint, consumint i destruint molt més del que ecològicament és sostenible.

Bibliografia

- La Calle, J. J. "Movimientos ecologistas en la España del siglo XX", dins *Movimientos sociales y estado en la España contemporánea*. Cuenca: Universidad de Castilla-la Mancha, 2001, p. 447.
- García, P. J. *Dragonera pes dragons! Història de la lluita ecologista per salvar sa Dragonera* (1974-1995). Palma: El Moixet Demagog, 2008.
- Pastor, M.; Picornell, C.; Quintana, A. *Mallorca: un territori desordenat*. Lluç, núm. 678, març-abril, 1977, p. 17-20.
- Payeras, M. *Les utopies esvaïdes*. Palma. Cort, 1999.
- Rayó, M. *L'ecologisme a les Illes Balears*. Palma: Documenta Balear, 2004.
- *Encara sense publicar: veu de David Jiménez sobre Unió de Pagesos de Mallorca del *Diccionari de Partits Polítics, Organitzacions Patronals i Sindicals a les Illes Balears, en el segle XX i XXI* que ha fet el Grup d'Estudi de la Cultura, la Societat i la Política al Món Contemporani.

Prensa:

- Última Hora.
- Diario de Mallorca.

CLAUSTRE DE SANT DOMINGO: UN PASSEIG PER LA SEVA HISTÒRIA

Mª MAGDALENA GELABERT OLIVER

INTRODUCCIÓ

El claustre, el convent i l'església de Sant Domingo formen l'edifici que fou declarat BIC (Bé d'Interès Cultural) per mitjà del Reial decret 78/1994, de 9 de juny, del Govern de les Illes Balears. Un edifici amb unes dependències que han sofert tota mena de transformacions: convent dels dominics, presó, jutjat, caixa de reserva militar, Institut de Segona Ensenyança i comandància de la Guàrdia Civil.

El mes de juny de 1990 el Govern balear va elaborar un projecte de rehabilitació de l'edifici per transformar-lo en Biblioteca Municipal i Arxiu Històric. L'edifici presentava un estat de degradació molt greu. Durant els anys setanta i vuitanta va ser un centre ple d'activitat: gent que anava i venia, advocats, jutges, Guàrdia Civil; joves del Club de Sant Domingo, catequistes i escolans que havien convertit part de l'edifici en el seu lloc de reunió; nins de l'esplai, etc. A principi dels anys noranta l'edifici presentava un estat ruïnós. Forçosament la Guàrdia Civil es va traslladar al Quarter General Luque, es varen esbucar els locals ocupats pels bombers, situats a on hi ha actualment la plaça pública que dona accés al claustre des de l'avinguda de les Germanies i a on, abans, hi havia l'hort dels dominics. També es començà a construir un nou edifici que ubicaria els jutjats. Fins i tot, es va pensar d'esbucar el casal de Can Cifre, però finalment també es va rehabilitar. És l'edifici que trobem actualment a la plaça de Sant Domingo.

Durant els anys noranta es comença a rehabilitar l'edifici: realització de la coberta i construcció de forjats i voltes. L'any 2001 comencen les obres dels acabaments. El projecte sofreix una modificació i la distribució també: s'acondiionen el soterrani com a Arxiu Administratiu; la planta baixa, com a oficines de l'Àrea de Cultura i Educació de l'Ajuntament d'Inca, sala de lectura, sala polivalent i arxiu de la biblioteca. La primera planta s'habilita com a biblioteca d'adults i biblioteca infantil; la segona planta, com a Arxiu Històric, sales d'exposicions i sala de conferències.

La rehabilitació de l'edifici va ser inaugurada dia 23 d'abril de 2003, aquest dia el claustre comença una nova etapa: el convent dels dominics es transforma en centre cultural.

Un centre cultural, un monument, que visiten dia 10 de maig de 2005 ses alteses reials els prínceps d'Astúries. Un centre cultural actiu i ple de vida: concerts, presentacions de llibres, exposicions d'arts plàstiques, conferències, etc.

Amb aquest "passeig per la història del claustre de Sant Domingo d'Inca", vull oferir-vos un parell de dades, crec que interessants, en relació amb aquests diferents "usos" que s'han fet de les seves dependències al llarg de més de quatre-cents anys d'història. També vull oferir-vos unes "pinzellades biogràfiques" de l'artista Valerià Pinell. La sala polivalent que trobem a la planta baixa, la Sala Pinell, fou inaugurada el mes de febrer de l'any 2006 en homenatge seu.

ELS DOMINICS

El punt de partida d'aquest passeig és l'any 1604, exactament el mes de novembre. Al claustre de Sant Domingo de Palma trobem fra Antoni Torrens que ha sol·licitat permís per la fundació d'un convent de dominics a la seva ciutat natal, Inca.

Dia 21 de novembre de 1604, essent batlle reial d'Inca Guillem Duran, es va donar el consentiment de fundar i edificar "un monestir de predicadors de la Orde del gloriós St. Domingo".

Dia 9 de desembre de 1604, Mn. Gregori Forteza, vicari capitular seu vacant, concedeix el corresponent permís eclesiàstic. Fra Antoni Torrens rep la bona notícia i, al dia següent, 10 de desembre, viatja a Inca i compra una teulera a Guillem Seguí, serà el lloc on s'establiran els pares dominics. Aquest mateix dia, a una de les cases adquirides, fra Antoni Torrens celebra la primera missa.

Parlar dels dominics és parlar de culte i educació, predicació de l'Evangeli i ensenyança doctrinal. Dues de les condicions per donar el corresponent permís eclesiàstic foren: que els dominics es comprometien a predicar "gratis et amore Dei" cada tercera dominica del mes a la parròquia el sermó del santíssim sagrament i "que dits Rds. PP. sien obligats a llegir cade die una lliço de cosas de conciencia, y doctrina cristiana y Grammatica als miñons, gratis".

Durant els anys que habitaren al convent, per una banda, predicaven a la parròquia i a la seva pròpia església, instruint els fidels i assistint els malalts.

Per una altra banda, fundaren i dirigiren una escola a on s'ensenyava doctrina cristiana i gramàtica a tots els qui volguessin. L'escola començà a funcionar just tot d'una, abans que s'iniciessin les obres del claustre i de l'església, perquè estava situada al Casal de Can Cifre, conegut també com la casa de madò Dominga, l'edifici que trobem ara, actualment, a la plaça de Sant Domingo. No es coneix exactament la seva antiguitat, però es creu que, quan fra Antoni Torrens va comprar la teulera, l'any 1604, aquest casal ja existia. Les obres del claustre no començaren fins a l'any 1730:

"El convento era harto capaz y disfruta de una espaciosa vista; pero no está todavía concluido: Se puso la primera piedra del claustro a 19 de diciembre de 1730. Lo habitaban hasta 12 religiosos, y se pensó algún tiempo hacerlo casa de Estudios, pero se desvaneció este proyecto con la muerte del Dr. Baltasar Calafat, Presbítero y Beneficiado de la Catedral, que lo promovía."

Aquest fragment correspon a l'"Apéndice histórico de la villa de Inca" que trobem al llibre de Josep Barberí de sor Clara Andreu.

Les obres del claustre s'acabaren l'any 1800. En relació amb la construcció de l'església, les obres duraren 25 anys i, al llibre anteriorment citat, s'hi troba una referència:

"No gustando la Iglesia que se había principado, se puso la primera piedra de otra más suntuosa el día 3 de junio del año 1664, tercera fiesta de Pentecostés, siendo Prior el P. Fr. Pedro Juan Fonollar, natural de Inca, e hijo del mismo convento: el cual murió en las misiones de Manila con opinión de extrema virtud. El día 7 de marzo de 1666 se puso con gran solemnidad la primera piedra de la capilla de Nuestra Señora del Rosario, y se bendijo la nueva Iglesia el día 4 de Agosto de 1689."

L'escola dels dominics va funcionar fins a l'any 1835, quan es produí la segona i definitiva exclaustació.

Al programa del Dijous Bo de l'any 1974, fra Domingo Ferragut ens ofereix uns "Curiosos datos del convento de St. Domingo de Inca", transcripció d'un manuscrit de fra Andreu de Palma, que fa referència a la primera exclaustació:

"El Convento de Santo Domingo de la Villa de Ynca del Orden de Predicadores, por no tener el número de doce Religiosos Sacerdotes que requería el Decreto de las Cortes del día 25 de Octubre de 1820, fue suprimido por el Gobierno Constitucional el día dos de enero de mil ochocientos veinte y uno..."

"Sus muebles se vendieron en pública subasta el día primero de Agosto de 1821..."

"Y los efectos que existían en la Sacristía, Yglesia, y Coro, como son quadros de las Capillas, Pulpito, Canceles, Pilas de agua bendita, Facistoles Misales, Casullas (...) obispado de Mallorca los aplicó a once distintas Yglesias que fueron las de Selva, Campanet, Ynca, Orient, Consell, Lloseta, Moscarí, Mancor, Biniamar, Biniarroy y Son Sardina. Y la Yglesia fue destruida de modo que se arrancaron hasta los escalones de las capillas, los ladrillos y piedras del piso, basta decir que no quedó insignia de haber sido Yglesia sino solo las paredes."

"El Convento se vió ocupado todo el tiempo de su supresión, ya estando destinado el Refitorio y la Dispensa para cárcel de hombres de todo el partido, ya el Archivo y dos Celdas para cárcel de mujeres,

ya la escuela para habitación de los soldados que las custodiaban, y ya las otras celdas para carceleros, saches, y demás ministros de justicia.”

Amb la segona exclaustació, la definitiva a l'any 1835, les propietats dels dominics foren expropiades per l'Estat i posades a la venda. L'Ajuntament d'Inca, l'any 1843, adquirí totes les parts (convent, església, hort) excepte el casal de Can Cifre, l'antiga escola, que passà a mans privades.

INCA, PARTIT JUDICIAL: JUTJATS, PRESÓ, EXECUCIÓ

L'any 1834 tingué lloc la divisió de Mallorca en partits judicials, els caps dels quals foren PALMA, INCA i MANACOR.

A Inca, els jutjats estaven situats a l'antic convent dels dominics. Algunes persones relacionades amb els jutjats, com per exemple notaris i jutges, habitaven al casal de Can Cifre, antiga escola dels dominics. Posteriorment, l'Ajuntament d'Inca adquirí aquest casal per utilitzar-lo com a local públic.

Al programa del Dijous Bo de 1973, trobem un article del Sr. Andreu París, advocat, mitjançant el qual ens explica un poc el funcionament dels jutjats i ens parla de la importància d'Inca com a capital de comarca. A continuació transcriu alguns fragments de dit article:

“El Partido Judicial que Inca encabeza vive bajo el signo de la expansión, lo que genera no pocos conflictos litigiosos, cuya tramitación y solución tienen lugar en esta ciudad.”

“En Inca se asientan el Juzgado de 1ª Instancia e Instrucción y el Juzgado Comarcal, ubicados ambos en el antiguo Convento de Santo Domingo.”

Del jutjat comarcal ens diu:

“Su demarcación territorial abarca los municipios de: Alaró, Consell, Lloseta, Binisalem, Sancellas, Escorca, Mancor del Valle, Selva, Costitx, Lloret de Vistalegre, Llubí, María de la Salud, Santa Margarita y Sineu.

El Juzgado de 1ª Instancia e Instrucción ejerce su jurisdicción territorial en las citadas poblaciones y, además, en Búger, Campanet, Alcúdia, Pollensa, Muro y La Puebla.”

A la presó de Sant Domingo posaven en capella els que havien de ser executats públicament. Dia 15 de setembre de 1879 fou executat a Inca el jove de Pollença Josep Vives Cànaves, que havia estat condemnat a mort per haver assassinat i cremat son pare. És interessant transcriure part del que ens diu Joan Llabrés Bernal a la seva obra Noticias y relaciones históricas de Mallorca, segle XIX, tom V, 1871-1880:

“Any 1.879. Dia 15 de setembre fou ajusticiat a Inca En Josep Vives Cànaves, de 20 anys, condemnat a mort per haver assassinat i cremat al seu pare, home inútil. El dia abans fou traslladat de la presó de Palma a la d'Inca amb una escolta de 40 soldats... Va arribar a Inca de bon matí. Se li llegí la sentència i fou posat en capella (a Sant Domingo). Plorà una mica, però llavors es va tranquil·litzar. Menjà de la ‘Fonda Janer’. Fumà molts de puros i begué rom. Féu testament davant el notari Riutort. Es confessà amb l'ecònom de Pollença, D. Joan Cifre. Quan va entrar a la presó el botxí qui l'havia d'executar, per vestir-lo de negre, el reu es va desmaiar i li hagueren d'ajudar a davallar les escales de

la presó. El posaren dins un carretó amb companyia del rector d'Inca, D. Antoni Sastre, de l'Econom de Pollença, d'un frare exclaustat. Davant hi anava el clero d'Inca amb Creu Alçada i tropa a cavall. El cadafal estava situat a la plaça d'Orient, quasi dins la carretera, donant esquena a l'Església Parroquial (...). Era la primera execució des del nomenament d'Inca com a Cap de Partit Judicial. L'execució fou ràpida. Eren les vuit i quart. Li daren volta de garrot tot mirant cap a Pollença on cometé l'assassinat.”

CURSES DE BRAUS

Hi ha documents del segle XVIII que ens parlen de curses de braus. Se celebraven durant l'estiu, per les festes patronals o per causes benèfiques. Al principi eren dirigides per homes que enfrontaven els bous amb els cans, “cans de bou”. A final del segle XIX podem parlar de toreros, generalment inquers.

La plaça de bous d'Inca s'inaugurà dia 18 de setembre de 1910. Les places de bous “provisionals” del segle XIX foren:

- La placeta de l'Orgue, just devora el carrer del Born, coneguda també com “sa plaça dels tancats” perquè es tancava la plaça amb carros i fustes.
- L'actual plaça d'Espanya.
- Un solar que hi havia just devora el convent de Sant Francesc, conegut com “s'hortet des frares” i que, anant des de l'edifici de Sant Francesc, confrontava amb el torrent de Cantabou.
- El convent de Sant Domingo: “els toros” es feien dins el claustre, però també a una plaça situada a la part de darrere del convent.

Al programa de les festes patronals d'Inca de l'any 2004 trobem un article del cronista oficial d'Inca, Sr. Gabriel Pieras, que ens parla d'aquestes curses de braus. També hi apareixen, transcrits, algunes cartes sol·licitant el permís corresponent per realitzar aquestes “corridas de toros” al claustre de Sant Domingo. Un fragment d'una d'aquestes cartes, de dia 12 de juny de 1839 i dirigida al “Sr. Alcalde Constitucional d'Inca”, és el següent:

“Accediendo esta Junta a los deseos manifestados por V.S. en su oficio de 22 del pasado para que se facilite al Sr. Alcalde y Ayuntamiento Constitucional de la villa de Inca, el patio interior o claustro del que fue convento de Dominicos de la misma para dar este verano algunas corridas de novillos, y con su producto atender al socorro de las necesidades y apuros en que se encuentra la casa de beneficencia de la misma Villa, ha acordado oficiar como lo hace en esta fecha, a quien corresponde que se verifique la indicada entrega quedando, empero, los empresarios en reponer los deterioros que en dichos locales u otros, se causaren en razón de dichas corridas.”

CAIXA DE RESERVA MILITAR

Dia 11 d'agost de 1904, el rei Alfons XII va firmar un reial decret per crear una nova unitat de l'exèrcit. A Inca, es va rebre la confirmació: s'establiria de forma permanent un “Regimiento de Infantería” de nova creació i duria per nom “Inca”.

El Sr. Simó Gual, al seu llibre *El cuartel General Luque. Su historia*, ens comenta els preparatius:

“Con urgencia se organizó el nuevo Regimiento en Palma en el cuartel del Carmen, sirviéndose de base el 2º batallón del Regimiento ‘Balears nº1’. Mientras en Inca se buscaban otras casas-cuartel puesto que el de ‘Can Alonso’ sólo era capaz para un batallón. Este insuficiente alojamiento no permitiría en principio trasladar toda la unidad. Se quedaron en Palma y a la espera el 2º y 3º Batallones.

El 31 de agosto, el flamante Regimiento, emprendió la marcha hacia Inca, compuesto por la Plana Mayor del mismo y el 1º Batallón. El viaje se realizó por ferrocarril y tren militar que llegó a la ciudad a las cuatro de la tarde. La Plana Mayor y oficinas se instalaron en el primer piso del claustro de Sto. Domingo. El 1º Batallón en el cuartel ‘Can Alonso’. Ganado y tren de víveres y bagajes ocuparon locales en el ‘Hostal de sa font’.”

Aquest hostal estava situat a la plaça del Bestiar i el quarter Can Alonso, just devora la plaça de Mallorca.

PASSADISSOS SECRETS

La gent d’Inca sempre ha parlat de l’existència de passadissos secrets a les parròquies i convents de la ciutat: Santa Maria la Major, Sant Domingo, Sant Francesc, monestir de Sant Bartomeu. Túnels, galeries, caminois, pous sense fons, etc. Històries i llegendes. Tal volta realitat?

Algunes de les persones que varen estar tancades a la presó de Sant Domingo, quan sortiren, parlaven de túnels i sortides secretes.

El que sí se sap amb certa certesa és que, durant la Guerra Civil, es va construir un refugi que, passant per davall de la plaça de Sant Domingo, anava des de l’interior del convent, del claustre, fins a la confluència dels carrers de Germanies i Can Dureta.

L’INSTITUT DE BATXILLERAT DE SANT DOMINGO

El 14 d’abril de 1931, Francesc Julià, president de la Diputació Provincial, ordena a Antoni Mateu que proclami la República a Inca i que es faci càrrec de l’Ajuntament. Antoni Mateu col·loca la bandera republicana al balcó de la Sala i de seguida Mateu Pujades és elegit batlle d’Inca.

Dia 5 de juny de 1931, Antoni Mateu és elegit primer tinent de batlle i és nomenat president de la Comissió Informativa de Cultura i vocal d’altres comissions. L’elegeixen batlle i ocupa aquest càrrec fins dia 23 de juny de 1933, que dimiteix. Torna a dirigir l’Àrea de Cultura i és designat per posar en marxa l’Institut de Batxillerat de Sant Domingo.

Dins el seu programa polític un dels objectius és crear un institut de batxillerat públic i gratuït. El gener de 1933 es presenta una moció en què se sol·licita a Madrid un col·legi públic de batxillerat. Aconseguit l’institut que s’ubicaria a l’edifici de Sant Domingo, Francesc de Sales Aguiló Forteza seria nomenat director. El professorat, entre d’altres, estaria integrat pels professors Antoni Garau Bover (matemàtiques), Francesc de Sales Aguiló (història natural), José Benavente (literatura, història i geografia), Roc Carnicer Ferrer (llatí), Vicente

Laciana García (dibuix i pintura) i Jaume Armengol Villalonga (agricultura, química i física).

95

El Govern acceptà la petició de l'Ajuntament i el director de l'institut donà la bona notícia al batlle: "Tinc l'honor de comunicar a V.I. que per ordre ministerial del 1931 d'agost aquest centre ha estat ascendit a la categoria d'Institut Elemental de Segon Ensenyament."

L'Institut de Sant Domingo va ser un centre obert a tothom, però, un cop encetada la Guerra Civil, a més de ser tancat, el seus professors foren perseguits, detinguts o depurats. El director Francesc de Sales Aguiló, membre destacat d'ERB, va salvar la vida: en esclatar la Guerra Civil es trobava a Barcelona. El professor de matemàtiques Antoni Garau Bover també pertanyia a ERB i fou assassinat, només tenia 35 anys. Antoni Mateu Ferrer fou assassinat el 24 de febrer de 1937.

EL CLAUSTRE, CENTRE CULTURAL: INSTAL·LACIONS

A la primera planta, hi trobem la Biblioteca Municipal, amb les seves sales de consulta i la biblioteca infantil.

A la segona planta, les sales d'exposicions, la sala de conferències i l'Arxiu Històric. L'Arxiu Administratiu, el trobem al soterrani.

A la planta baixa, hi trobem: les oficines de l'Àrea de Cultura i Educació de l'Ajuntament d'Inca, la sala de lectura i l'arxiu de la Biblioteca Municipal, el centre d'informació juvenil INFOJOVE, on els joves trobaran informació dels temes que més els preocupen: salut, educació, habitatge, treball, formació i temps lliure. També hi ha una sala polivalent, la Sala Pinell, en homenatge a l'artista català Valerià Pinell i que es va inaugurar l'any 2006.

La COL·LECCIÓ CATALUNYA és, sens dubte, la donació més important que va fer l'artista: 13 obres realitzades en tècnica mixta l'any 1972 i amb les quals va voler demostrar el seu afecte i amor a la seva terra natal, Barcelona, i també transmetre els seus desitjos de pau.

Aquesta col·lecció, la trobem a la Sala Pinell, juntament amb diversos objectes personals de l'artista, murals informatius amb referències biogràfiques, un bust de l'artista realitzat per l'escultor Gayà l'any 1986 i un quadre, un retrat de Valerià Pinell, realitzat pel pintor inquer Sebastià J. Llabrés l'any 1984, en homenatge al qui fou professor seu, a qui recorda com una bona persona i un treballador constant.

Són nombroses les donacions d'obres que Valerià Pinell ha fet a la ciutat d'Inca, amb les quals ha demostrat el seu afecte pels inquers, que des del primer dia el varen rebre amb els braços oberts. Per aquest motiu ell sempre deia que era un honor passejar el nom d'Inca per tot el món.

Altres donacions realitzades per l'artista Valerià Pinell són les següents: 37 obres

al Col·legi Públic Llevant, 1 mural a l'Institut de Formació Professional d'Inca, 1 mural a l'Institut d'Ensenyança Secundària Berenguer d'Anoia, 1 mural al Col·legi Santo Tomás de Aquino, 6 obres a la Residència Miquel Mir, etc. De les obres donades a la Residència cal destacar-ne dues: el quadre *La Santa Cena*, que l'artista va regalar per les festes patronals de 1977, i el mural *Germanor*, en homenatge a les Germanes de la Caritat al servei dels ancians, que entregà per les festes patronals de 1980. Volia realitzar un mural per entregar al Col·legi Públic Ponent, però no fou possible, la mort el va sorprendre dia 12 de juny de 1983. La seva dona Roser Pla, complint amb el desig del seu marit, va fer donació d'un mural al Col·legi Públic Ponent el mes de desembre de 1985.

VALERIA PINELL FONT

Valerià Pinell va néixer a Villalba de los Arcos, província de Tarragona, dia 2 de maig de 1922. Dia 8 d'agost de 1945 es va casar amb Roser Pla, fruit del matrimoni naixeren dos fills: Albert i Mª Montserrat. Abans de dedicar-se a la pintura va treballar a Barcelona com a odontòleg. A l'any 1952 viatjà a Mallorca i fixà la seva residència a Inca. Ben aviat començà a organitzar activitats culturals: conferències, exposicions, festes folklòriques, etc. Fou professor de dibuix i pintura als col·legis Santo Tomás de Aquino i Beat Ramon Llull, i també al seu domicili particular. L'any 1956 realitzà un curiós viatge a Roma. L'any 1958 gestionà amb l'escultor Frederic Marès Deulovol la realització de la Dolorosa per participar a les processons de Setmana Santa d'Inca. L'any 1960 realitzà el projecte de l'altar major del Congrés Eucarístic Comarcal.

Dia 23 de març de 1979, el batlle Antoni Fluxà li va imposar la Gran Creu d'Alfons X el Savi, màxim guardó que el Ministeri d'Educació i Ciència concedeix. Un fragment del text oficial de la concessió diu:

"Juan Carlos I, Rey de España, Gran Maestre de la Orden Civil de Alfonso X, el Sabio; y en su nombre el Ministro de Educación y Ciencia, Gran Canciller de la misma; en consideración a los méritos que en vos concurren he tenido a bien concederos por orden de esta fecha, CRUZ DE ALFONSO X, EL SABIO. Madrid, 5 de enero de 1979."

Andreu Quetglas, al seu llibre *Estampas de ayer comentadas hoy*, ens ofereix una crònica d'aquest acte tan important. A continuació, m'agradaria reproduir un petit fragment:

"El alcalde Sr. Fluxá, dejó constancia que una condecoración de este tipo no es un acto caprichoso sino que estaba avalado por la gestión de una gran persona, que se ha esforzado a lo largo de su vida para dejar huellas culturales, humanitarias, artísticas. Resaltando por encima de todas las cualidades, que el nombre de Pinell siempre ha ido y seguirá yendo unido al nombre de nuestra ciudad. Cerrado el acto, Valeriano Pinell, entre otras cosas diría: 'Esta distinción la acepto porque estoy convencido de que el pueblo de Inca lo hace con la mejor de las voluntades'. Mas dijo, 'Esta distinción se la merece más mi esposa Rosario Pla, por lo que la cruz debería colgarse sobre su pecho, ya que ha sido la gran sacrificada, la insustituible compañera a lo largo de mi vida. Hizo votos para el árbol cultural de la ciudad'. Cabe destacar el hecho de que Valeriano Pinell después de haberle sido impuesta la distinción la colocó sobre el pecho de su mujer, acto que fue aplaudido por el numeroso público asistente."

Valerià Pinell fou un gran artista, però també una gran persona. El tema de la seva obra pictòrica a l'etapa inicial era, principalment, el paisatge urbà, que després canvià pel paisatge mallorquí. Realitzà exposicions a Mallorca, a la Península i a l'estranger (Berlín, Ohio, Copenhague, Torí, Brussel·les, Londres, Francfort, París, Roma, etc.).

La seva obra es troba repartida per tot el món, als principals museus dels cinc continents i a col·leccions particulars.

Una nota curiosa i molt interessant és el viatge que va realitzar a Roma l'any 1956 per entregar al papa Pius XII un regal: un àlbum amb les firmes dels nins d'Inca, dels escolars inquers. Foren 43 dies de peregrinació, de Barcelona a Castelgandolfo. 43 dies plens d'anècdotes i curiositats. Valerià Pinell escriví un diari que posteriorment es transformà en llibre: *De Inca a la ciudad eterna. Diario de un peregrino*.

Precisament d'aquest llibre vull transcriure un missatge seu:

"La Fe es fuerza motriz arrolladora que supera los más grandes obstáculos y logra que el hombre se sienta avaro de sus sufrimientos.

De esta forma se allanan los caminos y se escalan las más elevadas cumbres. Y los más bellos horizontes, se divisan desde las alturas. Pero las más altas cimas son privilegio de pocos. Sus caminos están abiertos a todos pero sólo los grandes de espíritu podrán alcanzarlas.

Yo quisiera que este humilde mensaje, reseña de la dura prueba superada, llegara al corazón de quienes va dirigido. Y que estas líneas sinceras y sentidas, escritas pensando en nuestra juventud, llegaran hasta ella.

A vosotros, jóvenes plétóricos de vida, que marcáis ahora los primeros pasos por este camino difícil, os ofrezco y dedico el ejemplo de mi largo peregrinaje.

Desterrad de vuestro pensamiento la idea equivocada de lograr el triunfo para recibir el aplauso. Haced las cosas en buena lid y siempre con rectitud de conciencia. No esperéis otra recompensa que la satisfacción del deber cumplido."

BIBLIOGRAFIA

- Autors diversos. *VI Jornades d'Estudis Locals* (Inca, 22 i 23 d'octubre de 2004). Inca: Ajuntament d'Inca, 2005.
- Autors diversos. *9es Jornades d'Estudis Locals* (Inca, 21 i 22 de novembre de 2008). Inca: Ajuntament d'Inca, 2009.
- ARMENGOL, Antoni; ARMENGOL, Jaume. *La repressió a Inca. La República i la Guerra Civil*. Palma: Perifèrics, 2005.
- ESTELRICH I CALAFAT, Antoni; CRESPI BESTARD, Nadal. *Parròquia de Sant Domingo d'Inca (1962-2006)*. Inca: 2006.
- FIOL I TORNILA, Pere. *Història del Convent de Sant Domingo d'Inca*. Col·lecció "Ximbellí". Inca: 1982.
- GUAL TRUYOL, Simón. *El cuartel General Luque - Su historia*. Inca: Ajuntament d'Inca, 1999.
- LLABRÉS I MARTORELL, Pere-Joan. *Sant Domingo d'Inca*. Inca: 1987.
- PIERAS SALOM, Gabriel. *Breu història d'Inca*. Inca: Ajuntament d'Inca, 1986.
- PIERAS SALOM, Gabriel. *Llegendes i tradicions d'Inca*. Palma: Lleonard Muntaner, 1998.
- PIERAS SALOM, Gabriel. *Fonts documentals de l'arxiu parroquial d'Inca*. Palma: Lleonard Muntaner, 2007.
- PINELL FONT, Valerià. *De Inca a la ciudad eterna (Diario de un peregrino)*. Inca: 1985.
- QUETGLAS MARTORELL, Andrés. *Estampas de ayer comentadas hoy*. Inca: 1982.
- SETMANARI *DIJOUS*: 1984, 1985.
- PROGRAMA FESTES PATRONALS D'INCA: 1994, 2004.
- PROGRAMA DIJOUS BO: 1973, 1974, 1979, 1986, 1987.

PROPOSTA D'UN ITINERARI MODERNISTA A LA CIUTAT D'INCA

99

CARME MAYOL ADROVER
GUILLEM ALEXANDRE REUS PLANELLS

INTRODUCCIÓ AL MODERNISME

Sóller, Lluç i Palma són els nuclis més importants de Mallorca on es poden trobar exemples de l'estil modernista. Hem de dir que, a les altres Illes, les repercussions del modernisme foren molt menors. A Palma, l'eclosió del moviment coincidí amb els anys de gestació i aprovació del Pla Calvet per a l'eixample de la ciutat. Aquest pla fou denominador comú de tots els eixamples realitzats durant el segle XIX en el migdia europeu: el traçat ortogonal. Els enginyers aplicaren aquest tipus de planta sistemàticament a l'hora de planificar ciutats. Racionalitat, qüestions circulatòries i de comunicació del Pla Haussmann de París, justificaren l'elecció d'aquesta planimetria i no l'emprada per Cerdà a l'eixample de Barcelona. Calvet imaginava per a Palma un eixample en forma de gran corona circular.

Podem assenyalar que l'entrada del modernisme arquitectònic a Mallorca es produí l'any 1901, tretze anys després de la data assenyalada per Oriol Bohigas com la de l'inici del moviment català. Com a data final cal fitar el 1914, any en què Gaudí abandonà la restauració de la Seu de Mallorca, encara que en dates posteriors encara podem trobar manifestacions modernistes.

Podem dir que a les Illes Balears es donà un modernisme trasplantat de clara estirp catalana, alhora que sorgí un modernisme local, en el qual confluïren diversos corrents: Art Nouveau belga i francès, i el modernisme català més

ondulant i floral. Veurem que aquest darrer serà el corrent que tindrà una repercussió més gran a les Illes i que s'esdevindrà en tots els arquitectes que adoptin el modernisme.

Pel que fa al desenvolupament del modernisme a Catalunya, cal condicionar-lo a la Renaixença, durant la qual es produí un renaixement econòmic, cultural i polític que es simbolitzà en una data, el 1833, amb el poema *Oda a la Patria* de Bonaventura Carles Aribau. Juntament a aquest floriment cultural, hi hem de ressaltar una renaixença de les arts. El modernisme va anar sorgint de la nova societat industrialitzada, una societat i uns artistes que miraven cap a Europa, però que també volien recuperar els lligams amb l'esperit medievalista. Mostraren al mateix temps un gran interès per les noves tècniques de producció, una ruptura amb la tradició estancada i un retorn a les formes de producció artesanals medievals.

Així doncs, cal destacar tres punts importants:

- a) La ruptura amb l'Antic Règim.
- b) La industrialització.
- c) L'accés al poder econòmic i al prestigi social de la nova burgesia industrial que va agafant el lloc que ocupava la vella aristocràcia de sang.

És a dir, per entendre el modernisme s'ha de tenir present el marc socioeconòmic que va fer possible la Renaixença. Una societat nova que reclamà i alhora possibilità uns nous espais econòmics, culturals i artístics. El modernisme no només fou arquitectura, sinó que entrà i s'establí a tots els racons de la casa, a tots els estris de la vida quotidiana d'un habitatge. S'obriren les portes de la casa i es deixà que hi entràs d'una manera natural i així envoltà i omplí les estances. Però a Mallorca no podem parlar d'un desenvolupament industrial de l'empenta de Catalunya. La situació de les Illes no era la mateixa. Aquí, al segle XIX, teníem una precària base industrial basada en el calçat i els teixits, que es dirigien cap als mercats colonials. Aquest comerç, al 1868 patí un greu revés a causa de la inseguretat política de la zona de les Antilles i, per tant, es varen anar perdent els mercats a l'altra part de l'Atlàntic. El 1895, la guerra per la independència de les colònies espanyoles va tallar definitivament les rutes comercials, fet que va provocar la paralització de les indústries i una gran emigració de la mà d'obra mallorquina.

Hem de parlar també que cap al 1860, a Mallorca, hi havia una gran producció vinícola amb bones exportacions a l'estranger, però cap a final del segle XIX també aquest sector entrà en una gran crisi que féu desaparèixer una de les principals fonts de riquesa. Per tant, a Mallorca, per mor d'aquests fets no podem parlar d'una eclosió modernista com a Catalunya.

La Renaixença a Mallorca fou un moviment estrictament literari i només de manera molt esporàdica es va estendre a altres llenguatges artístics. Ni en el món de les arts plàstiques, ni en el de l'arquitectura, no podem parlar d'un moviment modernista amb artistes autòctons, sinó més aviat d'unes

reminiscències del que es feia a Catalunya. Els arquitectes locals que adoptaren el nou estil ho feren de manera molt ocasional. A més, a final del segle XIX, s'alternà el modernisme amb els eclecticismes.

Un altre aspecte molt important és el dels nous materials. Fruit de la revolució industrial, van aparèixer els nous materials per a la construcció, els quals varen modificar el sistema arquitectònic tradicional. Hem de parlar conjuntament de revolució industrial, revolució tècnica i revolució dels mètodes de construcció. Aquest fet es començà a donar al segle XVIII, però fou durant el segle XIX quan agafà un gran protagonisme. En primer lloc, cal parlar del ferro (que primerament fou fos i després forjat), del vidre, de l'acer... Aquests materials s'anaren introduint gradualment en la construcció dels edificis. L'element de major importància va ser sens dubte el ferro. Amb tot, hem de dir que aquestes innovacions entraren a Espanya amb retard respecte d'altres països europeus com Regne Unit, França o Bèlgica.

Quan parlem d'arquitectura domèstica, les columnes de fosa feren acte de presència als cafès i als locals comercials. Poques construccions, siguin de nova planta o bé reformades, escapen a la presència d'aquest nou material constructiu. Igualment, observem la incidència del ferro sobre el mobiliari urbà (fanals, rètols, balustrades...). També cal parlar de l'ús del totxo, car que no figurava en la tradició constructiva balear.

A partir de la segona meitat del segle XIX i de forma progressiva, es féu ús dels nous materials, en el cas del ferro, en un sentit absolut, en el cas del totxo, en un sentit relatiu, encara que l'aplicació del ferro es féu de forma parcial per la manca d'indústries locals. Hem de fer constar que a les Illes no s'assimilà aquesta introducció de les noves tècniques i dels nous materials mitjançant una reflexió teòrica.

Molt important fou la figura dels arquitectes i dels enginyers que, durant les darreres dècades del segle XIX, anaren assolint relleu. La major part d'arquitectes es formaren a la Escuela Superior de Arquitectura de Madrid. Pel que fa als enginyers, aquests assoliren una pujant importància paral·lela a la progressió dels avenços tecnològics. El treball dels arquitectes serà més rellevant en l'aspecte estilitic que no en els aspectes tècnics. Una altra figura important fou la dels mestres d'obres, que mantingueren la seva importància.

A final del segle XIX el modernisme s'alternà també amb els historicismes. Historicisme i eclecticisme foren les dues tendències dominants durant el darrer terç del segle XIX. Un dels historicismes destacats fou el neoàrab, que durant aquest darrer terç del segle XIX s'ha d'englobar dins d'una moda orientalista que envaï Europa i que experimentà un auge progressiu que arribà i entrà dins el segle XX. Per altra banda, quan parlem d'eclecticisme, cal observar que aquesta serà la tendència més específica de final del segle XIX. A més, exotisme i arabisme s'inclouen dins l'eclecticisme. L'auge dels historicismes convisqué amb els eclecticismes i ambdós corrents quedaren reflectits en el modernisme. L'hàbitat i l'edifici utilitari ens ofereixen els exemples més clars.

RESUM DE LA PROPOSTA

El present treball que exposam és una proposta d'itinerari dels edificis d'Inca que presenten trets modernistes. Com es veurà, la major part d'aquests no mostren una concepció modernista de conjunt. Els punts que s'haurien de tenir en compte a l'hora d'elaborar un itinerari arquitectònic urbà són:

A quins barris de la ciutat es construïren els edificis? Són barris antics o nous?

Unitat estilística en les construccions

Tipologia dels edificis

Encàrrecs de caràcter funerari

Convivència d'estils diversos dins l'època del modernisme

A QUINS BARRIS DE LA CIUTAT ES CONSTRUÏREN ELS EDIFICIS? SÓN BARRIS NOUS O ANTICS?

Com ja hem vist, el modernisme va ser un estil artístic que va néixer a final del segle XIX i aquest fet repercutí en la ubicació dels edificis que segueixen aquest corrent estilístic.

El segle XIX es caracteritzà, entre d'altres coses, per diverses reformes dutes a terme dins el centre històric d'Inca, però al mateix temps, també hem de tenir en compte que al darrer quart d'aquest segle Inca començà a construir els carrers i les cases del primer eixample. Aquest eixample es desenvolupà cap al sud per l'arribada del ferrocarril el 1875. Gràcies a aquest nou barri, la nova estació del tren quedà tot just situada a la perifèria de la ciutat.

A partir d'aquest eixample, i per mor de la forta industrialització que patí Inca, el nucli urbà s'anà expandint. Fou també important la concessió del títol de ciutat l'any 1900 per part de la reina Maria Cristina. Així, ja a principi del segle XX, veim com Inca també cresqué cap al nord i es començaren a dibuixar els primers carrers de l'actual barri del Cós. Per tant, l'arquitectura modernista se situarà sobretot al casc històric, concretament envoltant el centre de la ciutat i també en aquestes dues primeres zones d'eixample, però de forma predominant en el primer eixample. Tot i això, s'ha de dir que Inca no disposà d'un pla d'eixample pensat i racionalitzat, a diferència de Palma, que comptà amb el Pla Calvet.

UNITAT ESTILÍSTICA EN LES CONSTRUCCIONS

Tot i que el modernisme es concebé com una sola manifestació estilística, se'ns presenten diversos corrents artístics que provenen de diferents països d'Europa. El modernisme que es pot veure a Inca manté aquesta diversitat d'influències. Hi veim com els arquitectes hi plasmen en les seves construccions elements de variades procedències. Ens referim al modernisme de corrent historicista d'inspiració arabitzant, a l'Art Nouveau francès, a la Sezession vienesa i al modernisme popular. Cal notar que els corrents més representats són l'Art Nouveau i el modernisme popular. Mallorca compta amb diferents exemples arquitectònics que es poden associar al corrent historicista neoàrab. Inca compta amb dos exemples. Quant a la tendència sezessionista vienesa, a la capital del Raiguer n'hi ha un edifici i una tribuna.

Dins cada corrent estilístic, els diversos edificis es caracteritzen per presentar una sèrie d'elements ornamentals que els són comuns. L'Art Nouveau francès mostra unes formes onades i una marcada decoració floral i vegetal. N'és també important el treball del ferro forjat. Just al contrari passa amb la Sezession vienesa, corrent destacat per la seva figuració geomètrica i lineal. L'ornamentació pròpia del modernisme popular és base de rajoles que solen emmarcar murs i vans. Potser el cas més especial sigui el modernisme historicista d'arrel neoàrab en el qual, a més de motius florals, hi trobam ornamentació i formes de caire oriental: remat emmerletat, arc de ferradura...

TIPOLOGIA DELS EDIFICIS

Distingim entre arquitectures d'ús públic i d'ús privat. A l'hora de parlar del patrimoni historicoartístic modernista d'Inca, notam que la major part dels edificis són privats. Pel que fa a edificis públics, n'hi ha un menor nombre: l'antic Banc Agrícola, el projecte no realitzat de la façana de la plaça de toros i l'antic Club Velocipedista. També destaca can Amengual que, tot i que té un origen com a edifici destinat a l'habitatge, en els darrers anys ha estat comprat per l'Ajuntament d'Inca, el qual l'ha convertit en un centre d'exposicions. Una altra distinció que també cal tenir en compte és quin ús s'hi duia a terme, i per tant, hem d'observar si eren habitatges unifamiliars o plurifamiliars, locals comercials, construccions industrials, magatzems, etc.

La major part dels edificis d'estil modernista d'Inca foren construïts com a habitatges i d'aquests en trobam tant d'unifamiliars com de plurifamiliars. En menor nombre existeixen aquells edificis que foren construïts amb finalitats diferents a l'habitatge com són: La Florida, que des de sempre ha estat ocupat per una local comercial, malgrat que l'ornamentació modernista tan sols la detectam a un dels mostradors de la botiga. Dins aquest mateix grup, també hi destaca can Fluxà, que encara avui és una fàbrica de sabates. Pel que fa a can Mir, en aquest cas podríem parlar d'un edifici mixt, és a dir, la planta baixa fou utilitzada com a magatzem de fusta i el pis superior fou destinat a habitatge.

ENCÀRRECS DE CARÀCTER FUNERARI

Encara que ja hem vist que Inca fou un centre on l'estil modernista hi va deixar empremta, en cap cas podem considerar aquesta població com un centre modernista important. A Mallorca, els nuclis modernistes més destacats són Palma, Sóller i Lluç. El que passa és a banda d'aquests tres centres, hi ha dues poblacions més on el modernisme és present: Lluçmajor i Inca.

Pel que fa als encàrrecs funeraris, al cementiri d'Inca no hi ha cap exemple de tomba o monument funerari que segueixi les línies artístiques i ornamentals del modernisme. Molt probablement, aquest fet pugui esser degut a dos factors que suara exposarem: el primer es deu que el cementiri actual d'Inca fou construït a final del segle XIX i per a la seva construcció se seguiren unes línies neoclàssiques que queden ben paleses en aquesta primera fase de la seva construcció. Per suposat que, atès l'augment de població que Inca anà experimentant, anys després es féu

necessari dur a terme una primera ampliació de la necròpolis, però aquesta no arribà fins a l'any 1947, data en la qual el modernisme ja havia estat substituït per altres tendències posteriors i, a més, per aquesta ampliació es volgué seguir d'alguna manera l'estil neoclàssic inicial, encara que el resultat foren unes línies molt més senzilles i la gairebé nul·la ornamentació.

El segon factor que implicà el fet que al cementiri inquer no hi hagi cap tret modernista pot ser que, a causa de la diferència d'altres poblacions com Sóller, Inca a final del segle XIX i principi del XX no patí cap onada migratòria a l'estranger tan forta i significativa com ho fou la de Sóller.

El cas de Sóller és un cas molt especial, car que moltíssims sollerics emigraren a altres països, sobretot a França. Una vegada que s'hagueren establert allà hi restaren alguns anys i s'hi casaren, i hi formaren famílies. Després la major part d'ells tornaren a Mallorca i amb els doblers fets construïren a Sóller les residències Art Nouveau i també les seves tombes, que encara avui contemplam. Això a Inca no es donà.

CONVIVÈNCIA D'ESTILS DIVERSOS DINS L'ÈPOCA DEL MODERNISME

El darrer punt d'aquest primer apartat ha de servir d'introducció a la proposta, una nota d'aclariment sobre l'època en la qual es dugueren a terme aquestes construccions i els diversos estils artístics que compartiren aquests mateixos anys de la darrerria del segle XIX i la primeria del XX. També cal aprofitar aquest darrer punt per parlar dels arquitectes més destacats que dugueren a terme construccions modernistes.

A final del segle XIX, a Inca es produí un modernisme de caire historicista d'inspiració neoàrab. Aquest estil es caracteritzà per seguir una arquitectura de caire historicista; és a dir, que seguí trets propis d'estils anteriors (islàmic, gòtic, Renaixement, barroc...), però l'anomenam modernisme (alguns autors premodernisme), perquè a l'arquitectura historicista s'afegeix una ornamentació que pertany ja al modernisme. Aquesta ornamentació sol mostrar-nos motius florals i vegetals fets de ferro forjat o bé de pedra.

Ja en els primers anys del segle XX, l'arquitectura sí que mostra uns trets plenament modernistes, però, tot just quan aquest estil artístic començà a perdre força, es produí el regionalisme i el racionalisme. El que passà és que al mateix temps que es feren els darrers edificis modernistes també es feren d'altres amb aquests estils posteriors i tot just emergents. També és important destacar com en alguns casos ens podem trobar amb un edifici de nou estil, però al qual s'ha incorporat algun tret ornamental modernista (baranes, reixes...).

Pel que fa als arquitectes, a Inca en destaquen dos, que són Guillem Reynés i Font i Josep d'Oleza Frates. El primer d'ells, Guillem Reynés i Font, va néixer a Palma l'any 1877. Fou el primer mallorquí que es formà a l'Escola d'Arquitectura de Barcelona. Va rebre encàrrecs de caràcter públic i també religiós i, a més, va

fer projectes per a particulars. Treballà amb Antoni Gaudí i Joan Rubió quan aquests dos artistes vengueren a Mallorca. Va morir l'any 1918. Les dates de naixement i mort d'aquest arquitecte ens indiquen que va viure a l'època de ple apogeu del modernisme. Per tant, les obres que va dur a terme segueixen de forma fidel aquest estil. Reynés ha estat considerat un dels arquitectes més destacats dins el modernisme balear.

A Inca hi ha dos edificis que foren projectats per ell. Es tracta de can Mir i de can Fluxà; ambdós situats a l'avinguda del Bisbe Llompart. A més d'aquests dos edificis a Inca, també està documentada la seva activitat a Palma, Lluç i Menorca. És igualment important assenyalar que, a més de les seves obres modernistes, també realitzà alguns treballs de caràcter neogòtic i regionalista. El segon arquitecte de major relleu, per la quantitat d'obres que realitzà a Inca, fou Josep d'Oleza Frates. Se'n tenen poques dades biogràfiques. Sabem que va néixer el 1879 i morí el 1971; per tant, també veim com va viure de ple l'època modernista, encara que, com que la seva vida fou més llarga que la de Reynés, pogué realitzar un major nombre de projectes. A Inca destaquen quatre edificis que foren projectats per Oleza, can Janer, can Florencio i dos immobles d'habitatges. Cal destacar que Josep d'Oleza Frates fou un arquitecte que a Inca realitzà altres construccions, sobretot d'estil regionalista.

ANTECEDENTS I ESTAT DE LA QÜESTIÓ

La proposta de crear un itinerari sobre el modernisme a Inca és una idea novella per no haver-n'hi cap precedent *in situ* que faci referència al modernisme o a qualsevol altre temàtica. A Inca, fins ara no s'ha donat cap cas d'itinerari que destaquí els edificis més representatius artísticament parlant. En canvi, sí que en trobam en altres nuclis com ara Sineu o Alcúdia, entre d'altres. En aquests dos casos esmentats, quan ens referim als itineraris urbans proposats, hem d'assenyalar que en un mateix itinerari hi ha destacats tots els edificis que, per la seva importància arquitectònica i estilística, mereixen ésser visitats. Aquests edificis pertanyen a diverses èpoques i a diversos estils. Això és així ateses les dimensions de les localitats i també perquè tant el nombre d'immobles com els seus diversos estils artístics no és gaire elevat. En el cas d'Inca, aquest mateix fet varia substancialment. Ara, la població té uns trenta mil habitants, però, si ens fixam en la seva història, veim com Inca sempre ha destacat com a centre comercial i després industrial per damunt de les altres viles de la Part Forana.

Quan l'arxiduc Lluís Salvador visità la ciutat al segle XIX (llavors encara vila), ja deixà escrit a la seva obra *Die Balearen* que Inca després de Palma era la vila que més caràcter de ciutat tenia. Per la seva importància i grandària, Inca compta amb diversos edificis que pertanyen a diferents èpoques i, per això, en el cas que ens ocupa se'ns fa possible proposar diferents itineraris, depenent de l'època o l'estil artístic que es vol triar. Si bé, com ja hem dit, no existeix en l'actualitat cap itinerari *in situ* que qualsevol visitant pugui seguir quan arriba a la ciutat, sí que trobam dues publicacions que fan referència al tema. La primera publicació és una secció anomenada *Art als carrers d'Inca* i que publicà el *Diario de Mallorca* des del mes de setembre del 1992 al juny del 1993. L'autor d'aquesta secció fou Pere Rayó

i Bennàssar. Una segona publicació del mateix autor fou el llibre *Itineraris urbans per la ciutat d'Inca*, obra publicada el 1993 i que fou el fruit d'aquella secció de què parlàvem primerament. En aquest llibre, es proposen dos itineraris a través dels quals es donen a conèixer tots els exemples arquitectònics d'especial interès artístic que Inca conserva. Per tant, a l'hora de parlar dels antecedents de la nostra proposta, ho són aquestes dues publicacions, encara que ho són a nivell teòric i de molta utilitat per a consulta, però poc pràctiques a l'hora de dur a terme una visita *in situ* del patrimoni inquer.

OBJECTIUS DEL PROJECTE

El primer que s'ha de tenir en compte és la importància arquitectònica i estilística dels edificis a què ens referim, així com també el seu nombre. Per altra banda, creim que és necessari fer un aclariment sobre l'estat actual de la protecció del patrimoni arquitectònic d'Inca. Tot i que existeixen un centenar d'edificis catalogats que pertanyen a diferents estils arquitectònics, no tots aquests gaudeixen del mateix grau de protecció, i aquest fet ha suposat la demolició d'alguns d'ells o la pèrdua d'algun dels seus elements ornamentals o arquitectònics amb la conseqüent destrucció del nostre patrimoni.

Per evitar precisament aquesta destrucció, és necessari fer un esforç comú, a on també juguen un paper importantíssim els propietaris dels immobles, ja que creim que haurien d'esser més conscients del valor artístic de les seves propietats. Per tant, la finalitat de la nostra proposta és donar a conèixer al major nombre de públic possible quin és el nostre patrimoni, fer-lo accessible i atractiu, al mateix temps que pretenem conscienciar de la importància del valor patrimonial els propietaris i donar un toc d'avís a les autoritats competents, que a través de la seva intervenció optin per ajudar a restaurar, rehabilitar i conservar el patrimoni en comptes de fer-hi ulls clucs, destruint-lo i reemplaçant-lo per edificacions comunes. Tots sabem que d'aquesta manera conservarem la nostra identitat i la nostra història.

METODOLOGIA I PLA DE TREBALL

La divulgació i l'apropament al nostre patrimoni arquitectònic, tal vegada deixat en l'oblit durant molts d'anys i poques vegades tractat amb una actitud digna, ha estat la principal raó de la posada en marxa d'aquesta proposició que ara presentam. Creim que són molts els graons a tenir en compte, atès que un recorregut urbà pot estar sotmès a diversos punts de vista directament relacionats amb l'enfocament concret que se cerca i que es vol donar. Pensam que cal fer una reflexió sobre el tipus de ciutat sobre la qual es vol fer el traçat, el nombre d'habitants, el seu estat econòmic, la xarxa de comunicacions amb la resta de l'illa, sobretot amb la ciutat de Palma, i per descomptat, el grau d'oferta cultural, i aquest darrer punt, sempre partint d'una realitat objectiva, es pot fer més o manco atractiu. Ja hem esmentat abans que la idea ha estat generada pel fet necessari de la divulgació del nostre patrimoni historicoartístic. Englobant tots els apartats del nostre treball dins aquesta idea, tot seguit anirem exposant-los.

CONEIXEMENT DE QUIN ÉS EL PATRIMONI MODERNISTA D'INCA

El fet de dedicar una ruta per descobrir tots aquests edificis que ofereixen i testimonien el ressò que tengué el modernisme a la ciutat d'Inca ens dona peu a valorar que es tracta d'una oferta patrimonial significativa. La idea d'organitzar una sortida per a la divulgació i per al coneixement d'una part concreta del llegat arquitectònic que ens ofereix el casc urbà de la ciutat es tradueix en la importància de localitzar unes fites informatives que tendran com a objectiu destacar al vianant tant l'edifici en qüestió com els elements artístics més importants.

Seguidament exposarem el model que es podria seguir a l'hora d'oferir al públic en general la informació de cada un dels edificis que conformen la ruta. Així, proposam que al punt inicial del recorregut hi hagi un panell de metacrilat fixat al terra i en posició vertical a on aparegui un plànol de tots els carrers que conformen l'itinerari. Cada un dels edificis estudiats apareixerà senyalitzat mitjançant un punt de color verd amb el número corresponent. A sota del plànol, es podran fer una relació ordenada d'aquests punts amb el nom de l'edifici i la data de construcció.

Aquest panell ha d'anar encapçalat pel rètol següent: *El modernisme a Inca*. Per altra banda, pensam que cal la col·locació d'una placa informativa, també de metacrilat, a cada un dels edificis, a on apareixerà el número que li correspongui, el nom de l'edifici i la datació. El disseny d'aquesta placa seguirà el model de l'escut d'Inca, és a dir, de forma romboïdal separat en tres parts. La part central estarà formada per una franja de color blau amb el ca situat al centre i de color blanc. A la part superior del rombe, hi estarà inscrit el nombre que correspongui a l'edifici i, a la part inferior, el nom de l'immoble i la seva datació.

TIPUS D'ITINERARIS

Si tenim en compte el tipus de visitants, es podrien confeccionar dos itineraris distints. Un pensat per al públic adult i el turisme en general, i un altre dirigit als escolars i al professorat. El primer d'ells, dirigit al públic adult, comprendrà el recorregut complet amb una durada aproximada de dues hores incloent-hi un descans central que localitzarem a la plaça d'Espanya. Aquest punt correspon més o manco a la meitat de la ruta. L'itinerari dirigit als escolars haurà d'ésser més reduït per tal que no resulti massa pesat als nins. L'inici d'aquest recorregut se situarà a la plaça de Santa Maria la Major i acabarà a l'avinguda del General Luque. Això limita la passejada al centre de la ciutat, que és allà on se situen un major nombre d'edificis. A la ruta escolar s'agafarà el motiu del ca de l'escut d'Inca. Al fullet que es repartirà als nins, hi apareixerà el ca, que serà l'encarregat d'explicar l'arquitectura a manera de còmic.

També creim necessari que sigui un itinerari obert als nins, és a dir, que ells hi puguin participar de forma activa i puguin fer totes aquelles preguntes que la curiositat els provoqui. Ben igual, els seus mestres tan sols acompanyaran els nins durant la ruta i totes les explicacions i preguntes que es facin seran abordades pel personal especialitzat, això és, el guia, qui tindrà una formació pedagògica i artística adient. Sens dubte, la persona més adequada per dur a terme aquesta tasca és l'historiador de l'art.

DISSENY I PRESENTACIÓ D'UN FULLET DIVULGATIU

La presentació i el disseny del fullet divulgatiu es realitzarà en forma de desplegable. A la part superior de la portada hi haurà el títol del recorregut: *El modernisme a Inca*. Tot just davall, algunes fotografies dels edificis i dels motius més atractius de l'itinerari. Això es farà d'una manera clara i senzilla, emmarcats dins un motiu ornamental modernista que aparegui a algun dels edificis. A la part inferior, hi apareixerà l'escut d'Inca. Seguidament, obrint el fullet, s'inclourà un plànol del recorregut (el mateix plànol que apareixerà al panell inicial de l'itinerari). A sota del plànol trobarem una breu presentació i un petit resum dels trets més importants de cada edifici.

SISTEMA DE SUBVENCIONS

Per aconseguir les subvencions per a aquest projecte, és important que diverses entitats inquieres hi cooperin. Les entitats més adients per donar suport a la ruta modernista d'Inca són l'Ajuntament d'Inca, que hauria d'esser el principal interessat a fomentar la cultura, la història i l'art de la ciutat. Això seria possible fomentar-ho des del seu departament de Cultura i Educació, i també des de l'Àrea de Patrimoni. Igualment, seria molt important rebre una subvenció de l'Associació de Comerciants d'Inca. A més, aquesta associació hi hauria d'estar especialment interessada, ja que part de l'itinerari modernista que nosaltres proposam passa per diversos carrers comercials d'Inca. D'aquesta manera, al mateix temps que la gent coneix l'art inquer, també s'adona dels comerços de què disposa la ciutat i, després de realitzar l'itinerari, es pot aprofitar la visita per fer algunes compres.

Per acabar, seria important que els empresaris industrials participassin en aquest projecte aportant alguna subvenció, ja que, de la mateixa manera que els comerciants, els visitants interessats en l'art inquer també poden tenir l'opció d'anar a algunes fàbriques de pell, els cellers i alguns dels forns més antics i importants d'Inca. Gràcies a la cooperació de les entitats, el projecte de l'itinerari podria veure la llum i, al mateix temps que es potencia el coneixement del patrimoni inquer, també es potencia el comerç a la ciutat.

FREQÜÈNCIA ANUAL DE VISITANTS I LES SEVES NACIONALITATS

També s'ha de tenir en compte, d'una manera al més aproximada possible, el nombre de visitants que Inca rep, així com les seves nacionalitats. D'igual forma, ens és necessari conèixer quins períodes són els de màxima intensitat pel que fa als visitants i quins els de manco intensitat, en què la seva aflluència és mínima. Fins i tot és important fer el mateix amb els dies de la setmana (cada dijous dia de mercat), els caps de setmana, els períodes de vacances.

La ciutat d'Inca és especialment coneguda pel seu mercat setmanal del dijous i és especialment durant aquest dia quan més visitants rep. Tot i això, és possible veure'n algun durant els altres dies de la setmana, sobretot durant els dies laborables, ja que la gent que acudeix a Inca aprofita per realitzar diferents compres.

És important el fet que és a l'època estiuenca quan el mercat del dijous gaudeix d'un major nombre de visitants, sobretot de nacionalitat alemanya, anglesa i francesa. A l'hivern, el nombre de visitants estrangers davalla notablement. Això és degut que l'illa de Mallorca, en general, també rep manco visitants. Si aquest turisme ens visita de forma més nombrosa a l'estiu, és perquè Mallorca i de manera general les Balears sempre s'han donat a conèixer als altres països com el paradís del sol i de la platja. Tot i que això està molt bé, ens hauríem de preocupar per aconseguir un turisme cultural, que, a més, de ben segur que seria d'una major qualitat. Aquest turisme podria enfocar-se com un turisme d'hivern, ja que els hiverns mallorquins no són extremadament freds i la meteorologia permet realitzar itineraris i excursions culturals de forma còmoda.

És per mor d'aquests visitants estrangers que s'hauria de tenir en compte la traducció del fullet informatiu sobre el nostre itinerari a les llengües de la gent que ens visiti. Seria una bona idea traduir-los al català, castellà, alemany, anglès i francès. Creim cabdal la idea de la traducció en altres llengües perquè aquesta pot ser una manera de fer atractiu el patrimoni que pretenem oferir.

PROPOSTA D'UNS HORARIS DE VISITA

Pel que fa al factor estacional, cal confeccionar uns horaris per als mesos d'estiu i un altre per als mesos d'hivern, tenint en compte el horaris de tren que comuniquen la ciutat d'Inca amb Palma. També és important tenir present els horaris d'autobusos que comuniquen Inca amb la costa més propera, com és el Port d'Alcúdia o el Port de Pollença. Per als horaris d'estiu, també cal tenir present quines són les hores de més calor i tractar d'evitar-les al màxim. Creim que, pels mesos de novembre a abril, la visita s'hauria de fer durant el matí, i pels mesos de maig a octubre, també podria fer-se un horari d'horabaixa. També es pot tenir present l'horari comercial de la ciutat. Per organitzar l'horari de la visita dels grups d'escolars, s'haurà de saber quin és l'horari dels centres d'educació i el temps necessari per poder desplaçar-se a Inca i tornar als seus respectius col·legis. En aquest cas creim que la visita s'hauria d'organitzar al matí.

FACTORS A TENIR EN COMPTE A L'HORA DE CONFECCIONAR EL RECORREGUT

Igualment s'ha de tenir en compte si l'itinerari passa pel centre comercial de la ciutat o no i també quina oferta de cafès, bars i restaurants hi ha. Altrament té importància el fet de distingir si l'itinerari passa per carrers de vianants o transitats per cotxes, si els carrers són estrets o no i el nivell de contaminació acústica. Segons l'estació de l'any, serà preferible fer l'itinerari el matí o el capvespre, segons les hores de sol. Ben igual s'ha de tenir en compte la variació de temperatures entre l'hivern i l'estiu per saber quan convé més dur a terme el recorregut.

Així, hem de pensar que la major part dels edificis que proposam a la nostra visita se situen al centre de la ciutat. Això vol dir que per dur a terme l'itinerari es passarà pel centre comercial d'Inca i per algunes de les seves vies

més transitades per cotxes. En tot l'itinerari, tan sols trobam tres carrers de vianants (carrer Major, plaça d'Espanya i carrer del Comerç). Tota la resta de carrers són transitats. Això fa que el nivell de contaminació acústica sigui elevat, ja que Inca pateix una gran densitat de trànsit rodat. Fins i tot, cal destacar dos punts que podríem anomenar “negres” pel que fa a la contaminació acústica i a la densitat de circulació. Aquests dos punts pertanyen a dues interseccions que es troben als dos primers eixamples de la ciutat. El primer és la confluència de l'avinguda del General Luque amb la Gran Via de Colom i el segon pertany a la confluència de l'avinguda d'Alcúdia i la plaça de Mallorca. La mateixa ruta del nostre itinerari anirà mostrant al visitant l'oferta de cafès i restaurants de què gaudeix Inca, i això farà que els visitants puguin quedar a dinar o a sopar en algun d'ells.

També cal tenir en compte l'època de l'any a l'hora de realitzar l'itinerari, depenent de les hores de sol i la calor sobretot. Així, si la visita es du a terme durant els mesos de novembre a abril, caldrà que es faci durant els matins, ja que a la tarda hi ha manco hores de llum. També haurà de ser els matins, si es fa durant els mesos de juny, juliol i agost, que és quan la temperatura no és tan elevada. Durant la resta de mesos de l'any, la visita es pot dur a terme o bé els matins o bé els capvespres.

TEMPORITZACIÓ DE L'ITINERARI

Per efectuar el recorregut complet de l'itinerari, hem calculat una durada aproximada de dues hores. Creim que en aquest temps es pot fer veure i explicar cada un dels edificis que ens interessin, tenint en compte, evidentment, que hi haurà edificis en què ens caldrà dedicar major temps i d'altres que en caldrà manco. Per tant, veim com el temps dedicat a cada un dels immobles en concret és elàstic i s'haurà d'adaptar a les característiques puntuals que presenti cada edifici, com per exemple la importància artística, els elements estilístics, l'estat de conservació de la construcció, si s'hi han efectuat intervencions de restauració, etc. Atès que l'itinerari dedicat al públic adult dura dues hores, estaria prevista una aturada de quinze minuts que situaríem a la plaça d'Espanya, que constitueix més o manco la meitat del recorregut.

Pel que fa al model de l'itinerari dels escolars, ja que l'itinerari és més curt, la seva duració ha estat estimada d'aproximadament una hora. Això farà que sigui una passejada distreta i desaccelerada, que els animi a valorar i a respectar el nostre patrimoni. Així, se'ls mostrarà els edificis més importants i que els puguin resultar més atractius, per tal de sensibilitzar-los de la gran importància que té tot el conjunt dels nostres béns patrimonials i històrics.

Pensam que, d'aquesta manera, la visita modernista d'Inca que nosaltres pretenem no tindrà un caràcter impermeable, això és, que per tal de motivar al màxim possible aquest públic escolar també es podria fer una aturada de duració curta davant de certs edificis o altres llocs que poguessin cridar la seva atenció, desviant momentàniament el discurs artístic cap a una certa distracció més lúdica. D'aquesta manera es rompria un poc la monotonia educativa.

EDIFICIS I ELEMENTS ARTÍSTICS D'ALTRES ESTILS

Una vegada que hem parlat de la duració aproximada del recorregut, també hem de tenir en compte que durant aquesta passejada, passarem a prop o per davant d'altres edificis o elements d'interès artístic que pertanyen a altres estils. Algunes d'aquestes edificacions més destacables són el convent de Sant Francesc, del qual destaquen la seva església i el seu claustre, ambdues construccions datades del segle XVIII i d'estil barroc. Un altre indret a tenir en compte és el conjunt arquitectònic de Santa Maria la Major, que està format pel campanar (1569-1628), l'església parroquial (1706-1893) i la rectoria (1928). Durant la nostra visita, també passarem a prop del Mercat Municipal, obra arquitectònica contemporània, que actualment està en fase de construcció, i pel gran casal de can Ripoll (s. XVII-XVIII). Per acabar, el final de l'itinerari queda situat al costat de l'antic convent de Sant Domingo, format per l'església (1664-1689) i el claustre (1730). Avui en dia, les restants dependències del convent han estat degudament restaurades i convertides en el Centre Cultural del Claustre de Sant Domingo.

D'aquesta manera, constatarem que el modernisme és tan sols una part del patrimoni arquitectònic que Inca ens ofereix i que, així com nosaltres proposam aquest itinerari, altres passejades seguint les passes d'altres estils poden ésser proposades.

POSSIBILITAT QUE L'ITINERARI ES REALITZI AMB GUIA

Per poder efectuar una assimilació adient, valuosa i al més interessant possible, és imprescindible la figura d'un guia, que al mateix temps que dirigeixi la visita vagi explicant tota la informació arquitectònica i artística pertinent sobre cada un dels edificis i alhora sigui capaç de poder respondre a totes les preguntes que els visitants li puguin anar plantejant durant tot el recorregut. Com a primer requisit indispensable, aquesta persona ha de ser llicenciada en història de l'art. Aquesta seria la condició bàsica per poder oferir el caràcter divulgatiu de manera rigorosa. Ha de tenir una formació general i àmplia de la història de l'art i, en aquest cas, ha de conèixer i dominar l'art d'època modernista en totes les seves variants, quines són les seves fonts artístiques, intel·lectuals, econòmiques, socials, etc.

També ha de saber de quina manera aquest estil s'assimil·la a les Illes Balears i més concretament a Mallorca. Igualment, és cabdal que domini el llenguatge arquitectònic, els seus elements constructius, els materials, la seva procedència i els seus usos. Ha de conèixer la història d'Inca i l'evolució urbana i econòmica de la ciutat, punt clau pel que fa a la promoció i a la realització dels béns arquitectònics i artístics en general. Serà necessari el coneixement i l'expressió oral i escrita de diferents idiomes (català, castellà, alemany, anglès i francès), ja que pensam que un gran nombre de públic interessat en aquest itinerari podria ser estranger.

Una altra opció a tenir en compte, i depenent del pressupost de què es disposi, és que hi hagi dos guies i que cada un d'ells estigui especialitzat en uns idiomes

en concret. D'aquesta manera es podrien fer dos grups de visita; un primer grup amb un guia que parli català, castellà i alemany, i un segon grup amb un guia que parli anglès i francès, per exemple. Com a treballador de l'àrea cultural i de patrimoni de l'Ajuntament, pensam que el seu sou s'ha d'adequar a les seves titulacions acadèmiques.

ENFOCAMENT PROPAGANDÍSTIC

La informació d'aquest i de qualsevol recorregut cultural ha de tenir la màxima difusió possible. Aquesta necessitat divulgativa també està relacionada amb l'existència d'un bon pressupost per al projecte. Trobam que a Mallorca hi ha una manca bastant grossa i evident de propaganda cultural, respecte d'altres països europeus (França, Alemanya, Gran Bretanya...). La informació cultural en general i d'aquest projecte hauria d'esser present a les oficines d'informació turística i particularment a la de Palma, que es troba devora l'estació intermodal, i a les d'Inca i d'Alcúdia. En aquest cas, la informació oferta seria mitjançant un fullet.

D'igual manera, el nostre projecte d'itinerari hauria d'estar reflectit a l'apartat de cultura i art del web de l'Ajuntament d'Inca. Els tríptics també podrien esser oferts en els establiments hotelers de la costa més propera d'Inca (badia de Pollença i badia d'Alcúdia). Dins la nostra ciutat, la propaganda es podria fer oferint fullets des dels cellers i comerços, així com també es podria enviar aquesta informació als centres educatius per correu electrònic, oferint-los la possibilitat de realitzar la visita corresponent.

Pel que fa a l'interior de Mallorca, la informació es podria fer arribar als hotels rurals i a les finques d'agroturisme. Aquests visitants podrien estar bastant interessats en el coneixement de l'art i de la cultura de l'illa. Tenint en compte que Inca està situada al centre de Mallorca i que està molt ben connectada amb la resta de llocs mitjançant carreteres en bon estat, dues línies ferroviàries i una autopista que connecta la ciutat de Mallorca amb la Mancomunitat del Nord, molt important pel seu turisme, pensam que una idea cabdal seria situar uns panells informatius alguns quilòmetres abans de les entrades de la ciutat. També es podria elaborar un vídeo divulgatiu i fer un reportatge que s'emetés per la televisió autonòmica.

1. Can Domènech (1919).

Avinguda d'Alcúdia, 4

Els que ens interessa d'aquest edifici és la reixa que tanca el jardí, de ferro forjat i d'estil modernista Art Nouveau. Destaca per les seves formes corbes pròpies d'aquest estil artístic, així com per l'ornamentació floral a base de rosetes. Aquesta decoració de rosetes, la trobarem a altres edificis modernistes d'Inca, a vegades amb formes més arrodonides i d'altres amb formes més geomètriques, depenent de la influència de l'estil.

De tota la reixa, en destaca el portal d'accés amb unes barreres molt ornamentades.

Estat de conservació: bo.

2. Club Velocipedista d'Inca.

Carrer d'Artà, 7-9

Aquest edifici és d'estil historicista de corrent premodernista neoàrab i està format per dues plantes, de les quals destaca el primer pis amb tres arcs de ferradura, el central de majors dimensions que els laterals.

La façana de l'edifici està formada per tres carrers separats per pilastres que acaben amb una línia d'impota amb mènsules a la seva part inferior. A la part superior, hi trobam merlets de clara inspiració àrab.

Pel que fa a la planta baixa, ha sofert importants remodelacions posteriors a la construcció de l'edifici, les quals han desfigurat el seu aspecte original.

Estat de conservació: regular.

3. Casa d'habitatges (segle XX).

Avinguda dels Reis Catòlics, 35

Es tracta d'un edifici plurifamiliar de dues plantes. Aquest immoble, no el consideram plenament modernista, sobretot pel que fa a l'arquitectura, però sí que hi trobam bells detalls ornamentals de tipus floral, situats de manera simètrica a la part superior dels vans. També n'hi ha d'altres vegetals, concretament fulles, que serveixen de mènsules i que estan situades a la part inferior dels tres balcons del primer pis. El segon pis està format per una gran terrassa on acaba la façana amb cornisa i una balustrada clàssica.

De la planta baixa, en destaca un sòcol fet de marbre policrom a més dels portals d'accés. El portal d'accés queda tancat per unes persianes, però al seu interior guarda unes vidrieres de fusta en un model modernista, el mateix model que segueixen les portes de fusta de l'escala del primer pis.

Estat de conservació: bo.

4. Casa d'habitatges (primer terç segle XX).

Carrer de Son Nét, 20

Aquesta construcció està formada per tres plantes. L'única decoració que hi destaca és la formada per un panells rectangulars de trencadís que es troben

davall les finestres. Una vegada més, veim que es tracta d'un edifici d'arquitectura tradicional mallorquina al qual se li han aplicat elements ornamentals del modernisme popular. Les obertures del segon pis, que és el porxo de la casa, estan formades per finestrons acabats en forma d'arc de mig punt. Aquesta solució, la tornarem a veure a un altre edifici que segueix aquestes mateixes característiques.

Per a la realització de la façana s'utilitzaren mitjans de marès. També hi trobam dues línies d'impоста molt senzilles que separen els diferents pisos.

Estat de conservació: bo.

5. Can Beltran (1919).

Plaça de Santa Maria la Major, 13

Es tracta d'un edifici modernista de corrent neoàrab, format per tres plantes. S'ha de destacar la forma graonada de les persianes del xamfrà, que coincideix amb la forma d'una petita entrada lateral del carrer d'en Palmer. També hi torna a aparèixer decoració floral formada per rosetes. A més, un altre element rellevant està constituït pels permòdols del segon pis i la balustrada superior, amb motius florals geomètrics. El material és una vegada més el marès.

Estat de conservació: bo.

6. Cas Baster (principi del segle XX).

Carrer dels Hostals

És una casa plurifamiliar formada per tres plantes. La construcció pertany al tipus de casa que segueix una arquitectura popular mallorquina, la qual presenta ornamentació d'influència modernista popular catalana. Tots els pisos presenten el mateix motiu ornamental als portals i finestres a base de rajoles de color verd. Igualment cal observar les baranes dels balcons fetes de ferro forjat.

Estat de conservació: bo.

7. Antic Banc Agrícola d'Inca (1912).

Carrer dels Hostals

Aquesta casa és una construcció unifamiliar de la qual tan sols destaquen dues tribunes. La primera està situada al xamfrà de la casa. És una tribuna d'estil modernista Art Nouveau feta de ferro forjat, que mostra les línies corbes tan característiques d'aquest corrent. L'altra tribuna està situada a la façana que dona al carrer dels Hostals. En aquest cas, es tracta d'un exemple modernista que segueix els trets del corrent de la Sezession vienesa. A diferència de l'altre cas, aquesta tribuna presenta una decoració de línies més geomètriques. El material emprat fou la fusta.

Estat de conservació: 1a tribuna: bo (recentment restaurada); 2a tribuna: regular (en fase de restauració).

8. Can Amengual (Casal de Cas Metge Cifre, principi del segle XX).

Carrer d'en Palmer, 31

Casa de dues plantes i porxo. És un habitatge unifamiliar que darrerament fou comprat per l'Ajuntament i que ha estat destinat a sala d'exposicions.

Aquesta casa constitueix l'exemple més important i destacat de tot el modernisme inquer. Aquí sí que podem parlar d'una construcció que ja fou gestada com a modernista, això és, que tant l'arquitectura com la decoració pertanyen a aquest estil. Tots els elements que formen el conjunt estan concebuts sota les directrius modernistes.

La façana és gairebé simètrica. Té els baixos folrats de pedra viva i la part superior acaba amb un gran voladís de fusta. El portal principal amb arc de mig punt té a sobre un gran balcó aguantat per dues grans mènsules que se situen als extrems d'aquest i un altre de central, de menors dimensions, amb ornamentació feta a base de fullatge. El pis noble és el més destacat.

Les finestres de les dues primeres plantes estan protegides per trencaaigües rebaixats que es col·loquen sobre mènsules amb decoració vegetal. Les finestres del porxo són apaïssades amb mènsules als angles, sobre les quals hi ha la cornisa. La façana del carrer de la Glòria és més plana i senzilla, però repeteix l'ornamentació vegetal. És particularment interessant el tancament del jardí i la reixa d'entrada de ferro forjat que reproduïx les branques i les fulles d'una planta.

A l'interior del pati també cal destacar el meravellós treball dels ferros del coll de la cisterna.

Tota l'ornamentació és característica del modernisme de corrent Art Nouveau. Estat de conservació: regular.

9. Can Florencio (1935).

Carrer Major

És un edifici de quatre plantes plurifamiliar, que presenta la composició rectilínia típica del modernisme de corrent secessionista. Les plantes es troben separades per impostes amb decoració geomètrica. L'edifici acaba en una gran cornisa emmerletada aguantada per mènsules. A la cantonada, a la part superior, hi sobresurt un gran ornament geomètric.

Estat de conservació: bo.

10. Antiga casa "La Giralda" (primer terç del segle XX).

Carrer Major, 2

Es tracta d'un model de modernisme popular català amb la façana completament restaurada. Aquesta és de línies molt senzilles amb motius ornamentals de rajoletes emmarcant tot el perímetre de la façana i la part superior de les finestres. L'ornamentació de la ceràmica està formada per dibuixos vegetals que combinen els colors verd, blau i groc.

Estat de conservació: bo.

11. Can Janer (1926).

Plaça d'Espanya

Habitatge plurifamiliar de quatre plantes. Cal destacar el treball de ferro forjat, els balcons i el portal d'accés (de nova factura). A la part superior del xamfrà trobam un gran motiu ornamental amb el nom de la casa. A la façana es pot apreciar la forma dels blocs de marès, la qual està dibuixada.

Estat de conservació: bo.

12. La Florida (primer terç del segle XX).

Plaça d'Espanya, 18-19

De l'edifici, tan sols en destaca el local comercial, on hi ha uns suggestius mostradors. El d'entrada a la botiga és d'estil racionalista, però l'altre té una bella decoració modernista de corrent Art Nouveau. En aquest cas, veim com dos estils diferents conviuen dins una mateixa època.

Estat de conservació: bo.

13. Can Marquès (principi del segle XX).

Avinguda del General Luque, 41

Es tracta d'una casa unifamiliar de dues plantes i envoltada per un jardí. Pel que fa a la façana, aquesta està feta de pedra i és de línies bastant senzilles. El que en destaca és la decoració modernista formada per uns plafons ceràmics de trencadís situats sota les finestres del primer pis. Aquestes obertures estan formades per dos finestrans cada una i acabats amb un arc de mig punt, model que ja hem vist anteriorment. Per la seva decoració, aquest seria un exemple més de modernisme popular català.

Estat de conservació: bo.

14. Casa d'habitatges (1926).

Avinguda del Bisbe Llopart, 151

Aquest és un edifici plurifamiliar format per tres plantes. Té decoració modernista de corrent popular català. Les diferents plantes estan separades per una línia d'impоста decorada amb motius geomètrics enllaçats entre ells. La façana simula filades de peces de marès. La resta de decoració modernista, la trobam a damunt de les portes i finestres. Aquesta ornamentació està formada per llindes de decoració geomètrica.

Estat de conservació: bo.

15. Can Fluxà (1910-1911).

Avinguda del Bisbe Llopart, 163-169

En aquest cas hem de parlar de dos edificis. El primer d'ells és una casa unifamiliar i el segon, que segueix pel carrer de Malferits, fou destinat a fàbrica de sabates. Exteriorment, ambdues construccions mantenen la unitat estilística. Les dues construccions estan formades per dues plantes. La decoració modernista, la trobam a les faixes que envolten els vans i també a

les persianes. Aquesta decoració segueix el corrent Art Nouveau, ja que principalment en destaca la línia corba.

Estat de conservació: bo.

16. Can Mir (1911-1914).

Avinguda del Bisbe Llopart, 142

En un primer moment, aquest edifici fou construït com a magatzem de fustes de can Mir, però l'any 1914 el seu propietari n'encarregà una remodelació per engrandir-lo i fer-ne també un gran casa unifamiliar.

Aquesta remodelació fou encomanada a l'arquitecte Guillem Reynés, que col·laborà amb els arquitectes modernistes catalans Antoni Gaudí i Joan Rubió quan vengueren a fer la seva restauració a la Seu de Mallorca i les obres al monestir de Lluç.

De can Mir, en destaca la decoració mitjançant rajoletes de ceràmica que trobam a les impostes de separació de les plantes, en faixes verticals que divideixen la façana i també a la part superior de les finestres.

Avui en dia, el seu estat de conservació és penós. L'edifici està totalment abandonat i gairebé en estat de runa. En el seu dia, el seu exterior també va destacar per les seves dues tribunes, de les quals ja només en queda una. De la mateixa manera, també ha perdut les barreres de ferro forjat que tancaven la petita clastra situada davant l'entrada del magatzem. Tot i això, encara podem veure un exemple de com devien esser els ferros als laterals d'aquesta entrada.

Estat de conservació: dolent.

17. Can Ramis (1923).

Avinguda de les Germanies, 63

Casa plurifamiliar de dues plantes de característiques modernistes Art Nouveau. La decoració s'hi situa damunt els vans. És una decoració floral i vegetal. Damunt les portes, a la part central hi ha un relleu en forma d'orella. També destaca la decoració del xamfrà de la casa, damunt la finestra de la planta baixa, a on apareix una cara femenina amb un pentinat de flors. Davall les peanyes dels balcons del primer pis, també hi ha garlandes florals, i els vans d'aquesta segona planta repeteixen els motius vegetals de la planta baixa, però damunt les finestres a la part central no hi ha orelles, sinó formes oval.

Estat de conservació: regular.

18. Antiga tintoreria de can Fiol (primer terç del segle XX)

Avinguda de les Germanies, 70

Les formes d'aquesta casa no segueixen en cap cas les formes de l'arquitectura tradicional mallorquina. Els elements modernistes estan formats per rajoles de ceràmica blanca i blava, que reproduïxen motius geomètrics i que són propis del modernisme popular. També destaca la reixa que tanca el jardí, que és de ferro forjat de traces bastant geomètriques i algun motiu floral.

Estat de conservació: bo.

19. Casa d'habitatges (1924).

Avinguda de les Germanies, 38

És un casa plurifamiliar de tres plantes que per a la seva construcció s'utilitzà el marès. La decoració està bàsicament concentrada a les obertures de la casa. A la planta baixa, destaquen les dovelles de les entrades i també la decoració antropomòrfica de l'entrada principal i de la cotxeria.

Al primer pis, la decoració se situa al voltant dels vans. És una decoració de tipus vegetal, com la que hi ha al segon pis, encara que en aquest cas l'ornamentació és menor.

Encara que Pere Rayó classificà aquest edifici dins l'eclecticisme,¹ nosaltres pensam que és modernista tant per la seva decoració vegetal i antropomòrfica, que és el més destacat de l'immoble, com per la seva data de construcció, en època modernista.

Estat de conservació: bo.

BIBLIOGRAFIA

- Cantarellas Camps, Catalina. *La arquitectura desde la Ilustración a la Restauración*. Palma: Institut d'Estudis Baleàrics, 1981.
- Galí Espelt, Núria; i Donaire Benito, José Antonio. *Itineraris turístics a la ciutat de Girona. Els recorreguts del Barri Vell*. Girona: Institut de Patrimoni Cultural de la Universitat de Girona, col·lecció "Treballs de Patrimoni Cultural", núm. 3, 2005.
- Habsburgo-Lorena, Luís Salvador. *Las Baleares. Descritas por la palabra y el dibujo*. Palma: José J. de Olañeta, 1984 (Leipzig, 1897, 1984).
- Pieras Salom, Gabriel. *Breu història d'Inca*. Inca: Ajuntament d'Inca, 1986.
- Pieras Salom, Gabriel. *Primera rotulació dels carrers d'Inca*. Apunts històrics. Inca: Consell Insular de Mallorca, 1990.
- Rayó Bennàssar, Pere. *Itineraris urbans per la ciutat d'Inca*. Inca: Ajuntament d'Inca, 1993.
- Seguí Aznar, Miguel. *El modernisme en les Illes Balears*. Palma: Govern de les Illes Balears, 2000.

¹ Rayó Bennàssar, P. *Itineraris urbans per la ciutat d'Inca*. Inca: 1993, p. 42-43.

LA PINTURA DELS LÓPEZ (LLOPIS) EN EL MONESTIR DE SANT BARTOMEU D'INCA

BLANCA M. BUADES GARCÍA

INTRODUCCIÓ

A principi del segle XVI, l'illa de Mallorca estava sumida en una gran crisi econòmica, a causa principalment de les males collites. Aquest fet derivà en un descontentament de menestrals i camperols contra la noblesa, i desembocà en una revolta: les Germanies (1521-1523). La repressió de la Corona contra els agermanats fou molt cruenta. Després de la caiguda dels revolucionaris, la Corona concedí grans privilegis a l'Església i a la noblesa. L'enriquiment d'ambdues les dugué a convertir-se en promotores de l'art: manen reformar esglésies, convents, palaus, façanes, retaules...

Els monuments efímers que s'aixecaren per commemorar la vinguda de l'emperador Carles I el 1541, de pas per a la conquesta d'Algèria (expedició fracassada), representaren la pàgina més brillant del Renaixement a Mallorca. Quedaren molts gravats i dibuixos de les obres que s'erigiren en honor de Carles I, que després serviren de models als artistes i artesans.

El Renaixement mallorquí en aquests moments no és bàsic, sinó més aviat superficial, sobre edificis gòtics s'incorporen ornaments renaixentistes.

El concili de Trento (1545-1549, 1551-1552, 1562-1563) donà un impuls decisiu a la Contrareforma i amb aquesta es donà una gran proliferació d'escultures i pintures religioses, que arribaria al seu punt àlgid amb el barroc espanyol en el

segle XVII. A Mallorca els impulsors de la Contrareforma foren els bisbes Diego de Arnedo i Joan de Vic i Manrique.

A pesar de la relació comercial que Mallorca mantenia amb Itàlia, el Renaixement arribà tard a l'illa, a més, amb clares influències hispàniques. La justificació es troba en el fet que l'estic gòtic estava considerat com estil nacional (mallorquí) i, per tant, als illencs no els entusiasma el nou art del Renaixement.

El Renaixement entrà a Mallorca a través d'obres adquirides per l'Església i la noblesa, a les ciutats estat d'Itàlia, com Florència, Milà, Roma, Venècia..., i també a algunes ciutats del Llevant espanyol, la majoria de València. Més poques provenien de França, Alemanya i Països Baixos.

Els artistes que es desplaçaren per treballar a Mallorca, procedien d'Aragó, com Juan de Salas, arquitecte i escultor (col·laborador de Damià Forment, Gil de Morlanes i Diego de Siloé); va estar treballant a la Seu de Palma i en els palaus de la noblesa durant deu anys. Procedent de València, arribà el pintor Mateo López senyor, del taller dels Macip, també per treballar a la Seu; arribaren altres artistes escultors, pintors, dauradors..., però els dos esmentats són els que deixaren més empremta a la Mallorca del segle XVI.

Hi ha poca documentació tant històrica com artística del segle XVI, l'evolució de les arts gràfiques influí en la propagació d'estampes de devoció per a ús popular. A grans trets així era Mallorca en el segle XVI, per poder introduir-nos en la pintura dels López.

ELS LÓPEZ PARE I FILL, TAMBÉ ANOMENATS "ELS LLOPIS"

Mateo López senyor havia nascut a Còrdova, al voltant de 1520. Morí a Palma el gener de 1591. Molt jove arribà a València i entrà com a aprenent en el taller dels Macip (Vicent Macip i el seu fill Joan de Joanes). Es desconeix si abans de la seva estada a València havia après l'ofici en algun taller cordovès o si descendia de família de pintors.

Mateo López senyor pogué haver arribat a Mallorca com a oficial del taller dels Macip per dur cinc taules d'un retaule per a la Seu de Mallorca, muntar-les, ajustar-les i repassar-les in situ; la data devia ser al voltant de 1543-1544. Gaudia de gran confiança dels Macip.

La influència dels Macip en l'obra de Mateo López senyor es fa palesa en les arrels gòtiques, l'ascendència flamenca i l'italianisme (Rafael).

Mateu López júnior va néixer a Montuïri, el 18 de setembre de 1549, on la família residia temporalment, mentre López senyor treballava en el retaule de l'església parroquial. Se suposa que fou fill únic.

Va contreure matrimoni amb Nicolasa Bertran d'Alcúdia, el 5 de juny de 1572 a l'església de Santa Eulàlia de Palma. Segons sembla, fixaren la seva residència

a la casa dels seus pares en el Call. Tengueren un fill, Guillem, i una filla, Elisabet, i és possible que també una tercera filla, Esperança, que morí quan era una nina.

Mateu López júnior morí molt jove, tal vegada d'una malaltia contagiosa o epidèmica, el 31 de maig de 1584. Va ser enterrat a l'església de Sant Francesc de Palma.

Encara que la seva vida fou breu, deixà una gran producció pictòrica conjuntament amb el seu pare i algunes obres efectuades només per ell mateix: per a la Seu de Mallorca, catedral d'Eivissa, parròquies d'Alcúdia, Montuïri, Binissalem, Moscari, Sencelles, Ruberts, Deià, Selva, monestir de Sant Bartomeu d'Inca, monestir de Lluc, convents de Santa Clara, de Sant Jeroni (Sta. Isabel) de Palma. També hi ha obres dels López en el bisbat d'Eivissa i a les possessions mallorquines de Montcaire, Valldurgent, Son Catlar i Comasema.

L'historiador d'art i hispanista, el nord-americà Chandler R. Post (1881-1959) a les seves obres *Historia de la pintura española* en onze volums (1930-1953) identifica Mateo López com “mestre de Calvià” pel retaule de grandària mitjana La Visitació (1575), que pogué admirar quan va venir a Mallorca, quan va visitar la capella de la possessió de Valldurgent a Calvià. És obra conjunta dels dos López, que corrobora Jeroni Juan i Tous (fotògraf i assagista) al seu article “La pintura mallorquina (siglos XVI al XVIII)” publicat a la Història de Mallorca.

Els López també han estat anomenats per Chandler R. Post “mestre de Campofranco” i “mestre d'Eduard VII”, per pintures que devien haver pertangut al rei d'Anglaterra i al marquès de Campofranco.

LA PINTURA DELS LÓPEZ

La seva pintura no és creativa ni avantguardista, segueix els postulats de la pintura valenciana de l'època i dels models en què es basen els gravats i les estampes, sobretot els gravats alemanys i els d'influència veneciana com el Missal mallorquí publicat a Venècia (1506); el bisbe de Mallorca Antonio de Rojas i els canonges capitulars de la Seu havien ordenat la seva edició, que es dugué a terme el 16 de setembre de 1506. S'imprimí als tallers de Luca Antonio de Giunta, sota la supervisió del mestre gravador alemany Joan Eimeric, a càrrec del llibreter mallorquí Jaume d'Hirois. Els gravats són renaixentistes. La majoria dels pintors mallorquins del segle XVI copiaren d'aquest missal.

L'obra dels López és una producció pròpia de l'estil imperant durant el segle XVI, cronològicament tardà, però de gran dignitat i atractiu; es dona un abandonament dels esquemes del gòtic tarda per definir-se a través de formes i conceptes renaixentistes cap a un manierisme i una exquisida minuciositat en els detalls, sobretot en rostres i mans. Marcarà tres etapes:

1ª etapa (1544-1570)

- Influència de Macip i de Joan de Joanes.
- Pintura sobre taula.
- Composició arcaica.
- Vestidures esquemàtiques.
- Rostres durs i convencionals.
- Gust pel detall.
- Fons paisatgístic estereotipat (influència flamenca).

2ª etapa (1570-1584)

- Primeres pintures sobre tela.
- Major preocupació per l'espai, el moviment i la perspectiva.
- Desaparició del fons paisatgístic.
- Idealització dels rostres (més dolços).
- Noves iconografies: Puríssima, Roser, Sagrada Generació, nom de Jesús.

3ª etapa (1584-1591)

- Quan morí Mateu López júnior, el seu pare incorpora a la seva pintura la influència d'aquest.
- Dependència de les imatges tipus: Joan de Joanes.
- Reparició de les formes de Mateu López sènior.

EL TALLER DELS LÓPEZ

Els pintors no eren considerats artistes, només artesans, i estaven agrupats en gremis. El taller dels López fou de gran capacitat tant en art com en producció. Comptaren amb molt bons deixebles i amb grans col·laboradors.

Els aprenents entraven al taller entre els dotze i els catorze anys. Alguns vivien a la casa del mestre. Els pares o tutors solien pagar una quota per l'ensenyament i la manutenció.

Al voltant dels vint-i-cinc anys d'edat, passaven l'examen que els exigia el gremi per ser mestres i poder establir-se pel seu compte i muntar taller propi. Alguns preferien restar com a oficials i treballar per al mestre.

Els aprenents, durant les seves diferents etapes, solien moldre els colors, per després mesclar-los amb els aglutinants. Aprenien a dibuixar del natural (en el taller dels López disposaven de mans i peus de guix). Preparaven les superfícies de taules i teles que després el mestre i els deixebles avançats haurien de pintar. Traslladaven el dibuix realitzat sobre el paper (esbós) a les taules o teles.

Deixebles com Gaspar Oms, gran col·laborador dels López, apareix documentat per primera vegada el 1581 com un dels millors pintors de Mallorca. A la mort de López sènior, monopolitzà els millors encàrrecs de retaules pintats. Un altre deixeble fou Juan Ullastret, que anys després es casaria amb Nicolasa Bertran, viuda de Mateu López júnior.

Un altre deixeble se suposa que fou Mateu López Bertran, fill de López júnior i nét i hereu de López sènior.

Atesa la poca informació que hi ha del segle XVI, poc o res se sap d'altres deixebles, ja que pel taller dels López en passaren moltíssims.

Col·laboradors:

- Baltasar Buira, pintor (València, final del s. XV-Palma 1553). Format en algun taller valencià, està documentat a Mallorca al voltant de 1536. Intervingué junt a López sènior en el retaule major de Montuïri.
- Mateu Gallardo, pintor renaixentista nascut a Mallorca (1510-1581).
- Rafel Guitart Sineu, segle XVI, pintor documentat entre 1549-1581, treballà amb López sènior en el retaule major de Montuïri.
- Tomàs Amengual, escultor del Renaixement tardà, documentat a partir de 1537, gran representant de la imatgeria mallorquina del segle XVI.
- Fusters que col·laboraren en el muntatge dels retaules duits a terme pels López foren: Joan Dagá, Luciano Arbona, Antonio Canals. N'hi hagué més, però aquests sí estan documentats.

Els López deixaren gran quantitat de dibuixos per als brodadors: pal·lis, baixos d'altar, casulles, estendards o pendons que les confraries portaven a les processons.

LA PINTURA DELS LÓPEZ EN EL MONESTIR DE SANT BARTOMEU D'INCA

La inquietud per les arts ha duit erudits i investigadors a estudiar, entre d'altres, la pintura mallorquina del segle XVI; atesa la poca documentació de què es disposa, tant en política com en societat i belles arts, del referit segle, encara hi ha molt a investigar i catalogar en matèria pictòrica.

Gràcies a la bona tasca dels experts es va descobrir l'autoria de pintors que sobresortiren en el segle XVI: la pintura gòtica tardana-renaixentista, com és l'obra de Mateo López Sr. i Mateu López Jr., més coneguts com "els Llopis".

La ciutat d'Inca compta amb una bona mostra dels "Llopis" en el monestir de Sant Bartomeu d'Inca.

EL RETAULE DE LA PURÍSSIMA (1575-1576)

Oli damunt taula de 300 x 382 cm.

El bisbe Vic i Manrique havia regalat un retaule de la Puríssima a les religioses Jerònimes de Palma i es té constància que també va afavorir les religioses d'Inca, amb un altre retaule que va encarregar als López.

Retaule a dia d'avui incomplet, constava de tres carrers, un àtic i una predel·la (aquests dos darrers desapareguts), pilars amb grotescs monocroms, l'entaulament amb angelets sobre les pilastres i la inscripció amb lletres daurades "TOTA PULCRA ES AMICA MEA ET", que degué continuar en la predel·la.

La Puríssima, en el carrer central, és d'influència valenciana i atribuïda actualment a López júnior. Té les mans unides sobre el pit en actitud de pregària. Vesteix túnica amb flors de lis daurades, mant estampat i daurat; un

entorn vermell ovalat amb una aura daurada envolta la figura de la Puríssima, al voltant els atributs marians, procedents del “Cantar dels cantars” i dels llibres del saber, cantats en la *lletania lauretana*.

Vist de front a la dreta, sant Jeroni (fundador de l'orde seguint les normes de sant Agustí) vestit amb misera túnica curta, està mig agenollat davant un crucifix, als seus peus un lleó mans.

A l'esquerra, sant Bartomeu (titular del monestir). El sant du lligat el dimoni amb una cadena i a la mà esquerra un ganivet, iconografia del seu martiri. Als peus del sant trobam l'escut d'Inca, amb data 1771, probablement correspon a una restauració.

Les dues taules dels sants incorporen un fons paisatgístic; sota els peus de la Puríssima, un paisatge muntanyós.

Les tres figures guarden similitud amb altres obres anteriors dels López: la Puríssima, amb la Puríssima del retaule de Sant Jeroni de Palma; però, a la de Sant Bartomeu d'Inca el rostre té les faccions més dolces i la composició és més segura, segueix el model de “TOTI PULCHRA” de Joan de Joanes.

Sant Jeroni és una còpia de les diferents pintures dels Macip que realitzaren d'aquest sant, sant Bartomeu a semblança de l'antic retaule de la parròquia de Montuïri (1546-50) segueix el model dels Macip. En el retaule d'Inca, sant Bartomeu està més aconseguit, més enèrgic i expressiu, no tan esquemàtic.

Aquest retaule al començament estava atribuït a Mateo López Sr. però es nota la mà de López Jr.

Restaurat entre 1997-2001, Generalitat de Catalunya.

SANT JERONI I SANTA PAULA

Oli sobre taula de 0,88 x 0,91 cm.

Entorn del 1578, atribuït a López Sr.

Obra molt esquemàtica, sant Jeroni amb un llibre a la mà esquerra, la mà dreta aixecada cap a un grup de monges agenollades, amb santa Paula al capdavant, i els dóna el manual de la vida monàstica de l'orde. Darrere de sant Jeroni, dos monjos de l'orde. Al fons, una finestra que dóna llum a la sala, les rajoles de colors donen perspectiva a la composició.

Avui s'exhibeix com un quadre, però es creu que va pertànyer a la predel·la del retaule de la Puríssima, davall de la taula de sant Jeroni.

Restaurat l'any 2000 sota el patrocini de la Generalitat de Catalunya.

NOLI ME TANGERE

Oli sobre taula de 0,80 x 0,91 cm, entorn 1578.

Atribuïda a Mateo López Sr.

Jesucrist ressuscitat es presenta davant Maria Magdalena. Fons arquitectònic i paisatge. Obra paral·lela de sant Jeroni i santa Paula que degué pertànyer al retaule de la Puríssima.

Restaurat el 1995 per Roser Alomar sota el patrocini del Consell de Mallorca.

MARE DE DÉU DEL ROSER

Tremp sobre tela de 1,43 x 1,20 cm de 1579.

Atribuïda a Mateu López Jr.

Petit retaule realitzat probablement per presidir la coral de les monges sobre un petit altar. Avui es troba al museu del monestir.

Bellíssima obra amb una modificació respecte a la iconografia del Roser; el Nin Jesús i la Verge donen rosaris a sant Jeroni i santa Paula, titulars de l'orde jerònim en lloc de donar-lo a sant Domingo i santa Catalina de Siena, com era habitual. Aquestes figures es troben en el centre del retaule on hi ha dibuixada una fornícula, en arc de mig punt, que li dona profunditat. El grup està envoltat dels quinze misteris tradicionals (goig, dolor i glòria) pintats a dins d'unes roses atípiques de diferents colors.

L'obra està emmarcada per dues pilastres adossades amb decoració daurada i rosaris, ben igual que l'entaulament, la base té decoració vegetal. El gust pel dibuix, per la perspectiva, la dolçor dels rostres i formes, delata que és una obra de Mateu López Jr.

En els anys 1995-96, fou restaurat pel taller de la Generalitat de Catalunya, sota la direcció de Josep Mª Xarrié.

EL TALLER DE NATZARET

Tremp sobre tela de 1,14 x 1,14 cm.

Mateu López Jr.

Realitzat al voltant de 1580.

Tracta del tema de la Sagrada Família, sant Josep ajudat pel Nin Jesús està serrant una fusta, la Verge Maria està treballant a un telar.

López Jr. demostra un gran coneixement del dibuix i la perspectiva; molt encertat en els detalls.

És una rara composició d'un taller de fusteria, atès que hi està incorporat un telar. Potser fou encarregat i pagat per gremis per a l'obrador de les monges. Avui es troba en el museu del monestir.

L'any 1995-96 fou restaurat amb el patrocini de la Generalitat de Catalunya i la direcció de Josep Mª Xarrié.

L'ANUNCIACIÓ

Temple sobre tela de 0,86 x 1,29 cm.

Atribuïda a López Jr.

Data al voltant de 1583.

En una habitació amb dos espais diferenciats es veu la Verge Maria agenollada amb les mans creuades sobre el pit, l'Esperit Sant en forma de colom damunt el seu cap. Enfront d'ella, l'arcàngel Gabriel anunciant amb el seu braç dret, a l'esquerre porta una banderola amb la llegenda "AVE MARIA GRATIA PLENA, DOMINUS TECUM". Al fons, un domàs; a la paret esquerra, una finestra on es veu Déu Pare beneint Maria. A dalt en un doble cercle, l'anagrama de Jesús (J. H. S.). En el centre, un gerro amb un ram de lliris.

És una composició molt treballada, així com la perspectiva. És una obra molt audaç, a semblança de L'Anunciació dels Macip a la catedral de Segorbe (Castelló) i especialment del retaule del gremi dels pelaires a l'església de Sant Nicolau de València. En molt mal estat de conservació.

ANUNCIACIÓ A MARIA

Són dues taules, cada una de 59 x 102 cm.

Anònim del segle XVI, entre 1585-09.

L'any 1995 foren restaurats per Roser Alomar sota el patrocini del Consell de Mallorca. A data d'avui s'atribueixen a López Sr., atès que el 1584 ja havia mort López Jr. Quasi és indiscutible que fou obra de López, seguint l'estil i dibuix d'aquests. Les dues taules estan definides per un arc de mig punt i varen pertànyer a un retaule avui desaparegut o dispersat.

ECCE HOMO

Tremp sobre tela de 105 x 0,82 cm.

López Jr.

1583-84.

És una de les més belles obres del taller dels López. Bàsicament dibuixat, com si la pintura hagués desaparegut. Damunt les espatles, una capa cordada sobre el tors nu. En el costat dret, la ferida produïda per una llança. Les mans molt fines subjecten una tela que cobreix el cos nu. El cap, molt treballat i coronat d'espines i una aura de raigs desiguals. El rostre demacrat i trist amb la mirada baixa. La cabellera negra, així com la barba fina i curta.

A cada costat de la figura, inscripcions en llatí que traduïdes diuen així: "MIRAU L'ANYELL DE DÉU QUE LLEVA EL PECAT DEL MÓN" i "COM UN ANYELL

DAVANT ELS ESQUILADORS, ELL CALLAVA I NO BADÀ BOCA.”

De fort influència de Joan de Joanes, és una de les darreres obres de Mateu López Jr., molt evolucionat.

El 1991 fou restaurada sota el patrocini de la Generalitat de Catalunya i direcció de Josep Mª Xarrié.

APARICIÓ DEL CRIST RESSUSCITAT A LES SANTES DONES

Trempe sobre tela encolada sobre taula de 1,06 x 0,75 cm.

López Jr.

1583-84.

Obra paral·lela a l'Ecce Homo.

Jesús assegut al caire de la tomba mentre la seva mare i sant Joan sostenen una tela darrere d'Ell. Mª Magdalena està agenollada als seus peus davant un vas de perfum. Al fons, una creu i els instruments de la Passió sostinguts per dos àngels.

És una bella interpretació entre la mort, la sepultura i la resurrecció de Crist. Dibuix molt cuidat, bon eix de simetria, anatomia molt treballada, bona perspectiva.

Restaurat el 1991 per la Generalitat de Catalunya sota la direcció de Josep Mª Xarrié.

CRIST DE LA PACIÈNCIA

Oli damunt tela de 0,91 x 0,73 cm.

Atribuïda al taller dels López.

En el centre, Jesús amb túnica blanca, assegut amb les mans fermades i encadenat pel coll a una columna. Els tres arcàngels porten els atributs de la Passió: creu, llança, claus, i a més, sostenen tres cartells amb les seves llegendes. Uns capets d'angelets alats envolten el seu cap. Avui està col·locat en el refectori del monestir.

Va ser figura devocional en el Renaixement i la Contrareforma. És una obra poc evolucionada amb reminiscències gòtiques.

Restaurada l'any 2001 pel taller diocesà de Mallorca, sota el patrocini d'una empresa d'Inca.

ALTRES OBRES

En vida del canonge Pere Joan Llabrés, director del Patrimoni Artístic Diocesà, s'enviaren al taller de restauració de Sant Cugat del Vallès de la Generalitat de Catalunya tres quadres del segle XVI, sense autoria identificada, del monestir de Sant Bartomeu d'Inca.

Des d'allà es comunicà al canonge Pere Joan Llabrés que durant el procés de restauració dites obres pictòriques es podien atribuir al taller dels López o Llopi.

Mariano Carbonell Buades, historiador de l'art, ho corrobora. Amb aquestes seran 13 obres identificades dels López a Inca.

Aquestes tres obres són:

Baptisme de Jesús.

El davallament de la creu.

La Transfiguració.

Les fotos són anteriors a la restauració.

Baptisme de Jesús

*El davallament
de la creu*

La Transfiguració

CONCLUSIÓ

López sènior fou pintor de bona formació tècnica, però escàs de creativitat i innovació, seguint sempre l'obra dels Macip. López júnior aprèn en el taller de son pare, sempre influenciat per l'obra de López sènior. La seva tècnica no és tan perfecta, però prest hi introdueix innovacions. Adopta la tela i deixa la fusta com a suport per a la pintura. Molt creatiu i bon dibuixant, té preocupació per la perspectiva i el moviment. De clar esperit humanístic, es reflecteix en els temes i personatges, i està al punt dels corrents artístics de la seva època.

López júnior treballà suposadament a l'ombra del seu pare. Està clar que López sènior sempre fou el "mestre", però la personalitat artística del seu fill arribà a influir en el pare.

Els López poden ser considerats els grans pintors mallorquins del segle XVI per la seva abundant producció, per la bona tècnica de López sènior i les innovacions de López júnior. Exerciren una gran influència sobre els seus deixebles, que durant molts d'anys seguiren els estils marcats per aquests dos grans mestres. López sènior, membre destacat del gremi de pintors, assolí cert benestar econòmic i alt prestigi social.

BIBLIOGRAFIA

- LLOMPART, G.;PALOU, J. M^a; i PARDO, J. M^a. *Els López dins la pintura del segle XVI a Mallorca*. Palma: "Sa Nostra", 1998.
- XAMENA, P. *Història de Mallorca*. Palma: Ed. Moll, 1991.
- *Gran Enciclopèdia de Mallorca*. Palma: Promomallorca Edicions.
- *Gran Enciclopèdia de la pintura i l'escultura a les Balears*. Palma: Promomallorca, 1996.
- AA.VV. *Història de Mallorca, volum II*. Palma: Ed. Moll, 1989.

CATÀLEGS:

- AA.VV. *Santa Maria a Inca*. Inca: 1992.
- AA.VV. *Jesucrist a l'art inquer*. Inca: 1996.
- AA.VV. *Els sants a l'art d'Inca*. Inca: 2001.

Notes:

Mossèn Santiago Cortès i Forteza.

J. A. Villalonga Vidal, professor d'Història de l'Art de la UIB.

RARA MONEDA D'UN CAFÈ D'INCA

JOAN LLABRÉS ESTRANY

Aquesta peça numismàtica, de l'existència de la qual jo havia tengut notícies des de feia ja molt de temps, però que no l'havia vist mai en els més de seixanta anys que durava la meva afició col·leccionista de monedes i altres valors consemblants, resultava un petit tresor inabastable i inaccessible.

A la meva col·lecció es compten diversitat de tipus de vals-moneda de necessitat fets a cops de martell o encunyats en l'època de la Guerra Civil espanyola i als anys de penúries de tota mena, també fitxes de casinos de joc, o d'entitats industrials o comercials, també pellofes o "ploms d'església", però no aconseguia ni sabia on trobar la ditxosa peça que en el present petit estudi us vull presentar.

Al bon amic Albert Joan Escandell, professional de la construcció d'Inca, també aficionat a la numismàtica, li dec l'obsequi de la moneda en qüestió i que em va fer feliç en data ben recordada del 30 de gener de 2006. Ell l'havia adquirida a través de subhasta d'Internet.

*A la fotografia,
s'hi veu el revers i l'anvers de la moneda
de la qual tracta l'estudi, molt ampliada.*

Abans d'aquelles dates jo desesperava per no poder gaudir de la satisfacció de trobar aquesta rara i estranya peça. La considerava una mostra d'especial interès per a la nostra història inquera, ja que la seva existència suposava que a la nostra ciutat d'Inca s'havia produït un fet desacostumat, extraordinari: el de l'encunyació, o millor dit, haver-se donat l'ordre per a la realització d'una peça numismàtica.

Moneda amb un valor de 10 cèntims, que serviria possiblement per fer pagaments de productes materials, queviures o per a la realització de serveis encomanats a un establiment públic, com és el cas d'un CAFE COMERCIO, del qual s'anomenava propietari SIMON GUAL i amb la particularitat d'assenyalar el nom de la població on residia, és a dir, INCA MALLORCA.

Quan la vaig tenir dins les mans per primera vegada la vaig trobar eixerida i bella, feta de llautó, de color daurat, d'un pes de 4,45 grams i d'un diàmetre de 21 mil·límetres. Quin goig! A la cara bona, o anvers de la moneda, apareixien unes clares lletres ressaltades: CAFE COMERCIO DE SIMON GUAL dins dues orles de punts. En la part central: INCA MALLORCA. A baix d'aquesta, quatre punts units en forma de creu, i entre les dues orles, també a baix, una estrella de cinc puntes, únics motius d'adornament embellidor.

En el revers de la moneda i entre una orla de punts, el numeral amb un tamany considerable, 10 c, que indica el valor que tenia, el de deu cèntims. No hi ha altra indicació ni motiu que ens pugui orientar respecte a la data de posada en circulació, ni senyal de cap casta del gravador, encunyador o fabricant de la peça.

Per tant, restaren tancades a la nostra inquietud nombroses circumstàncies i motius que ens permetessin esbrinar totalment el que suposa la present moneda i orientar-nos sobre el que voldríem poder aclarir en referència a la persona de qui parla i de la seva entitat inquera.

Darrerament he tengut la sort de poder contactar amb un dels néts del comerciant titular de la peça, que té per nom el mateix del seu padrí, l'amic Simó Gual, inquer que resideix a Selva. Aquest descendent em va assabentar sobre algunes particularitats del comerç, de la moneda i de la persona que la va fer i emprar. Em va informar que encara tendria l'oportunitat de poder parlar jo amb una de les filles que va tenir l'amo en Simó des Club, com així es coneixia antigament el seu padrí.

Amb tals indicacions, vaig concertar una visita amb *donya* Margalida Gual Truyol, filla de Simó Gual Rosselló i de Margalida Truyol Ferrer, matrimoni inquer que regentà diversos establiments de cafe a Inca en el primer terç del passat segle XX.

La senyora Margalida és una persona molt agradable, de tracte afable, simpàtica i riallera. D'una presència encantadora, gaudeix de bona salut relativa i compta ja amb 95 anys d'edat. Això sí, ben cuidada i atesa, és molt apreciada pels seus fills i

*D'esquerra a dreta:
la filla Francisca,
na Magdalena,
el pare Simó, la mare,
na Margalida i n'Arnau.
El més jove, entre les
cames del pare,
el fill Simó. No hi és
l'altre fill Bartomeu, ja
que residia en aquelles
dates a París.
Possiblement la data és
als voltants
de l'any 1923.*

nétes, i guarda una memòria prodigiosa de la seva vida i de la dels seus pares. És tot un goig poder parlar amb ella. Per aquest motiu, resultà un plaer conversar de fets i coses passades de fa molt temps, quasi un segle, poc més poc manco.

A preguntes meves em va contar fil per randa que els seus pares Simó i Margalida es varen casar jovenets, ell tenia 27 anys i ella 17, edats molt adients en dates de principi de segle XX. El pare de professió comerciant tenia posat seriós, alt d'estatura, poc xerrador, però molt feiner i enamorat de la seva esposa i amantíssim cuidador dels seus fills. La mare, tota una dona mestressa de casa, una *hermosa* pagesa que omplia a vessar tot el seu encant i estima, i donava a bast a tot quant treball era necessari per encarrilar la vida de la família, que va arribar a comptar amb els pares i sis fills.

Simó, el pare, era comerciant i, encara que no havia fet grans estudis, era particularment afeccionat a la història d'Espanya, de la qual tenia llibres que llegia per ell i a l'esposa i als fills. Va sortir moltes vegades de viatge a diferents capitals espanyoles i tenia un vertader delit d'aconseguir veure amb formació i estudis elevats algun dels seus fills.

Després de quatre anys de casats, possiblement ho feren l'any 1900, va néixer el primer fill, a qui batiaren de nom Arnau, que estudià el batxillerat. Treballà en economia de la fàbrica de calçat de Joan Gelabert, a) Piquero del carrer de Martí Metge. Es casà amb la modista Beltran del carrer d'en Palmer, cantonada, al lloc en què antigament estava situat l'Hospital, de tan gran recordança pel motiu de la suor del Sant Crist d'Inca.

La segona filla, Magdalena, mestressa de casa, es va casar amb Gabriel Pieras, que treballà a la Banca Payeras i després fou interventor del Banc de Bilbao.

El tercer fill, de nom Bartomeu, molt llest, de jove va fer oposicions per a una

plaça de l'Ajuntament, que va guanyar, però amb motiu de les transformacions pels règims polítics va haver d'abandonar la feina. Decidí anar-se'n a París, a casa d'un familiar comerciant, i allà va aprendre llengua nova i començà a dedicar-se a la restauració. Tornà a Inca i va regir durant anys el Cafè Mercantil d'Inca, i més tard a Palma va obrir l'anomenat Bar Mónaco, a la plaça Gomila, lloc de reunió de senyors i aficionats al futbol.

La quarta filla, Francisca, també mestressa de casa, com era acostumat a les dones de les famílies en aquells anys, va ser l'esposa de Maties Pujades, fabricant de calçat i que era anomenat "des sabatons", amb taller al carrer del Bisbe Llompart. Aquest Maties era cunyat de Tomàs Capellà, "des gel", i germà de Mateu Pujades, qui fou cap de l'Oficina de Correus.

La cinquena filla és la que ens dóna totes aquestes informacions, *donya* Margalida, casada amb Bartomeu Ramis Rosselló, "des Tiradors", hostel i celler d'Inca. Nascuda l'any 1914, recorda també *donya* Severa de Madariaga, la mestra d'escola de la qui tothom parlava per la seva intel·ligència, treball d'educadora, valedora i capdavantera en el desenvolupament social i econòmic de la dona. L'espòs, el Sr. Ramis, va ser professor del Col·legi Beat Ramon Llull, o de Sant Francesc i després, durant molts d'anys, fou tècnic de l'Oficina de Col·locació Obrera a la nostra ciutat.

El darrer fill va néixer l'any 1920. Tenia per nom el mateix de son pare, Simó. Va estudiar batxillerat i als 17 anys va anar voluntari a la guerra. Va ser ferit, però amb estudis i mèrits va ser nomenat alferes provisional. Després va estudiar a l'Acadèmia de Burgos i sortí tinent d'enginyers. Va anar a Àfrica, Menorca i Palma. Es va casar amb la senyora Joana Vicens, de la Llibreria Vicens, del carrer Major. Fou comandant de la Defensa Química a Inca i enamorat de temes històrics de les Illes, va escriure i publicar quatre llibres que tracten del Quarter Gral. Luque d'Inca, de les murades d'Alcúdia, de Menorca i de Palma. Morí el present any 2009 amb la graduació de general.

Totes aquestes coses ens va anar contant *donya* Margalida, que consideram que són d'interès per situar-nos dins el món en què es desenvolupà l'activitat familiar i comercial de la família Gual-Truyol.

L'amo en Simó Gual i madò Margalida Truyol, després de casats, varen regentar el cafè del qui en deien Can Ventureta, al carrer Major, veïnat de Can Delante, a un edifici de diverses plantes. Ocupaven els baixos per a l'establiment comercial de cafè, que era de petites dimensions. En el primer pis tenien l'habitatge en el qual varen néixer els quatre primers fills. Aquí, l'estada de la família va esser d'uns dotze anys.

Es veu que els negocis varen anar bé i el matrimoni va poder comprar la casa de veïnat, propietat del fabricant de pasta de sopa, l'amo en Mora, "de Cas Fideuer", pare de mossèn Tomàs Mora, de tan bona recordança al nostre poble. En aquest lloc, comerç i habitatge, també hi realitzaren l'acostumat treball durant una partida d'anys.

Als voltants de 1912 la família Gual-Truyol canvià novament de casa i comerç. En el mateix carrer Major, veïnat dels dos establiments ja ressenyats abans i per tal d'aconseguir un espai més gran i millor, obren el Café Comercio de Simón Gual. Es tractava d'un edifici amb dos pisos, planta baixa ampla, amb dues portes, amb esquinzell d'entrada, modern i amb soterrani en el qual hi havia un pou que segons tenien entès va pertànyer a l'antiga rectoria de Santa Maria la Major, ja que aquest lloc, ara actual seu del Banco Bilbao Vizcaya, antigament formava part de la rectoria de l'església major.

El nou comerç ocupava un gran espai. A la sala gran, trespol de rajoles hidràuliques, un llarg taulell fet d'obra i mostrador amb pedra de marbre, un bon nombre de taules de ferro i amb pedra polida a sobre, cadires, un bell mirall, sofàs als costats de la sala, llums moderns, cuina i serveis higiènics.

L'establiment comercial comptava a més amb una cambra reduïda, espai reservat per a tots els jocs de taula, com els escacs, dòmino, cartes, parxís, etc., per a entreteniment i esplai.

Amo, madona i alguna filla feinejaven tot el dia per portar net i ben endreçat l'espai del cafè, i atendre la nombrosa clientela de senyors, militars de graduació, firers, visitants i ciutadans. La grossa i pesada cafetera russa, que primerament fou d'aram i després de llauna, donava a l'abast als clients, que també demanaven vins olorosos i vermut, misteles i qualche pasta dolça o patates fregides.

L'amo cuitava de torrar el cafè, que rebia directament en sacs que portaven ben clara la denominació de "Café de Colombia", dins un bombo o torradora que, donant-li el punt que pertocava, transformava els grans blanquinosos en perles negrenques que feien una olor intensa i ben particular i desitjada.

En dies de festa major, com eren la de Pasqua florida, la dels patrons Sant Abdon i Senén, les Fires i la de Santa Maria la Major, la concurrència i clientela variava, ja que en aquestes ocasions els clients anaven acompanyats per les seves respectives esposes, totes elles ben endiumenjades i amb ganes de beure un bon cafè amb llet o un gelat amb coques raïssones, ensaïmades de Can Guixe, de Can Delante o del forn d'en Putxet, del carrer dels Hostals, que feia també uns bunyols exquisits.

En el "Cafè o Club dels senyors", com així el denominaven en el Café Comercio de Simó Gual, adesiara se celebraven festes i alguns concerts per la Banda de Música Militar del Regiment d'Inca. També sessions de jocs de mans, que tenien gran acceptació i estiraven molts clients.

A causa de les aficions de lectura i musicals de l'amo en Simó i dels amics i contertulians, al bon comerciant se li va ficar al cap la idea d'animar millor l'espai del cafè i fer-lo encara més agradós i plaent. A través de familiars que residien a París, de la France, com deien, entre ells possiblement el seu fill Bartomeu, va aconseguir comprar un piano, de marca que no coneixem, de tipus

vertical, de color fusta de caoba, envernissat i amb tapadora que cobria les tecles blanques i negres. Tenia pedals i uns canelobres de metall. Llarg d'uns dos metres i de molt bona presència, el piano tenia una altra particularitat, i era que, a part de poder-se tocar normalment amb les tecles, tenia un dispositiu automàtic que el feia convertir en pianola i el feia sonar mitjançant uns tubs foradats que es posaven dins un departament annex.

Damunt el piano-pianola hi havia un armari amb portes i prestatges plens dels tubs reproductors de músiques de tipus clàssiques, únicament, que no d'altra casta. Els tubs portaven la denominació de la peça musical i era el pare qui normalment facilitava l'operació d'instal·lació d'aquest aparell.

I ara ve l'explicació del motiu pel qual foren necessàries les monedes encomanades per l'amo en Simó i que porten el nom del Café Comercio de Simón Gual-Inca Mallorca.

Per poder posar en marxa la pianola automàtica i escoltar la música clàssica que un desitjava, calia dipositar dins una ranura del caixonet de damunt la tapadora del piano una peça-moneda de deu cèntims, d'un determinat diàmetre i pes que engendria la maquinària.

En aquella època, possiblement anys 1915-1930, abans de la Segona República de 1931, la moneda fraccionària que s'usava indistintament eren peces d'un, dos, cinc i deu cèntims del Govern Provisional o Primera República de 1869, les del rei Alfons XII i les d'Alfons XIII, totes elles de coure i d'uns tamanys i pesos inadequats per a la pianola. No servien les monedes legals de cinc cèntims, ja que eren de tamany més gros que les que precisava la pianola, i tampoc era del preu que desitjava el comerciant del Café, l'amo en Simó.

Davant aquestes circumstàncies, no calia més solució que haver-ne de fer de noves, encara que no tendrien valor legal, però sí que servirien, bescanviant les legals amb les més petites, però també més gruixades i de pes de 4,45 g, que precisava i eren adequades per a la pianola.

L'enginy, el bon encert propagandístic i comercial que suposà per al Café Comercio de Simón Gual d'Inca Mallorca, ens ha proporcionat la satisfacció de poder enorgullir-nos de posseir una bona mostra numismàtica, d'excel·lent factura, de metall noble de llautó brillant, que endemés pregona que es va fer per un propietari d'un establiment comercial de renom i selecte, i que tengué cura de manifestar clarament i eloqüentment el nom de la ciutat en què residia, la nostra benllogada i estimada Inca, de Mallorca.

Es tracta, per això, indubtablement, d'una estranya, no freqüent, inusual peça numismàtica, una rara moneda, no de curs legal, però que va constituir un valor per donar un servei agradós i cultural, i en el dia d'avui representa un petit llegat mercantil i numismàtic, interessant i valuós.

Què se n'ha fet, del piano-pianola? Existeix encara?

La senyora Margalida, que ens ha contat tantes coses, acaba de dir-nos que els seus pares varen vendre el negoci a un tal Antoni Mulet quan ella tenia setze anys. Que el piano el va guardar la família dins la casa que habitaren després, en el carrer d'Artà, veïnat de l'edifici de la Fàbrica d'Electricitat. Que anys després el seu pare va cedir el piano a la filla Francisca i que ella se l'endugué a Palma a on residia.

ELS ORGUES D'INCA. ORGUENERS I ORGANISTES.

JOAN PARETS I SERRA

ORGUES

Bibliografia: l'organista Jan Jongerpier fou el primer que va donar a conèixer els orgues d'Inca a la seva obra: *Historische orgels op Mallorca*.¹

L'any 1986 vàrem publicar al setmanari DIJOUS: *Els orgues històrics d'Inca*.² A les I Jornades d'Estudis Locals d'Inca publicàrem una referència als orgues de la ciutat.³ Després fou Pere Fiol i Tornila que ens oferí: "La música de sor Clara Andreu; l'orgue del monestir".⁴ Antoni Mulet i Barceló i Arnau Reinés i Florit publicaren *Els orgues d'Inca*.⁵

ORGUENERS

1419 Perot Comes?

1595 Joan Alenyar de Sóller?

1595 Mn. Joanot de Ozoma de la vila de Muro?

1694 Damià Caymari i Joan (Alcúdia 1640 - Palma, 1712)⁶

¹ *De Mixteur* 47-48 (novembre 1984), 700-703.

² *Dijous* 12/11/1986 p. 14.

³ *I Jornades d'Estudis Locals d'Inca*, 6 i 7 de maig 1994. Santiago Cortès i Forteza i Joan Paret i Serra: "Aproximació al fet musical d'Inca." Inca: Ajuntament d'Inca, 1994.

⁴ *Estudis Musicals* 2 (1996) 53-62.

⁵ *Estudis Musicals* 2 (1996) 37-52. *Orgues de Mallorca*, 2001 p. 184-187.

⁶ Mulet - Reynés. *Orgues de Mallorca*, p. 224.

- 1694 Sebastià Caymari i Joan (Alcúdia, 1651 - Palma, 1723)⁷
 1816 Gabriel Thomàs i Estarellas (Bunyola, 22/12/1762 - Palma, 23/4/1836)⁸
 1933 Casa Eleizgaray de San Sebastián
 1990 Antoni Mulet i Barceló (Algaida, 7/4/1943)⁹
 1990 Pere Miquel Reynés i Florit (Campanet, 23/12/1951)¹⁰

ORGANISTES

L'amic Gabriel Pieras i Salom, amb motiu de la inauguració de la restauració de l'orgue de Santa Maria la Major el 1994, escriu que “no hi ha gaire informació sobre els organistes de la parròquia”. Aquesta llista d'organistes vol ésser una resposta. La feim per ordre alfabètic i per segles, completant, si cal, amb informació de:

ADM. Arxiu Diocesà de Mallorca.

BOBM. Bolletí Oficial del Bisbat de Mallorca. Es publica des de 1861.

BSAL. Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana. Es publica des de 1885.

GEM. Gran Enciclopèdia de Mallorca. Mallorca, 1989-1998.

SEGLE XVI

El 24 d'octubre de 1596, els jurats funden el benefici de l'orgue de la parròquia.

- AMENGUAL, Antoni (Inca, segle XVI). L'any 1583 era organista d'Inca.
- CANTALLOPS, Miquel. Clergue (Inca, segle XVI +1620).
- COCH, Miquel. Prevere (Inca, segles XVI-XVII).
- DURAN, Bartomeu (Inca, segle XVI). El 7 d'octubre de 1563 era organista d'Inca.
- SASTRE, Bernat. Clergue (Inca, segles XVI-XVII).
- SERRA, Martí (Inca, segles XVI-XVII).
- SIQUIER, Miquel. Diaca (Inca, segle XVI +1714). ADM 17/15/8; 2/6/6.

SEGLE XVII

Dia 17 de novembre de l'any 1646 es fundà el benefici de l'orgue. ADM 17/15/8.
 FONT, Miquel. Franciscà menor observant. El dia 18/12/1616 era organista del convent d'Inca.

- OLIVER I REUS, Mateu. Clergue (Inca, segle XVII). ADM 2/6/6.

SEGLE XVIII

- ALZINA I OZONAS, Onofre (Inca, segle XVIII). ADM III/117/97.
- CATHALA I FIOL, Antonia Anna. Monja jerònima (Inca 1734 - segle ?). L'any 1748 era organista del monestir de Sant Bartomeu.
- FERRAGUT I FERRER, Pere Andreu. Dominic exclaustrat (Inca, 13/11/1778 - 11/3/1853).

⁷ Ídem p. 224-225.

⁸ Ídem p. 230.

⁹ CM (Joan Parets i Serra) GEM v. 11 p 239; v. 23 p. 324.

¹⁰ Ídem GEM v. 14 p. 278; v. 23. p. 391.

- PERELLÓ I FEBRER, Josep. Dominic (Manacor 28/2/1799/ - Porreres 4/10/1860). BSAL (1920) 18. Fou prior del convent d'Inca.
- PRATS, Jaume. Clergue (Inca, segle XVIII).
- RAMIS I BISSELLACH, Rafel. Prevere (Inca 14/11/1779 - 1/4/1837). GEM v. 14, p. 186.
- RAMIS, Guillem Ramon. Prevere (Inca ¿? - 18/5/ 1766).
- REURE I COLL, Gabriel. Prevere (Inca 29/5/1746 - 29/10/1817). ADM III/117/51 i 21/9/15.

SEGLE XIX

- AGILÓ I POMAR, Francesc (Inca 26/6/1891 - 12/2/1956).
- AGUILÓ I POMAR, Josep. Prevere (Inca 10/8/1889 - 4/6/1946). BOBM, 86 (1946) 157, GEM v. 1 p. 46.
- ALZINA I SALAS, Pere Francesc (Inca segle XIX). ADM III/117/97.
- CATALÀ, Francesc (segle XIX).
- CORRÓ I FERRER, Carme. Monja concepcionista (Inca 1849 - Sineu 20/2/1936). BOBM 76 (1936) 134; Torrens Isern, Llorenç (2009), pregó de les festes de Sant Llorenç de Selva. 2008 festes patronals de Sant Llorenç; programa, p. 4-7.
- CORRÓ I FERRER, Margalida. Monja jerònima (Inca 1845 - 26/1/1932). BOBM 1 (1861) 111; 72 (1932), 110. Ídem pregó.
- LLINÀS CASELLES, Sebastià, TOR. (Artà 24/7/1889 - Inca 15/6/1921). GEM v. 7 p. 387; *El Heraldo de Cristo* 146 (921), 115-117.
- MASSOT i BELTRAN, Guillem (Palma 3/1/1842 - 7/4/1900). GEM v. 10 p. 339; Parets i Serra, Joan (1985). "Guillem Massot Beltran i Inca." Dijous Bo, programa, p. 15.

SEGLE XX

- AGUILÓ i SERRA, Beatriu (Inca, 31/12/1939).
- BENNASSAR i BIBILONI, Miquel (sa Pobla, 9/7/1964). GEM, v. 18, p.331; v. 54 p. 51.
- CLOQUELL i VALLESPÍR, Esteve, TOR (Muro, 14/9/1912 - s'Arenal, 2/7/2002). BOBM,142 (2002), 260, 261; GEM, v. e, p. 312; v, 24, p. 89.
- FIOL i MARTORELL, Miquel, TOR (Inca, 29/4/1974).
- GOMILA i AGUILÓ, Antoni (Inca, 8/4/1912). *I Jornades d'Estudis Locals d'Inca*, 1994, p. 249-250.
- LLITERAS i MIRALLES, Joan. Prevere (Palma, 4/5/1932).
- MORA i CÀNAVES, Tomàs. Prevere (Inca,10/7/1874 - 28/6/1974). ADM III/117/215. Renuncia al benefici de l'orgue el 6/12/1915.
- PAYERAS i MULET, Francesc. Prevere (Inca, 21/9/1914 - Palma, 9/4/19). BOBM, 106 (1967), 158-160; GEM, v. 13, p. 24-25.
- RIERA i ESTARELLAS, Antoni, TOR (Bunyola, 1/9/1911 - Palma, 23/9/1996). GEM, v. 14, p. 310.
- RIPOLL i POU, Bartomeu (Mancor de la Vall, 8/2/1949).
- RUBERT i PERELLÓ, Pere Miquel. Prevere (Inca, 21/9/ 1914 - 9/4/1997). BOBM, 137 (1997), 252-253.

- SALAS i SEGUÍ, Bernat. Prevere (Campanet-Inca 5/3/1874 - Palma, 21/1/1932). BOBM 72 (1932) 109, GEM v. 15, p. 48; AA. VV. *Homenatge a mossèn Bernat Salas Seguí, músic de la Nostra Terra*. Mallorca: L'Harpa d'Inca, 1932; Pons i Pons, Damià. VIII Nit Bielenca: Homenatge al compositor Mn. Bernat Salas, Búger: 1998.
- SALOM i MAS, Sebastià. Prevere (Campos, 3/5/1944). GEM, v. 15, p. 83-84; v. 23, p. 401.
- SASTRE i VILA, Antoni. Trinitari exclaustrat (Inca, 1816 - Palma, 22/9/1881). BOB, 21 (1881), 316.
- SIQUIER i BENNASSAR, Sebastiana (Búger, 19/3/1952)
- TORRANDELL i CAMPAMAR, Joan (Muro, 1850 - Palma 2/2/1935). GEM v. 17, p. 223.
- TORRANDELL i JAUME, Antoni (Inca, 17/8/1981 - Palma, 15/1/1963). GEM v. 17, p. 224-225; v. 24, p. 365; Estelrich i Massutí, Pere - Moll i Marquès, Joan. "Antoni Torrandell", dins *Tres músics mallorquins*. Barcelona: 1985, p. 11-76; V Nit Bielenca: Homenatge al compositor Antoni Torrandell. Búger: 1995.
- VALENTÍ i VERGER, Joan. Frare exclaustrat (Palma, 14/1/1810 - 13/8/1861). BOBM 1 (1861), 260; BSAL 18 (1920), 76. Fou organista del convent.

UNA DENÚNCIA INTERESSADA: LA DEPURACIÓ DE FRANCESC SALAS JANER

AMEIB:

ANTONI AULÍ GINARD

JOAN CARBONELL MATAS

ESPERANÇA RAMIS DE PLANDOLIT

JAUME SERRA I BARCELÓ

INTRODUCCIÓ

Com és prou sabut, un dels col·lectius més perjudicats pels grups que impulsaren el cop d'estat de 1936 va ser el del magisteri nacional. Des dels esdeveniments de la Setmana Tràgica, l'església catòlica mirava amb gran recel qualsevol escola que no pogués controlar completament. La separació entre *escoles de Déu* i *escoles del Dimoni* es va fer més taxativa. El tema esdevingué més notori amb les mesures laiques de la II República. En el cas de Mallorca les mesures es varen intensificar a partir de març de 1936, amb la qual cosa molts dels mestres que es limitaren a complir la legalitat i les ordres que es donaven des de la Inspecció varen ser mirats com enemics o adversaris a batre. El resultat va ser un inspector assassinat i no menys de vint-i-tres docents morts de diverses maneres; la majoria d'ells pel simple procediment del tret al cap.¹ Emperò hi hagué altres tipus de morts que es poden considerar, d'una manera eufemística, com a *danys col·laterals*: El director de la Graduada d'Algaida acabà per suïcidar-se;² altres morts o emmalaltits a conseqüència dels patiments...³

1 Una primera aproximació a les persones mortes durant aquesta contesa es pot veure a CAPELLÀ, Llorenç. *Diccionari Vermell*. Mallorca: Editorial Moll, 1989. Les dades que aporta aquest autor a poc a poc es van ampliant.

2 Joan Sixte Martí Galià Lleonard (1906-1940). Formà part del grup de mallorquins que s'inscriviren a l'Olimpiada Popular que s'havia de fer a Barcelona entre els dies 19 i 26 de juliol de 1936, en la qual havien de participar unes 8.000 persones antifeixistes de diferents nacionalitats (5.000 atletes i 3.000 membres de grups folklòrics) i que dia 19 hagueren de suspendre a causa de la insurrecció dels militars feixistes. Aquesta Olimpiada Popular s'havia de fer per oposició als Jocs Olímpics de Berlín, que Hitler aprofitava per fer propaganda nazi. Tornat a Mallorca va ser sancionat amb l'expulsió. Segons notícies orals, es penjà del capçal del llit.

3 AULÍ GINARD, Antoni; RAMIS COLL, Toninaina; SERRA I BARCELÓ, Jaume. "Les baixes mèdiques del Magisteri Balear (1940-1945): conseqüències posttraumàtiques de la Guerra Civil" a *Gimbernat. II. Actes del XII Congrés d'Història de la Medicina Catalana*, Pollença, 2002, p. 145-176.

En el decurs del procés de depuració dels mestres d'Inca hi hagué capítols vertaderament sagnants. En altra ocasió es presentà el cas del mestre de Can Boqueta..., que es lliurà de ser assassinat per molt poc. També ja és conegut, en part, el cas del professorat de l'Institut que va haver de veure com algun membre del claustre acabà assassinat, el seu conjunt separat de l'ensenyament i la institució desapareguda.⁴

Un d'aquests *danyos col·laterals* serà el cas del mestre de la Graduada d'Inca Francesc Salas Janer. Una de les tragèdies personals que envoltaren el procés depurador del magisteri primari mallorquí. Si es té en compte que aquest mestre ja tramitava la documentació per jubilar-se, però que la mort li arribà abans, es pot comprendre l'efecte que tengué la maquinària inquisitorial dels triomfadors del cop d'estat de 1936.

APUNTS BIOGRÀFICS

Francesc Salas Janer va néixer a Inca el 16 de novembre de 1870.⁵ Segons la seva partida de baptisme, va néixer al carrer de la Glòria. Els seus pares eren pagesos: Francesc i Joana Maria. Va obtenir el títol de mestre elemental el 14 de desembre de 1906 quan ja tenia 36 anys. Tenia també el títol de batxiller, fet gens habitual entre els mestres del seu temps. Segons sembla havia estat seminarista,⁶ cosa que permetria explicar la seva tardança a arribar al magisteri.

Per oposició guanyà la plaça de mestre d'Establiments el juny de 1909.⁷ Va regir aquella escola fins que el març de 1916 aconseguí el trasllat a Lloseta. En aquest sentit se l'ha de considerar un mestre privilegiat, ja que era habitual que els mallorquins haguessin de passar els primers anys fora de l'illa. Va ser mestre de Lloseta fins l'agost de 1927, que aconseguí el trasllat a Inca, a l'escola núm. 2, on impartí classes diürnes i nocturnes. Quan el 1931 les escoles de nins es transformaren en Graduada ell expressà la seva voluntat de continuar com a mestre de secció. Quan començà a exercir, el seu sou anual era de 825 pessetes i el 1936, de 6.000 pessetes.

LA PRIMERA DEPURACIÓ

Com ja s'ha plantejat en altres ocasions, el procés de depuració del magisteri de Mallorca es produí en un moment en què l'illa es trobava pràcticament aïllada de la resta de l'«Espanya Nacional». Per aquest motiu, els primers procediments que estructurà la Junta de Defensa no s'aplicaren a l'illa.⁸

La iniciativa partí de l'inspector en cap Joan Capó, que ja a principi de setembre de 1936 tenia preparades unes llistes dels diferents mestres. De fet, segons ordre

4 AULÍ GINARD, Antoni; RAMIS DE PLANDOLIT, Esperança; CARBONELL MATAS, Joan; SERRA BARCELÓ, Jaume. "La depuració dels professors de l'Institut d'Inca" a *8es Jornades d'Estudis Locals*. Inca: Ajuntament d'Inca, 2008, pàg.135-164.

5 AMEIB - SECCIÓ ADMINISTRATIVA: EXPEDIENT PERSONAL DE FRANCESC SALAS JANER.

6 AMEIB - SECCIÓ ADMINISTRATIVA - GUERRA CIVIL - FONS LLEONARD MUNTANER 6-65.

7 *La Vanguardia* del 5 de juny de 1909, pàg. 3.

8 MORENTE VALERO, Francisco. *La depuración del Magisterio Nacional (1936-1942)*. Barcelona: Ed. Àmbito, 1997.

del governador civil, tots els funcionaris públics es donaven per cessats i, cas de voler continuar, havien de jurar fidelitat al *Glorioso Movimiento Nacional* i presentar els avals corresponents.

El tema dels mestres va ser un tant més complex. S'organitzà un sistema que, sense gaires problemes, es pot qualificar d'autodepuració, ja que era el propi mestre el que es responsabilitzava de tota la replega de documentació. Se li enviava un conjunt de fitxes que s'havien de retornar emplenades. La primera era pròpia del mestre i en ella feia una declaració jurada de com no pertanyia a un partit polític que formàs part del Front Popular o a un sindicat de classe. Una altra anava dirigida al comandant de la Guàrdia Civil, una altra al rector i una altra per a diverses personalitats.

Era el propi mestre que lliurava les diferents fitxes, les replegava i les remetia al Tribunal Depurador.⁹ Aquest les guardava en un sobre de grandària petita en el qual es realitzaven les corresponents anotacions. En el cas de Francesc Salas, i a causa de la seva pròpia evolució, es conserven totes.¹⁰

En aquest sobre petit, numerat amb el 29, consta que impartia classes a Inca i, a l'apís, s'anota com totes les informacions eren bones. En la seva pròpia declaració, signada el 10 de setembre de 1936, consta que no havia militat en l'ABTE ni en cap dels partits que integraven el Front Popular.

El que s'ha de destacar d'aquest document és que les parts manuscrites són de lletra vacil·lant i tremolosa. Els altres informes se signaren abans del 16 de setembre. En cinc dies es va replegar tota la documentació.

El batle d'Inca signava un certificat positiu amb algunes dades interessants:

“Según los datos obrantes en esta alcaldía y los informes adquiridos referente a la conducta particular y profesional del maestro D. Francisco Salas Janer, nada consta en contra de su buena conducta, y en lo referente a su actuación como maestro, aunque es ya viejo cumple con su cometido.”

El comandant de la Guàrdia Civil certificava que el mestre *a quien se contrae [sic] la presente es de inmejorable conducta y antecedentes tanto profesional como particular.*

Més explícit era l'informe de don Pere Cerdà, secretari del *Colegio Católico de 2ª Enseñanza titulado del Beato Ramón Llull, establecido en Inca a cargo de la Asociación de Padres de Familia*, signava el seu certificat el 8 de setembre de 1936:

9 BOP - Extraordinari del 19 de setembre de 1936: “De acuerdo con lo que dispone en el párrafo 3º del artículo 9º de la Circular de este Gobierno Civil nº 2.271 de fecha 3 de septiembre queda constituido el Tribunal que ha de examinar las fichas de los señores Maestros Nacionales del siguiente modo: D. Mateo Torres Bestard, D. Antonio Nicolau, D. Alfredo Llompart. El Tribunal se constituirá en el plazo de tres días en la Comisaría General de Enseñanza de Baleares y ampliará sus funciones al examen de las fichas de todo el personal de los Centros docentes de esta provincia pudiendo ampliar información solicitando los datos que crea pertinentes de las personas y entidades que puedan ayudarles en esta obra tan importante como delicada. Del resultado de su actuación darán cuenta a la Comisaría General de Enseñanza en Baleares con la propuesta de las sanciones pertinentes cuando haya lugar a ello.”

10 AMEIB - SECCIÓ ADMINISTRATIVA - GUERRA CIVIL - FONS LLEONARD MUNTANER 6-65.

“Que Don Francisco Salas Janer, natural de esta ciudad, y Maestro Nacional de la misma desde hace más de ocho años, según opinión general, ha desempeñado su cargo, no sólo con todo esmero sino también con el espíritu de un verdadero apóstol cristiano: pues, sin faltar a las leyes establecidas, aprovechó todos los medios y todas las ocasiones para formar a sus alumnos según los principios de la recta razón y de la moral católica. Además que en sus actuaciones extraprofesionales, como conferencias, reuniones, etc. Se mostró siempre defensor de los verdaderos y básicos fundamentos de la sociedad, oponiéndose a las corrientes contrarias, tan en boga. Y por último, que en su conducta particular, se portó siempre como fervoroso creyente.”

LES PRIMERES MESURES

Com es pot veure, Francesc Salas no badà a donar curs a la documentació del primer tribunal depurador. El pànic s'havia produït arran del desembarcament de Bayo i de les primeres onades d'assassinats indiscriminats. D'especial rellevància va ser l'assassinat de l'inspector Fernando Leal, que morí acompanyat del mestre d'Inca Jaume Canals Payeras. Aquest mestre, que exercia a l'escola dels franciscans Beat Ramon Llull, intentà ajudar l'inspector i ho pagà amb la vida. Aquest fet tal volta pugui explicar que alguns informadors fessin Francesc Salas mestre d'aquest centre privat.

El resultat del primer procés de depuració no podia ser més positiu. Tots els informes eren bons i calia pensar que no se'l tocaria. Emperò els temps no estaven per a segons quines contemplacions. El problema era que ja les forces reaccionàries d'Inca s'havien preparat per acabar amb molts dels docents de la comarca. Pel que sembla, Alfredo Llompart, el president del primer tribunal depurador, demanà informes particulars a diverses persones dretanes sobre determinats docents per poder actuar amb més contundència del que permetien les fitxes d'autodepuració.¹¹

Un d'aquests informadors, per al cas d'Inca, va ser l'empresari Miquel Mir.¹² El 28 de setembre de 1936 envià un informe molt significatiu en el qual, a més de donar notícies sobre mestres i professors d'institut, es veia clarament el seu interès per col·locar algun dels seus protegits. Pel que fa a Francesc Sales, deia: “Francisco Salas. A este que es malo de sí y quiere siempre estar bien con todos; cuando estaba con las izquierdas era más izquierdista que los otros y cuando era como las derechas fingiéndose contrario a las izquierdas todo el mundo lo toma como un monicote (sic) a este por lo menos llevarlo a ‘Bata’”.

Com es pot veure, amb unes acusacions genèriques, l'informador demanava almenys que se'l desterràs a Guinea. No s'arribà a tant, sinó que per ordre governativa se'l desplaçà a l'escola rural mixta de Can Boqueta, fet que en si mateix equivalia a una sanció. De totes maneres, segons el franciscà Francesc Fornés el tema va ser més complex:¹³

11 El cas d'Inca no és únic. Es conserva un informe, també adreçat a Alfredo Llompart, per part de Francesc Pons sobre els mestres de Felanitx. AMEIB - SECCIÓ ADMINISTRATIVA - GUERRA CIVIL - FONS LLEONARD MUNTANER 10-5.

12 Es coneix molt poc d'aquest empresari. Se sap que formà part i fou dirigent d'Unión Patriótica, el partit únic creat durant la Dictadura de Primo de Rivera. D'altra part, va ser un dels primers afiliats a la Falange a Inca. Vegeu: MOROTE PONS, Ramon. *La Falange a Mallorca entre la República i el primer franquisme: espectre sociopolític*. Tesis doctoral. http://www.tesisenxarxa.net/TESIS_UIB/AVAILABLE/TDX-0918106-120612/trmp1de1.pdf

13 AMEIB - SECCIÓ ADMINISTRATIVA - GUERRA CIVIL - FONDO LLEONARD MUNTANER 6-65.

“Este señor, parece que, al principio del movimiento, fue considerado como semirojo y le sacaron de la escuela graduada de Inca para meterlo en Ca’n Picafort (especie de destierro), escuela de la cual no llegó a tomar posesión; pues se conocen (sic) que se dieron cuenta, no sé si el Inspector u otros, del exceso de severidad y le dieron la escuela de Ca’n Boqueta distante de Inca unos dos Kilómetros y aquí continúa con aplauso de aquel vecindario.”

L'escola mixta de Can Boqueta va ser creada el 31 de gener de 1933 i el primer mestre que l'ocupà va ser Antoni Vives Ferrer (16 de febrer), que hi accedí com a interí. Per trasllat del 17 de setembre de 1934 hi accedí Miquel Mercadal Ramis.¹⁴ Allà va exercir, teòricament, fins al 29 de setembre de 1936. L'escola de Can Boqueta era una antiga casa de fora vila, sense cap mena d'adequació a funcions educatives i que, a més a més, s'havia vestit amb mobiliari antiquat. Encara a la dècada de 1950 tenia entre 40 i 50 alumnes matriculats que provenien dels horts i cases dels voltants.¹⁵

El seu trasllat va ser possible, ja que el dia 19 de juliol de 1936 la Falange d'Inca va detenir el mestre titular Miquel Mercadal Ramis, que acabà tancat a Can Mir. Per aquest motiu, amb efectes de l'1 d'octubre de 1936, i per ordre del governador civil del 4 de novembre, Francesc Salas va cessar com a mestre d'Inca i passà a ocupar l'escola mixta de Can Boqueta amb el mateix sou. Teòricament essent mestre allà s'inicià el segon procés de depuració.

LA SEGONA DEPURACIÓ

La Comissió Depuradora Provincial del personal de magisteri començà a funcionar el dia 3 d'abril de 1937. El president era el prevere, catedràtic de llatí i director de l'Institut Bartomeu Bosch. D'entre tots els altres vocals que hi formaren part, els més constants varen ser el coronel d'artilleria Rafel Ysasi i Josep Ramis d'Ayreflor.¹⁶ En conjunt, i tal com passà a altres tribunals semblants, les decisions estaven en mans del tradicionalisme catòlic més intransigent.¹⁷ Aquest fet es confirma per l'enorme poder que seguí exercint a l'ombra Alfredo Llompart, que havia estat el president del primer tribunal depurador. Contràriament al que creu molta de gent, la Falange pràcticament mai hi hi tingué representació o un paper decisiu.

Aquesta Comissió es va fer càrrec de tota la documentació replegada pel primer tribunal, però en molts de casos anà molt més enfora. Segons la normativa que havia de regir el seu funcionament havien de demanar obligatòriament un informe al rector de la parròquia, un al comandant de la Guàrdia Civil, un al batle de la localitat on exercia el mestre i un darrer a un pare de família reputat, que habitualment se cercava entre els presidents o dirigents de les associacions catòliques.

El que s'ha de destacar de l'expedient de depuració de Francesc Salas és que no sembla que es demanassin tots aquests informes. El fet que el seu expedient no

¹⁴ AMEIB - SECCIÓ ADMINISTRATIVA [ESCOLES REGENTADES PER MESTRES 1930-1940] folis 271v-272.

¹⁵ Notícia aportada per Antònia Corró, que va ser una de les darreres mestres d'aquesta escola.

¹⁶ De fet, algunes sessions de la Comissió Depuradora se celebraren en el domicili particular del coronel Ysasi.

¹⁷ MORENTE VALERO, Francisco. *La depuración del Magisterio Nacional (1936-1942)*. Barcelona: Ed. Àmbito, 1997.

s'enviàs a Burgos permetria suposar que tota la documentació es conservava. Quan això no passa es pot sospitar que no seguí els tràmits habituals.¹⁸

D'altra banda, la Comissió podia demanar qualsevol informe complementari que permetés un millor coneixement d'un mestre. A la pràctica se sap que diversos membres del Tribunal encarregaren o confeccionaren ells mateixos informes per tenir documents de pes per poder proposar les sancions a determinats docents.

Aquest sembla ser el cas de Francesc Salas. Ja s'ha vist com un informe encarregat per Alfredo Llopart no el deixava gens bé, encara que no explicitava cap fet objectiu. Calia cercar-ne algun altre per poder actuar en contra seva, i l'encarregat de fer-ho va ser el coronel Ysasi. Malauradament aquest està sense datar, però diversos aspectes fan pensar que va ser el primer de ser redactat.

L'informe del coronel Ysasi reflectia uns suposats esdeveniments que havien tengut lloc, segons ell, uns vuit dies abans d'esclatar la sublevació militar. A una trobada en el puig de Santa Magdalena participaren el batle d'Inca i altres polítics d'esquerra.¹⁹ Segons aquest informe, el mestre havia parlat molt malament de la vida sexual d'alguns clergues, fins i tot de bisbes. Un ermità dels que regien el santuari va sentir tota la conversa i, quan sortí, el mestre l'escometé a ell:

“Un pobre ermitaño tuvo que oír estas conversaciones por medio (?) de sus dependencias y al partir el maestro, dijo al Ermitaño delante de aquellos marxistas: “Cuando vuelva, ya no llevará este hábito y estas barbas tienen que quitárselas”, puede pensar que el ermitaño se indignó de ver como un maestro, y ya de edad se hubiera portado con tan poco respeto y hablando de aquella manera.”

A més a més, afegia que era molt amic de Gabriel Alomar, del qual es deia en un to un tant despectiu *del Instituto*. Segons ell, els informes positius que s'havien lliurat d'aquest mestre eren per la seva família i que a Mallorca ningú deia la veritat. Rafel Ysasi acabava amb una clara recomanació: “así es que valdría más que no figurara su candidatura entre los futuros maestros de la Nueva España y se le diera el merecido retiro.”

Certament, tots els informes que s'havien tramès fins aquells moments eren positius. Tothom coincidia de considerar-lo de dretes i bon catòlic. Per la resposta del batle d'Inca d'aquells moments se sap que la Comissió Depuradora Provincial li demanava informes el dia 10 d'agost de 1937. El batle envià el seu informe al dia següent, que no podia ser més favorable, i sols posava esment al seu caràcter faceciós, especialment de certes *camarillas*. Segurament va ser a conseqüència d'aquest informe i del de Rafel Ysasi que el 31 d'agost de 1937 s'acordà demanar informes al superior dels ermitans del puig de Santa Magdalena d'Inca.²⁰

18 És habitual trobar en els sobres de la Comissió Depuradora Provincial l'anotació *Listo para Burgos* quan s'havien replegat tots els informes. Aquesta anotació falta en el de Francesc Salas.

19 ARMENGOL, Antoni; ARMENGOL, Jaume. *La repressió a Inca*. Palma: Perifèrics, 2005, pàg. 36–40. El batle en aquells moments era Pau Capó Cantallops, membre d'Esquerra Republicana. No sembla que fos la trobada que hi tengué lloc el mateix dia 19 de juliol de 1936, ja que estava organitzada pels anarquistes, i no sembla que hi acudissin les autoritats municipals.

20 AMEIB - SECCIÓ ADMINISTRATIVA - GUERRA CIVIL - FONS LLEONARD MUNTANER 10 - ACTES DE LA COMISSIÓ DEPURADORA, SESSIÓ 28.

Les vagues acusacions de la seva ideologia i l'amistat envers membres del Front Popular també va ser adduïda com element de càrrec. Alguns informes favorables intentaren desmentir o almanco minimitzar aquest punt:²¹

“Es lo cierto fue mi amigo el señor Salas, ni es ni ha sido nunca rojo. Es blanco hasta los tuétanos, sin un pelo rojo. Verdad es que era amigo de algunos de los dirigentes rojos de Inca; pero hay que tener en cuenta que no era su amigo por ser rojos, sino porque son de una edad y conocidos desde la infancia. Esta amistad con los rojos no impidió nunca al señor Salas el manifestarse de derechas, no solamente en privado, sino en público lanzadas sus charlas y aplaudidos discursos a favor del Sr. Gil Robles y su política.”

UN INFORME FET A MIDA

Són diferents les notícies que es tenen de com membres de la Comissió Depuradora que tenien especial interès a desfer-se d'un determinat docent no feren cas als informes positius que, des de diferents bandes, els feren arribar. Fins i tot, se sap que a l'Ajuntament de Palma hi havia persones encarregades de realitzar acurades investigacions o de fabricar informes a la carta sota la direcció d'algun membre de la Comissió Depuradora.²²

Casos com els de la mestra natural de Capdepera Maria Melis Melis, en el qual s'encarregà un acurat treball d'informació, són ben notoris. En un escrit sense signar es mesclaren veritats, fets manipulats i vertaderes falsedats per tenir una causa certa per poder-la sancionar. El problema és que aquell escrit, considerat com a *del fiscal de la Señorita Melis*, no resistia la més mínima revisió, ja que immediatament apareixien les falsedats i inconsistències.²³

En línies generals, es pot considerar que el mateix passà amb l'informe que suposadament va enviar el superior dels ermitans del puig de Santa Magdalena el 8 de setembre de 1937. Aparentment és impecable. En el seu aspecte formal no presenta cap disfunció. Contesta punt per punt els 6 aspectes d'informació que es demanaven a totes les persones. Una resposta massa perfecta per a una persona que formava part d'un col·lectiu que no estava especialment preparat intel·lectualment.

La primera sospita apareix amb la pròpia estructura interna. En diverses ocasions, l'ermità Antoni respon que no pot informar de determinats aspectes a causa de la vida retirada i la clausura que practiquen. El problema és que acaba per donar judicis de valor sobre les creences polítiques i religioses del mestre que contradiuen aquesta suposada vida retirada, ja que es tractaven de temes de la vida quotidiana i la rumorologia d'Inca.

Les sospites continuen quan s'analitzà que el text estava escrit a màquina, i sols

21 AMEIB - SECCIÓ ADMINISTRATIVA - GUERRA CIVIL - FONS LLEONARD MUNTANER 6-65.

22 En algunes ocasions, com en el cas del mestre Miquel Salvà de la Graduada Jaume Ferrer, s'encarregà una profunda investigació de la seva conducta personal fins trobar elements de sanció. El resultat va ser suposar-lo pare d'un fill il·legítim. SECCIÓ ADMINISTRATIVA - GUERRA CIVIL - FONS LLEONARD MUNTANER 6-72.

23 AMEIB - SECCIÓ ADMINISTRATIVA - GUERRA CIVIL - FONS LLEONARD MUNTANER 5-30.

150 la signatura de l'ermità és manuscrita. Si bé no és impossible, és molt poc probable que a una ermita de 1937 hi hagués una màquina d'escriure i que un dels ermitans sabés mecanografia.

Finalment, una anàlisi textual confirma les primeres sospites. Quan es compara l'informe realitzat per Rafel Ysasi i el de l'ermità, els paral·lelismes són evidents:

INFORME DE RAFEL YSASI	INFORME DE L'ERMITÀ
Estuvo en el Oratorio de Sta. Magdalena, unos ocho días antes del Movimiento Salvador de España, en compañía del último alcalde y algunos concejales de la nefasta r----- [= República; així a l'original]	Unos ocho días antes de iniciarse el glorioso Movimiento salvador de España, subió al Puig de Santa Magdalena en compañía del último Alcalde de la nefasta república y algunos concejales de extrema izquierda
todo el día dicho maestro no habló más que de porquerías mezclando siempre en ellas a dignos sacerdotes mallorquines, párrocos, e incluso Ilmos. Srs. Obispos que aún viven y otro ya difunto	todo el día, dicho señor maestro tuvo por tema de su conversación las más desvergonzadas porquerías, mezclando siempre en ellas a Sacerdotes mallorquines, párrocos e incluso Obispos que viven en la actualidad y otros que ya fallecieron.
Y si Vd. hubiera llegado a ser sacerdote (pues él fue seminarista) de seguro hubiera sido uno de los buenos?	¿Si V. hubiese llegado a ser sacerdote (pues él fue seminarista), hubiese sido uno de los buenos?
“Yo, aunque hubiera encontrado en la Iglesia a cualquier mujer la hubiera robado”	Yo, aunque me hubiese encontrado en la Iglesia, hubiese abusado de cualquier mujer que me hubiese gustado, y aunque hubiese sido al pie del altar.
“¿Cuando vuelva, ya no llevará este hábito y estas barbas tienen que quitárselas	“Cuando vuelva por acá ya no llevará este vestido; y estas barbas, ya tenía que habérselas quitado”
el ermitaño se indignó de ser como un maestro, y ya de edad se hubiera portado con tan poco respeto y hablando de aquella manera.	Yo me indigné al ver que un señor maestro, de edad, ya, se portara todo el día, de una manera tan indigna e irreverente.
Dicho Sr. Maestro era íntimo amigo de D. Gabriel Alomar, del Instituto y quiere ser de las personas de bien, pero también tenía últimamente mucha amistad con los marxistas;	Por sus visitas al Puig puedo deducir, que era amigo de los que constituían el Frente Popular. Y se vanagloriaba de ser amigo del señor Alomar del Instituto.

En conseqüència, el que es pot deduir és que l'informe que va signar l'ermità va ser redactat per Rafel Ysasi. Els punts comuns són evidents i, fins a cert punt, ridículs. Un aspecte fonamental, però que no es desenvolupa ni s'investiga, és la suposada amistat amb Gabriel Alomar. Emperò els altres no passen de ser comentaris festius en un context de disbauxa, però que podien ser considerats com d'anticlericalisme.

Tal com es pot deduir de la documentació conservada, l'únic membre de la Comissió Depuradora Provincial interessat a sancionar Francesc Salas era el coronel Ysasi. Per a ell bastava que se'l jubilàs de manera anticipada, una de les sancions que permetia la normativa vigent, malgrat que per a Miquel Mir se l'havia de desterrar a Guinea.²³ S'ha de recordar que en aquells moments ja tenia 67 anys, però no duia el temps suficient per assolir una jubilació completa. Per un pare de família nombrosa aquest aspecte podia ser greu.

S'ha de considerar, també, que tenia fama de bon cristià i que formava part d'una família de les considerades *d'ordre* ("Si en esa hay buenos informes seguramente son debidos a su buena familia").²⁵ Com en altres casos, Francesc Sales Janer es degué creure que l'anàlisi que es faria de la seva persona era de la seva tasca docent i professionalitat, no de la seva ideologia, amistats o comentaris faceciosos.

Com en altres casos, l'inici de tot el procés depurador suposà un trasbalsament psicològic per al mestre. Per aquest motiu, ja en la primera documentació es poden detectar greus problemes de salut. La lletra manuscrita de les fitxes que se li pot atribuir, datades abans del 15 de setembre de 1936, denoten una estructura vacil·lant, tremolosa, que tal volta es podria deure a un Parkinson més o manco evolucionat. En pocs dies aquest fet s'agreuà fins al punt de demostrar una important degradació psíquica i física. I això que trobà avaladors sense gaires problemes. L'11 d'agost de 1937, abans que es rebés el suposat informe del superior dels ermitans de Santa Magdalena, el batle d'Inca envià un informe globalment positiu. Sol hi havia un aspecte a considerar, però que podia ser usat a favor seu:²⁶ "Conducta social y particular, era aficionado a la exhibición y servía de bufo a ciertas camarillas."

El 6 de setembre de 1937 el pare Francesc Fornés de la TOR des del convent d'Inca envia un escrit a Gabriel Morell intercedint pel mestre.²⁷ És significatiu que en un moment tan avançat de la investigació aquest frare es dirigís precisament a un membre novell de la Comissió Depuradora. El 12 de maig de 1937, quan feia poc més d'un mes que funcionava, es produí la primera baixa entre els membres de la Comissió: Antoni Villalonga.²⁸ Per substituir-lo es trigà un parell de mesos. L'elegit va ser Gabriel Morell Font dels Olors i cal destacar que l'encarregat de llegir el telegrama que el nomenava no va ser el president Bartomeu Bosch, sinó Josep Ramis d'Ayreflor y Sureda, president de l'Associació Catòlica de Pares de Família.²⁹ Curiosament aquest mateix dia, l'inspector Mestras presentava la seva dimissió.³⁰

24 AMEIB - GUERRA CIVIL - FONS NAZARET 75.

25 AMEIB - SECCIÓ ADMINISTRATIVA - GUERRA CIVIL - FONS LLEONARD MUNTANER 6-65.

26 AMEIB - SECCIÓ ADMINISTRATIVA - GUERRA CIVIL - FONS LLEONARD MUNTANER 6-65.

27 AMEIB - SECCIÓ ADMINISTRATIVA - GUERRA CIVIL - FONS LLEONARD MUNTANER 6-65.

28 Va ser cessat, ja que va ser nomenat el 12 de maig de 1937 per ocupar un càrrec en el Secretariat de FE de las JONS.

29 AMEIB - SECCIÓ ADMINISTRATIVA - GUERRA CIVIL - FONS LLEONARD MUNTANER 10 - ACTES DE LA COMISSIÓ DEPURADORA, SESSIÓ 18.

30 AMEIB - SECCIÓ ADMINISTRATIVA - GUERRA CIVIL - FONS LLEONARD MUNTANER 10 - ACTES DE LA COMISSIÓ DEPURADORA, SESSIÓ 24.

És curiós que Gabriel Morell participà en poques sessions de la Comissió Depuradora. La primera va ser la de 10 d'agost de 1937, en la qual es tractà un tema conflictiu com va ser la proposta de sanció al mestre de Sant Joan Francesc Gayà Mas. Gabriel Morell s'alià a una proposta intermèdia entre la que formulaven Ysasi i Ayreflor, que proposaven la separació definitiva del mestre, i la de l'inspector Mestras, que proposava un any de suspensió.³¹ Després d'aquesta tensa reunió sols assistí a les de 31 d'agost,³² 7 de setembre³³ i 18 de setembre.³⁴ L'escrit del franciscà s'insereix, per tant, en el curt període que actuà a la Comissió.

En el seu escrit, es demostra clarament com ja des dels primers moments Francesc Salas se sentí especialment perseguit i castigat:

“Este señor, parece que, al principio del movimiento, fue considerado como semirojo y le sacaron de la escuela graduada de Inca para meterlo en Ca'n Picafort (especie de destierro), escuela de la cual no llegó a tomar posesión; pues se conocen (sic) que se dieron cuenta, no sé si el Inspector u otros, del exceso de severidad y le dieron la escuela de Ca'n Boqueta distante de Inca unos dos Kilómetros y aquí continúa con aplauso de aquel vecindario.”

El cert i segur és que no era amics dels republicans i que fins i tot els va treure informació per comunicar-la als franciscans:

“Es más, yo me considero obligado en conciencia a mostrar la cara a favor del señor Salas; pues se servía de la amistad que le unía con los rojos para sacarles o adivinarles algunas interesante[s] confidencia[s] para avisarnos a nosotros del peligro que corríamos en los últimos tiempos del sepulto.... Me avisó en efecto alguna vez y prometióme siempre que haría lo posible para tenernos al corriente de cuanto pudiera interesarnos, tanto a las personas como al colegio.”

És aquest informe el que més bé demostra com tot el procés de depuració influí greument en la salut física i psíquica del mestre:

“Lo que ahora te suplico es que hagas cuanto esté de tu parte con tus compañeros, o Inspector, o el que fuera para darle una clase en la escuela graduada de Inca, en el próximo curso. No me parece cosa difícil, pues creo que debe de haber alguna vacante además de otras regentadas por un interino. Salas se ha considerado y se considera humillado y le ha cogido tal estado de tristeza y abatimiento que actualmente no tiene salud para abrir la escuela y sospecho que la falta de salud y sus años (tiene 67 años que le han añadido una decena en un año) le obliguen a solicitar el retiro. Pero antes de pedir esto, sería de gran consuelo para él y su piadosa familiar, tiene esposa y seis hijos, verse repuesto en la Escuela Graduada.”

31 AMEIB - SECCIÓ ADMINISTRATIVA - GUERRA CIVIL - FONS LLEONARD MUNTANER 10 - ACTES DE LA COMISSIÓ DEPURADORA, SESSIÓ 26.

32 AMEIB - SECCIÓ ADMINISTRATIVA - GUERRA CIVIL - FONS LLEONARD MUNTANER 10 - ACTES DE LA COMISSIÓ DEPURADORA, SESSIÓ 28.

33 AMEIB - SECCIÓ ADMINISTRATIVA - GUERRA CIVIL - FONS LLEONARD MUNTANER 10 - ACTES DE LA COMISSIÓ DEPURADORA, SESSIÓ 29.

LES CONSEQÜÈNCIES DEL PROCÉS DE DEPURACIÓ

153

Dos dies després de l'aval signat per Francesc Fornés, en què es demostrava com es veia afectada la salut de Francesc Sales, se signà el del superior dels ermitans del puig de Santa Magdalena que, aparentment, confirmava punt per punt l'escrit del coronel Ysasi. En aquells moments la seva salut devia ser ja molt precària.

La fitxa que es conserva en el seu expedient personal és ben representativa d'algunes de les conseqüències del procés depurador. En primer lloc, a l'angle superior dret, i a llapis, hi ha una «R», anotació que habitualment es posava als «rojos». A més, es feia constar que era baixa per defunció del 26 de novembre de 1937.

El cas de Francesc Salas Janer com es veu es pot considerar com una defunció indirecta de la persecució dels mestres. Un dany col·lateral, però no menys efectiu que si li haguessin disparat un tret al clotell.

DOCUMENT 1:

1936, 28 de setembre. Carta-Informe dirigida a Alfredo Llompart sobre alguns docents d'Inca i la seva comarca.

FONT: AMEIB - GUERRA CIVIL - FONS NAZARET 75

Hijos de J. Mir Jaume S.L.
Obispo Llompart, 84
Teléfono, 31
Inca 28 septiembre 1936

Sr. Alfredo Llompart
Palma

Mi buen amigo: a continuación te mando las nota que me pedistes.

La maestra Garau de Muro me informan que es buena, creo por esto que es un poco floja y de carácter no muy católica.

De Mancor del Valle también. La maestra Prats; esta es muy mala, pues su vida es de estas casi públicas en Inca, la llevaban al Instituto y se entendía con varios de esta; muchos días.

De Inca
D. Pedro J. Fornés, favoreció el laicismo siempre durante estos años de República, hoy ya va a misa, está detenido.

D. Miguel Mercadal, comunista y de los buenos.

Del personal [del] Instituto recibirás informes de los Padres de familia que yo estoy conforme.

Como los dos porteros del instituto son de los que hay que quitar y si es que pudieras, te voy a recomendar dos de Inca sobre todo el primero es persona lista y de los pocos católicos de verdad; el segundo también es bueno.

1º Son Mariano Calderón Luna, 52 años, casado con hijos, caller Bruy 10. Inca.

2º Miguel Horrach Amengual 41 años calle Pez 34. Inca

En San Cristóbal (Menorca) vive allí destinada la viuda con 6 hijos Vicente Bonet Pérez y como tiene su familia en esta de Inca, sería una obra de caridad si se la pudiera colocar a Inca o serca de Inca.

No sé si estos nombramientos pertenecen a vosotros o a otros pero de todas manera tu puedes influir.

Mi esposa saluda a la tuya y tú recibe un abrazo de tu amigo

Miguel Mir

[Al marge: Informe sobre Francisco Salas]

Ángel Vallés. Comunista y muy mala persona.

Luis Alguacil. Católico y de muy buenos sentimientos.

Francisco Salas [subratllat amb vermell] A este que es malo de sí y quiere siempre estar bien con todos; cuando estaba con las izquierdas era más izquierdista que los otros y cuando era como las derechas fingiéndose contrario a las izquierdas todo el mundo lo toma como un monicote (sic) a este por lo menos llevarlo a "Bata". [Marcat amb línia vermella al marge esquerre].

Dª Francisca Carbonell muy buena

“ María C. Nicolau “ “

“ María Mas Fullana, esta es de las republicana y no tiene nada de católica, conviene quitarla para evitar que siembre mala semilla. [Marcat amb línia vermella al marge esquerre].

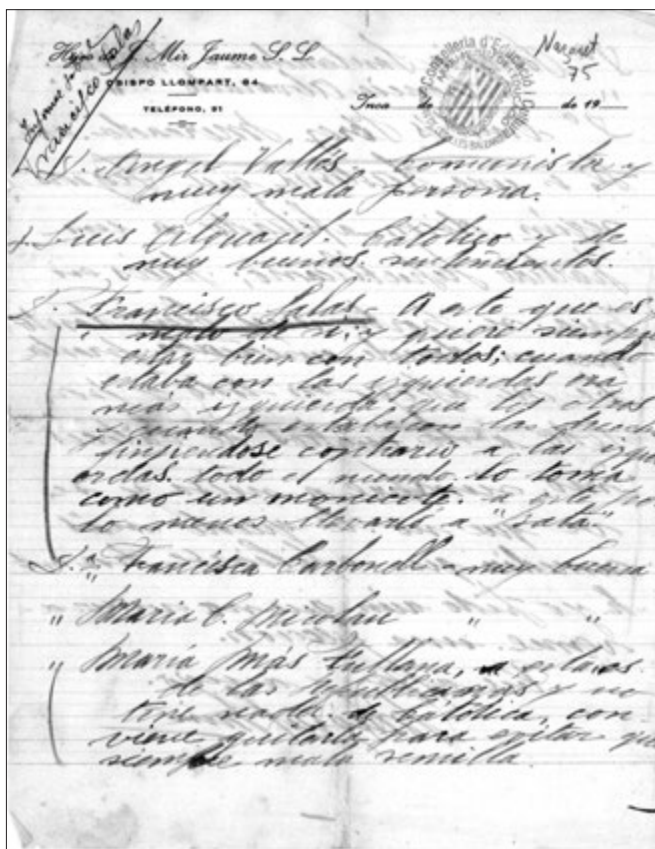
Dª María Santandreu buena

“ “ Erencia Alvarado “

D. Andrés Pérez Mercado [nom subratllat amb vermell] este Sr. es una lastima (sic) que figure según dicen, afiliado a un partido republicano; pues en Inca se porta (sic) muy bien; tanto que en donde enseñaba prestaba su apoyo en todo y por todo a los centros de catecismo, siempre a misa y se ve que no le quedo (sic) más remedio que afiliarse, por este Sr. yo pido aún que no vino a verme una eseción (sic).

Suyo afectísimo y amigo

[Signat: Miguel Mir]

DOCUMENT 2:

1937 (?). Informe de Rafael Ysasi de Francisco Salas Janer.

FONT: AMEIB - SECCIÓ ADMINISTRATIVA - GUERRA CIVIL - FONS LLEONARD MUNTANER 6-65.

Salas Janer, Francisco - Inca

Estuvo en el Oratorio de Sta. Magdalena, unos ocho días antes del Movimiento Salvador de España, en compañía del último alcalde y algunos concejales de la nefasta r----- [= República; així a l'original] y todo el día dicho maestro no habló más que de porquerías mezclando siempre en ellas a dignos sacerdotes mallorquines, párrocos, e incluso Ilmos. Srs. Obispos que aún viven y otro ya difunto. Decían que todos hacían la vida con sus (queridas) y uno de los oyentes se integró diciendo: Y si Vd. hubiera llegado a ser sacerdote (pues él fue seminarista) de seguro hubiera sido uno de los buenos? Y él contestó: "Yo, aunque hubiera encontrado en la Iglesia a cualquier mujer la hubiera robado" Un pobre ermitaño tuvo que oír estas conversaciones por medio (?) de sus dependencias y al partir el maestro, dijo al Ermitaño delante de aquellos marxistas: "¿Cuando vuelva, ya no llevará este hábito y estas barbas tienen que quitárselas puede pensar que el ermitaño se indignó de ser como un maestro, y ya de edad se hubiera portado con tan poco respeto y hablando de aquella manera.

Dicho Sr. Maestro era íntimo amigo de D. Gabriel Alomar, del Instituto y quiere ser de las personas de bien, pero también tenía últimamente mucha amistad con los marxistas; así es que valdría más que no figurara su candidatura entre los futuros maestros de la Nueva España y se le diera el merecido retiro.

Si en esa hay buenos informes seguramente son debidos a su buena familia y aquí nadie quiere decir la verdad así como es.

[Signat: Rafael Ysasi]

DOCUMENT 3:

1937, 11 d'agost. Informe del batle d'Inca del mestre Francesc Salas Janer.

FONT: AMEIB - SECCIÓ ADMINISTRATIVA - GUERRA CIVIL - FONS LLEONARD MUNTANER 6-65.

En contestación al oficio de V.I. 10 del corriente interesando informes del Maestro Nacional D. FRANCISCO SALAS JANER debo significarle,

Conducta religiosa, buena.

Conducta social y particular, era aficionado a la exhibición y servía de bufo a ciertas camarillas.

Actuación política, no ha sido significado en ninguna agrupación política.

La orientación de su enseñanza obró correctamente.

Dios guarde a V.S. muchos años.

Inca 11 de agosto de 1937, II Triunfal.

[Signatura = il-legible]

Sr. Presidente de la Comissió Depuradora del Personal del Magisterio.

PALMA

DOCUMENT 4:

1937, 6 de setembre. Carta del P. Francisco Fornés, TOR, a Gabriel Morell intercedint pel mestre d'Inca Francesc Salas Janer.

FONT: AMEIB - SECCIÓ ADMINISTRATIVA - GUERRA CIVIL - FONS LLEONARD MUNTANER 6-65.

Convento San Francisco

Inca

6 sepbre de 1937

Sr. D. Gabriel Morell:

Muy caro amigo: Ante todo te felicito por la estrella que se fue tras merecido, pero ignoto destino. Deseo que te intereses cuanto te sea posible, con tus compañeros de la Depuradora, a favor del maestro de Inca. D. Francisco Salas.

Este señor, parece que, al principio del movimiento, fue considerado como semirojo y le sacaron de la escuela graduada de Inca para meterlo en Ca'n Picafort (especie de destierro), escuela de la cual no llegó a tomar posesión; pues se conocen (sic) que se dieron cuenta, no sé si el Inspector u otros, del exceso de severidad y le dieron la escuela de Ca'n Boqueta distante de Inca unos dos Kilómetros y aquí continúa con aplauso de aquel vecindario.

Es lo cierto fue mi amigo el señor Salas, ni es ni ha sido nunca rojo. Es blanco hasta los tuétanos, sin un pelo rojo. Verdad es que era amigo de algunos de los dirigentes rojos de Inca; pero hay que tener en cuenta que no era su amigo por ser rojos, sino porque son de una edad y conocidos desde la infancia. Esta amistad con los rojos no impidió nunca al señor Salas el manifestarse de derechas, no solamente en privado, sino en público lanzadas sus charlas y aplaudidos discursos a favor del Sr. Gil Robles y su política.

Es más, yo me considero obligado en conciencia a mostrar la cara a favor del señor Salas; pues se servía de la amistad que le unía con los rojos para sacarles o adivinarles algunas interesante[s] confidencia[s] para avisarnos a nosotros del peligro que corrámos en los últimos tiempos del sepulto...

Me avisó en efecto alguna vez y prometiome siempre que haría lo posible para tenernos al corriente de cuanto pudiera interesarnos, tanto a las personas como al colegio.

Lo que ahora te suplico es que hagas cuanto esté de tu parte con tus compañeros, o Inspector, o el que fuera para darle una clase en la escuela graduada de Inca, en el próximo curso. No me parece cosa difícil, pues creo que debe de haber alguna vacante además de otras regentadas por un interino.

Salas se ha considerado y se considera humillado y le ha cogido tal estado de tristeza y abatimiento que actualmente no tiene salud para abrir la escuela y sospecho que la falta de salud y sus años (tiene 67 años que le han añadido una decena en un año) le obliguen a solicitar el retiro. Pero antes de pedir esto, sería de gran consuelo para él y su piadosa familiar, tiene esposa y seis hijos, verse repuesto en la Escuela Graduada.

Dispensa Gabriel; he sido largo para que podáis haceros algún cargo de la situación y os toméis el mayor interés a favor de dicho señor.

Con recuerdos a todos, te abraza.

Su. affmo.

[Firmado: Fra. Francisco Fornés]

DOCUMENT 5:

1937, 8 de setembre. Informe de l'ermità Antoni sobre els esdeveniments del puig de Santa Magdalena.

FONT: AMEIB – SECCIÓ ADMINISTRATIVA – GUERRA CIVIL – FONS LLEONARD MUNTANER 6-65.

M. I. Sr. Presidente de la Comisión depuradora del Magisterio

Palma

M. I. Sr.: En contestación al Comunicado enviado por V.S. preguntando informes sobre el maestro de Inca D. Francisco Salas Janer, he de manifestar referente

A lo primero: Que desconozco la conducta profesional del citado maestro.

A lo segundo: Que dada nuestra vida de retiro, desconozco la conducta religiosa del mismo.

A lo tercero: Que en tiempos anteriores alternó con los partidos de derechas; pero en los últimos tiempos alternó únicamente con los partidos de Izquierda --- En cuanto a su conducta particular, puedo contestar relatando una escena que presencié.- Unos ocho días antes de iniciarse el glorioso Movimiento salvador de España, subió al Puig de Santa Magdalena en compañía del último Alcalde de la nefasta república y algunos concejales de extrema izquierda; y todo el día, dicho señor maestro tuvo por tema de su conversación las más desvergonzadas porquerías, mezclando siempre en ellas a Sacerdotes mallorquines, párrocos e incluso Obispos que viven en la actualidad y otros que ya fallecieron.- Decía que todos habían tenido sus queridas y otras barbaridades.- Uno de los oyentes, al oírle hablar de esta manera, le interrogó diciendo: ¿Si V. hubiese llegado a ser sacerdote (pues él fue seminarista), hubiese sido uno de los buenos? A lo que él contestó: Yo, aunque me hubiese encontrado en la Iglesia, gubiese abusado de cualquier mujer que me hubiese gustado, y aunque hubiese sido al pie del altar. Y siguió contando otras muchas porquerías y obscenidades.- Yo tuve que oír estas conversaciones, pues se tenían a la puerta de una de nuestras habitaciones.- Al despedirse de nosotros los ermitaños, delante de aquellos desvergonzados marxistas, me tocó el hábito diciendo: “Cuando vuelva por acá ya no llevará este vestido; y estas barbas, ya tenía que habérselas quitado” Yo me indigné al ver que un señor maestro, de edad, ya, se portara todo el día, de una manera tan indigna e irreverente.

A lo cuarto: No sé si formó parte de alguna asociación secreta.

A lo quinto: Por sus visitas al Puig puedo deducir, que era amigo de los que constituían el Frente Popular. Y se vanagloriaba de ser amigo del señor Alomar del Instituto.

A lo sexto: Que dado el carácter retirado de nuestra vida, no me es posible contestar.
Dios guarde a V.S. muchos años.

Inca, 8 de setiembre de 1937,- 2º T.

El Superior

[Signat: Erño. Antonio]

M.I.Sr. Presidente de la Comisión depuradora del Magisterio de Baleares.

DOCUMENT 6:

1937, 26 de novembre. Informe de Pedro Mayrata Fiol sobre el mestre Francesc Salas Janer.

FONT: AMEIB - SECCIÓ ADMINISTRATIVA - GUERRA CIVIL - FONS LLEONARD MUNTANER 6-65.

El que suscribe, Pedro Mayrata Fiol, Presidente de la Asociación Católica de Padres de Familia de Inca, evacuado el informe que se me pide por la Comisión depuradora del personal del Magisterio de Baleares, sobre el Maestro D. Francisco Salas Janer expongo:

1º Su conducta personal Buena.

2º Su conducta religiosa. Nada que objetar.

3º Su conducta social y particular. Poca pierna (¿) moral en la sociedad, tal vez debido a su enfermedad.

4º Sus actuaciones políticas. Se ignoran, pero siempre le he oído expresarse en concursos derechistas.

5º Orientación de su enseñanza o su actuación profesional en el sentido disolvente que informan las agrupaciones del Frente y Asociaciones secretas. No creo orientase mal la enseñanza. Lo expresado es, en síntesis, el concepto que he formado después de las indagaciones practicadas con personas de acreditada solvencia moral.

Inca 26 Noviembre 1937 - 2º Triunfal.

[Signat = Pedro Mayrata]

BIBLIOGRAFIA

- ARMENGOL, Antoni; ARMENGOL, Jaume. *La repressió a Inca*. Palma: Periferics, 2005.
- AULÍ GINARD, Antoni; RAMIS COLL, Toninaina; SERRA I BARCELÓ, Jaume. "Les baixes mèdiques del Magisteri Balear (1940-1945): conseqüències postraumàtiques de la Guerra Civil" a Gimbernat, 2002. *II Actes del XIIè Congrés d'Història de la Medicina Catalana*, pàg. 145-176.
- AULÍ GINARD, Antoni; RAMIS DE PLANDOLIT, Esperança; CARBONELL MATAS, Joan; SERRA BARCELÓ, Jaume. "La depuració dels professors de l'Institut d'Inca" a *8es Jornades d'Estudis Locals*. Inca: Ajuntament d'Inca, 2008, pàg. 135-164.
- CANYELLES CRESPI, Martí; PUJALS MAS, Margalida; RIPOLL VAQUER, Sara; SEGUÓ COLL, Alexandre. Sa Pobla. *La gent, el medu, la història*. Sa Pobla: Ajuntament de sa Pobla, 2003.
- CAPELLÀ, LLORENÇ. *Diccionari Vermell*. Mallorca: Editorial Moll, 1989.
- CARRIÓ I TRUJILLANO, Bartomeu. "La Veu d'Inca: un setmanari catòlic i nacionalista" a *I Jornades d'Estudis Locals*. Inca: Ajuntament d'Inca, 1994, pàg. 199-213.
- COLOM CAÑELLAS, Antoni J. Joan Capó Valls de Padrines. *Un temps, uns fets*. Palma: Universitat de les Illes Balears, 1993, col·lecció "Biografies", 3.
- COMAS, Albert; HUGUET, Joan; SANTANA, Manel. *Historia de la UGT a les Illes Balears. Un segle de lluita sindical*. Palma: Edicions Documenta Balear, 2004.
- COMAS, Francisca. *Melchor Rosselló i Simonet, mestre*. Santa Maria del Camí: Ajuntament de Santa Maria del Camí, 1997, col·lecció "Edicions de l'Ajuntament".
- COMPANY I MATES, Arnau. "La premsa comarcal i local a Mallorca. Aproximació a la premsa d'Inca" a *I Jornades d'Estudis Locals*. Inca: Ajuntament d'Inca, 1994, pàg. 177-198.
- DURAN PASTOR, Miguel. *Sicut Oculi. Un tiempo pasado que no fue mejor. Vigilantes y vigilados en la Mallorca de la postguerra (1941-1945)*. Palma: Miquel Font, editor, 1992.
- FERNÁNDEZ BENNÀSSAR, C. Llorenç M. *Duran i Coli (Inca, 1903)*. Palma: ICE, 1994, col·lecció "Els Nostres Educadors", núm. 4.
- FERNÁNDEZ HERNÁNDEZ, Juan; GONZÁLEZ BLANCO, Isabel María. "L'escola de Tirasset als anys de la Guerra Civil (1936-1939)" a *V Jornades d'Estudis Locals*. Inca: Ajuntament d'Inca, 2005, pàg. 25-29.
- FERNÁNDEZ HERNÁNDEZ, Juan; GONZÁLEZ BLANCO, Isabel María. "L'ensenyança a les institucions religioses als anys de la Guerra Civil" a *V Jornades d'Estudis Locals*. Inca: Ajuntament d'Inca, 2005, pàg. 19-20.
- FERNÁNDEZ HERNÁNDEZ, Juan; GONZÁLEZ BLANCO, Isabel María. "L'Escola d'Arts i Oficis i l'Escola de Treball als anys de la Guerra Civil" a *V Jornades d'Estudis Locals*. Inca: Ajuntament d'Inca, 2005, pàg. 21-24.
- GINARD FÉRON, David. "Centres de reclusió a la Mallorca en guerra (1936-1939)" a *Randa*, 28, 1991, pàg. 19-67.
- GINARD I FÉRON, David. *L'oposició antifranquista i els comunistes mallorquins (1939-1997)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1998 "Biblioteca Serra d'Or".

- GONZÁLEZ BLANCO, Isabel María; FERNÁNDEZ HERNÁNDEZ, Juan. "Pressuposts i subvencions a càrrec de l'Ajuntament d'Inca als anys de la Guerra Civil adreçats a l'àmbit de l'Educació i la Cultura" a *V Jornades d'Estudis Locals*. Inca: Ajuntament d'Inca, 2005, pàg. 31-40.
- GONZÁLEZ BLANCO, Isabel María; FERNÁNDEZ HERNÁNDEZ, Juan. "Construccions escolars als anys de la Guerra Civil" a *V Jornades d'Estudis Locals*. Inca: Ajuntament d'Inca, 2005, pàg. 41-44.
- GONZÁLEZ BLANCO, Isabel María; FERNÁNDEZ HERNÁNDEZ, Juan. "L'Institut Elemental de Segona Ensenyança" a *V Jornades d'Estudis Locals*. Inca: Ajuntament d'Inca, 2005, pàg. 45-52.
- JANER MANILA, Gabriel. "Cent anys d'educació a la ciutat d'Inca" a Inca, un segle ciutat, 1900-2000. Inca: Ajuntament d'Inca, 2000.
- LLABRÉS MARTORELL, Pere J. "Inca en les grans transformacions del segle XX" a *V Jornades d'Estudis Locals*. Inca: Ajuntament d'Inca, 2005, pàg. 9-18.
- MAYO LORENZO, Beatriz. "Depuración del magisterio español: la realidad del alumnado de 1939 a 1945" a *Papeles Salmantinos* de Educación, núm. 2, 2003, pàg. 63-85.
- MIRALLES GILI, Miquel. "Retorn dels franciscans a Inca i la seva incidència en el camp de l'educació" a *V Jornades d'Estudis Locals*. Inca: Ajuntament d'Inca, 2005, pàg. 173- 183.
- MIRÓ, S. *Maestros depurados en Baleares durante la Guerra Civil*. Palma: Lleonard Muntaner, editor, 1998, col·lecció "Llibres de la Nostra Terra", 36.
- MORENTE VALERO, Francisco. *La depuración del Magisterio Nacional (1936-1942)*. Barcelona: Ed. Àmbito, 1997.
- NEGRÍN FAJARDO, Olegario. "La depuración franquista del profesorado en los institutos de segunda enseñanza de España (1937-1943). Estudio cuantitativo para Galicia" a *Sarmiento* núm. 10, 2006, pàg. 55-99.
- PIERAS VILLALONGA, Miquel. "Anticlericalisme durant la Segona República. Inca 1931-1936" a *III Jornades d'Estudis Locals*. Inca: Ajuntament d'Inca, 2006, pàg. 219-228.
- SANLLORENTE, Francisco. *La persecución económica de los derrotados. El Tribunal de responsabilidades políticas de Balears (1939-1942)*. Palma: Miquel Font, editor, 2005, col·lecció "Arca de Noè", núm. 9.

LES ESCOLES PARROQUIALS D'INCA

163

PERE FIOL TORNILA
CATALINA FERRÀ CANTERA

1.- QUAN I COM NASQUEREN LES ESCOLES PARROQUIALS

Quan avui, al començament del segle XXI, parlam d'escoles, tenim uns conceptes ben clars i ben carregats d'unes ideologies, que fàcilment ens porten a prendre posicionaments diversos, que fins i tot poden ser encontrats. Quan parlam d'escoles parroquials ens hem de deixar anar a unes categories que nasqueren en altres temps, on sols hi havia una ciència única i les motivacions que movien a “ensenyar” estaven més amarades d'un esperit força diferent de l'actual.

La tasca d'ensenyar, per a l'Església, venia sintetitzada en el que diem “**obres de misericòrdia**” que, com les estudiàvem en la Doctrina, eren dividides en 7 corporals i 7 espirituals. Les corporals donaren naixença a multitud d'institucions i congregacions religioses, que bé i molt treballaren en el camp assistencial: hospitals, infermeries... Les espirituals, sobretot les tres primeres: *ensenyar a l'ignorant, donar bon consell a qui ho ha de mester i corregir el qui va errat*, fruitaren en escoles i universitats. És evident que l'Església ensenyava la seva doctrina, però també el que és evident és que cercava que els fidels fossin persones de profit en cada un dels estaments que els pertocava viure.

Reinstaurat el cristianisme a l'illa (1229), floreixen tot un seguit d'hospitals, convents, parròquies... on no es deixa de complir les dites obres de misericòrdia corporals i espirituals, per això veim que el mateix Palau de l'Almudaina, el

mateix dia 31 de desembre, el rei En Jaume hi posa dos frares predicadors “que guardassen les cases del rei”.¹ Aquí començaren els dominics a fer-hi escola, com també faran els altres frares en llurs convents.² Establir el capítol a la Seu, posar rectors i capellans en les 35 primeres parròquies ja suposava, malgrat que fos una societat que s’anava formant en un clima de gran i forta llibertat, complir les normes de l’Església, que en el Concili III del Laterà (1179) manaven que a tota seu hi havia d’haver un mestre (canonge lectoral és qui dona la lliçó) i el Concili IV del Laterà (1215), vists els bons resultats que havia donat el lectoral a la Seu, manarà que totes les parròquies s’esforcin per destinar un clergue a fer escola als infants; com també, posteriorment, es voldrà que es fundi el benefici de l’orgue i es pugui ensenyar música a tots els qui en vulguin aprendre. En el segle XIV ja trobam, a Mallorca, escoles parroquials a Ciutat, Inca, Alcúdia, Pollença, Manacor i Sineu.

Teòricament aquestes escoles parroquials ensenyaven el **trivi**: gramàtica, lògica i retòrica, i els qui volien passar a estudis superiors, havien de passar al **quadrivi**: geometria, aritmètica, música i astronomia.³ Sens dubte les escoles parroquials sorgien de la necessitat, que tenia la mateixa parròquia, de tenir uns infants, que fessin tot un seguit de feines: cantar, servir les misses, ajudar el campaner en certs moments i l’escola major en diferents accions que s’havien de fer a l’església: posar túmuls, domassos... Per això ja trobam, en la primera visita pastoral que es féu a Mallorca,⁴ que arribà a Inca en el mes d’octubre de 1563, que es mana que hi hagi 4 escolans que hagin de tenir “franquesia”,⁵ i un poc més avall ja ens parla d’una escola que havia de funcionar en la mateixa església:

“Item ordinavit quod dicte ecclesie rector seu vicarius teneatur pueros dicte ville oriundos in litteris et bonis moribus quotidie erudire et chrdtianam docere doctrinam et totum populum diebus dominicis et festis in ecclesia congregatum christianam docere doctrinam.”⁶

Tenim els noms de diferents preveres que sabem certament que feien escola a Inca: Guillem Font l’any 1369, Joan Martorell 1415, Bernat Puig 1416, Pere Ferrandis 1427, Bartomeu Guitard 1430.

1 “E metem-hi dos frares preicadors que guardassen les cases del rei, e el tresaur, e deu cavallers ab ells, bons e savis, tals que ajudassen ab sos escuders a guardar e a vetllar l’Almudaina, car nós érem tots enujats, e volliem-nos reposar, e era ja lo sol post”; els dos frares dominicans eren els PP Miquel Fabra i el P. Berenguer de Castellbisbal. Jaume I, el Conqueridor. *Crònica o Llibre dels feits*, núm. 87, pàg. 49. *Les quatre grans cròniques*, a cura de Ferran Soldevila. Barcelona: Editorial Selecta, 1971.

2 Amb els cristians de 1229 també arribaren els cavallers del Temple, o templers; els cistercencs, que s’establiran a la Real; els premostratencs, que s’establiran a Bellpuig (Artà); els hospitalers de Sant Joan de Jerusalem; els cavallers de Sant Jordi; els cavallers del Sant Sepulcre; dominics (1231), establerts en el mateix Palau de l’Almudaina; els franciscans (1232); mercedaris, qui l’any 1243 ja vénen el primer convent per redimir 300 captius mallorquins; antonians (1230); trinitaris 1240; monestir de Santa Margalida (1231); monestir de Santa Clara 1256; monestir de Santa Magdalena a la fi del s. XIII.

3 De fet, aquests eren els estudis que, a l’edat mitjana, hom havia de fer com a preparació per passar als estudis de filosofia i teologia.

4 La visita pastoral fou establerta pel concili de Trento (1545-1563) perquè els bisbes cada any passassin per les parròquies i els superiors majors per llurs comunitats, i així revisar totes les coses i la vida de les persones. Actualment, seguint la legislació canònica, els bisbes hi passen cada cinc anys.

5 Ara crec que no cal precisar gaire aquest llenguatge jurídic, però a ningú escapa que aquest mot ve de franc, que vol dir que no han de pagar quan els altres han de fer-ho. Cànon 4.809 de la primera visita feta pel bisbe Diego de Arnedo a la parròquia d’Inca, octubre de 1563, *apud* PÉREZ MARTÍNEZ, LORENZO: *Las Visitas Pastorales de don Diego de Arnedo a la Diócesis de Mallorca (1562-1572)*, tom II, pàg. 591.

6 “Manà, també, que el Rector o Vicari de la dita església tinguin l’obligació d’ensenyar, cada dia, als infants de la vila, les lletres i els bons costums, com també mostrar-los la doctrina cristiana, i els diumenges i festes han de reunir en el temple, tot el poble cristià per ensenyar-li la Doctrina Cristiana”. *Ibidem* cànon núm. 4.825.

2.- ESCOLES CONVENTUALS

Els PP franciscans, establerts a Inca l'any 1325, sens dubte obriren escola i els infants d'aquella part del poble, també els ajudaven en les feines que hi havia a l'església conventual i les famílies aprofitaven perquè llurs infants fossin instruïts per ser persones de profit. Per ara la primera documentació que tenim d'aquesta escola és de l'any 1732, quan fra Francesc Capó, mestre de gramàtica, demana una ajuda a la Universitat inquera, perquè la nova escola que va aixecant sigui millor que l'"antiga".⁷

Els fills de Sant Domingo, arribats a Inca l'any 1604, obriren també Escola de Gramàtica, com ja quedà estipulat en els capítols que es firmaren quan demanaren permís per a la fundació del convent d'Inca: "Item Que dits Pares sien obligats a llegir cada dia una lliçó de casos de consciència i doctrina christiana i Grammatica als minyons (Gratis)."⁸ Sabem que aquesta Escola de Gramàtica funcionava a la casa que encara hi ha en la plaça de Sant Domingo, que actualment es troba separada de la resta del convent; podem veure, en el plànol fet l'any 1808 i publicat en la *Biografia de sor Clara Andreu* de Mn. Josep Barberí, que aquest edifici estava ben unit a tota l'edificació conventual.

3.- ESCOLA DE GRAMÀTICA, AL PUIG DE SANTA MAGDALENA

Consideració especial, per a Inca, ha de tenir l'escola que va funcionar en el puig de Santa Magdalena, com les que funcionaren al puig de Randa i a Montis-sion de Porreres. Això ja no eren escoles parroquials establertes pel servei de la parròquia. Aquí ja es preparava la gent que volia emprendre estudis universitaris i de fet molts dels prohoms de la nostra antiga vila, a Santa Magdalena, començaren uns estudis seriosos.⁹

4.- EL SEGLE XIX

Aquesta situació s'anirà perllongant a Mallorca i en les nostres parròquies, fins que la crisi ideològica i econòmica del segle XVIII espenyarà el sistema benefICIAL que mantenia el clergat i d'aquesta manera desapareixerà l'escola de Santa Magdalena,¹⁰ però les escoles parroquials seguiran funcionant. L'escola pública s'obrirà pas lentament, i malgrat que les lleis liberals del s. XIX parlen i manen que s'obrin escoles, els ajuntaments, que eren els que havien de posar l'edificació i havien de pagar el mestre, sempre tendran problemes per complir la legislació; a més, les famílies necessitaven els infants per a les feines del camp, i les que no tenien aquesta necessitat tenien bona solució enviant els fills a algun convent, perquè els obrís camí cap als estudis superiors. Les escoles parroquials, amb algun capellà jove al davant, seguien ensenyant i encara hi

7 PIERAS SALOM, GABRIEL. *Breu història d'Inca*. Inca: Gràfiques García, 1986, pàg. 67.

8 FIOL I TORNILA, PERE. *Història del convent de Sant Domingo d'Inca*. Inca: 1982, Col·lecció "Ximbellí", núm. 3, pàg. 10.

9 Juan Coli, pvre. *Historia del Puig de Santa Magdalena de Inca*. Inca: Imprenta Duran, 1970; FIOL I TORNILA, PERE. *Puig de Santa Magdalena*. Inca: 1991, col·lecció "Ximbellí", núm. 10.

10 Dia 29.10.1779 moria Mn. Antoni Domènech, mestre de l'Escola de Gramàtica de Santa Magdalena, i els jurats d'Inca, veient que no hi pujava cap beneficiat a fer-hi escola, dia 03.02.1780 presenten instància al Sr. Bisbe, perquè es convoquin oposicions per cobrir aquella plaça, i d'aquesta manera hi hauria un mestre al puig. El sistema benefICIAL ja no s'aguantava, i malgrat que anassin unint beneficis, ja no bastaven per alimentar el clergat de les parròquies. Arxiu Diocesà de Mallorca, I/80/26.

havia alguna distribució dinerària o en espècie, que podia alegrar les famílies que aportaven els fills com a escolans de la parròquia.

La desamortització del segle XIX, tant la dels religiosos (1835) com la de les parròquies (1855), va venir seguida d'una propaganda anticlerical que volia abolir, de moltes maneres, la vivència de la fe i la pràctica religiosa, fet que incidia fort ferm en el si de les famílies, més a Inca, on també en aquest temps comença el que en diem **“revolució industrial”** i augmenta la gent que, desarrelant-se de son poble, ve a Inca per guanyar-se el pa a les fàbriques que es van obrint, bon material perquè l'anticlericalisme es manifestàs.

Un factor força important, per a l'Escola Parroquial d'Inca en aquest moment, és el fet que l'any 1858 fos nomenat rector del Seminari el capellà inquer i canonge de la Seu Mn. Pere Josep Llompart i Campins (1807-1893), oncle del qui seria bisbe, Gabriel Llompart i Jaume (1862-1928). El rector Llompart treballà molt i bé perquè els fills dels pagesos i dels obrers poguessin entrar i estudiar al Seminari, abaratint les despeses que eren ineludibles: menjador de segona, estada en pisos i convents... Aquest fet, cal unir-lo a la presència a Inca del prevere Mn. Pau Seguí i Ferrer (1844-1904), ordenat l'any 1868, any que també treu el títol de Batxiller en Teologia, rector del convent de Sant Domingo des de l'any 1888, on regentava una preceptoria preparant nins i joves d'Inca, que després passaven al Seminari, de manera que, en la primera relació que tenim publicada de capellans a Mallorca, manada fer pel bisbe Campins i publicada l'any 1904, els inquers, entre capellans i seminaristes, són 38. De totes maneres la vida de l'Escola Parroquial seguia i alimentava l'escolania parroquial.

Tota la problemàtica que es presentava a Espanya, en el s. XIX, sobre el control de l'ensenyament quedà palès en el Concordat entre el Govern espanyol i la Santa Seu de l'any 1851. La crisi econòmica de l'any 1843 provocà la caiguda d'Espartero, la declaració de la majoria d'edat d'Isabel II i l'entrada dels moderats en el poder, cosa que dugué l'apaivagament de la política anticlerical a Espanya. Però, el papa Gregori XVI (1831-1846) no acabava de veure les coses clares, per això serà el nou papa Pius IX (1846-1878) qui, ajudat del seny que mostraven Jaume Balmes (1810-1848) i l'arquebisbe de Tarragona Josep Domènec Costa i Borràs (1805-1864), farà possible l'assentament del nunci a Madrid i que dia 16.03.1851 es firmi el nou concordat. Cal no oblidar que, dels 62 bisbes residencials que hi havia a Espanya, 47 diòcesis no en tenien i se n'havien de proveir. De totes maneres la situació política no era gaire estable, pensem que l'any 1854 retornà Espartero i que abolí el concordat. És en aquest bienni progressista que Sanz de los Ríos introdueix el krausisme i es comença a fer present la Institució Lliure d'Ensenyament. També l'any 1855 surten les lleis del ministre Madoz, que desposseïren les parròquies, com Mendizábal ho havia fet l'any 1835 en els convents.

L'any 1856 arriba la reacció moderada encapçalada per O'Donnell i es torna a establir el concordat. L'any següent arribarà, per a l'ensenyament, la coneguda com Llei Moyano (1857),¹¹ que serà la que sustentarà tot el sistema educatiu

11 L'any 1852 va sortir el “Plan de Estudios para los Seminarios Conciliares de España”.

El concordat de 1851 estableix que l'educació i l'ensenyament de la joventut en les universitats, col·legis i seminaris, en les escoles públiques o privades, s'ha d'ajustar per complet a la doctrina catòlica. Als bisbes els seran llevats tots els obstacles perquè puguin complir llur missió de fer una escola catòlica, i a més els mana que també han d'exercir una vigilància constant en les escoles públiques:

“Hem procurat, amb la màxima sol·licitud, assegurar la dignitat i la llibertat del poder eclesiàstic. S'ha acordat no només que els sagrats pastors fruïran de la plenitud de son poder en l'exercici de la jurisdicció episcopal, a fi de protegir eficaçment la fe catòlica i la disciplina eclesiàstica, conservar en el poble cristià l'honestetat dels costums, proporcionar als joves, sobretot als qui són cridats pel servei del Senyor, una bona educació, complir, en una paraula, tots els deures de son ministeri, sinó que a més s'ha convingut que les autoritats civils estaran obligades en tota ocasió a fer tributar a la autoritat eclesiàstica l'honor, l'obediència i el respecte que li pertoca. Encara hem d'afegir que la Il·lustre Reina i son Govern han promès mantenir amb son poder i ajudar als Bisbes quan son deure episcopal els obligui a reprimir la maldat i fer front a l'audàcia dels homes que tracten de pervertir l'esperit dels fidels o de corrompre llurs costums.”¹²

A la segona meitat del s. XIX, referent a l'Escola Parroquial, entrem en una etapa en la qual l'escola fa la seva vida ensenyant als infants i fomentant l'escolania per a totes les necessitats que tenia la parròquia, i ampliadades ara en l'assistència que havien de fer a les esglésies de Sant Francesc i Sant Domingo, ara assistides pels capellans de la parròquia.

5.- ESCOLES RELIGIOSES

És en aquest moment que arriba un altre factor que enfortirà la tasca docent de l'Església a Inca, l'arribada de les monges. En principi les monges agafaven, passant tots els controls, exàmens i oposicions pertinents, la plaça de mestra per a les nines que tenia l'Ajuntament. Així les Germanes de la Caritat, conegudes aquí com les **“monges negres”**, arribaren a Inca de la mà de la religiosa inquera **sor Catalina Jaume i Cantallops** (1813-1885), primera mestra a Binissalem, on fundà un convent de la Caritat l'any 1850 “para emplearse en la enseñanza de las niñas y la asistencia a los enfermos”.¹³ A Binissalem estant, i sens dubte amb la idea de fundar una Casa de Caritat a Inca, ja comprà dos trossos de l'antic convent dels framenors. Com a mestra li donaran la plaça de l'escola de nines de Sant Joan, a Eivissa, on romandrà dos cursos 1858-1870, per tornar a venir a Mallorca i ocupar la plaça de mestra a Búger. En ambdós pobles curà d'encoratjar al·lotes perquè es fessin monges i es dedicassin, amb il·lusió i coratge, a les tasques dels infants i dels malalts. El curs 1870/71 sor Catalina és la mestra de Búger i ho serà fins a l'any 1877. Durant aquests anys era també la superiora de la Casa de Caritat d'Inca, que havia establert en l'antic convent

¹² FLICHE-MARTIN. *Historia de la Iglesia*, vol. XXIV, EDICEP. València: 1974, pàg. 197.

¹³ LLABRÉS I MARTORELL, PERE JOAN. *Les Germanes de la Caritat a Inca*. Inca: 1993, pàg. 33.

dels Franciscans, on es feia costura. Sor Catalina mirava d'engrandir la Casa. Com gaudia dia 08.01.1879 comprant un altre tros del convent als germans Garcias.¹⁴ Dificultats no en mancaven, a la Casa de Caritat, i morta la fundadora s'obrí un temps incert, fins que l'actual congregació, l'any 1893, arribava a Inca i començava a viure a les cases que havia comprat sor Catalina, fins que l'any 1915 pogueren passar al nou i actual convent, en el carrer de Sant Francesc; aquest ja fou edificat de manera més adient perquè pogués servir millor a l'educació de les nines i a altres tasques pastorals, que es besllumava que podrien dur a terme en el nou emplaçament.

Aquests mateixos anys i enmig de les dificultats que passava la Casa de Caritat d'Inca, el batlle i el rector es posaren d'acord per fer venir a Inca la Congregació de les Franciscanes, Filles de la Misericòrdia, conegudes entre nosaltres com les **monges blaves**. Arribaren a Inca l'any 1879 i s'establiren en el carrer de l'Aigua, a Can Brunet, fins que l'any 1885 era comprat l'hostal de Son Odre, en la placeta de l'Àngel, on encara hi coneixem l'edifici; allà residiren i hi feren escola fins a l'any 1981.

Aquestes fundacions religioses es veren seguides per l'arribada dels **Germans de les Escoles Cristianes, La Salle**, que s'establiren a Inca l'any 1908, i l'arribada dels **Franciscans de la TOR**, assentats a l'antic convent dels framenors, l'any 1910. Aquestes fundacions ja tocaven un poc més de prop l'Escola Parroquial, perquè eren escoles per a nins, que era l'alumnat de l'Escola Parroquial, però això no canviava el fet que la parròquia tengués un capellà que hi feia escola i curava de l'escolania parroquial. Aquest capellà era ajudat, moltes vegades, d'algun capellà novell, que, sortit del Seminari, romania com a adscrit a la parròquia i curava uns anys de l'escola, fins que rebia un nomenament episcopal que l'enviava a algun ministeri diocesà. Així Mn. Francesc Garau i Pascual (1892-1961), ordenat l'any 1915, era nomenat el mateix any preceptor de l'Escola Parroquial.¹⁵ Com ell, sens dubte molts d'aquests 38 capellans inquers ordenats durant el s. XX, molts dels quals passaren per l'Escola Parroquial com a alumnes, i després, posteriorment, alguns, com a professors:¹⁶

1. Joan Quetglas i Prats	18.08.1877	21.09.1901	14.01.1962
2. Miquel Llinàs i Mateu	18.09.1976	20.09.1902	04.08.1947
3. Tomàs Mora i Cànaves	18.07.1879	19.09.1903	20.06.1974
4. Miquel Fuster i Cortés	28.12.1887	20.12.1913	28.04.1970
5. Josep Aguiló i Pomar	10.08.1888	20.12.1913	04.06.1946
6. Francesc Garau i Pasual	19.09.1892	15.04.1915	29.10.1961
7. Andreu Caimari i Noguera	10.02.1893	22.12.1917	1978
8. Jaume Sampol i Antich	02.09.1895	16.03.1918	18.10.1961

¹⁴ Ibídem pàg. 66.

¹⁵ Mn. Francesc és el darrer capellà de Mallorca que obtingué un títol en Dret Canònic en el Seminari de Mallorca, dia 15.04.1916. El bisbe Rigobert Domènec el suprimí i féu tornar a examinar-se a València, com abans del bisbe Campins, els capellans que volien obtenir un grau acadèmic. L'any 1922 fou nomenat capellà del monestir de Sant Bartomeu. De 1926 a 1936 fou rector de Santa Margalida; de 1936 a 1943, de Santanyí; de 1943 a 1953, d'Inca; i de 1953 fins a sa mort, rector de Sant Miquel, a Palma. Començà, entre 1946-1950, la casa d'exercicis de Santa Magdalena, malgrat que aquells anys del franquisme eren durs.

¹⁶ Elaboració pròpia. La primera data és el naixement, la segona l'ordenació i, si cal, la tercera és la mort. Mn. Miquel Fuster i Mn. Baltasar Soler, malgrat que no hagin nascut a Inca, els he considerats inquers, com ells també s'ho consideraven.

9. Bartomeu Cantallops i Llinàs	30.06.1890	21.09.1918	14.01.1960
10. Sebastià Garau i Planes	14.12.1896	19.10.1919	18.08.1988
11. Rafel Aguiló i Valls	16.02.1896	15.10.1922	29.08.1940
12. Antoni Genestra i Truyols	20.02.1897	15.10.1922	06.04.1982
13. Bernat Ramis i Ramon	05.08.1896	15.10.1922	27.01.1975
14. Joan Coli i Llobera	28.07.1893	28.10.1923	18.11.1985
15. Josep Riusech i Pujades	26.02.1903	19.12.1925	05.05.1962
16. Francesc Payeras i Mulet	02.07.1903	19.12.1925	08.05.1966
17. Antoni Garau i Planes	19.10.1902	18.12.1926	26.06.1999
18. Vicenç Bal·le i Duran	10.10.1904	14.06.1930	18.12.1988
19. Gabriel Buades i Riusech	17.09.1905	14.06.1930	26.02.1962
20. Sebastià Garau i Fiol	14.06.1908	31.08.1930	21.03.1974
21. Miquel Amer i Quetglas	21.01.1908	21.05.1932	28.03.1998
22. Antoni Beltran i Alzina	13.08.1908	26.05.1934	10.04.1990
23. Sebastià Garcias i Palou	20.11.1908	16.03.1935	24.04.1993
24. Bartomeu Saurina i Corró	03.08.1911	15.06.1935	26.07.1983
25. Pere Rubert i Perelló	21.09.1913	26.09.1937	08.04.1997
26. Gabriel Martorell i Reus	03.02.1915	03.06.1939	11.12.2004
27. Jeroni Cifre i Llompарт	28.06.1917	18.05.1940	18.10.1993
28. Joan Bisellach i Llompарт	03.07.1912	25.10.1942	30.05.1989
29. Joan Martorell i Mir	21.03.1925	31.05.1952	
30. Baltasar Soler i Serra	18.05.1927	31.05.1952	
31. Bmeu Genestra i Martorell	21.02.1933	22.12.1956	
32. Bmeu Mateu i Coll	24.05.1933	20.12.1958	21.02.2000
33. Pere J, Llabrés i Martorell	19.10.1938	19.03.1962	07.07.2006
34. Pere Fiol i Tornila	27.09.1940	19.06.1966	
35. Miquel Amengual i Saurina	26.04.1941	18.06.1967	
36. Jaume Rovira i Ramis	25.07.1941	21.06.1969	
37. Pere Dolç i Morro	27.08.1946	10.06.1972	
38. Santiago Cortès i Fortesa	12.04.1948	21.06.1973	

No podem oblidar el fet que a Inca, fins en els anys del franquisme, no hi ha hagut una escola graduada. D'una part, això ens diu que la infraestructura docent estava consolidada i a l'abast de les classes populars, però també ens fa veure que el domini de l'Església, en aquest camp, era fort i ample. Malgrat totes les envestides dels anticlericals, tant a l'Ajuntament, com pels cafès i carrers, sembraven mala llavor, creaven situacions absurdes i ridícules, no pogueren aixecar cap escola laica, ja que entre l'Església i l'estament militar, ben present a Inca i ben present en el camp de l'ensenyament, ho anaven ocupant tot. Enmig d'aquesta controvèrsia les exigències del regidor Marc Ferragut eren molt fortes, perquè s'aplicassin els drets de secularització dels col·legis que donava la República.¹⁷ Llàstima que tota aquesta moguda sols dugués a la repressió de les forces progressistes de la ciutat, quan el general Franco s'aixecà contra la República (1936).

17 PIERAS VILLALONGA, MIQUEL. "Anticlericalisme durant la segona República. Inca 1931-1936", a *III Jornades d'Estudis Locals. Inca: Ajuntament d'Inca*, 1997, pàg. 219-227.

6.- LES ESCOLES PARROQUIALS SORGIDES DEL CONCORDAT 1953

La guerra es donà per acabada el primer d'abril de l'any 1939 i el concordat fou firmat dia 25.08.1953. És evident que aquesta distància és significativa, com també és evident que hi havia problemes. L'Església no volia legitimar un estat feixista, però sí un règim anticomunista. Hi havia problemes personals difícils d'encabir en la nova situació sorgida, basta recordar el cas del cardenal Primat Vidal i Barraquer, que Franco de cap manera volia que retornàs a Tarragona.... En aquest concordat l'Església apareixerà com l'administradora del sistema cultural espanyol, així ho deixen clar els articles 26 i 27:

“En todos los centros docentes de cualquier orden y grado, sean estatales o no estatales, la enseñanza se ajustará a los principios del dogma y de la moral de la Iglesia Católica. Los ordinarios ejercerán libremente su misión de vigilancia sobre dichos centros docentes en lo que concierne a la fe, las buenas costumbres y la educación religiosa. Los ordinarios podrán exigir que no sean permitidos o que sean retirados los libros, publicaciones y material de enseñanza contrarios al dogma y la moral católicos.”¹⁸

“El Estado español garantiza la enseñanza de la religión católica como materia ordinaria y obligatoria en todos los centros docentes, sean estatales o no estatales, de cualquier orden y grado.”¹⁹

7.- LES ESCOLES PARROQUIALS A MALLORCA

A les velleses del bisbe Josep Miralles i Sbert (1860-1947), bisbe de Mallorca des de 1929, arribà per ajudar-li, com a bisbe coadjutor en dret a successió, el jove valencià Joan Hervàs i Benet (1905-1982); arribà el dia 01.03.1947 i Miralles moria dia 22 de desembre del mateix any, per això Hervàs automàticament fou bisbe titular de Mallorca. Si Miralles no anava gaire dels militars, Hervàs hi nedava admirablement. S'havia especialitzat en dret civil i canònic a Friburg (Suïssa) i coneixia bé les clàusules del dret, per aquest motiu ja l'any 1948 posà l'Escola de Magisteri de La Puresa en la nova societat que anava instaurant el nou règim i l'any 1949 publicava en el Butlletí Oficial del Bisbat de Mallorca (BOBM)²⁰ uns principis, on, amb tres apartats, obria camins per situar les antigues escoles parroquials en el nou marc jurídic que establia el general Franco i oferia possibilitats d'obrir-ne de noves en els llocs on no n'hi havia. Partint de la Llei d'educació primària de 17.07.1945 (BOE de dia 18, núm. 199), el Sr. Bisbe establia aquests punts: I parlava de principis i donava normes als rectors; II sobre subvencions a les escoles; III sobre el magisteri dels sacerdots. Aquest escrit va fer que les antigues escoles parroquials, com la nostra d'Inca, es posassin, jurídicament, en el nou estat que les lleis vigents li oferien, però també que s'erigissin noves escoles en parròquies que mai n'havien tengut. El punt nou era que els mestres no bastava que tenguessin el títol, sinó que també havien d'haver guanyat unes oposicions i d'aquesta manera podien fer classe en una de les escoles parroquials i no haver d'estat subjectes a l'escalafó i haver d'anar destinats on el ministeri els enviava.

Ja en el curs 1949-1950 s'obriren escoles a Alaró, Alcúdia, Artà, Felanitx i Montuïri.²¹

18 Article 26 apud FLICHE-MARTIN. *Historia de la Iglesia*, vol. XXVII (2). València: Editorial EDICEP, 1998, pàg. 500.

19 Article 27 apud ibidem. També ens ofereix aquestes dades de l'any 1957: l'Església regentava 877 centres d'ensenyament mitjà amb 163.127 alumnes i 16.654 escoles amb 683.192 alumnes.

20 BOBM 1949. Sobre Educación, pàg. 321-325.

21 BOBM 1950, pàg. 118. Joan Lluís Estades era el mestre d'Artà; Joan Bibiloni Homar, d'Alaró; Josep M^o Mascaró Pellicer, de Felanitx; Pere Fiol Morlà, de Montuïri; Gaspar Fortesa i Cortés, d'Alcúdia.

8.- LES ESCOLES PARROQUIALS A INCA

Aleshores la parròquia d'Inca era regida per Mn. Francesc Garau i Pasqual (1892-1961), rector d'Inca de 1943 a 1953. Fou un prevere que pertanyia a una notable nissaga levítica de la nostra ciutat,²² qui bé i molt treballà per a la infantesa i juvenesa de la ciutat, començant son ministeri a l'Escola Parroquial i al front dels Exploradors Catòlics d'Inca. De 1926 a 1936 havia estat ecònom de Santa Margalida, i de 1936 a 1943 de Santanyí. A la mort del rector Rayó, arriba d'ecònom a Inca (1943). Prosseguirà l'obra del difunt rector, ampliant els terrenys que Mn. Rayó havia comprat, per a l'Església, passat el tren. Farà que les Germanes de la Caritat, les *monges negres*, ja en el curs 1950/51, facin escola a les nines d'aquella populosa barriada. L'any 1960 les Germanes de la Caritat ja hi tendran casa pròpia i independent del convent del carrer de Sant Francesc. L'any 1959 s'havia erigit la nova parròquia de Jesucrist Rei, i la barriada ja comença a ser coneguda com la barriada de "Cristo Rei" d'Inca. El curs 1961/62 les monges ja passen a les noves escoles que han bastit i allà seguiran i segueixen com a escola concertada, enfortint el desenvolupament humà i cristià de la barriada, oferint aules per a educació inicial, primària i ESO. Mn. Francesc va fer totes les gestions que el Sr. Bisbe demanava i dia 16.01.1952 sortia l'Orde ministerial que creava l'Escola Parroquial Unitària de Nines d'Inca²³ i l'Orde ministerial de dia 27 de febrer del mateix any 1952, creava la unitària per a nins.²⁴ D'aquesta manera l'Escola Parroquial, que feia segles funcionava en la nostra parròquia, va entrar en la nova dinàmica que obria la llei del nou règim i es va veure acompanyada per l'escola de nines en una nova singladura que els durà a la desaparició. L'any 1954 el bisbe Hervàs publicava en el BOBM uns **estatuts** pels quals s'havien de regir les escoles parroquials de Mallorca.²⁵

Una vegada aprovada l'Escola Parroquial per l'orde ministerial pertinent, s'obria un termini de dos mesos perquè els mestres nacionals que la volguessin regentar presentassin la documentació necessària, i el Sr. Bisbe, amb el rector, elegien el candidat per a dos anys, al cap dels quals hi havia d'haver un nou nomenament. La primera mestra fou la senyora Joana Beltran. Malgrat que la distància cronològica no sigui llunyana, he de dir que la mancança de documentació és paorosa. Els mestres diuen que l'any 1977 presentaren la documentació a l'Ajuntament, però l'arxiver municipal diu que mai l'ha rebuda. A l'Arxiu Parroquial de Santa Maria la Major, per ara, tampoc hi figura la documentació generada; per tant, de moment ens hem de fiar de la història oral.

L'Escola Parroquial de nins, que funcionava als baixos de la rectoria, en aquell moment (1952) era regentada per Mn. Vicenç Bal·le i Duran (1904-1988), ordenat prevere dia 14.06.1930. Després de dos anys (1930-1932) d'exercir son ministeri a la vicaria de Sant Joan Baptista de Deià, i un en la de la Immaculada Concepció de Maria d'Establiments, l'any 1933 retornà a Inca, on esmerçà tota sa vida sacerdotal, sobretot com a rector de l'antic convent de Sant Domingo, des de 1944 fins que l'any 1962 aquella església fou erigida parròquia, i a l'Escola Parroquial.²⁶ Quan el rector

22 Sense voler ser exhaustiu en aquest punt, podem recordar els dos germans canonges Mateu Garau i Estrany 1858-1923; Nadal, 1868-1939; Sebastià Garau i Planes, 1896-1988; Antoni Garau i Planes, 1902-1999; Sebastià Garau i Fiol, 1908-1974; i encara hi podem afegir el germà Sebastià Garau i Marquès de La Salle 1912-2002.

23 Publicada en el BOE de dia 29, pàg. 422, i en el BOBM 1952, pàg. 162.

24 Publicada en el BOE de dia 15 de març, pàg. 1185, i en el BOBM 1952, pàg. 187.

25 BOBM 1954, pàg. 319-326. "Estatutos para las escuelas parroquiales de la Diócesis de Mallorca"; capítol I: "De la creación de las Escuelas"; capítol II: "Del local y material escolar"; capítol III: "Del régimen interior de la Escuela"; capítol IV: "De la formación religiosa en las Escuelas parroquiales"; capítol V: "De la Administración". En total són 31 articles que articulen tota la vida del centre.

Garau posà l'antiga escola en la nova dinàmica que ofería el règim del general Franco, *don* Vicenç curava de l'escola i de l'escolania i en el curs 1952/53 s'hi incorporava el mestre inquer Sr. Llorenç Ramis i Rosselló, qui havia treballat 3 anys a Vila-rodona (Alt Camp, Tarragona) i en aquell moment tenia la plaça a Besalú (Garrotxa, Girona). Ambdós començaren la nova etapa de l'Escola Parroquial per a nins. Tira tira don Vicenç va anar envellint i les noves experiències pedagògiques eren més conegudes i emprades pel mestre nacional. Arribà la reforma del ministre Villar i Palasí (1970)²⁷ i es va veure que calia ajuntar nins i nines, i constituir un sol centre. Per això dia 11.04.1973 ja trobam que du el nom d'Escola Graduada Mixta d'Inca, ha perdut en nom de *parroquial*, i començaran el curs 1973/74 tots, nines i nins, a l'antic Hotel Domingo, actual centre parroquial de Santa Maria la Major, on hi haurà: parvulari, primària a extingir, primera etapa d'Educació General Bàsica i 6è i 7è de la segona etapa d'EGB. *Don* Llorenç era el director de la Parroquial de Nins i dona Antònia Corró ho era de la Parroquial de Nines. A partir d'ara molts papers aniran firmats pels dos professors.

Potser en aquest moment hauríem de parlar que, abans que arribàs la nova llei d'educació del ministre Villar i Palasí, el rector d'Inca Mn. Gabriel Martorell i Reus (1915-2004), rector de la parròquia de Santa Maria la Major de 1962 a 1969,²⁸ en el mes de desembre de 1965 presentà al bisbat un ambiciós projecte educatiu, pensant fer una escola de nova planta, que encabís les dues parroquials, per la qual cosa comprà 1.900 m² a la carretera d'Alcúdia, entre els perllongaments dels actuals carrers dels Jocs i Campanet. L'aparellador Guillem Caldentey i Miralles en donà una informació ben positiva i els mestres d'obres Sebastià Pons i Jaume Cladera també. D'aquesta manera s'arreglarien les mancances pedagògiques i higièniques que tenien els centres escolars parroquials, ubicats en edificis no pensats per a fer escola. Les circumstàncies canviaren quan el rector inquer renuncià al càrrec, i son successor sempre va tenir fama que els picapedrers el posaven nerviós i mai va fer una passa per fer posar una palada. Va vendre el solar per pagar altres deutes i tot va seguir com estava abans.

L'acceptació social de les escoles parroquials sens dubte queda reflectida en la matrícula que hi trobam per al curs 1975/76. És una escola graduada de tres unitats, amb 96 llocs escolars i tres mestres: dues professores i un professor:²⁹

A preescolar hi ha 08 nins i 12 nines

A primer curs hi ha	04	“	05	“
	2n		05	“ 03 “
	3r		09	“ 06 “
	4t		06	“ 12 “
	5è		15	“ 04 “

Total: 39 nins + 30 nines + 20 de preescolar sumen 89 alumnes, tots convenientment uniformats, com ens ho diu aquesta butlleta:

26 A Inca també ha tengut aquests altres càrrecs: director de la congregació mariana (1933), consiliari dels homes d'Acció Catòlica (1941), consiliari dels Aspirants d'Acció Catòlica (1948), director de les Maries dels Sagramis i professor dels col·legis de La Puresa i de La Salle.

27 Josep Lluís Villar i Palasí fou ministre d'Educació de 1968 a 1973 i propicià la reforma de l'antiga Llei Moyano, molt controvertida i constantment reestructurada.

28 Mn. Gabriel nasqué a Inca el 03.02.1915. Morí a Guadalajara 11.12.2004. Fou ordenat prevere dia 03.06.1939 i, després d'uns pocs anys a Pollença com a vicari, retornà a Inca com a acollit i regentà diferents ministeris parroquials, fins que l'any 1954 fou nomenat vicari. A la mort del rector Gabriel Buades i Riusech (1962) va fer oposicions i tragué la rectoria de Santa Maria la Major d'Inca, a la qual renuncià l'any 1969.

29 Don Llorenç Ramis i Rosselló, dona Antònia Corró i Seguí, i dona Caterina Ferrà i Contrera.

“Durante los meses de Junio, Septiembre y Octubre el uniforme contará de la misma falda y una blusa amarilla que la compraran en Ca S’Hereu. Conteste inmediatamente para saber si tienen el número suficiente en fábrica. LES SALUDA (firma de la professora)”

173

Fins aquí hem parlat de les escoles parroquials de Santa Maria la Major, però cal tenir present que l’any 1959 es creava a Inca la parròquia de Jesucrist Rei. En principi l’escolania d’aquesta parròquia sortia dels infants de la barriada, amb forta incidència dels nins que, per tradició familiar, anaven a l’escola dels Germans de La Salle. Atès el cas que les nines de la barriada estaven molt ben ateses per les Germanes de la Caritat, el rector de la nova parròquia Mn. Rafel Cladera i Ramis (1923-1985), rector d’aquesta parròquia de 1959 a 1981, pensà, seguint la normativa que hi havia, erigir una escola parroquial per a nins. Féu les gestions pertinents i en el curs 1965/66 començà a funcionar l’Escola Parroquial d’aquella església en dues aules, regentades interinament pels mestres Joan Malondra i Malondra, i Josep Ubrich Tejada, fins que per Pasqua prengueren possessió de la seva plaça els mestres nacionals Bernat Morell i Bartomeu Nadal, qui regentaren les aules fins que en el curs 1977/78, extingida l’escola, s’incorporaren al Col·legi Nacional Mixt Ponent.

9.- EL PROFESSORAT

L’Escola Parroquial de nins de Santa Maria la Major sols ha tengut un professor titular, don Llorenç Ramis i Rosselló, qui començà a fer escola amb Mn. Bal·le i Duran als baixos de la rectoria, després passà a l’antic Hotel Domingo i quan l’escola s’extingí passà al Col·legi Públic Ponent fins que es jubilà.

L’Escola Parroquial de nins de Jesucrist Rei va tenir dos professors interins: Joan Malondra i Josep Ubrich, i els dos titulars: Bernat Morell i Bartomeu Nadal fins a la seva extinció.

L’Escola Parroquial de nines començà amb el mestratge de dona Joana Beltran, en un pis que per a aquest fi es disposà a la coneguda placeta de l’Àngel, on ara hi ha “Sa Nostra”. D’allà es passà a l’antic Hotel Domingo, fins a la extinció l’any 1977. L’any 1959 hi començà son mestratge la senyoreta Antònia Corró i Seguí. L’any 1969 es creà una altra aula que va ser regentada per la mestra nacional Magdalena Oliver i Siquier, i dona Antònia Corró fou nomenada directora.³⁰ La Sra Oliver tengué problemes de salut, de manera que s’obrí un període de suplències. Una suplència fou feta per la senyoreta Antònia París i Mateu, i altres per la senyoreta Caterina Ferrà i Contrera, qui acabarà per ser professora contractada del centre fins a la seva extinció, per això passarà al Col·legi concertat dels Germans de La Salle.

L’any 1973 es creà l’aula de parvulari, pensant a tenir una font d’alimentació per a la nova realitat que anava sortint a Inca al voltant de la parròquia.

³⁰ Antònia Corró i Seguí (1927-2009) és una institució pedagògica a Inca. Basta veure la quantitat d’homenatges que li han tributat, com també les entrevistes i publicacions que ha motivat. Citaré dos treballs, fets per la mateixa persona, on hi ha tot el seguit de referències necessàries per conèixer aquesta gran dona i excel·lent cristiana que ha ennoblit la ciutat que tan fortament estimà i admirablement ha servit. Catalina Bennàssar Beltran, treball universitari preparat per a l’assignatura “Pedagogia Contemporània” en el curs 2000/01, impartit pel professor Antoni J. Colom: “La señorita Corró”; treball de 44 planes mecanografiades in folio a una cara; com també la mateixa autora, a les *VI Jornades d’Estudis Locals* (Inca, 22 i 23 d’octubre de 2004) presentà la col·laboració “Biografia d’Antònia Corró”, pàg. 157-177. Bàsicament és la mateixa obra presentada en el curs universitari.

Alumnes de l'Escola Parroquial. Curs 1966-67.

Anys de 1962 a 1965. Quatre futures artistes marcant-se un airós ball.

Mossèn Vicenç Batlle i mossèn Gabriel Buades Riusec i el seu estol de devots escolanets.

Anys 1957-58. Festival de l'Escola Parroquial.

Don Antoni Estelrich, Maria Caimari, Francisca Joana Cortès i Cati Ferrà, mestres en pràctiques a la Parroquial.

Curs 1960-61. La senyoreta Corró, els seus pares i la senyoreta Ferrà enmig de les seves estimades alumnes.

Anys de 1962 a 1965. Les participants al final del curs de la Parroquia.

Anys de 1962 a 1965. Taula gimnàstica.

Curs 1962 - 1963. La senyoreta Antònia Corró i les seves alumnes amb el primer uniforme que va tenir l'escola.

Don Llorenç Ramis, na Margalida Oliver, don Joan Lliteras i donya Antònia Corró lliurant els premis de fi de curs.

Any 1969. Les uniformades de la Parroquial a la placeta d'Orient amb les seves mestres: Corró i Ferrà.

*Any 1974.
Alumnes disfressades
amb ganes de gresca per
a celebrar el carnaval.*

Any 1977. El músic i compositor inquer Antoni Alomar Perelló impartint classes de música.

Els alumnes de la Parroquial al portal de darrere de l'església de Santa Maria la Major.

Grup d'alumnes de l'Escola Parroquial amb la Sra. Francisca Perelló, ensenyant de labors.

ELS BÉNS DE JOAN FUSTER, DONZELL, A INCA (1503)

MARIA BARCELÓ CRESPI

Joan Fuster, donzell, testà davant el notari Martí Terrers el diumenge dia 1 de gener de 1503 i nomenà hereus els seus fills Felip Jeroni i Pere Joan, encara infants. Joan degué morir aviat, atès que del dilluns dia 23 del mateix mes data l'inventari dels seus béns aixecat per la seva muller, Joana, i redactat pel mateix notari.

A més de la casa a la ciutat de Mallorca, situada a la parròquia de Santa Eulàlia en el carrer de la Portella, en l'heretat també hi havia altres propietats en el terme de la vila d'Inca. Aquests darrers béns s'inventariaren el dia 8 de febrer, després de fer repertori dels béns de la ciutat.

Pel que fa a les pertinences de Joan Fuster a Inca cal esmentar un molí d'aigua amb tot el seu aparellament i en la casa del qual hi havia estris propis de les feines del camp així com objectes diversos. A l'estable del dit molí, i també a la casa, destaca un nombre considerable de cairats de fusta de poll, el conjunt dels quals probablement havia de considerar-se com a material de reserva o simplement com a deixalles.

Els Fuster tenien un rafal dividit entre els dos germans Joan i Felip, tant les cases com les terres, situat a la partió entre els termes d'Inca i Selva.

La part de la casa o estatge corresponent a Joan Fuster era integrada per les següents estances:

El **menjador**, a baix, estava ple de mobles, com són ara quatre caixes de diferents mides i dos artibancs, cadascun a la vegada de dues caixes, que contenien des d'escriptures fins a objectes propis de la llar. També hi havia dues taules amb els seus corresponents petges, una de fusta de pi i l'altra, vella, era usada per la companya o personal de servei. Els seients eren tres estormies de palma, dues cadires plegadisses i dos bancs. Encara s'hi localitzaven altres objectes de caràcter divers entre els quals destaca un llibre antic que tractava sobre manescalia. El menjador s'il·luminava per una llàntia.

Amb entrada dins el menjador hi havia una **cambra** que sols contenia un llit gran i antic amb el seu complement, és a dir, amb dos matalassos, un de llana i l'altre de palla, una flassada de borra, un travesser i un llençol de quatre teles de bri i estopa.

La **cuina** era una de les parts més importants de qualsevol casa amb dues funcions fonamentals, com són ara facilitar la preparació dels aliments i encalentir la llar en els dies més freds, de tal manera que al voltant del foc s'organitzava la vida familiar, i a les quals de vegades s'afegia una altra funció com és la de bugaderia. Efectivament, en aquesta cuina es trobava una *caldera gran de fer bugada*. Més aviat eren pocs els estris propis d'una cuina, atès que sols es descriuen quatre olles de coure, un calderó, dos morters (un de coure i un de pedra), una paella de ferro, unes graelles, uns llevadors d'olla, una mola de moldre sal, així com un fogó de ferro (*ferros de foch*). És interessant comprovar com no hi ha cap olla de terra i sí de coure, de les quals s'explicita amb detall la seva capacitat, o sia, que la cabuda era per a un moltó, un quarter de moltó, deu escudelles o quatre escudelles. Fins a quatre estris per il·luminar fa pensar que devia ser l'indret on es guardaven bona part dels de la casa. Les dues posts de pi llargues devien servir a manera d'escudeller.

Ran de la cuina, en una **cambreta** on només hi havia un llit, jeia en Bartomeu Castell de Selva, l'amicter. I no gaire lluny s'aixecava un molí de sang amb tots els seus arreus.

Un espai propi d'una possessió de terres bones dedicades als cereals però també a la vinya era el celler. El celler d'aquest rafal va correspondre a la part de mossèn Felip Fuster, però en la part de Joan, en una **botiga**, es concentrava bona part de la vaixel·la vinària, que era el conjunt d'aparells per elaborar o guardar el vi. Tot un ampli conjunt de recipients ben diversos quant a forma i funció entre els quals destacaven tres bótes grosses congrenyades, dues de vint-i-cinc somades plenes de vi most i una altra d'unes deu somades d'aiguades per a la companya; tres carratells d'una somada de capacitat, dos plens de vi blanc; una alfàbia de terra amb un poc de vi blanc cuit; una gerra pimentera amb un poc de vi blanc; cinc parells de portadores i quatre cistes d'espart; quatre coves de canya. Diversos cèrcols de bóta i portadora, i tres quartins i un banc de trascolar completaven la gamma d'estrís en relació amb el vi. Curiosament aquest espai acollia alguns objectes lligats a l'emmagatzemament de l'oli tals com quatre alfàbies que contenien uns trenta-cinc quartans i deu gerres olieres barbaresques.

A l'inrevés, en una altra **botiga** on se situava el safareig de l'oli hi havia objectes propis d'un celler. En relació amb el vi cal esmentar tres bótes congrenyades, dues plenes de vi most i la tercera d'aiguades; dues bótes de mena i una mitja bóta amb vinagre *per lo ús de la companya*. Quant a l'oli es relacionen fins a nou alfàbies, però buides.

Una altra **botiga**, en el moment, servia de pastador i hi havia una pastera de fusta i un cubell gran de tenir farina. Ara bé, per damunt de tot era un espai ple d'objectes per a l'activitat agrària de la propietat com senalles, garbell, corriola, etc., destacaven tal vegada sis cavallons de lli sense trencar, un ferro de senyar bísties i una post de pi sobre la qual s'eixugaven les fogasses. Sens dubte, una vertadera mescladissa d'ormeigs.

La següent habitació era una **cambra** que treia finestra vers la vinya i sobre la clastra dels lledoners que se suposa davant l'entrada del casat. Un llit amb pavelló era ben condicionat amb els matalassos, travesser amb coixinera i llençols. En cofres i caixes es guardaven robes, armes, sabates, capell... fins a una cullereta d'argent.

Al replà de l'escala, una altra **cambra** acollia un llit amb bancal i banqueta amb tots els seus complements. En una caixa de dit bancal hi havia sobretot peces de ceràmica i no faltava una cuscussera. Altres caixes i cofres guardaven tot un mosaic d'objectes diversos així com de matèries primeres, com eren cabdells i rams d'estopa o de bri.

A la **casa sobre les botigues** destacaven els quaranta cavallons de lli trencat.¹

A l'estable, a l'hora d'inventariar, no s'hi aixoplugava bestiar. Només hi aparegueren alguns objectes relacionats amb els animals o amb tasques agrícoles.

Un esclau anomenat Antoni Petit, d'entre quaranta-cinc i cinquanta anys d'edat, feia les feines de moliner en el molí abans citat.

És interessant remarcar el detall que aporten els adjectius quan qualifiquen els objectes. Molt sovint tenen un caràcter negatiu com *sòtil*, *vell*, *desguarnit*, *esgavellat*, *trencat*, *usat*, etc. Els adjectius palesen l'estat de deteriorament perquè són objectes que han passat d'una generació a una altra i que demostren l'afany per conservar tots els estris i fins i tot fragments. Sens dubte, no es tracta d'una societat de consum.²

APÈNDIX

8 febrer 1503. Inventari dels béns de Joan Fuster, donzell, a la vila i terme d'Inca. ARM, Prot. T-858, 148v-152v.

¹ En aquest cas el mot *casa* és equivalent a habitació o estança.

² Sobre aquest aspecte vegeu BARCELÓ CRESPI, Maria. *Elements materials de la vida quotidiana a la Mallorca baixmedieval (Part Forana)*. Palma; 1994.

E dimecres a VIII de febrer any dit MD y tres continuant nosaltres demunt dits tudor y tudriu lo dit inventari en la vila de Incha o termenat de aquella hon vench lo dit notari atrobam los béns qui's seguxen:

Primo hun molí de aygua qui antigament fou den Sanç ab tres rodes ab llurs moles, erreus y forniments excepto que la una ab ses moles manca roda y banch y per ço vuy no mol sinó les restants dos rodes.

Item hun parpal e sis pichs e hun martell e hun scarppe de strènyer.

Item huna paella e huns ferros de foch sotils e trancats.

Item hun lumener

Item una barrina de manti (?) e hun compàs e una axa.

Item una archa nova de dos caxes.

Item hun artibanch sotil.

Item dos sanalles de palma mitianseres e hun almut.

Item hun torn ab son rest fornit.

Item hun ganxo per erbetiar la cèquia.

Item una exada de scarpell vela.

Item hun banch e hun garbell tot sotil e una serra.

Item cinquanta cayrats de poll dins la casa del dit molí.

Item en la stable del dit molí atrobam LXV cayrats de poll.

E après lo die matex atrobam lo rafal que possehia lo dit defunt divisit ia entre ell e mossèn Felip Fuster son germà ab carta de la divisió rebuda per lo discret en Mattheu Terrassa notari partit axí en lo statge de les cases com en les terres tenint a la part sua lo dit defunt la part de Incha e lo dit mossèn Felip la part de Selva. És ver que la part del dit defunt és lo demunt dit mollí dessus inventariat situat en lo terme de Selva e la tanca e casa del colomer ab la vinya del dit rafal divisida que la part maior partida per lo torrent és de la dita heretat e l'altra part és del dit mossèn Felip. És ver que la conró de la dita mitat e part del dit rafal, bestiar y splot de l'oli tenia e havia fet amitges lo dit defunt ab en Barthomeu Castell de Selva a temps de tres anys dels quals a Sanct Miquel ne haurà passats dos per les quals amitges se ha sembrat seu quarteres y quatre barcelles de forment roig en lo terme de les Planes. Item la tanca del Colomer sembrada de quatre quarteres de xexa e tres barcelles e la rota den Joan de Sóller axí nomenada e hun tros de dit Colomer se ha sembrat VIII quarteres e mitia de ordi. En les quals amitges ha vuy CCXXXIII bèsties de lana e LXXX anyells. Item VII bous arechs e hun brau, quatre vaques e hun vadell de hun any. Són per tot XIII bèsties bovines.

Item tres someres les dos gelades y l'altra negra ab dos ruchs cascú de hun any.
Item hun mul de pèl castany de edat de XIII anys.

És ver que hi ha e atrobam hun poltró de pèl castany de edat de tres anys lo qual no és de companyia (?).

En la casa o part y statge del qual rafal atrobam:

Primerament en lo menjador bax atrobam una caxa blancha ab son pany e clau

hon ha scriptures.

Item una altra caxa vella dins la qual havia hun parell de lensols de bri e stopa usats e quatre rams de fil de stopa.

Item hun artibanch de dos caxes vel de tenir lo pa en la una e en l'altra lo vidre del ús de casa.

Item hun altre artibanch vell de dos caxes ab quatre plats y quatre scudelles de terra y hun tallador de fust.

Item una taula de pi ab sos petges.

Item una altra taula vella de companya ab sos petges.

Item dos cadires plegadisses.

Item tres rodelles penjades a la paret pintades.

Item una làntia ab son forniment.

Item quatre coblers de cabarnar cans ab hun cavastell y dos senderes.

Item una garba de ganivetes sinch pessas.

Item huns baynots desguarnits y buyts.

Item hun libre en paper vell e antich de manascalia.

Item tres stormies de palma.

Item dos banchs.

Item una concha de aram mitgensera.

Item hun cadaf de aram e una gerra de terra.

Item hun mos ginet (?), tres sparons de mula vells, hun lambroix e hun sparó sens roda.

Item una caxeta vella ab una destraleta, dos planes, una podadora e algunes barrines e scarpres e ferramenta de tornejat e una paleta.

Item dos serres manesques una gran altra petita e hun uxol e una axa.

Item una romana grossa ab son piló e hun parpal gros.

Item quatre armelles de roda de molí.

Item hun mos ginet antich.

Item una caxeta vella hon ha una destrat e una xapa, una barrina grossa e molts trossos de lenyam de pocha valor.

En la cambra dins lo dit menjador havia hun llit gran antich ab hun matalaf de lana altre de palla ab son travesser hun lensol de quatre teles, bri e stopa usat e una flassada de borra.

Item hun cep per als catius.

Item una pessa de lenyam de alzina.

Item una caxeta per tenir fura.

Item hun torn de filar lana.

En la cuyna atrobam primerament una caldera gran de fer bugada.

Item una olla de coure de poder-s-i coure hun moltó.

Item una altra olla de coure de tenor de coure y hun quarter de moltó.

Item una altra olla de coure de X scudelles altre de quatre scudelles.

Item hun calderó petit.

Item hun morter de coure ab sa mà.

Item una lumenera de lautó.

Item hun morter de pedra ab sa mà.

Item una archa gran de dos caxes ab ses tancadures.

Item una paella de ferro ab sa giradora.
 Item unes grazelles e huns levadors de olla.
 Item tres lumeners e huns ferros de foch.
 Item hun oró de verga, dos scales, una gran altra xica e una civera.
 Item dos posts de pi largues.
 Item una mola de molre sal.
 Item hun trencador de lli.
 Item hun cubell de fer vi blanch.
 Item dos cayrats de pi.
 Item enuna cambreta hon jau lo dit Castell havia hun llit de quatre posts ab dos petges.
 Item en altra caseta hun molí de sanch ab son forniment.
 Item hun canyís de canya per secar fogaces.
 Item una olla de terra colera ab sa prempsa.

En lo celler qui és de la part de mossèn Phelip Fuster ha d ela dita heretat dos cups grans ab llurs canyissos y torn.

En la botiga olim atrobam ara que y havia tres bótes grosses congrenyades les dos plenes de vi most de XXV somades cascuna e l'altra circa X somades de ayguades per a la companya.

Item tres carratells de una somada cascu los dos plens de vi blanch cru l'altre buyt.
 Item hun banch de transcolar.
 Item una alfàbia de terra ab hun poch de vi blanch cuyt.
 Item quatre alfàbies entre grans e xiques ab entorn XXXV quartans de oli.
 Item una gerra pimentera ab hun poch de vi banch.
 Item X gerres olieres barbaresques buydes.
 Item sinch parells de portadores e quatre sistes de spart.
 Item una post de Venècia.
 Item quatre còvens de canya.
 Item dos sércols de bóta grans e sinch sércols de bóta d emena e una dotzena de sércols de portadora.
 Item dos quartins e hun quartí sgavellat.

En la botiga hon és lo cefareig del oli atrobam primerament tres bótes congrenyades plenes de vi la maior de tenor de set somades most l'altra de tenor de tres somades most l'altra de sis somades ayguades.

Item dos bótes de mena e una miia bóta de vinagre mitges qui ragen per lo ús de la companya.
 Item dos alfàbies de cent quarters cascuna buydes.
 Item set alfàbies olieres buydes e una portadora vella e dos barrils de salar peix.
 Item dos banchs de fust.

En la botiga, ara pastador, atrobam una pastera de fust ab sos petges.

Item tres orons de palla hon ha entorn hun sach de ordi e en l'altre mitia quartera de xexa.
 Item hun cubell gran de tenir farina.
 Item sis cavallons de lli sens trencar.

Item una mitia quartera de fust.
 Item una alfabieta trencada.
 Item hun cove ab dos cordes una de cànem altra de spart.
 Item una portadora ab sércols de ferro sgavellada hon havia quatre barrines de mantí, una sanalleta plena de ferro vell, hun fre terí e una corretia de porta e una gran barrina.
 Item altra consemblant portadora ab sércols de ferro.
 Item una sanalla de spart mesura de calç.
 Item una mitia bóta sotil.
 Item una alfàbia buyda.
 Item hun cedàs e hun garbell sotil.
 Item dos sércols de ferro per a portadora.
 Item una talla o corriola, hun canalobre de ferro antich.
 Item hun ferro se senyar bestiar e tres corretges de ferro.
 Item una post de pi per exugar fogaces.
 Item hun retxat de ferro, dos branques e una travessa e tres armelles de roda de molí.
 Item hun caxonet de ferro ple de ferramenta de torneiar.
 Item una sarrieta plena de ferramenta de boter.
 Item una picassa grossa.

En la cambra qui trau finestra vers la vinya e sobre la plassa dels ledoners atrobam primerament hun llit ab sos petges e quatre posts ab dos matalafos lo hu de palla altre de lana ab son travesser de fluxell ab sa coxinera e hun pavalló vell ab son pom set de XVIII vessos ab hun parell de lensols de quatre teles bri e stopa ustas.

En lo armari havia una bacina de lautó pintada e hun plat gran de stany.
 Item tres canalobres de lautó.
 Item una caldereta o poalet de aram.
 Item dos brocals de vidre una tassa e hun got e una cadufeta de terra e hun conrisset (?).
 Item hun barrilet per a tinta.
 Item dos spases e hun sombrero blanch.
 Item hun cofre vell e sotil ab dos parells de sabates e hun parell de borsequins e hun punyal terciat.
 Item hun cofre vell e antich ab hun poch de stopa fluxa.
 Item una caxa blancha de alber ab una botgeta de cuyro.
 Item una caxeta poqueta hon havia una capsa gran ab hun perfil de vellut negre e unes mànegues de vellut negre.
 Item XVIII torchaboques en una pessa.
 Item quatre tovalloles ab randa e tres tovalloles retxades.
 Item hun ymatge de Jesús petit e hun almasar negre doble les quals totes coses posades en la dita capsa dic yo dita Joana que són mies.
 Item una capsa rodona ab albarans.
 Item hun pes petit de ducat.
 Item hun pentinador de fil en pua e una tovallola retxada.
 Item hun tovalló obrat de ceda brots.
 Item hun tros de corretia de spasa ab tres platons e cap e civella de argent.

Item una cullereta de argent.
Item una bassina de lautó.

En la cambra vella del replà de la scala atrobam primerament hun llit gran ab son bancal e banqueta ab dos matalafos lo hu de lana altre de palla ab son travesser y coxí de fluxell, una vànova vella obra de roses ab flassada de borra ab hun parell de lensols de bri e stopa de quatre teles usats.

En la una caxa del qual bancal atrobam hu refredador de terra obra de València, quatre scudelles grasalenques, dos plats, una cuscossonera, XII scudelles e hun grazal e una encisamera, hun tallador de fust e una servidora de palma.
Item XXV rams de fil de bri e stopa.

En l'altra caxa del dit bancal havia algunes ampolles ab olis per ops de casa.
Item una servidoreta ab dos cadenats morischs, hun pany vell de artibanch, una nou de ballesta e unes farinetes ab son cedenat morisch e altres frascaries de ferro.
Item hun cofre vell e antich hon atrobam hun drap de ras spaller de figures vell.
Item hun sayet de xemellot per aminyo.
Item hun àbit de xemellot e hun brial blanch de mi dita Joana e hun mantell.
Item una catifa poqueta.
Item hun cobretaula pintat.
Item hun altre cofre pintat vell e sotil hon atrobam primerament sis tovalles de taula blanques velletes.
Item set tovalles pizanes de taula larga noves.
Item hun pavalló de bres meu de mi dita Joana.
Item sinch parells de lensols de quatre teles lo hun parell nous e los altres usats.
Item hun parell de lensols de tres teles usats.
Item set torcaboques trencats.
Item dos dotzenes e mitia de torcaboques en una pessa.
Item altra pessa de torcaboques dotzena e mitia.
Item set tovalloles planes usades.
Item vuyt capdells de stopa.
Item XXXIII rams de stopa cuyts e XVIII rams de bri.
Item unes calces negres de home velles.
Item una vànova de bres vella.
Item hun cortinatge de cànem vermell entorn lo llit quatre pessas ab lo sobrecel.
Item una caxa vella hon havia tres coxins de fluxell e una mànega de clareya.
Item una copa de aram mitgensera.
Item devall lo llit havia hun llit de dos dos (*sic*) petges y quatre posts.
Item una lanterna de banya.
Item una banqueta de peu de llit vella e hun banch detràs lo llit.

En la casa sobre les botigues havia entorn XXXX cavallons de lli trencat.
Item hun ambut de trascolar ab ambut de ferro.

Item una alfàbia oliera de tenor de L quarters buyda.

Item atrobam que en lo celler de mossèn Barthomeu Fuster, qui era d'en

Bastard, havia tres bótes de la dita heretat congrenyades buydes la una d etenor de XXX somades les altres són de XXV somades cascuna. És ver que en la una ha circa quatre somades de vinagre.

Item atrobam que en la casa e en una bóta d'en Gil davant la quartera àlies Torti ha XV somades de vi vermell most.

Item atrobam en la dita heretat hun sclau nomenat Antoni Petit moliner del demunt dit molí de edat de XXXXV o L anys.

Item atrobam en la stable deu posts de pi.

Item una scala de carro.

Item dos bastos de mul.

Item vuyt cayrats de pi.

Item dos arades y dos relles e tres collars de laurar bèsties.

Item una cella sarda ab sos streps.

Hec autem et non alia bona invenimus nos predicti tutor atque tutrix in hereditate predicta et bonis dicti quondam magnifici Joannis Fusterii defuncti que superius scribi fecimus et reponi prout ad nostram devenerunt noticiam profestamur (?) tamen quod si ab inde aliqua alia bona jan dicte hereditatis invenerimus ea omnia que fuerint mox scribi faciemus et reponi in hoc presenti publico instrumento vel alio legitimo documento omni fraude et malignitate cessantibus penitis et (...). Quod sunt actum Maioricarum diebus mense et anno atque in locis et presentibus (...) quibus supra et etiam infra.

Testes Martinus Ramis et Gabriel Torralba familiares dicte domus.

PRODUCCIÓ I REPRODUCCIÓ DE PODER. EL BENEFactor JOANOT TROBAT MALFERIT (1650) I LA FUNDACIÓ DEL MONESTIR DE MONGES JERÒNIMES, I EL RETAULE DE SANT JOAN DE LA PARRÒQUIA DE SANTA MARIA D'INCA¹

MN. SANTIAGO CORTÈS FORTEZA²
BARTOMEU MARTÍNEZ OLIVER³

(...) El olor del buen exemplo de esta Comunidad, en breve se difundió de manera que muchas doncellas de las primeras familias de Palma, abandonando el mundo, vistieron allí el hábito (...) En este Monasterio todo respira silencio, recogimiento, aspereza de vida, mortificación de los sentidos, olvido de las cosas de la tierra, y anhelo para las cosas del cielo.

BARBERÍ, Josep. Vida de la Venerable Madre Sor Clara Andreu, natural de Palma, capital del Reyno de Mallorca, religiosa jerónima en el monasterio de san Bartolomé de la villa de Inca, con un apéndice histórico de dicha villa. Mallorca: Imprenta Melchor Guasp, 1807, p. 35-36.

Paraules clau

Inca. Monestir de Sant Bartomeu. Santa Maria la Major. Història. Art. Testaments.

¹ Els autors volen expressar el seu profund agraïment al director Sr. Cesar Murillo i al personal de l'Anxiu Diocesà de Mallorca (ADM), l'Anxiu Capítular de Mallorca (ACM), a Mn. Simó Jordi Garau Matas, rector de la parròquia de Santa Maria la Major d'Inca, al director de l'Anxiu del Regne de Mallorca Sr. Ricard Urgell i a tot el seu personal tècnic. També aquest treball és deutor de la informació, orientacions i consells del Dr. Marià Carbonell Buades, de la Universitat Autònoma de Barcelona, el qual amb una generositat absoluta ens ha proporcionat el coneixement de les fonts documentals.

² Historiador i arxiver. Capellà del monestir de Sant Bartomeu i president de la Comissió de Patrimoni del Consell Municipal de Cultura.

³ Doctorand - Formació de Personal Investigador (FPI). Departament d'Art. Universitat Autònoma de Barcelona (UAB). Aquest treball d'investigació forma part del projecte I+D+I del Grup d'Art del Renaixement i del Barroc a la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB) amb el títol *Catalunya a la cruïlla europea de les arts del Renaixement (1450-1640)*. HUM 2006-12604-C02-01 (2006-2009).

Resum

L'origen noble i de l'alta burgesia d'algunes monges, amb l'aportació del corresponent dot⁴ i les relacions de famílies afavorides del monestir, contrasta amb la pobresa en què el monestir de Sant Bartomeu va viure. L'únic document que es conserva a l'Arxiu Capitular de Mallorca (ACM) que fa referència explícita a les monges jerònimes d'Inca és una còpia sense data ni autoria que explica l'herència testamentària de la família de Joanot Trobat Malferit el dia 17 de juliol de 1650 i el seu règim successori. Un dels nostres objectius ha estat emprar la font documental, el testament, com a mitjà preferent per a l'estudi de les disposicions *mortis causa* del testador i la seva família, els quals inclouen els seus béns patrimonials. El mecenatge artístic per a la salvació de la seves ànimes es tradueix en dues obres: la primera des del punt de vista arquitectònic, com és la fundació d'un monestir per *religioses donzelles pobres i naturals de la present vila de Incha*⁵ i, la segona dintre del món de la retaulística, l'acabament del retaule barroc de Sant Joan ubicat, vora l'altar major, a la capella que estava sota el patronatge de la família Malferit dedicada al gloriós i deixeble més estimat per Jesús, sant Joan Baptista.

1. Introducció i notes historiogràfiques

A principi del segle XVII, es configura una Espanya conventual a causa de l'ocupació per centenars i centenars de nous convents i monestirs de frares i monges empesos per la demanda de diferents sectors de la societat de l'Antic Règim. El cronista de l'orde de Sant Jeroni fra José Sigüenza (1544-1606)⁶ quan escrivia la història de l'orde (1595-1605) destacava la següent realitat: "Recibieronse en este capítulo algunos monasterios de nuevo que ofrecían personas devotas y ricas, que si estuvieran en pie todos los que vinieron rogando, poco menos hubiéramos ocupado España."⁷ No obstant això, al marge de la seva transcendència social i de la seva presència cada vegada més notable, el procés de configuració d'aquesta Espanya conventual, la dinàmica fundacional en la qual s'embarcaren tots els grups socials, els més poderosos molt notòriament, ha tingut un cert impacte real i efectiu molt limitat.⁸

Realment, tal com afirma Ángela Atienza:

4 Quan una novícia entrava al monestir de Sant Bartomeu anava acompanyada d'un dot que variava segons l'origen i la capacitat econòmica de la família. En la societat mallorquina de l'època, el dot es donava a les filles que es casaven o ingressaven en un convent i podia incloure diners, roba, mobles, joies, esclaves, propietats, etc. Era una mena d'assegurança econòmica de les dones en moments poc favorables. Van ser moltes les religioses que en entrar van portar un dot, del qual sortien les rendes anuals que ajudaven al seu manteniment personal. En morir, aquest dot quedava com a herència del monestir.

5 ARM, testament de Joanot Trobat Malferit (17-07-1650), notari Jaume Gual, signatura P-6533, foli 42r.

6 Fray José de Sigüenza (Sigüenza, 1544 - El Escorial, 1606) fou poeta, historiador, conseller del rei Felip II i teòleg que va pertànyer a l'orde de Sant Jeroni, raó per la qual és conegut per la seva contribució a la història eclesiàstica amb la redacció de la *Historia de la Orden de San Jerónimo* (1595-1605).

7 DE SIGÜENZA, Fray José. *Historia de la Orden de San Jerónimo*. Salamanca: 2000, p. 102.

8 Ens referim a un panorama que podem qualificar de bastant dens, però molt desdibuixat, ampli però desfilat, molt inconnex, de desigual qualitat i rigor, encara que en els darrers anys la producció historiogràfica s'ha ampliat amb estudis dintre del territori estatal; CASEY, J. *Espanya en la Edad Moderna: una historia social*. Madrid: 2001; RUIZ, T. *Historia social de Espanya (1400-1600)*. Barcelona: 2002; i finalment un minuciós treball coordinat per MARTÍNEZ RUIZ, E. *El peso de la Iglesia. Cuatro siglos de Órdenes religiosos en España*. Madrid: 2004. La fundació d'un monestir emmarcat dintre d'una configuració més ampla va tenir una història social i política (relativa al poder), densa i notòria, una història que, en la nostra opinió, reclamava el seu espai en la historiografia modernista. Cal tenir en compte les darreres aportacions de PI CORRALES, M. *et alia*. "Las órdenes religiosas en la España moderna: dimensiones de la investigación histórica" a MARTÍNEZ RUIZ, E. *Iglesia y sociedad en el Antiguo Régimen*. Las Palmas de Gran Canaria: 1994, p. 205-251; CORTÉS PEÑA, A. L. *et alia*. *La Iglesia española en la Edad Moderna. Balance historiográfico y perspectivas*. Madrid: 2007.

“la expansión conventual de la Edad Moderna debió muchísimo también a los grados inferiores de la nobleza, a los poderosos locales, a las oligarquías municipales y con ello, a sus expectativas de reconocimiento, a sus ambiciones de ascenso social, a su necesidad de apuntalar prestigio, poder y notoriedad”.⁹

El cas que ens ocupa de Joanot Trobat Malferit es podria incloure dintre de l'escala social de poderosos locals que residien a la mateixa vila en la qual s'aixecava la fundació conventual. Aquesta fundació en concret constitueix l'evidència de la influència de l'Església i el clero sobre la gran massa de fidels, evidències de què la religiositat fou una referència constant i excel·lent en les seves vides i inquietuds religioses, com també la preocupació per la salvació, la pròpia i la dels seus familiars.

Dins aquesta línia argumental, no hem de deixar de banda la presència i els orígens de les monges clarisses (*observantes de la orde de Sancta Clara*) a Inca d'un segle d'anterioritat (1526-1530) amb l'objectiu devocional de *fundar un segon monestir a la Part Forana*.¹⁰ En el cim més elevat de Santa Magdalena hi ha una capella dedicada a santa Maria Magdalena, documentada el 1284,¹¹ i on ja a l'any 1402 hi habitava una petita comunitat de femenina d'ermitanes que tenia el propòsit d'engrandir les instal·lacions.¹² Després d'una sèrie de problemes amb rendes i de condicions d'habitabilitat i salubritat,¹³ congregat el consell decidiren baixar del puig d'Inca i amb l'autorització de Lluís de Villalonga, canonge de la Seu i rector d'Esporles, signada el 27 de novembre de 1526, s'instal·laren a l'església de Santa Maria de l'Olivar (coneguda amb el nom d'Esglaieta), essent abadessa sor Magdalena Rigolfa.¹⁴ És interessant, en aquest punt, esmentar la importància del capbreu del segle XVII¹⁵ de les monges com a document on s'anotaven municiosament les rendes, els dominis, així com també fets històrics i cronològics com el que ara ens interessa. En aquest passatge llegirem els orígens de la fundació amb l'objectiu que totes les monges novícies que ingressin a la comunitat puguin conèixer els antecedents històrics de l'orde:

“En nom de Nostre Señor Deu Jesuchrist y de la Humil Verge Maria concebude sens macula de peccat original en lo primer instant de son Ser Amen y del glorios sants St. Barthomeu, sancta Magadelpna y lo

9 ATIENZA LÓPEZ, Ángela. *Tiempos de conventos. Una historia social de las fundaciones en la España moderna*. Madrid: Ed. Marcial Pons, 2008, p. 234.

10 ESTELRICH COSTA, Joseph. *El convent de santa Eixabet. Beguins, Terceroles, Jerònimes. Mallorca (1317-2000)*. Palma: Documenta Balear, 2002, p. 192.

11 El testament de Saurina, muller de Jaume de Sant Martí, diu: “(...) deix a santa Caterina de Soller, sa santa Maria de Lluch, sa sant Martí de la cova i a santa Maria Magdalena del puig de Inche, dos sous a cadescuna.” Vegeu AGUILÓ, E. K. “Excursió a Inca i a n'es Puig de Santa Magdalena” a BSAL, 3, 1889, p. 256. L'historiador Binimelis recull “(...) una tradición de los ancianos, que habitaron en dicha iglesia y casa por algunos tiempos frailes Mercenarios, y después se pasaron a la ciudad principal de Mallorca”. Vegeu BINIMELIS, Joan. *Nueva historia de la isla de Mallorca y otras adyacentes (1593-1595)*, volum IV, 1927, p. 158. En tot cas, no hi eren l'any 1308, quan el rector de la parròquia i els jurats d'Inca es disputaven el dret d'elegir un donat per a la capella, disputa que resolgué el rei Jaume II, que ordenà que els jurats elegissin dos candidats i que el rector en nomenàs un d'ells. Extret d'ARM, Lletres Reials 1301-1309, foli 207v. Document citat a AGUILÓ, E. K. “Sobre l'oratori de santa Magdalena d'Inca” a BSAL, 18, p. 247.

12 COLI, J. *Historia del puig de Santa Magdalena de Inca*. Inca: 1970, p. 16. Hem pogut documentar la devoció dels inquers a santa Magdalena, “(...) baix la invocació de la qual és construïda una capella al capdamunt del puig d'Inca” (ADM, *Liber Collationum* 1406-1435), foli 30v.

13 Per la diversitat temàtica del puig de Santa Magdalena, l'estada de les monges clarisses, la funcionalitat docent de l'oratori a través de l'Escola de Gramàtica (1534-1700), el procés de construcció medieval de l'oratori i la intervenció dels jurats de la vila d'Inca i el conjunt d'obres religioses, es pot consultar MARTÍNEZ OLIVER, Bartomeu. “L'oratori del puig de Santa Magdalena, lo puig d'Inca: fets històrics i arquitectura religiosa” a BSAL- ENPC (*VII Congrés*). Palma: 2006, p. 71-88.

14 ARM, Lletres missives 1490-1495, foli 46r. També, GUASP, B. *Breve historia de las extinguidas Monjas del Olivar*. Palma: 1947, p. 31-33; GUASP, B. “Del puig d'Inca a s'Esglaieta d'Esporles. Les monges de l'Olivar” a BSAL, 34, Palma, p. 119-128.

15 ARM, Capbreu monges jerònimes d'Inca (segle XVII), C- 1155.

glorios sanct Hyeronim Pare Nostre y per a que a les nostres religioses y germanes venidores tingan notitia y no ignoran la fundatio y origen de este nostre convent se advierteix lo següent: primerament en die de dimarts que fonch dedicat en honra y gloria de St. Marti en lo mes de novembre de mil cinch cents y trenta dich 1530 que contaven onse dies de dit mes vingueren del monestir de St. Hyeroni de la ciutat set monges en les quals se numerava une fadrineta los noms de les quals seran Sor Antonia Espanya alies Alemany,¹⁶ Sor Francina Joan,¹⁷ Sor Pareta Damiana,¹⁸ Sor Ursula Reus,¹⁹ Sor Miquela Guayta,²⁰ Sor Constança Mascarona,²¹ Sor Antonia Oleza²² y la dita minyona de deia Eulalia Metja. Vingueren en el nostre Puig de Incha (...) acompanyades del Molt Illustre Sr. Vicari General que se deia Gaspar Barthomeu prevere i canonge (...) y per confessor fonch elegit lo Venerable M^o Antoni Beuga (...) foren recibides y acompanyades en el dit Puig en el qual stiguieren fins el 21 de desembre de 1534. E apres mirant los honors jurats que en lo monestir del sobre dit Puig ditas religioses estaven ab gran penuria feren congregar consell y fonch determinat per dit consell ab decret fet per dit molt Illustre Señor Vicari General de abaxarles en St. Barthomeu que los fonch donat per a que stiguessin en major comoditat. Y despres lo die de lo apostol St. Thomas que contam als 21 de setembre de 1534 abaxaren dites monges del dit puig a la tarda (...) y en dit Puig se afegiren dos religioses la una Sor Catherina Fabregues de dita vila de Incha y Sor Hyeronima Font de la vila de Muro. E mes (...) los jurats i consellers abaxaren uns vestiments aço es una casulla de vallut y un galzer y la campana y pujaren la qui era en St. Barthomeu en dit Puig.²³

La crònica de la diada descriu amb minuciositat les persones que acudiren en el seguici, familiars, els pares de les novícies i, a l'arribada a Inca, (...) lo honrat balle y honrats iurats y molts promens de la vila isqueren a camí y aquelles ab gran cavalcada rebieren e les aportaren e acompanyaren en lo puig²⁴. La vida i el sojorn en el puig de santa Magdalena fou breu. La comunitat topava amb les mateixes dificultats que havien obligat les clarisses a deixar-ho, i tant les monges com els jurats de la vila d'Inca es convenceren que era inevitable un canvi. Quatre anys després d'haver arribat al puig de santa Magdalena, el deixaren per instal·lar-se a l'església de sant Bartomeu, documentada el 1250 i aleshores propietat del prevere Mn. Martí Cifre. En testimoni d'agraïment la comunitat de monges, congregada en reunió capitular aprovà fer una missa cantada per lo Rnd. Martí Cifre, alias, romaní, prevere qui sens interès algun, nos dona la yglesia y unes cases ja dolentes y dos cayronets continguts en la yglesia del dit sanct Barthomeu."²⁵

Respecte als primers anys de la nova comunitat (1530-1538) podem afirmar que el monestir de Santa Elisabet es mantingué compromès amb la fundació que havia duit a terme a la Part Forana, en els primers anys de la seva existència, fins que l'arribada de noves vocacions (cal destacar sor Clara Andreu 1596-1628),

16 Aquest sobrenom li venia del seu pare, Alemany Espanta, *Alamanus de Hispana* (c. 1500), notari, domiciliat a la parròquia de Santa Eulàlia, en el carrer del Sol, del qual coneixem l'inventari dels seus béns fet el 19 de febrer de 1500 (ARM, Protocol de Nicolau Thomas, signatura T- 496, folis 53r - 53v).

17 Realment el seu nom era *Johana Johan* professant el diumenge 10 de juliol de 1501 i aportà en dot *circa* *seixanta sich* *quarteres de forment*, *per anyades de certa almoyna de Manacor* (AMSE, Capbreu major, signatura 31.1., foli 26r.)

18 La tercera de les elegides per venir a Inca for Sor Damiana Fareta, nomenada Sor Damiana Pareta, natural de Ciutat la qual emeté la professió el 13 de desembre de 1510. (AMSE, Capbreu major, signatura 31.1, foli 27r).

19 Professà la novícia algaïdina el dia de Sant Lluç, el 18 d'octubre de 1517, aportant en dot 200 lliures. (AMSE, *Capbreu major*, signatura 31.1, foli 28r).

20 Ingressà el dia de sant Bernabé, el dia 11 de juny de 1526. (AMSE, *Documentació personal*, signatura P.S. 39.59).

21 Féu professió el dia de sant Andreu, 30 de novembre de 1525. (AMSE, *Capbreu major*, signatura 31.1, foli 29r - 29v).

22 Natural de Ciutat era la filla del magnífic mossèn Francesc de Olesa, ciutadà de Mallorca (1485-1550) i Beatriu de Santmartí. Entrà al monestir com a minyona educanda l'any 1526. (AMSE, *Documentació personal*, signatura P.S. 39.70).

23 ARM, *ibidem*, folis 1r-2r.

24 AMSB, *Fundació de Sant Bartomeu*, paper solt, sense signatura.

25 AMSB, *ibidem*, paper solt, sense signatura.

l'arranjament de les instal·lacions monàstiques i l'entrada de recursos econòmics suficients durant molts d'anys posteriors, per part de gremis i l'antiga Universitat, asseguraren l'estabilitat i la llarga vida del monestir de Sant Bartomeu:

"Item fa a dit convent de St. Barthomeu de dita vila d'Incha als 23 de maig lo col·legi y offici de perayres de dita vila de Incha deu lliures censals que se encarregaran en favor de dit convent com llargament consta per acte rebut en poder de Jaume Gual nottari als 23 de maig de 1640.²⁶ O bé, Item el dia 31 de maig la Universitat de la vila de Incha fa dos lliures i deus sous per acte rebut en poder de Jaume Gual nottari als 31 de maig de 1640.²⁷ I també, el col·legi de picapedrers d'Inca que entrega quatre lliures el 18 de desembre de 1604."²⁸

Analitzats els orígens històrics del monestir d'Inca des de l'arribada de les monges el segle XVI fins a mitjan segle XVII, centrarem la nostra anàlisi en l'únic document que es coneix de les monges tancades guardat a l'Arxiu Capitular de Mallorca²⁹ i que serà l'eix central del nostre estudi. La metodologia o el *modus operandi* que seguirem serà respondre al primer inconvenient que ens hem trobat: la manca d'una data i autoria de la font documental. És per això que, en primer lloc, hem utilitzat fonts complementàries com llegats testamentaris o inventaris *post-portem*³⁰ de les persones citades per tal d'esbrinar l'època i el marc històric en el qual es mou aquest document. En segon lloc, sabut és que les fundacions religioses precisaren, per una banda, de la corresponent autorització de la vila i dels jurats de la Universitat, juntament amb un sustent econòmic; i d'altra, el patrocini de famílies benestants amb alt poder adquisitiu. Però, des del punt de vista patrimonial i mecenatge artístic, què és el que va portar a la família Trobat Malferit a mitjan segle XVII a promoure la fundació conventual, havent a la mateixa vila altres ordes religiosos, i costejar la fabricació del retaule de Sant Joan Baptista de la parròquia de Santa Maria d'Inca?

La resposta a la pregunta ve precedida per una gran llacuna historiogràfica. Abraçarem dos pols d'estudi bibliogràfic: el primer, el monestir de Sant Bartomeu i el tractament dels estudiosos vers el segle XVII, els llegats testamentaris, les influències de poder local i el mecenatge artístic; i el segon, la construcció i fabricació del retaule de Sant Joan, autoria, anàlisi formal de l'arquitectura i referents iconogràfics.

Respecte al monestir de Sant Bartomeu, Josep Barberí, prevere beneficiat a la Seu de Mallorca i arxiver diocesà, no fa incidència històrica a cap mecenatge de la família Trobat Malferit el 1650, en canvi, de la mateixa època cronològica, analitza la figura del Dr. Gabriel Benet Mir (rector de sa Pobla fins al 1650 i confessor del monestir) i la seva neboda Eufracia Mir, que va morir als catorze anys d'edat el 25 de febrer de 1645.³¹ Ramon Rosselló i Jaume Bover, en un

26 ARM, Capbreu monges jerònimes d'Inca (segle XVII), C- 1155, foli 137r.

27 ARM, ibídem, foli 138r.

28 ARM, ibídem, foli 405r.

29 ACM, Comunidades eclesiásticas y religiosas (II). Religiosas de San Bartolomé de Inca, signatura 16153.

30 Per a una lectura més àmplia de la metodologia utilitzada en referència a les principals sèries i seccions documentals d'utilitat per a l'historiador de l'art, cal veure MASSOT RAMIS D'AYREFLOR, Maria J. "Notes per a la investigació de temes d'història de l'art en els fons documentals dels arxius de Mallorca" a AA. VV. *L'art barroc a Mallorca. Miscel·lània*, 66-67. Palma: IEB, 2000, p. 7-22.

31 BARBERÍ, Joseph. *Vida de la Venerable Madre Sor Clara Andreu con un apéndice histórico de la villa de Inca*. Palma: Imprenta Melchor Guasp, 1807, p. 35.

capítol breu de *benefactors del monestir*,³² no apunten cap dada respecte a la família Trobat, però cita les famílies Catllar, Pacs, Torrella, Sunyer, Cotoner, Dureta de la Font Santa, comtes d'Aiamans, Rossinyol, Bennàssar. D'altres foren Bartomeu Mas, canonge i confessor del monestir, i Bartomeu Lluïl, fundador del col·legi de la Sapiència de Ciutat i oncle de dues monges del monestir. Pere Fiol Tornila, a la biografia explícita de sor Clara Andreu Malferit (1596-1628),³³ analitza els orígens familiars de la novícia i el seu context històric sense arribar a mitjan segle XVII, que és la fita històrica per a nosaltres. El mateix autor, en la història del puig de santa Magdalena³⁴ repassa la vinguda de les filles de Santa Clara i de Sant Jeroni, però no dóna dades sobre la relació de les monges al segle XVII.

L'única referència escrita que ha tractat la relació de la família Trobat Malferit en l'àmbit religiós i eclesiàstic data dels anys setanta del segle XX. El cronista oficial de la ciutat d'Inca Mn. Joan Coli va escriure la *Història del puig de santa Magdalena d'Inca*,³⁵ on en el capítol sisè dedicat a la fundació d'una capellania fa referència a la fundació del monestir per a joves novícies pobres naturals d'Inca provinent de l'heretat de la família Trobat Malferit.

Han passat tots aquests anys, trenta-nou exactament, i s'han publicat diversos i multidisciplinars estudis al voltant de la història de les monges tancades,³⁶ la seva creació i consolidació,³⁷ la relació amb el monestir de Santa Elisabet,³⁸ l'establiment al puig d'Inca,³⁹ la col·lecció valuosa de pergamins,⁴⁰ el retaule de la Puríssima,⁴¹ els tresors del monestir a través d'una trilogia d'art sacre,⁴² l'arxiu,⁴³ la pesta de 1652 al monestir,⁴⁴ la consuetud de 1696,⁴⁵ l'apotecaria,⁴⁶ la ceràmica,⁴⁷

32 ROSSELLÓ VAQUER, Ramon; BOVER, Jaume. *Sant Bartomeu d'Inca. Monestir de monges jerònimes. Notes històriques*. Inca: 1980, p. 5.

33 Fiol TORNILA, Pere. *Sor Clara Andreu*. Biografia: Inca: 1994. El canonge inquer Nadal Garau Estrany publicà el 1908 un estudi sobre el sepulcre de la Venerable titulat: *Nuevo Sepulcro de Sor Clara Andreu, religiosa del convento de sant Bartomeu de la ciudad de Inca*. Del mateix autor, "Les biografies de Sor Clara Andreu" a *VII Jornades d'Estudis Locals d'Inca*. Inca: Ajuntament d'Inca, 2006, p. 107-129.

34 Fiol TORNILA, Pere. *Puig de Santa Magdalena. Vida i història*. Inca: 1991.

35 COLI, Joan. *Història del puig de Santa Magdalena d'Inca*, Inca, 1970. Cal destacar que aquesta monografia li fou encarregada, en qualitat de cronista de la ciutat, en sessió plenària celebrada el dia 30 d'abril de 1956 essent batle el Sr. Gabriel Campins.

36 RIPOLL, Lluís; FERRÀ, Joan M. *Ses monges tancades. El món ignorat dels convents històrics de Mallorca*. Palma de Mallorca: 1990; PONS LLINÀS, Nicolau: *Història i afers de les religioses a les Illes Balears (ss. XIII a XX)*, volum II. Palma: 2005, p. 16-18; AMENGUAL BATLE, Josep. *Història de l'Església a Mallorca. Del Barroc a la Il·lustració (1563-1800)*, volum II. Palma: Leonard Muntaner editor, 2002, p. 129-134.

37 Fiol TORNILA, Pere. "Creació i consolidació del monestir de Sant Bartomeu" a *I Jornades d'Estudis Locals*. Inca: Ajuntament d'Inca, 1994, p. 51-61.

38 ESTELRICH COSTA, Josep. *El monestir de Santa Elisabet. Beguins, terceroles, jerònimes de Mallorca (1317-2000)*. Palma: Documenta Balear, 2002.

39 GIL, Antoni. "Monges clarisses en el puig d'Inca" a *II Jornades d'Estudis Locals*. Inca: Ajuntament d'Inca, 1996, p. 133-145.

40 ROSSELLÓ LLITERAS, Joan. *Els pergamins de les monges jerònimes de Sant Bartomeu*. Inca: Ajuntament d'Inca - Consell Insular de Mallorca, 1998.

41 LLABRÉS MARTORELL, Pere Joan *et alia*. *El retaule de la Puríssima de Sant Bartomeu d'Inca*. Palma: CIM, "Quaderns de Patrimoni Cultural", 2, 2001.

42 Amb la contribució de molts autors i especialistes, coordinats per Mn. Pere Joan Llabrés, varen sortir a la llum tres catàlegs amb el títol *Santa Maria d'Inca. L'art marí inquer* (1992); *Jesucrist a l'art inquer* (1996) i *Els sants a l'art d'Inca* (2001).

43 CORTÉS FORTEZA, Santiago. "Aproximació al catàleg de l'arxiu del monestir de Sant Bartomeu d'Inca" a *AA.VV. Abadies, cartoixes, convents i monestirs, XXII Jornades d'Estudis Històrics Locals*. Palma: IEB, 2004, p. 57-69.

44 PIERAS SALOM, Gabriel. "El contagio de 1652 y el monasterio de san Bartolomé" a *Boletín Informativo Sor Clara Andreu*, núm. 2, Inca, juny de 1979. També cal destacar del mateix autor la *Breu història d'Inca* (Inca: 1986), on dedica un capítol a les monges jerònimes.

45 Fiol TORNILA, Pere. "La consuetud del monestir de Sant Bartomeu d'Inca" a *Boletín Informativo Sor Clara Andreu*, núm. 41. Inca: novembre de 1994.

46 Fiol TORNILA, Pere. "L'apotecaria del monestir de Sant Bartomeu d'Inca" a *IV Jornades d'Estudis Locals*. Inca: Ajuntament d'Inca, 1996, p. 83-99.

47 CAPELLÀ GÀLMÉS, Miquel Àngel *et alia*. "Introducció als catàlegs materials ceràmics conservats al monestir de Sant Bartomeu" a *VI Jornades d'Estudis Locals*. Inca: Ajuntament d'Inca, 2005, p. 17-25.

el retaule major de 1730,⁴⁸ sant Bartomeu,⁴⁹ l'obra de Pere Terrencs,⁵⁰ el pou de sor Clara Andreu,⁵¹ museística,⁵² cartes de professió⁵³ i arquitectura;⁵⁴ però manca una visió detallada dels llegats testamentaris i el patrocini artístic per part dels benefactors al monestir. Aquest estudi vol ser una primera aproximació inicial per tal que pugui ser el bressol d'altres camps d'investigació que dibuixin un quadre historiogràfic que ens porti més enllà d'un fet puntual. La bibliografia pareix dominada per una perspectiva concreta, però que se'ns presenta sense cap estudi monogràfic de visió més global i desenvolupada, desproveïts de qualsevol clau interpretativa de contingut ampli i suficient capacitat explicativa.

Respecte a la historiografia que ha tractat el retaule de Sant Joan de la parròquia de Santa Maria la Major és escassa, gairebé inexistent. L'autor que ha estudiat els antecedents de la parròquia i cita, puntualment, el retaule de Sant Joan Baptista és Pere Fiol Tornila.⁵⁵ En els llibres publicats per Margalida Escanellas⁵⁶ i Pere Rayó,⁵⁷ que han aprofundit sobre l'arquitectura i la retaulística inquera, l'absència de dades i d'anàlisi del moble litúrgic és patent.

Pareix innegable que una visió global del procés de configuració del monestir de Sant Bartomeu d'Inca, des dels seus orígens, la història social i del poder, la religiositat, els priorats, l'economia religiosa, l'arquitectura i les arts plàstiques estigui encara per fer. Aquestes consideracions condueixen a plantejar-se que l'estudi i recerca d'aquest fenomen tan present i de tant impacte, com la proliferació de les monges jerònimes des de 1530 a l'actualitat des de l'ambició de desenvolupar una anàlisi més global i integradora, té un lloc en el nostre panorama historiogràfic i reclama un treball a fons.

Com hem vist a tall d'introducció i recorregut historiogràfic, la fundació del monestir de Sant Bartomeu d'Inca no va deixar impassible a ningú. Es va traduir, especialment, en tres aspectes: el primer, una alteració en la vida local; el segon, la introducció de novetats importants dins de les estructures de poder local i la posterior modificació de les preexistents; i finalment, una clara incidència sobre el

48 VIVES AMER, Francisca; MARTÍNEZ OLIVER, Bartomeu. "El segle XVIII al monestir de Sant Bartomeu a través del retaule major, obra de Joan Deyà Balle (1730)" a *VI Jornades d'Estudis Locals*. Inca: Ajuntament d'Inca, 2005, p. 59-75.

49 Fiol Tornila, Pere. "Sant Bartomeu, patró d'Inca (1230-1643)" a *VI Jornades d'Estudis Locals*. Inca: Ajuntament d'Inca, 2005, p. 129-141.

50 TORELLÓ TORRENS, Antònia. "Pere Terrencs i les taules del convent de Sant Bartomeu d'Inca"; "Estudi iconogràfic de les taules atribuïdes a Pere Terrencs del convent de Sant Bartomeu d'Inca" a *VII Jornades d'Estudis Locals*. Inca: Ajuntament d'Inca, 2007, p. 153-164 i 165-174. Al voltant de l'artista vegeu també LLOMPART MORAGUES, Gabriel. *Pere Terrencs i la seva taula de Sant Jeroni*. Palma: CAIB, 1991.

51 RIERA FRAU, Magdalena et alia. "El pou de sor Clara Andreu del monestir de Sant Bartomeu d'Inca. Tècnica decorativa i iconografia" a *VII Jornades d'Estudis Locals*. Inca: Ajuntament d'Inca, 2007, p. 175-180.

52 RIERA FRAU, Magdalena et alia. "El patrimoni historicoartístic del convent de Sant Bartomeu d'Inca: la necessitat d'un pla de gestió" a *VIII Jornades d'Estudis Locals*. Inca: Ajuntament d'Inca, 2008, p. 121-129.

53 COLOM, Carme; CORTÉS, Santiago. "Les cartes de professió de les monges del monestir de Sant Bartomeu" a *IX Jornades d'Estudis Locals d'Inca*. Inca: Ajuntament d'Inca, 2009, p. 91-101.

54 RAYÓ, Pere. *Itineraris urbans per la ciutat d'Inca*, Ajuntament d'Inca, 1993; MARTÍNEZ OLIVER, Bartomeu. "L'oratori del puig de Santa Magdalena lo puig d'Inca: fets històrics i arquitectura religiosa" a *VII Congrés del patrimoni. El nostre patrimoni cultural. Arquitectura i enginyeria popular a Mallorca* - SAL. Palma: 2006, p. 71-87; TUGORES TRUYOL, Francesca. "Restauració de l'oratori de santa Magdalena del puig d'Inca i pèrdues patrimonials (1885-1934)" a *IX Jornades d'Estudis Locals*. Inca: Ajuntament d'Inca, 2009, p. 115-127.

55 Fiol Tornila, Pere. "Visita al temple parroquial de Santa Maria la Major" a Comunicació: revista del Centre d'Estudis Teològics de Mallorca, núm. 115-116. Palma: 2006, p. 227-240.

56 ESCANELLAS BONAFÉ, Margalida. *Arquitectura a Inca i els seus voltants*. Inca: Ajuntament d'Inca, 1991.

57 RAYÓ BENNÀSSAR, Pere. *L'arquitectura a Inca i els seus voltants*. Inca: Ajuntament d'Inca, 1996.

pes polític dels grups de poder local, seculars i eclesiàstics. El monestir era molt més que un centre de vida religiosa. És per això que intentarem aproximar-nos a aquesta època tenint en compte que el monestir a mitjan segle XVII es va convertir en un nucli que tractava relacions socials i relacions de poder.

2. Del prestigi a la devoció. Condicions, pactes fundacionals i admissió de monges

Les fundacions religioses promogudes per la noblesa o per famílies de prestigi local, com la de Joanot Malferit a Inca a mitjan segle XVII, es veren acompanyades de processos negociadors amb l'orde religiós beneficiari que quedaven plasmats documentalment a escriptures de capitulacions, d'acords o concòrdies fundacionals entre ambdues parts. No són els únics documents que ens informen com veiem aquí: la decisió de Joanot Trobat de fundar un monestir de monges quedà plasmada al seu testament de 1650.⁵⁸ En ell, el testador estableix que amb els seus béns es procedeixi a la fundació d'una nova institució conventual a Inca i era en aquell moment, i en aquell document, en el qual deixava fixada una sèrie de condicions amb les quals s'havia de complir tal llegat. Diu així el testament:⁵⁹

"(...) de tota la meua heretat se hages de fundar un convent de monges religioses donzelles pobres y naturals de la present vile y per monestir los assenyalen les cases conuengudes de la heretat de Miquel Trobat mon onclo en lo lloc de Canamunt⁶⁰ y a tota la mia heretat les esmerse a lloc, le qual renda servexa per mantenir dites monges fins al nombre de dotze y asso se fasse per medi del jurats i rector de dite vile de Incha y en cas le mie heretat sie per mantenir unes dotze religioses estiga a voluntat de dits jurats y rector elegend les quals apparexera podran esser mantingudes de dite mie heretat."

A les condicions fundacionals del testador es varen afegir altres clàusules que conformaren un altre dels grans capítols d'interès dels fundadors: el relatiu als drets de presentació per l'entrada de les monges al monestir d'Inca. Convé, doncs, cenyir-nos en detall al document titulat *Comunidades eclesiásticas y religiosas (II). Religiosas de san Bartolomé de Inca*,⁶¹ on es desplega tota una maquinària ideològica de tall religiós, moral i social. Aquest document, sense data ni autoria, ens informa de la reunió mantinguda entre el rector de la parròquia i els jurats de la Universitat com a administradors testamentaris de l'obra pia instituïda per Joanot Trobat Malferit.

En segon lloc, ens parla del nombre de religioses, com també de l'obligatorietat del pagament dels dots i altres despeses que generava l'entrada en el convent:

"se aplican y trasfereschin ab ple dret a les dites religioses de dit convent de St. Barthomeu deguen reber y acceptar y perpetuament tenir sis religioses naturals pobres de dita vila de Incha ab ses calitats que de baix se especificara. Asso es sinch de cor y una de servici y que feltant alguna de les sis deguen

58 ARM, testament de Joanot Trobat Malferit (17-07-1650), notari Jaume Gual, signatura P-6533, folis 39r-42r.

59 ARM, ibídem, foli 42r.

60 Els llocs toponímics són una constant dins la riquesa de les monges de Sant Bartomeu a partir del seu establiment al serral des de 1534. Al capbreu de les monges tancades del segle XVII (ARM, Capbreu, sig. C-1155, foli 14r) i en data de 19 de gener de 1602 podem llegir: "Donació de Joan Nadal ferrer de dita vila d'Inca quatre lliures censals per una peça de terra que posseeix en lo terma de dita vila en el camí de Sancellas." També el dia 20 de gener de 1603 (ARM, ibídem, foli 38r): "Joan Ramis parayre de dita vila quatre lliures censals per una peça de terra. Hyeronim Rossello notari."

61 ACM, *Comunidades eclesiásticas y religiosas (II). Religiosas de San Bartolomé de Inca*, signatura 16153 (sense data ni autoria), folis 1r - 4r.

acceptat altre en loch de aquella y axi perpetuament deguen ser sis religioses, sens que per dot de les que en primer lloch entraren, com les que perpetuament seran, se haja de donar a dit convent mes que dites sinch centes lliures.”⁶²

197

Convé tenir present com han escrit I. Morant i M. Bolufer que “el honor familiar se representaba en buena medida a través de la mujer”⁶³ i en aquest sentit, tal com ha escrit J. L. Sánchez Lora, que “la cultura del honor constituyó un instrumento de control social y fue clave del sostenimiento social”⁶⁴. En aquestes dimensions, context i claus d’interpretació hem pogut localitzar els dots d’algunes monges o joves que es preparen per a l’ingrés, com per exemple el de sor Clara Andreu Malferit (1596-1623) del dia 17 de febrer de 1613:

Els dots a Sant Bartomeu d’Inca (final del segle XVI - principi del XVII)⁶⁵
A continuació s’establien les formes d’ingrés de les joves novícies a través d’onze clàusules:

DATA	MONJA	DOT	FAMÍLIA
29/04/1536	Sor Antonina d’Olesa	100 ll.	Francesc d’Olesa, ciutadà militar de Mallorca. Llorens Vives, notari ⁶⁶
07/02/1599	Sor Marianna Mestre	200 ll.	Juan Mestre, paraire, i Francina se muller
10/02/1601	Sor Jacobeta [sic Jaumeta] Morro ⁶⁷	<i>Cases situades dins dita vila en el carrer Major (avui Sant Bartomeu) tingudes per alou del Rnd. Barthomeu Morro</i> ⁶⁸	Mestre Miquel Alzina, sastre de gulla
17/02/1613	Sor Clare [sic Clara] Andreu ⁶⁹	300 ll.	Antoni Andreu passamaner de la Ciutat de Mallorca son pare. Joanot Matero, notari
19/09/1624	Sor Úrsula Fiol ⁷⁰	300 ll.	Pere Fiol, notari ⁷¹

62 ACM, *ibidem*, foli 1v.

63 MORANT DEUSA, I.; BOLUFER PERUGA, M. *Amor, matrimonio y familia. La construcción histórica de la familia moderna*. Madrid: 1998, p. 50

64 SÁNCHEZ LORA, J. L. *Mujeres, conventos y formas de la religiosidad barroca*. Madrid: 1988, p. 34.

65 ARM, *Capbreu de les monges jerònimes d’Inca*, signatura C-1155, folis 31r - 109r.

66 AMSB, pergami 271, 29 d’abril de 1536. Francesc d’Olesa lliura vuit lliures cens i sis quarteres de blat cens a Antonina, filla seva i de Beatriu Joana, sa muller, per al dot, car vol professar en el monestir de Sant Bartomeu d’Inca. Tot fa una suma de cent lliures, els testadors són Guillem Bartomeu, clergue, Joanot Gual i Bernat Gallur d’Inca. En el capbreu conservat a l’Arxiu del Regne de Mallorca de les monges d’Inca (ARM, sig. C-4703, foli 43v) informa sobre el citat dot: “El 29 de abril el señor Francesch de Olesa ciutadà militar de Mallorca dona 100 ll. Per la dot de sor Antonina de Olesa filla monga de dit convent. Llorens Vives notari, 29 de abril 1536.”

67 Sabem que aquesta monja va morir el dia 16 de desembre de 1630 pel pergami conservat al monestir d’Inca (AMSB, pergami 229, 16 de desembre de 1630) redactat per Melcion Mòger essent testers Pere Abri Dezcallar, donzell i Gabriel Serra del Lladoner d’Inca. Diu així: “Sor Anna Servera priora, Joana Martorell, vicària, Prudència Rosselló, Vicença Vicens, Bàrbara Gual, Francina Mayol. Elissabet Massanet, Nicolaua Melis, Marta Nebot, Angelina Rubert, Jerònia Benet, Lluïsa Pasqual, Maria Trobat, Teresa Reura, Jacinta Mas, Úrsula Fiol, Gertrudis Fiol, religioses profeses del convent de St. Barthomeu de Incha, firmen concordia ab Barthomeu Morro prevere de Incha, hereu de Pera Morro, nott. El qual es donatori de Barthomeu son pare sobre de deu lliures cens que serviren pel dt de sor Jaumeta Morro ara difunta. B. Morro cedeix vuit lliures cens que paga Jacme Segui per cases que li establi Miquel Alcina, sastre.”

68 ARM, *ibidem*, foli 41r.

69 Destaca que sor Clara Andreu Malferit, síntesi biogràfica de la qual es realitzarà al capítol corresponent a la genealogia Trobat Malferit, fou vicària de la comunitat de monges el dia 23 de maig de 1606 (AMSB, pergami 209, notari Jeroni Rosselló) i el 16 d’abril de 1626 (AMSB, pergami 251, notari Melcion Mòger).

70 AMSB, pergami 259 (22 de desembre de 1625, notari Jeroni Rosselló). Diu: “Pere Fiol, notari d’Inca, tenint present que sor Magdalena Serra, priora, ha rebut les tres sentes lliures que serviran per la dot de Úrsula Fiol, filla seva y religiosa de St. Barthomeu de Incha, despassa a dita priora sis lliures, deu sous de cens que paga Antoni Genovart de Incha per terra que li vengue dit Fiol sota alou de Balthasar Desbrull, ciutadà. Testers, Nadal Guasp, prevere doctor theoleg rector de Incha confessor del monestir, Miquel Bausa donat del monestir.”

71 El notari Pere Fiol, mort a Inca el dia 14 de juliol de 1633, és popularment conegut a la ciutat per la seva redacció el dia 10 de febrer de 1624 de l’acta notarial on la figura del Sant Crist suà sang durant tres dies. Per a més informació FIOL TORNILA, Pere. “Acta de la suor del Sant Crist d’Inca” a AA.VV. *El Sant Crist d’Inca*. Inca: Confraria del Sant Crist, p. 43-59.

"Primo. Que les dites sis religioses aço es sinch de cor y una de servici tant en la primera electio com en la que perpetuament se fera deguen esser elegides per lo rector i jurats de dita vila de Incha, qui vuy son y per temps seran ab eso empero que elegides que sien antes de entrar an dit convent deguen de ser examinades y abonades per la mare priora y religioses de dit convent. Declarant empero que sempre que de la desentia i familia de la señora Eufrasina Vallespir Trobat se trobia alguna donzella qui vulli entrar y esta sia proposit per religiosa de dit convent degue esser una de nombre de les sis⁷² (...)."

Les places reservades per part de la família Trobat eren tot un capital social i polític. Les condicions de la fundació o patronat del monestir de Sant Bartomeu contemplaven la reserva de places a decisió, en aquest cas, d'Eufrasina Vallespir. Aquesta clàusula va permetre resoldre la necessitat de donar sortida honrosa i ben reputada a filles i altres dones de la família que no es casessin. Els vincles de sang, el llinatge i la família foren gairebé sempre els criteris que presidiren aquestes capitulacions dedicades a l'admissió de monges.

Com hem vist anteriorment, la necessitat de pagar els dots abans d'entrar configura la segona clàusula per entrar al monestir.⁷³ Un desig de la família Trobat, escrit en el capítol tercer, és el de beneficiar les dones de la vila d'Inca i de l'entorn pròxim, especialment, per estrènyer vincles amb famílies respectives del mateix nucli geogràfic: "(...) per tant se declare que agen de esser nades en dita vila de Incha o son terma y baptisdes en la font baptismal de la parrochial Iglesia de aquella."⁷⁴ En el capítol quart, el requisit serà tenir present el dia de l'ingrés de la novícia en el llibre de cadastre per tenir constància plena de la seva percepció de censals, dots i altres patrimonis. Cal dir, però, que l'increment dels dots d'entrada a mesura que avançava el temps estava en relació amb l'augment de la demanda, al temps que dificultava les possibilitats d'ingrés per a les filles de famílies amb menys recursos. En la clàusula cinquena es declara la puresa de sang per a la bona reputació:

"(...) se declare que les elegidores deuen ser filles de pares de bons eustems y de onesta familia, de tal menere que no vinguen de dessentia de moros, judios ni conversos a la Santa Fe Catholica, com no hage pressat mes de cent anys que sospessats foren reduits a la dita Santa Fe Catholica y que les tals donzelles sos pares, avuis maiors no sien estats penitentiats per lo sant offici y esta veriguatio se ha de fer verbalment, secretament y sense escandol per lo Rverends i jurats."⁷⁵

En les clàusules sisena i setena, s'estipula el sistema de criteris d'entrada, i la vuitena fa èmfasi en el cinc per cent de l'obra pia, cinc-centes lliures, per al manteniment de les sis monges que han d'entrar:

"(...) no tingue obligatio de acceptar de nou mes religioses que les que correspondran a la renda de nombre de dites sinch centes lliures accedores per ser portio a les sinch religioses de cor que ve per cada una de dites sinch a raho de cent lliures per quant la de servici ha de entrar gratis et pro Deo tindra empero dit convent sempre obligatio de acceptar ne una de servici per complir lo nombre de les sis de la obra pia."⁷⁶

72 ACM, ibidem, foli 1v.

73 ACM, ibidem, foli 2r.

74 ACM, ibidem, foli 2r.

75 ACM, ibidem, foli 2v.

76 ACM, ibidem, foli 3v.

Conseqüentment, la novena estipula que *si acas cedides que seran les dites 500 lliures a dit convent y se agues de esmersar lo procedit de dita quitatio, se declare que lo esmers degue correr per compta dels dits Reverends i Jurats*⁷⁷ (...). La clàusula desena concreta que de les cinc-centes lliures es compraran les robes de calçar i vestir el *dia que les religioses prenen vell blanch i negra*⁷⁸ i, finalment, l'onzena on estipula l'orde de no acceptar cap més religiosa si els ingressos pactats no fossin suficients per al manteniment de les monges. Aquesta darrera demostra la preocupació de la família Trobat per assegurar l'estabilitat i la supervivència econòmica de la comunitat religiosa a través d'una renda anual fixa. La cura en els assumptes econòmics es veu acompanyada pel detall dels fundadors perquè el servei de les monges fos cobert.

3. La preocupació per la salvació. Els llegats espirituals o pietosos de Joanot Trobat Malferit (1650) i la seva neboda Eufрасina Vallespir Trobat (1722)

L'anàlisi dels dos testaments que veurem a continuació, i que romanen a l'Arxiu del Regne de Mallorca,⁷⁹ subratlla el transfons que intenta explicar la nostra investigació. La nostra línia de treball segueix les pautes d'utilització dels inventaris i testaments que es troben als protocols notariais de l'Arxiu del Regne de Mallorca (ARM) ja que ens donen informació sobre les obres pies a través de mecenatge artístic dels testadors.⁸⁰

És aquesta una altra versió de l'escenografia del patronat, és a dir, de la deferència cap al patró. En paraules d'Ángela Atienza:

"Escenografía pública de la dignidad social y del enaltecimiento, alimentado y trascendentalizado además, por el espacio sagrado en el que discurre y por la condición eclesiástica de quienes realizan la reverencia y honran con sus gestos al noble."⁸¹

És aquesta la imatge que veurem de Joanot Trobat Malferit i la seva germana Eufрасina Vallespir Trobat, dignes de ser reverenciats per tota una comunitat religiosa d'Inca i Palma a través de patrocinis d'un monestir, un retaule, fundacions d'oficis i misses baixes que reflecteixen el poder econòmic al temps que impulsen l'afany de sacralització que sempre ha acompanyat el desenvolupament de la noblesa de Mallorca de l'Antic Règim.⁸² És la ritualització de la vinculació del poder secular i allò sagrat.

⁷⁷ ACM, ibídem, foli 3v.

⁷⁸ ACM, ibídem, foli 3v.

⁷⁹ ARM, testament de Joanot Trobat Malferit (17-07-1650), notari Jaume Gual, signatura P-6533; ARM, testament d'Eufрасina Vallespir Trobat (03-05-1722), notari Pere Joan Tomàs, signatura T-791.

⁸⁰ Per nodrir-se de fonts historiogràfiques cal veure els estudis de CARBONELL BUADES, Marià. "Dos retrats cinccentistes del del canonge Jeroni Garau" a BSAL, 53, 1997, p. 119-128; "Pintura religiosa i profana en inventaris barcelonins (1575-1650)" a *Estudis històrics i documents dels Arxius de Protocols del Col·legi de Notaris de Barcelona*, XIII. Barcelona: 1995, p. 137-190; VAQUER BENNASAR, Onofre. "Llibres i retaules en cases mallorquines (segle XVI, segona meitat)" a *Mayurqa*, 31. Palma: 2006, p. 297-323.

⁸¹ ATIENZA LÓPEZ, Ángela, op. cit., p. 306. També és molt interessant l'estudi de SÁNCHEZ LORA, J. L. *Mujeres, conventos y formas de la religiosidad barroca*. Madrid: 1998.

⁸² Per a una visió més general vegeu els estudis de PASCUAL RAMOS, Eduardo. *Francesc Truyols Font de Roqueta: política i llinatge a la Mallorca del segle XVII*. Palma: Lleonard Muntaner, 2008; OLOCAU, Conde de. "Padrón general de la nobleza mallorquina del año 1777, formado por Don Marcos Joaquín Rosselló, notario actuante de secretario del cuerpo de la nobleza de este antiguo Reyno" a *Memòries de l'Acadèmia Mallorquina d'Estudis Genealògics*, VI-IX. Palma: 1954-1955, p. 171-180.

Des del punt de vista de la tipologia documental que estudiarem, el testament es configura com un acte de previsió davant de les transcendents conseqüències que tindrà la mort física (la fragilitat de la condició humana) en el destí etern de l'ànima. És el mitjà idoni, més adequat, perquè el testador mantingui més enllà de la seva mort el seu estatus social i la seva potestat sobre el nucli familiar. El testament Joanot Trobat Malferit persegueix crear els vincles necessaris per aglutinar tot l'ajut sobrenatural que li permeti aconseguir la vida eterna. Destaca el fet que el règim successori de la família Trobat, i mallorquina en general al segle XVII, s'ordena fonamentalment a partir de dos principis: el de continuïtat, amb un patrimoni que es va transmetent successivament, i el d'universalitat, quan l'hereu succeeix en la totalitat de la casa.

Veiem com Joanot Trobat té un seguit d'obligacions com ara protegir el patrimoni de l'heretat i també altres càrrecs personals de protecció de membres de la família que poguessin quedar desemparats a la mort del causant i càrrecs d'execució última de les disposicions testamentàries del causant.

Un aspecte important és la posició de la seva esposa o muller Caterina Trobat Pons en el si de la família i al tractament testamentari que rep: destaca la funció especial de l'esposa vídua com a garant de la supervivència social de la família, que ha de guardar el bon nom del seu espòs, que pot rebre la tutela dels fills comuns.

Els monestirs i els espais conventuals es van convertir pels seus fundadors o benefactors en el vertader instrument que els va permetre donar resposta a les necessitats derivades de la preocupació per la salvació així com les derivades de la política de prestigi, promoció i enaltiment del llinatge Trobat Malferit. És en aquest sentit que els dos grans temes presents en els testaments de Joanot Trobat (1650) i la seva neboda Eufрасina Vallespir (1722) són: per una banda, els aspectes relatius a l'enterrament i sepultura, i per l'altra, les celebracions religioses, les misses i sufragis. Comptar amb un espai funerari propi era, sense cap dubte, una de les ambicions somiades de totes les famílies nobles i benestants de la societat de l'Antic Règim. En aquest cas familiar de dos germans, ni Joanot Trobat ni Eufрасina Vallespir disposen de lloc d'enterrament propi en el monestir de monges d'Inca. El primer deixa per escrit en el seu testament:

"Primerament y antes de totes coses encomenat la mie anime en mans de Nostro Señor Deu Jesuchrist llegendes sepultura⁸³ al meu cor mort fahedores en la iglesia parroquial de la present vila en lo vas dels meus que es a la capella de Sant Joan, le qual vull sie feta ab ofici conventual cantat ab sermo."⁸⁴

La seva germana, per la seva banda, reflecteix en el testament:

*"I primerament y antes de totes les coses encomenat la mia anima en mans de Nostro Senyor Deu Jesuchrist qui ab la sua preciossima sanch la ha redimida y vesada elegendes sepultura al meu cadaver faedora en la iglesia del reial convent del Pare Sant Domingo en lo vas de los Senyors Dametos (...)."*⁸⁵

⁸³ La disposició de les sepultures no era una qüestió exempta de la seva importància, ja que contenia un gran significat com a indicatiu de la seva preeminència.

⁸⁴ ARM, testament de Joanot Trobat Malferit (17-07-1650), notari Jaume Gual, signatura P-6533, foli 39r.

⁸⁵ ARM, testament d'Eufрасina Vallespir Trobat (03-05-1722), notari Pere Joan Tomàs, signatura T-791, folis 333v.

Triat l'espai funerari, és ara quan es fixava el *modus operandi* de l'enterrament. Joanot Trobat mana que el dia del seu enterrament es faci un ofici conventual cantat amb sermó i que el seu cos sigui portat de casa seva (*Can Amunt* al carrer de Sant Bartomeu) a la parròquia de Santa Maria d'Inca. L'escenificació plasmada al testament és digne de menció:

“Volent y manant que lo meu cadaver sie aportat a la sepultura per dotze homens pobres a nels quals sie feta una costa de dol y los sie donat a quiscu un siri de tres misas y la cota sie sua y los qui aportaran las entorxes las sie feta una cote ab un rosegay, les quals cotes sien dels qui les aportaran y a cada capella y frares qui assistiran an el meu enterro los sie donat un siri de tres unses a quiscu de cera blanche, y a cada confraria qui assistira an el meu enterro acompanyant al meu cadaver desde la mia casa a la sepultura, las sie donat de mos bens vint sous de moneda de Mallorca, lo demes vull sie fet a coneguda de mos marmassors.”⁸⁶

La seva neboda Eufрасina Vallespir tria un acompanyament dels pares dominics:

“que sia aquell acompanyat unicament de la Rda. Comunitat de dit Convent, ab ciri a cada religios y ques fase ab tot lo honor a direccio y vountat de dits Senyors mos marmessors i sera que Deu nostro tingue compessio de la mia anima y voldra perdonar les mies culpes y pecats (...)”⁸⁷

Com veiem, les capelles majors dedicades a un sant i sota el patrocini de llinatges famílies poderosos constitueixen un dels llocs de sepultura post mortem més emblemàtics de les esglésies. Aquesta supervivència social es projecta en l'àmbit espiritual, per mitjà dels llegats disposats, en un cas concret en mil *misses baxes* a favor de l'ànima del testador Joanot Trobat Malferit, fet que denota el seu fervor religiós:

Fundació de *misses baxes* de Joanot Trobat Malferit (1650)⁸⁸

Església	Capella	Misses
Parròquia de Santa Maria la Major	Sant Pere	200
	Sant Antoni	100
	Nostra Senyora del Carme	25
	Sant Crucifix	50
	Sant Josep	13
	Sant Miquel	12
Església de Sant Francesc	Totes les capelles	200
Església de Sant Domingo	Totes les capelles	300
Església del santuari de Nostra Senyora de Lluc	Totes les capelles	100

En el llibre de comptes existent a l'Arxiu Parroquial d'Inca⁸⁹ tenim constància de les misses baixes, amb sermó i ofici, fundades per Joanot Trobat:

83 La disposició de les sepultures no era una qüestió exempta de la seva importància, ja que contenia un gran significat com a indicatiu de la seva preeminència.
84 ARM, testament de Joanot Trobat Malferit (17-07-1650), notari Jaume Gual, signatura P-6533, foli 39r.
85 ARM, testament d'Eufрасina Vallespir Trobat (03-05-1722), notari Pere Joan Tomàs, signatura T-791, folis 333v.
86 ARM, testament de Joanot Trobat Malferit (17-07-1650), notari Jaume Gual, signatura P-6533, foli 39r.
87 ARM, testament d'Eufрасina Vallespir Trobat (03-05-1722), notari Pere Joan Tomàs, signatura T-791, folis 333v.
88 Font elaborada a partir del seu testament; ARM, testament de Joanot Trobat Malferit (17-07-1650), notari Jaume Gual, signatura P-6533, folis 39r - 42r.
89 API, llibre de comptes de Joanot Trobat per la misa darrera fundada de tots los diumenges i festes del any 1737, signatura 8.

"Fa a dita obre pia tots los anys lo Sr. Pere Joan Ripoll boter de Ciutat, vint y dues lliures censals a rao de un sinch per cent per terres que adquiri de D. Jordi Callar Dameto antes la Sra. Eufrasina Vallespir y Dameto conforme acte rebut en poder de Miquel Llabres notari als 17 de novembre de 1729 per la perpetua celebratio de ditas misas baixes, offici y sermo lo die de St. Joan de juny de 1737 per anima de dit Joanot Trobat y Malferit. 22 II."⁹⁰

Anys més tard, aquesta fundació forma part de l'economia parroquial de Santa Maria d'Inca:

"Die XVIII septembris anno a natus Domini MDCLI. Congregats i ajuntats nosaltres abaix firmants en lo Archiu de la parroquial Iglesia Rnd. Dr. Joan Carles prevere i rector dela matexa, Ramon Ramis i Gabriel Reura, preveres i oïdors de comptes per effectes de ohir el compte al Rnd. Gabriel Massip prevere i procurador que fonch ad exigendum de la obra pia de Joanot Trobat per tots anys 1739 en 1741 y 1741 a 1743 (...) y se hi fa carrech de las patidas siguens. Se fa carrech primo dvuytanta y vuyt lliures que ha cobrat en dit temps del Sr. Pera Joan Ripoll boter de Ciutat per quatre pensions prochedides de vint y dues lliures censals fa tots anys a dita obra pia."⁹¹

El bisbe de Mallorca havia de declarar el compliment del llegat pietós que es feia a la parròquia:

"El Bisbe de Mallorca Pedro Rubio Benedicto y Herrero reconocio las cuentas que anteceden de la obra pia de Juan o Don Trobat cuyas rentas se convierten en varios censos y se invierten en misas por alma de nuestro pio disponente y dos oficios cada año y resultando haberser celebrado desde la anterior a la presente visita mil doscientas treynta y nueve misas, las declaro cumplidas."⁹²

Concretament, les tres-centes misses que s'han de celebrar a l'església del convent de Sant Domingo d'Inca han de ser *les misses vulgarment dites de St. Gregori*.⁹³ La missa votiva *pro difuntis* de Sant Gregori, citada al testament de Joanot Trobat, prové d'una llegenda nascuda entre els segles XIV i XV que narra l'aparició de Crist a sant Gregori Magne mentre aquest celebrava missa a l'església de Santa Creu de Jerusalem (Roma)⁹⁴ el dia de Divendres Sant. L'aparició de Crist va ser sobre l'altar rodejat dels instruments de la Passió i mostrant els estigmes dels quals en brotava la sang que queia dintre del calze.⁹⁵

Aquest capital religiós i espiritual, quotidià i continuat, al servei de la salvació dels seus fundadors es tradueix quan Eufrasina llegà mil cinc-centes misses després del seu enterrament, repartides a diferents convents de Palma, juntament amb la fundació d'un ofici com a record anual el dia del seu sant: "Item orden y man que lo mes prest se puegue me sie fundat un officii celebrador tots els anys en la capella de Nostra Senyora del Roser del dit Real Convent de sant Domingo, lo die de santa Eufrasina per la mia anima y la

90 API, ibidem, foli 2r.

91 API, ibidem, foli 5v.

92 API, ibidem, foli 16v.

93 ARM, ibidem, foli 39v.

94 Émile Male apunta que existia a l'església de Santa Creu de Jerusalem de Roma una capella soterrània dedicada a sant Gregori el Gran. Vegeu MALE, *Émile. L'art religieux de la fin du Moyen Âge en France*. París: 1969 (1908), p. 99.

95 Per a un estudi més acurat de la propagació iconogràfica vegeu IBÁÑEZ GARCÍA, Miguel Àngel. "La misa de San Gregorio: aclaraciones sobre un tema iconográfico. Un ejemplo en Pisón de Castrejón (Palencia)" a *Norba-Arte*, 11, 1991, p. 7-18.

Sra. me mare (...).⁹⁶ Aquesta arquitectura litúrgica que va dissenyar la família Trobat tenia la seva presència dins el calendari religiós dels diumenges i festius, és a dir, el dia del Resurrecció del Senyor:

“Item mane celebrar cada diumenge y festa une misse baxa en la parrochial de dita vila en la capella del glorios St. Joan, celebradores a les dotze y antes de celebrar hagen de tocar amb lo seny gros a batallades, per caritat de la cua lassen y a les dites pel prevere qui le celebrara quatre sous per quiscune (...).”⁹⁷

Pareix clar que la fundació de convents i monestirs, el patrocini de capelles als temples parroquials i la instauració de misses i oficis setmanals va donar l’oportunitat a la família Trobat Malferit de conduir per al seu profit moltes activitats religioses de comunitats de frares, monges i preveres d’Inca a mitjan segle XVII.

Seguint en l’anàlisi del testament de Joanot Trobat, apareix la figura del seu oncle, Miquel Trobat,⁹⁸ a qui li deixa “per bon amor per sos alimens cada any durant la sue vide, deu quarteras de forment y rebedor pagadores de bax y ab diners effectiu li dexa vint lliures per terres anticipades (...).”⁹⁹ A continuació, li deixa a la seva dona o muller, Catalina Trobat Pons, hereva universal:

“per sos alimens deu quarteras de xexe y quatre de blat pagadores de baix lo aren porgades y portades en la sua habitatio, y ab diner effectiu sinquanta lliures de moneda de Mallorca pagadores a ses voluntats y en cas Jo muris als seus infants le per fitx altres sinquanta lliures, un porch de valor de vuit lliures, una somada de oli, dos somades de raims de penjar, dos quarteres de olives de les que valora y tinga en la vinya y hort de Rafalgarcas.”¹⁰⁰

El testament d’Eufрасina Vallespir Trobat ens aporta algunes dades familiars que són prou interessants. Seguidament, apareix el seu fill Joan Dameto,¹⁰¹ canonge de la Seu de Mallorca, a qui:

“lex per bon amor y per tota part de heretat y legitima al dit Señor Juan Dameto prevere y canonge y coadjutor de la Seu de Mallorca mon fill, doscentas lliures moneda de Mallorca que tindra obligatio de ferli y prestar de aquelles deu milia lliures en la donacio universal que jo li feu, en la ocasio de son matrimoni y axi matex dos canelobres de plata, la piqueta de plata que jo tinc en lo meu capsal, vull sia tot de dit mon fill Juan, en tot lo qual hereu meu particular fas y instituesch (...) lo qual fonch fet en la present Ciutat de Mallorca als tres de maig de mil set cents vint y dos.”¹⁰²

96 ARM, testament d’Eufрасina Vallespir Trobat (03-05-1722), notari Pere Joan Tomàs, signatura T-791, folis 334r.

97 ARM, testament de Joanot Trobat Malferit (17-07-1650), notari Jaume Gual, signatura P-6533, folis 39v.

98 Hem localitzat l’inventari dels béns de Miquel Trobat de dia 8 de gener de 1650 redactat pel notari Melcior Möger, en el qual fa hereu universal el seu nebot Joanot Trobat davant dels testimonis Miquel Arrom i Miquel Martorell: *E primo trobi en dita heretat unes cases y corral en aquelles contiguo aituades dins la present vile de Incha en lo carrer maior dit de St. Berthomeu confrontades de una part ab dit carrer y de altre ab ses cases dels hereus de Antoni Nedal ferrer y de altre ab lo carrer dit den Vidal y de altre ab ses cases y corral de mestre Bartomeu Beltran picapedrer* (ARM, sig. 6533, foli 93r).

99 ARM, ibidem, foli 40r.

100 ARM, ibidem, foli 40v.

101 En el seu testament de dia 23 de maig de 1730 (ARM, sig. T-793, foli 277r), podem veure com deixa mil misses, quatre-centes a la capella de Sant Pere de la Seu, cinquanta a la capella de les Ànimes de Santa Eulàlia, cinquanta a la parròquia de Sant Nicolau, i la resta a totes les parròquies de Palma. Morí a Palma el 26 de maig de 1730 a les set de la tarda.

102 ARM, testament d’Eufрасina Vallespir Trobat (03/05/1722), sig. T-791, foli 334v.

Sabem per un document que custodia l'Arxiu Municipal d'Inca (AMI), relatiu a un acte de concòrdia entre els jurats de la vila i Eufрасina Vallespir, que fixaren el 1691 la seva residència a Inca i per la qual es va veure obligada a pagar quatre talles i les de l'església parroquial.¹⁰³ No obstant això, serà el testament del seu marit Nicolau Callar Dameto de dia 4 de setembre de 1723¹⁰⁴ qui ens porti més dades sobre la genealogia familiar, òbits i llegats pietosos. Com a marmessors elegeix els seus fills Jordi i Mateu, donzells; Joan Dameto, prevere i canonge *coadjutor* de la Seu de Mallorca; Pere Descatllar, el seu gendre, casat amb la seva filla Joana; i finalment la seva nora, casada amb el seu fill Jordi, Magdalena Gual.

Elegeix sepultura a l'església del reial convent de Sant Domingo de Ciutat *en lo vas dels Senyors Dameto mos majors*,¹⁰⁵ deixa dues-centes misses resades a la capella de Nostra Senyora del Roser de dit convent i la fundació d'un ofici conventual a dit lloc.

Tota l'heretat i legítima als seus quatre fills Joan, Joana, Mateu, Jordi més 200 lliures censals cada any. Acabat l'estudi dels diferents testaments, vegem a continuació, a través del llibre d'òbits manuscrit de l'any 1787 per Ramon Calafat i publicat per Jaume de Olesa (1923),¹⁰⁶ una síntesi genealògica d'alguns dels integrants de les famílies Dameto i Vallespir enterrats en el vas de la capella dels Dametos de l'antic convent de Sant Domingo entre els segles XVI i XVIII:

Data	Persona
23/06/1553	Nicolau Dameto
13/06/1606	Elisabet Dameto Brull
15/11/1611	Antoni Dameto, fill de la Sra. Jerònima Dameto
05/08/1631	Elisabet Vilallonga Dameto, muller del Sr. Joan Miquel Vilallonga
28/06/1633	Elisabet Dameto muller del Sr. Joan Dameto, del carrer de Montision
11/01/1634	Elisabet Dameto, mare del Comendador Dameto
24/05/1638	Sr. Antoni Dameto de l'hàbit d'Alcàntara
05/09/1646	Isabel Quint Dameto, marquesa de Tornigo
10/07/1650	Catalina Dameto Sales, muller del Sr. Albertí Dameto i filla del Sr. Antoni Sales
09/09/1654	Beatriu Dameto i Puigdorfila, muller del Sr. Jordi Dameto Trilli
22/05/1658	Aina Dameto Burguet, viuda
20/06/1661	Alberti Dameto, marquès de Bellpuig
17/09/1664	Jordi Dameto, fill de Jordi
05/01/1666	Joana Dameto i Simonet. Testament en poder de Joan Amengual, notari, el 2 de gener de 1666
07/05/1667	Jordi Callar Dameto, donzell. Testament de Jaume Company, notari, de dia 14 de març de 1639
11/11/1671	Absolta en casa del Magnífic Antoni Puigdorfila per l'ànima de la Sra. Beatriu Sureda i Dameto, donzella filla del Sr. Miquel Sureda olim , procurador reial i de la Sra. Maria Dameto i Puigdorfila
08/09/1676	Jordi Dameto Trilli
01/01/1682	Maria Dameto i Truyols, viuda del Magnífic Nicolau Dameto donzell. Testament de Joan Armengol, notari, 30 de setembre de 1660

103 AMI, carpeta de diversos, número 5 (1691), 4 folis.
104 ARM, testament de Nicolau Callar Dameto (04/09/1723), signatura T-793, folis 117r-180r. Fou redactat a Sineu davant dels testimonis Antoni Gual, batlle de Sineu; Rnd. Bartomeu Togores, prevere i vicari de la parròquia de Sineu; Miquel Planas prevere i beneficiat a la parroquial; Vicens Ferrer, fill de Nicolau de dita vila; i Miquel Arnau, sabater. Morí el dia 25 de setembre de 1723 a les nou del matí.
105 ARM, ibídem, foli 177r. Deixa al rector cinc sous de moneda de Mallorca per al dia del seu funeral; com també cinc lliures al baci de la Terra Santa de Jerusalem per a conservació i subvenció d'aquests llocs sagrats.
106 OLESA I ESPANYA, Jaume. *Enterraments i òbits del Reial Convent de Sant Domingo de la ciutat de Mallorca*. Palma: Impremta Guasp, 1923.

07/09/1686	Francina Dameto, filla de Jordi Dameto Trilli. Testament de Joan Baptista Mora, notari, 22 d'agost de 1686
06/11/1687	Joan Dameto, donzell. Testament de Bartomeu Mir, notari, 5 de novembre de 1687
25/08/1700	Sra. Joana Dameto i Rossinyol, vídua del Magnífic Jordi Catllar Dameto, donzell. Marmessors Nicolau Dameto son fill, la Sra. Eufrasina Dameto Vallespir, la nora. Testament d'Antoni Moll, notari, 29 de juliol de 1679
07/09/1706	Joan Dameto i Togores, muller del Sr. Antoni Dameto
22/12/1711	Sra. Beatriu Dameto, vídua del Sr. Baltasar Serra i en segones núpcies amb Francesc Desbrull Font de Roqueta
01/07/1722	Sra. Eufrasina Vallespir Dameto

Seguidament farem un recorregut genealògic (p.xx) i una aproximació global a l'arrelament històric dels llinatges Trobat i Malferit a la vila d'Inca. Des del punt de vista de la toponímia inquera, es coneixia l'anomenat *s'Hort den Trobat* situat entre es Terrers, l'olivar de can Ripoll, Son Paparra i So na Monda.¹⁰⁷ En el capbreu de 1646 del convent de Sant Domingo d'Inca¹⁰⁸ s'inscriu la compra d'un quartó i mig de terra al Sr. Baltasar Desbrull per part de Joanot Trobat Malferit. Segons Joaquim Maria Bover, la família Trobat és oriünda d'Algaida i destacà el Sr. Miquel Trobat, que fou jurat de l'antiga Universitat el 1711.¹⁰⁹

Els orígens del segon llinatge de Joanot Trobat, Malferit, es podrien ubicar geogràficament a l'antic rafal del terme d'Inca, que confrontava amb el camí reial d'Inca a Pollença de nou quarterades amb casa pairal al carrer de l'Oca¹¹⁰ (antic camp d'Oca) i era dedicat a la vinya, conreu de cereals i lleguminoses. La família noble dels Malferit, segons Bover, “era coneguda a Mallorca des de 1239, any en què Berenguer Ferrer va vendre a Bernat Malferit la possessió Cuba, que avui posseeix Don Martí Maria Bonet.”¹¹¹ L'any 1285 Pere Malferit, diputat per Inca, com a representant de la vila prestà sacrament i homenatge al rei Pere IV l'any 1343.¹¹² Tres juristes¹¹³ són els seus antecedents genealògics per part materna a l'antiga vila d'Inca: Mateu Malferit (Inca segle XIV - Nàpols 1460),¹¹⁴ Tomàs Malferit (Inca segle XV - 1508)¹¹⁵ i Pere Malferit de Muntanyans (Inca

107 Vegeu MASCARÓ PASARIUS, Josep. Veu “TROBAT, s'hort den” a *Gran Enciclopèdia de Mallorca*, volum XVII. Palma: Edicions Promomallorca, 1991, p. 325.

108 ARM, capbreu del Convent de Sant Domingo d'Inca fet per lo P. F. Guillem Pons essent prior lo R. P. Fra Joan Llompart de lo any 1646, secció convents, signatura C-319.

109 BOVER, Joaquim Maria. *Nobiliario Mallorquin*. Palma: 1949, p. 340.

110 Antic carrer de Bonaire, va rebre el nom de l'Oca tal com consta al padró d'habitants de l'Així Municipal d'Inca (1872); corresponia al padró del quarter de la parròquia número quatre de la vila d'Inca de l'any 1866. Per a més informació vegeu PIERAS SALOM, Gabriel. Primera rotulació dels carrers d'Inca. Apunts històrics. Inca: CIM, 1991, p. 35-39.

111 BOVER, Joaquim Maria, op. cit., p. 22-24.

112 BOVER, Joaquim Maria, op. cit., p. 24.

113 BOVER, Joaquim Maria, op. cit., p. 22-23.

114 Diplomàtic, funcionari reial i jurista, va estar al servei del rei de la Corona d'Aragó Alfons el Magnànim, que l'envià com a ambaixador a Milà i Siena. Després de la conquesta del regne de Nàpols va rebre el càrrec honorífic de regent (1442) i d'entre les seves atribucions literàries destaquen uns comentaris a l'art lul·lià i *Addiuncula ad Matthaeum Palmerium florentinum*, de temporibus, on defensava Ramon Llull. Vegeu veu “Malferit, Mateu de” a *Gran Enciclopèdia de Mallorca*, volum VIII. Palma: Promomallorca, 1991, p. 204.

115 Fill de Mateu de Malferit, Tomàs, destacà per ser un minuciós jurista i funcionari reial que va supervisar les tropes amb missió a Itàlia que comandava el gran capità Gonzalo Fernández de Córdoba (1453-1515). Entre les seves funcions va participar en els acords de repartiment del regne de Nàpols i conferencià sovint amb el comte de Nemours, cap de les tropes franceses. Va signar a Blois el matrimoni de poders de Germana de Foix amb el rei de la Corona d'Aragó Ferran el Catòlic l'any 1505, tasca diplomàtica eficaç que li va valer per ser nomenat tres anys després (1508) vicecanceller de la Corona d'Aragó. Vegeu veu “Malferit, Tomàs” a *Gran Enciclopèdia de Mallorca*, volum VIII. Palma: Promomallorca, 1991, p. 205. Per conèixer i aprofundir en l'actuació política de Ferran el Catòlic vegeu URGELL HERNANDEZ, Ricard. *Mallorca en el segle XV*. Palma: El Tall Editorial, 2000.

segle XV - Palma 1566).¹¹⁶ Segons Gabriel Pieras¹¹⁷ l'any 1595 es té constància de l'existència del carrer *den Galzeran Serra o den Malferit*.

Un altre personatge de la família Malferit fou el pare fra Guillem Malferit Llompart, germà de la mare de sor Clara Andreu Malferit, que va morir el dia 17 de maig de 1624¹¹⁸ i fou enterrat definitivament a la capella dels fundadors al convent barroc de Sant Vicenç Ferrer de Manacor. Segons Bover, “los Malferits de Játiva que se precian descender de los de Mallorca enviaron una comisión para sacar su retrato a fin de guardarlo entre los varones ilustres de su familia”.¹¹⁹

L'Arxiu Diocesà de Mallorca conserva els documents referents a una venda de protocols de final del segle XVI per part del notari Bartomeu Vives a la vídua de Joanot Malferit, Eufrasina Malferit Vives.¹²⁰ Pensam que podrien ser descendents directes de Joanot Trobat Malferit, tal vegada el seu oncle, ja que la datació del document és del dia 2 de maig de 1590 i ahora constata la relació amb el monestir de Sant Bartomeu d'Inca.¹²¹

Sor Clara Andreu Malferit (1596-1628) és el personatge de la família més important, conegut i popular d'Inca. El seu pare mestre Antoni Andreu, passamaner, i la seva mare Caterina Malferida d'Inca la batiaren el dia 4 de desembre de 1596 a la parròquia de Santa Eulàlia de Palma.¹²² Les biografies¹²³ publicades sobre la Venerable aporten moltíssima de documentació que eludirem en aquest estudi per no ser la matriu de la nostra investigació.

Finalment, respecte als Vallespir, Bover ens informa que:

116 Fill de Tomàs Malferit i nét de Mateu, fou ambaixador del Gran i General Consell davant Carles I per reclamar la confirmació dels privilegis de l'Estudi General Lul·lià. Ocupà el càrrec de jurat de la ciutat i del regne de Mallorca els anys 1536, 1543 i 1555. Va escriure *Apologietum iuris responsum pro iustitia regum catholicarum in occupatione Indiarum*, que es conserva imprès en el llibre *Concilium* (Venècia, 1592), de Jacobus Mandellus, on defensava els drets polítics dels espanyols a ocupar noves terres descobertes i la llicitud de la guerra contra els indis. Finalment, va escriure el tractat *Del Derecho que tiene el Rey de España sobre el ducado de Milán*. Consulteu veu “Malferit de Muntanyans, Pere” a *Gran Enciclopèdia de Mallorca*, volum VIII. Palma: Promomallorca, 1991, p. 205.

117 PIERAS SALOM, Gabriel, *op. cit.*, p. 88.

118 Segons Pere Joan Llabrés, “estudià gramàtica al puig de Santa Magdalena i el 1592 al convent dominicà de Palma, rebé l'hàbit de predicadors de mans del seu oncle el P. Llorenç Malferit. Els capítols de l'Orde i els seus cronistes fan grans elogis de la seva santedat (...) El 1837, quan fou esbucac sant Domingo de Ciutat, les seves despulles, amb altres dels venerables dominics, foren traslladades a la Seu i el 1975 foren enterrades a la capella dels fundadors de l'església de sant Vicenç Ferrer de Manacor”. Vegeu LLABRÉS MARTORELL, Pere Joan. *Els sants a l'art d'Inca*. Inca: 2001, p. 147. Per a més informació sobre el convent de Manacor consulteu BORDOY BORDOY, Maria José; CRUZ PÉREZ, Esther. “El Convent Dominic de Sant Vicenç Ferrer: notes per a l'estudi dels costums funeraris (segle XVII-XVIII)” a *III Jornades d'Estudis Locals de Manacor*. Manacor: 2004, p. 273 - 287.

119 BOVER, Joaquim Maria, *op. cit.*, p. 24.

120 ADM, venda de protocols de Bartomeu Vives notari a Eufrasina vídua de Joanot Malferit, sig. 17/65/30, folis 1r - 6r.

121 Foli 1r. *Julianus Oliver nott. Procurador domine Eufrasine Malferit vidue ulvita at heredis honor Joanotti Malferit viis fui quo polsiventis notulas discietius Laurenti Vives et Bartholomei Vives nott. Quo titulo comptionis per com facte a monialibus sancti Bartholomei ville Inche dicit venum presbiteris et commum tatem puslteris lautre ville Inche condemnador at folrem domini lentum et libas monete mando dicte Eufrasine delittas [debitas] pro salariis justionis in posset dictor nott.* A continuació, reunides les monges en sessió capitalar al monestir de Sant Bartomeu el 21 d'abril de 1590 donen comptes de la venda de protocols per part dels notaris Vives. Foli 2r. *Die XXI mensis aprilis anno a natus domini MDLXXXX Joana Mas priorissa monasterii et conventos sancti Bartholomei ville Inche ordinis sancti Hieronis ut vicaria Antonina Rocha, Barbara Vidala, Marianna Albanara, Elisa Barthomeva, Agnes Viera, Magdalena Joana, Antonia Morra, Seclaramonda Mora, Praxedis Fullana, Francina Stelricha, Margarita Ferrera, Prudentia Fullana, Bernardina Mora, Antonina Ferre, Margarita Masquida, Lucia Mora, Margarita Garau et Jacobeta Mora monialis et professe et capitula redicti monasterii et conductus ad fonum campane capitulantia congregant ut moris et sanctis sub die facta mensis novembris anni proxime millesimi quingentesimis octogensis octavis precedente encantu publico omnibusque solemnitatibus precessaris factis et requisitis presente Gaspare Ferrer curitore de collo finise traditas omnes notulas et protocollis discutoris Bartholomei Vives in prioris Laurentii Vives et omnius alioris antecessor nott. Quo honorem dominem Eufrasine Malferida Vives viduis honorem Joanotti Malferit ville Inche (...).*

122 APSE, Llibre I de Baptismes (1596), foli 170r, anotació 6.

123 BARBERÍ, Joseph. *Vida de la Venerable Madre Sor Clara Andreu con un apéndice histórico de la villa de Inca*. Palma: Imprenta Melchor Guasp, 1807; FIOL TORNILA, Pere. *Sor Clara Andreu*. Biografia. Inca: 1994.

“es tan antiguo este apellido en Mallorca, que en 1290 ya encontramos a Saura Vallespir casada en la Ciudad con el caballero Ramon de Sant Martí. Hubo una casa solar de esta familia en la villa de Manacor que poseía la hacienda de Llodrá, y por haber faltado a últimos del siglo XVI la sucesión masculina, la heredó D. Eufrasina Vallespir que se casó en casa de Dameto y es su sucesor Don Nicolás Dameto y Puigdorfila.”¹²⁴

Per gentilesa del Dr. Carbonell Buades hem pogut localitzar el testament del cunyat de Joanot Trobat Malferit, Joan Francesc Vallespir,¹²⁵ ciutadà militar, essent els seus marmessors: la seva muller Eufrasina Trobat (usufructuària i germana de Joanot Trobat), el Magnífic Sr. Francesc Vanrell (ciutadà militar) i el Magnífic Sr. Antoni Garriga (ciutadà militar i jurat). La seva sepultura es va realitzar al vas dels Vallespir de l'església de Santa Eulàlia de Palma, i deixà 1.000 misses *baxes* i un ofici perpetu. La seva mare era Catalina Vanrell (testament del notari Jaume Company) i fundà un fideïcomis; si no tenia fills, tota l'herència seria per a la seva filla Eufrasina i els seus descendents assumirien el llinatge Vallespir.

4. Escenografia de poder i política de prestigi. La família Trobat Malferit i el retaule de Sant Joan Baptista de Santa Maria d'Inca

El dirigisme i l'intervencionisme dels fundadors i patrons no tan sols va ser visible en la determinació d'allò que havia de ser la prestació dels serveis religiosos de la comunitat de frares, monges i preveres, sinó també en altres aspectes artístics. Aquest univers devocional es va posar de manifest en les indicacions que deixaren establertes als testaments entorn a la fabrica de retaules: és el que podem anomenar el capital honorífic i representatiu. Cap lloc més honorable, més públic i de major impacte que una església per fer gala i perpetuar en el record col·lectiu la memòria de la família Trobat Malferit.

El retaule (*retro tabulum* o taula que es col·loca darrere l'altar) en el marc de la litúrgia, del culte i de la ideologia religiosa és una de les peces artístiques que defineixen un temple cristià i que forma part d'un dels manaments de Joanot Trobat Malferit l'any 1650. Diu així:

“Item mane que en cas jo vivint no hagues acabat el retaule del glorios Sant Joan de la iglesia parrochial vull que mos hereus tingan obligatio en acabar aquell y fer lo, que mos hereus tingan obligatio en acabar aquell y fer lo daurar y feri une llantia de plata des valor de cent sinquanta lliures entre mans y plates tenint obligatio en fer la cremar ordinariament y asso tant de les obres pies com des dit retaule y llanties, acceptat la missa perpetua de lo diumenge y festa, la cual vull sie tingut a pagar lo qui sera hereu de la mayor portio de la mia heretat, y lo altres tot lo demes (...).”¹²⁶

En la política de representació dins el món de l'art l'ús de l'heràldica i dels escuts identificatius de la família benefactora fou una constant. Per això, un dels elements que apareix gairebé sempre als retaules és l'exhibició heràldica dels seus mecenes. A Inca tenim l'excepció: el retaule de Sant Joan Baptista, ubicat

124 BOVER, Joaquim Maria, *op. cit.*, p. 317.

125 ARM, testament de Joan Francesc Vallespir, protocol LL-307, notari Gaspar Llabrés (24-11-1675), foli 124r.

126 ARM, *ibidem*, foli 40r.

a la capella que està sota l'advocació del mateix sant i on va manar ser enterrat Joanot Trobat Malferit, no porta cap distintiu heràldic de la família que pagà la seva construcció, ni tan sols la capella. El daurat era obra d'especialistes¹²⁷ i es contractava per separat; a dia d'avui, fent una lectura tècnica després de la restauració que es va fer l'any 2006, no queda cap pàtina àurea del manament fet al testament per Joanot Trobat.

En el testament de la seva neboda Eufрасina de l'any 1722 veiem com torna a aparèixer citat el retaule de Sant Joan, encara que no aporta cap dada rellevant per a la seva anàlisi artística:

"Item orden y man que lo dit mon hereu infrascrit com a posseïdor de mos bens cumple la matexa obligatio que jo tenia de fer cremar la llantia de la capella de San Juan de la Iglesia parrochial de la vile de Incha, las oras acustumads per haverlo axi manat y ordenat mos parents qui eren dueños de dits bens."¹²⁸

El buidatge documental que s'ha duit a terme per estudiar l'autoria o paternitat, la fàbrica i la construcció del bé moble ha estat intens, però els resultats infructuosos. A l'Arxiu Parroquial de Santa Maria la Major no consta cap llibre de fàbrica del retaule ni altra sèrie de comptabilitat religiosa del segle XVII amb els quals puguem dur a terme una reconstrucció fidedigna del retaule. Una possible hipòtesi que hem de contemplar és si tota la documentació referent al procés de contractació i construcció del retaule com els materials, la traceria, l'autor, els fusters i assembladors, els escultors i pintors es varen perdre a causa de l'incendi que va patir l'Arxiu Parroquial l'any 1667. La seva historiografia és pràcticament nul·la, ja que no és citat als dos estudis que fan referència explícita de l'arquitectura inquera i el seu tresor artístic.¹²⁹ El Precursor del Senyor és un dels sants més venerats en les esglésies i en el calendari cristià. En paraules de Mn. Pere Joan Llabrés "la seva devoció és present a Inca des dels orígens i la seva capella és permanent a la primera part de l'Evangeli".¹³⁰ Per la seva banda, l'historiador Miquel Pieras afirma que l'altar de Sant Joan:

"El 1638 es diu que està sota el patronatge de la família Malferit. Durant tot el segle XVII estava vora la capella de sant Miquel i just després de l'altar Major. En canvi, el 1796, està vora la capella de la Puríssima i just després de l'altar, no per canvi de situació sinó perquè l'altar de sant Miquel ha estat substituït pel de la Puríssima".¹³¹

127 En paraules de Rocío Bruquetas: "El dorado y la policromía de las superficies de los retablos en el Barroco adquieren un papel importante como los géneros tridimensionales, los cuales se conciben sabiendo que serán iluminados por la pintura y el oro, en busca de un efecto de realismo que acerque estas obras al espectador para que los pueda identificar como algo cercano a la vez que como imagen de la divinidad." Vegeu BRUQUETAS, Rocío *et alia*. "Los retablos. Conocer y conservar" a *Revista del Instituto del Patrimonio Histórico Español*, número 2, 2003, p. 16.

128 ARM, testament d'Eufрасina Vallespir Trobat (03/05/1722), signatura T-791, foli 334v. No és l'única dada que coneixem de fer cremar una llantia a una església d'Inca, també (...) *orden y man que lo dit mon hereu tingue obligatio el primer oli ques fere, donar y pagar quiscun any a los Rnds. Pares del convent de sant Domingo de la dita vila de Inca, un odre de oli per fer cremar la llantia de la capella de la Nostra Senyora del Roser de la sua iglesia* (ARM, *ibidem*, foli 334v).

129 ESCANELLAS BONAFÉ, Margalida. *Arquitectura religiosa a Inca i els seus voltants*. Inca: Ajuntament d'Inca-CAIB, 1991; RAYÓ BENNASSAR, Pere. *Itineraris urbans per la ciutat d'Inca*. Inca: Ajuntament d'Inca, 1993.

130 LLABRÉS MARTORELL, Pere Joan. "Obrieres, Confraries i Festes de Sants a Inca" a AA. VV. *Els sants a l'art d'Inca*. Inca: Gràfiques Mallorca, 2001, p. 16.

131 PIERAS VILLALONGA, Miquel. "Sants i santes als altars de les esglésies d'Inca. Relació de les visites episcopals (segles XVII -XVIII) a AA.VV. *Els sants a l'art d'Inca*. Inca: Gràfiques Mallorca, 2001, p. 53.

Les cinc visites pastorals realitzades a Inca des del 7 d'octubre de l'any 1563 al 15 de maig de 1572 per part del bisbe Diego de Arnedo (1562-1572)¹³² deixen entreveure una línia d'investigació que podria donar els seus fruits i arribar a conclusions més completes. De les notícies extretes de la capella de Sant Joan, pensem que és interessant l'ordinació realitzada pel visitador Llorenç Foncilles en la seva visita realitzada a Inca el dia 16 de setembre de 1570,¹³³ on es manifesta el seu descontent per no haver restaurat el retaule de l'altar de Sant Joan a la capella dels qui tenen sepultura:

"Item quum in proxima visitatione fuerit ordinatum quod habentes sepulturam in capella Sancti Iohannis, ex eo quia non reffecerant retabulum ipsius capelle, prout alias et iterum fuerat mandatum, non admitterentur ad divina donec predictum retabulum fuisset reffectum et ipsi fuerint ad divina, non reffecto retabulo, admissi, mandavit quod propter eorum tantum contemplum ac vilipendium ne posthac ad divina admittantur per rectorem aut vicarium sub pena decem ll. Sine expresso in scriptis mandato ab ipsamet Sua Rda. P. Donec predictum retabulum debite fuerit reffectum."

Com hem vist anteriorment, es constata l'existència de famílies enterrades a la capella o en el vas de Sant Joan de la parròquia a final del segle XVI, al mateix lloc funenari on l'any 1650 mana esser enterrat Joanot Trobat Malferit. Una hipòtesi referenciada pel Dr. Marià Carbonell Buades amb la finalitat de descobrir l'autoria del moble litúrgic es correspon a l'anàlisi de l'inventari de l'escultor Pere Joan Pinya (c. 1600-1680), fundador de la saga d'artistes. Segons el Dr. Carbonell "l'any 1640 fabricava el retaule de sant Bernat per a la parròquia d'Inca; en resta la talla del titular, de rostre juvenívol i hàbit peculiar drapejat".¹³⁴ La fase final de la seva carrera no està del tot documentada, però segurament treballava en obres contractades anys enrere: "Gràcies a l'inventari *post mortem* podem afegir que va fabricar un retaule per a Eufрасina Vallespir, muller del donzell Nicolau Dameto (...)." ¹³⁵

Des del punt de vista estructural i d'anàlisi de la seva tipologia, situat a la darrera capella del costat de l'Evangeli, hi trobem el retaule façana d'estil plateresc de Sant Joan Baptista que s'estructura amb predel·la, cos amb tres carrers plans i àtic.¹³⁶ Té sòcol de marès pintat, i tota la seva estructura és de fusta sense policromar. L'arquitectura del moble s'estructura a partir de dues columnes als extrems del cos amb fust estriat i garlandes del terç inferior, i dues helicoidals i el terç inferior amb decoració floral que emmarquen el carrer central. Sobre les columnes descansa l'entaulament, amb decoració floral i caps d'àngels, on descansa la cornisa de l'àtic: en ell trobem la pintura de santa Bàrbara, amb els seus emblemes propis: la torre, la palma del martiri i la custòdia del Santíssim;¹³⁷ era advocada contra les tempestes i els llamps. Els dos

131 Vegeu PÉREZ MARTÍNEZ, Llorenç. *Las visitas pastorales de don Diego de Arnedo a la diócesis de Mallorca (1562-1572)*, toms I-II. Palma: 1963-1969, p. 586-617.

132 PÉREZ MARTÍNEZ, Llorenç, *op. cit.*, p. 607.

134 CARBONELL BUADES, Marià. *Art de cisell i de relleu. Escultura mallorquina del segle XVI*. Palma: Olafeta editor, 2002, p. 104.

135 CARBONELL BUADES, Marià, *op. cit.*, p. 104.

136 Segons el Dr. Marià Carbonell Buades (UAB) "en cuento al retablo, la organización más frecuente es también la más tradicional: el mueble se articula con órdenes superpuestos, dividiéndose en cuerpos horizontales -uno o más, según las dimensiones y la función- y calles verticales, tres es normal, cinco excepcional". Vegeu CARBONELL BUADES, Marià. "El retablo en Mallorca, del renacimiento al barroco" a *Retablos: técnicas, materiales y procedimientos*, Grupo Español IIC. València: Generalitat Valenciana, 2004, p. 6.

137 Anacronisme relacionat amb la seva advocació contra la mort sobtada, sense possibilitat de rebre el viàtic, referència al llamp que va matar son pare que la decapità.

carrers laterals contenen grans pintures a l'oli que porten la data de 1757, el de la dreta amb la imatge de sant Bru, fundador de la Cartoixa (1030-1101); i a l'esquerra la de sant Francesc de Borja (1510-1572), duc de Gandia i després jesuïta, deixeble de sant Ignasi de Loiola i general de la Companyia de Jesús.

Pel que fa als atributs de sant Bru a la pintura del retaule d'Inca apareix representat damunt una cartel·la amb volutes com a *San Bruno fundador*, vesteix l'hàbit blanc de l'orde, túnica i escapulari amb caputxa, porta el llibre de la Regla; la mitra i el bàcul als peus són símbol de tots els bisbats que va rebutjar. Com a penitent porta una creu i una calavera, i també una rama d'olivera o un crucifix ramellet pres del psalm 51, 10: *Ego sicut oliva fructifera in Domo Dei*.¹³⁸ Se'l representa jove, barbamec, de rostre puntegut gairebé calb. La seva iconografia comença a partir del segle XVI arran de la seva beatificació l'any 1514. Un any després es publica a Colònia la *Vita Sancti Brunonis* de Petrus Blomevenna, prior de la Cartoixa de Santa Bàrbara. Respecte a la iconografia de sant Francesc de Borja el seu atribut principal és la calavera coronada, vesteix sotana i porta en una mà el seu atribut de l'emperadriu Isabel, la qual contempla amb rostre compungit. Pel que fa a l'àtic del retaule, podem contemplar la imatge de la Verge i màrtir santa Bàrbara amb l'escenificació de tots els seus atributs: la corona, la palma, la torre, el canó i el seu pare Diòscor vora els peus, qui gelós de la seva bellesa la va fer tancar dins una torre per allunyar-la de les mirades dels homes. És patrona contra els trons i llamps, dels fonedors de campanes, miners, pedrers, arquitectes i protectora de la mort instantània com els artillers.

A mitjan segle XVII es tendeix a l'eliminació de la multiplicitat d'escenes i a traçar retaules d'un sol ordre, donant més protagonisme a l'escena principal; és el cas d'Inca amb l'escultura de sant Joan. En aquest sentit, el Dr. Marià Carbonel Buades apunta que esdevenen una sèrie de canvis a final del segle XVI en la realitat de la retaulística mallorquina:

“(...) Durante el último cuarto del siglo XVI se constatan tres interesantes fenómenos en las artes pláticas locales: primero, la producción de retablos aumenta de forma muy considerable (...) en segundo lugar, el retablo de escultura desplaza al de la pintura muy rápidamente; y por último, se puede constatar el proceso de monumentalizar del retablo, que adquiere dimensiones insólitas en la isla.”¹³⁹

Una estreta cornisa separa aquesta última del cos, que té com a part més destacada la fornícula coberta amb petxina renaixentista. La fornícula central emmarca una escultura exempta amb la imatge de sant Joan Baptista, titular de la capella i del moble litúrgic. La iconografia és rica. No hi ha dubtes que el benefactor Joanot Trobat Malferit trià el Precursor no tan sols perquè és el darrer dels grans profetes del poble d'Israel, sinó perquè des del seu naixement l'arcàngel sant Gabriel li va atorgar l'important paper de preparar el camí de Jesucrist, d'anar davant d'ell perquè trobi “un poble ben disposat”.¹⁴⁰ Els

138 Jo seré com l'olivera fructífera a la casa de Déu. Per a més informació vegeu CARMONA MUELA, Juan. *Iconografía de los santos*. Madrid: Ed. Itsmo, 2003, p. 59-63.

139 CARBONELL BUADES, Marià, op. cit., p. 4.

140 Lc, 1, 17.

atributs de la imatge del retaule són l'anyell damunt el llibre, per ser profeta, una creu llarga de canya que simbolitza el seu coneixement del martiri de Crist i la seva indumentària a base d'un vestit de pell de camell cenyit amb cinturó de couro i un mantell vermell en record del seu martiri.¹⁴¹

L'àtic s'estructura amb dues columnes salomòniques que emmarquen una pintura de santa Bàrbara, que sustenten un arquiteau i un frontó mixtilini amb escut de l'*Agnus Dei* o anyell pasqual de sant Joan rematat amb cimera cavalleresca. En el cristianisme, *Agnus Dei*¹⁴² (anyell de Déu) es refereix a Jesucrist en el seu rol d'ofrena en sacrifici pels pecats dels homes, a semblança de l'anyell que era sacrificat pels jueus durant la commemoració anual de la Pasqua. Aquest títol li fou aplicat pel profeta Joan Baptista, durant l'episodi del baptisme de Jesús en el riu Jordà, segons els evangelis. Des d'un punt de vista iconogràfic i de l'art cristià, l'escut que corona el retaule de Sant Joan d'Inca representa la imatge d'un anyell amb el cap aureolat que agafa amb la seva pota davantera esquerra un estendard coronat per una creu. D'aquest penja un penó amb la imatge de la creu llatina, símbol de la religió cristiana.¹⁴³ El moble es va restaurar l'any 1996 per Pere Terrassa.

El monestir de Sant Bartomeu fou més que un lloc d'oració, de vida espiritual i un focus d'adoctrinament religiós. La seva extraordinària proliferació té molt a veure amb aquest condicionant i amb la particular insistència que en la necessitat de pregàries, cerimònies i serveis religiosos de tot tipus que s'havia fet ja abans del concili de Trento (1545-1563), però que es va desplegar posteriorment amb renovada energia i gran força per l'Europa catòlica. A més d'una manifestació de devoció i religiositat, el monestir de les monges d'Inca fou per molts dels seus benefactors i patrons un dispositiu de producció i reproducció de poder. Analitzada minuciosament l'arquitectura i el seu tresor artístic hem de ressaltar que no existeix un desplegament iconogràfic i heràldic de la família Trobat, Malferit, Vallsespí¹⁴⁴ ni, per una banda, al monestir de monges jerònimes, com també a la capella i retaule de Sant Joan Baptista a la parròquia de Santa Maria la Major.

141 El monestir de monges jerònimes d'Inca guarda dins el seu tresor pictòric una pintura del segle XVII, anònima, realitzada amb tremp sobre tela (55 x 84 cm.) que representa sant Joan Baptista al desert. La seva iconografia guarda relació amb l'escultura del retaule de Santa Maria la Major, si bé estan datades en el mateix segle. La pintura respon a la descripció de sant Marc (1, 6): *Joan duia una roba de pèl de camell i portava una pell a la cintura, s'alimentava de llagosts i mel boscana*. Vegeu AA.VV. *Els sants a l'art d'Inca*. Inca: Gràfiques Mallorca, 2001, p. 91.

142 *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollis peccata mundi* (Un 1, 29.36).

143 La devoció inquera al més gran dels profetes, potenciada el segle XVII per la família de Joanot Trobat Malferit amb el retaule de sant Joan, es tradueix en una sèrie de peces artístiques que corresponen a diferents èpoques i llengüatges. En primer lloc, formant part de la col·lecció particular de Can Ripoll d'Inca, una pintura atribuïda al deixeble de Zurbarán Bernabé de Ayala (1639-1696) realitzada en tremp sobre tela (108 x 81 cm) i datada al segle XVII. La iconografia representa la degollació de sant Joan Baptista simbolitzant el martiri com a final de la vida de Joan, el Baptista (narrat en els evangelis de sant Marc, 6, 14-29; i sant Mateu 14, 1-12). Amb viu dramatismes aquesta pintura representa la degollació de Joan mentre la filla d'Herodíes té preparada la plata per presentar el cap del profeta a la seva mare. Dos segles després, es va obrar la bacina de sant Joanet, una talla de fusta policromada damunt un plat de llautó, obra anònima i tardana del segle XIX conservada al museu parroquial de Santa Maria la Major. És el darrer bací amb què l'obra de Sant Joan de la parròquia recaptava almoines per al culte del Sant Precursor. Aquest és afigurat com un infant, quan creixia i s'enfortia en l'Esperit, i va viure al desert fins al dia que es manifesta a Israel (Lc, 1, 80). Segons la iconografia tradicional, juga amb un anyellet, com a preparant-se per anunciar l'Anyell de Déu, que lleva el pecat del món (Un, 1, 29.36). De la mateixa època, i seguint en la línia de devoció de sant Joan com a sant profeta que prepara la vinguda de Jesucrist, data el reliquiari de sant Joan Baptista de fusta daurada i policromada.

144 Els escuts d'armes no apareixen ni al monestir de monges jerònimes ni a la parròquia de Santa Maria d'Inca. Són els següents: en primer lloc, el de la família Trobat, un escut dividit en dues parts, al costat dret una banda de plata en camp encarnat i al costat esquerre una torre de plata que surt de la mar dins camp encarnat; en segon lloc, la família Malferit, escacs blaus en camp d'or; i finalment, la família Vallsespí, un pi col·locat en el centre d'una vall, tot natural en camp de plata.

Fou una fundació que es vinculà de forma molt clara als centres de poder familiar i, en aquesta mesura, responien a l'interès per enaltir l'honor i la reputació social de la família Trobat Malferit a mitjan segle XVII, així com també assegurar la notorietat del seu llinatge i enfortir el seu propi poder i autoritat. Pensem que el ventall de possibilitats que van aportar aquest tipus de fundacions religioses com és el cas de les jerònimes d'Inca són fonamentalment dues: la primera, els serveis funeraris i religiosos que s'asseguraven en benefici propi i moltes vegades en el dels membres directes de la família, i la segona, les múltiples oportunitats pel desenvolupament de la política familiar respecte a les dones entenent les consideracions morals de l'època que se generaven a partir de les fundacions d'institucions religioses femenines.¹⁴⁵ No hem localitzat documentació que verifiqui la relació de Joanot Trobat Malferit amb la comunitat de monges jerònimes encara que, a tall d'hipòtesi i pendants d'estudi els llibres de priorat de mitjans segle XVII, les prioros sor Maria Trobat (1637 i 1641-1643) i sor Tomassa Trobat (1653-1655) podrien tenir alguna vinculació familiar amb el benefactor citat anteriorment.¹⁴⁶

Veiem, en conclusió, una sèrie de factors que podem extreure de l'anàlisi realitzada dels diferents documents que hem transcrit i analitzat. En primer lloc, es posa de manifest l'enaltiment públic de la identitat, del poder i del patrocini de la família Trobat Malferit a dues obres pies: la fundació del monestir de monges i, en el testament de 1650, l'acabament del retaule dedicat a sant Joan Baptista ubicat a la capella del mateix titular, lloc on havia manat ser enterrat el testador. En segon lloc, es constata la forma com aquest llinatge poderós de la vila inquera aprofità en benefici del seu patrimoni simbòlic les possibilitats panegíriques que li oferia el patronat conventual i la demostració dels llaços que unien el seu poder amb allò sagrat. En tercer lloc, Joanot Trobat volia perpetuar la legitimació del seu estatus privilegiat i de poder vinculant-lo a una dimensió sacra, és per això que darrere d'aquests comportaments es varen anar arbitrants aquestes relacions amb ordes religiosos a partir dels convents que varen fundar i patrocinar. Trobaren en ells la col·laboració entusiasta i l'empara ideològica que conservés i assegurés la legitimació del poder familiar.¹⁴⁷ No debades compartien privilegi i dominació social, la posició dintre de l'ordre social que era necessari mantenir i reproduir.

145 El testament de Joanot Trobat i Malferit deixa ben clar que seran els jurats de l'antiga Universitat d'Inca i el rector de la parròquia qui *y en cas le mie heretat sie per mantenir unes dotze religioses estiga a voluntat de dits jurats y rector elegin les quals apparexera podran esser mantingudes de dite mie heretat* (ARM, testament de Joanot Trobat Malferit 1650, signatura P-6533, foli 42r). És en aquest sentit que Àngela Atienza apunta que: "Además es preciso recordar que el beneficio de la fundación conventual no se reducía de forma exclusiva a la familia más o menos directa de los fundadores, sino que con bastante frecuencia los fundadores quisieron que el provecho de la nueva institución religiosa se hiciera extensible al conjunto de la localidad o comarca en la que se instalaba." ATIENZA, Àngela, *op. cit.*, p. 265.

146 Vegeu ROSSELLÓ LLITERAS, Joan. *Els pergamins de les monges jerònimes de Sant Bartomeu d'Inca*. Palma: Consell Insular de Mallorca - Ajuntament d'Inca, 1998, p. 21.

147 Respecte a la seva herència dins la configuració urbana de la ciutat d'Inca, hem de destacar avui l'existència dels carrers d'en Trobat (antic carrer del Silenci ubicat al segon quarter de Sant Domingo, existent al cadastre de 1605) i dels Malferits (existent des de 1595). Vegeu PIERAS SALOM, Gabriel. *Primera rotulació dels carrers d'Inca. Apunts històrics*. Inca: 1990; Inca. 1872. *Carrers, finques, habitants i oficis*. Inca: 1995.

ACM, *Comunidades eclesiásticas y religiosas (II). Religiosas de san Bartolomé de Inca*. Signatura 16153.

Foli 1r.

Nos altres de baix firmants Rnt. i jurats de la parrochial Iglesia y vila de Incha, administradors testamentaris de la obra pia instituida per Joanot Trobat y Malferit en son ultim testament rebut per Jaume Gual nott. Als [] disposa que de la sua herencia se fundas un monestir de religiosos pobres naturals de la matexa vila. Sabent axi mateix que de la dita hereditat sols ha redundat en limpio deu milia sinch centes lliures que deu pagar a dita obre pia, la señora Eufrasina Vallespir y Trobat muller del Mgh. Joan Vallespir ciutada militar y germana del dit Joanot testador;148 conforma lo acte de transactio149 firmat per dita señora y administradors de dita causa pia en poder del discret Jaume Antoni Fiol nott. Sots al []. La qual ha estada aprobada per sa santedat ab son bulleto Apostolich despetxat en Roma als [] sempre que aperegues a lo ordinat de la Sta. Iglesia de Mallorca, el qual te prestat son consentiment, y abonada la dita transactio e interpretat sobre de aquelles se autoritat, ab decret dels continuat en los llibres de la Curia ecclesiastica. Considerant tambe y atenenent les deu milia y sinch centes lliures no son benestants per fer lo convent de religiosos que mana fundar dit testador, la difficultat que hi hauria en alcansar lo beneplacit de se santedat y consentiment de se Rejal Maiestat per la amortitzacio dels immobles necessaris per dita fundatio, los molts gastos que per dit effecta y la edificatio de dit nou convent se offerien, ab qui casi la maior part de dites deu milia sinch centes lliures avien de consumir y los inconvenients que altrement se consideren de fer nova fundatio en dita vila per trobarse ja en ella, ultra la parrochial iglesia, dos convents de religiosos, lo un de dominics, altre de franciscans observants y altre de religiosos de la regla del glorios pare St. Hieroni sots invocatio de St. Bartomeu y nos apareix precis y necessari haver de supplicar a lo Illmo. Y Rmo. Sr. Bisbe, la commutatio de dita obra pia en altre que puga tenir son effecte y sia mes adequada y conforma en tot lo possible a la voluntat del dit testador: nos ha apperegut seguint sa empero consensu del dit Illmo. i Rmo. Sr. Bisbe, la sua approbatio y autoritat que se espera interposara o com ha ordinari o com ha delegat Apostholic en les causes pies en acte de visita o del millior modo que de dret sia permes proposarli lo ques segueix a que venen les

Foli 1v.

religioses del convent de St. Barthomeu conforme determinatio capitular per aquelles pressa als []. A saber que les deu milia y sinch centes lliures se cresa en favor de dita causa pia sinch centes lliures de renda ha for de sinch per cent amortitzades sobre viles o officis, sobre los drets de la universitat y Regna de Mallorcha y que dites sinch centes lliures de renda esmortitzades se aplican y trasfereschin ab ple dret a les dites religioses de dit convent de St. Barthomeu deguen rebre y acceptar y perpetuament tenir sis religioses naturals pobres de dita vila de Incha ab ses calitats que de baix se especificara. Asso es sinch de cor y una de servici y que feltant alguna de les sis deguen acceptat altre en loch de aquella y axi perpetuament deguen ser sis religioses, sens que per dot de les que

en primer lloch entraren, com les que perpetuament seran, se haja de donar a dit convent mes que dites sinch centes lliures: porque per totes les religioses que perpetuament entreran en dit convent en nombre de les sis se appliquen dites sinch centes lliures i per aquest se tenga formas en lo ingres de dites sis religioses se aniran especificant les qualitat en lo modo seguent. Primo. Que les dites sis religioses aço es sinch de cor y una de servici tant en la primera electio com en la que perpetuament se fera deguen esser elegides per lo rector i jurats de dita vila de Incha, qui vuy son y per temps seran ab eso empero que elegides que sien antes de entrar an dit convent deguen de ser examinades y abonades per la mare priora y religioses de dit convent. Declarant empero que sempre que de la desentia i familia de la señora Eufрасina Vallespir Trobat se tropia algua donzella qui vulli entrar y essta sia proposit per religiosa de dit convent degue esser una de nombre de les sis conforma lo acordat en acte de transactio en poder del dit Jaume Antoni Fiol nott. als [] com no sia de dita familia en tot temps mes que una de nombre de les sis.

Foli 2r. 2.

Que en orde a dites sis religioses noi age de hever differentia alguna de elles a les demes religioses de dit convent qui vuy son y seran ans be en elles se guarda y observa en vida i mort, tot lo que se guarde en les que entren en son dot ordinari per quant en la religio noy deu haver exceptio de persones. 3. Per quant les dites sis religioses attento loque sera de la desendentia de la dita Sra. Eufрасina Vallespir y Trobat an de ser naturals de dita vila de Incha y conve millor declarar les qualitats, an de tenir les donzelles que se euran de eligir, per tant se declare que agen de esser nades en dita vila de Incha o son terma y baptisdes en la font baptismal de la parrochial Iglesia de aquella; declarant mes avant que seran tingudes y reputades per naturals de dita vila per dit effecte; les que seran nades en ella o terma de aquella y baptisades en dites fonts baptismals, encare per son pare o mare de aquelles no sien naturals de dita vila com sien habitants de ella y naturals de esta isla. 4. Que les dites donzelles elegidores per dit effecte que tindran la dita qualitat, ultra de aquella hajen de esser pobres y en dit mes la pobresa se declaren que les tals se reputen per pobres que de sos pares, avis o altres maiors seus el dia de la electio de elles feadora si fossen morts no poguessen tenir ni a elles espectar per legitima, legats, successio ab intestat o per testament de perçona ja defuncta o per via de llegats, donations, o fidecoimissos an sos favor disposats per qualsevol perçones que deserta a la quantitat de cent sinquanta lliures y per quant se poria oferir difficultat en la haveriguatio dels bens, se declare que per esta, sols se haje de tenir attendentia a lo estim dels llibres del cadastre de la vila de Incha, que es trobara el dia de la electio de la donzella o donzelles que se hauran de elegir en tot temps, sens tenir mes attendentia a les deductions de es alieno, que les se trobaran denunciades per capital en dit cadastre encaxe que altrement fossen deutors

Foli 2v.

perceptions de censals, dots o qualsevol altre causa via o raho porque espectant a la donzella mes de les dites cent sinquanta lliures no podra esser eligida, si empero hi espectara menor quantitat ho podra esser, no entenentse en eço la que seria de la desentia i familia de dita señora Eufрасine Vallespir y Trobat. 5. Per quant

dites donzelles cor de esser de cridades el servici de deu Nostre Senyor y de la sua Santa Iglesia y religio y es convenient sien de honesta familia y prosapia perque onestes militia de bona pressumptio, se declare que les elegidores deuen ser filles de pares de bons eustems y de onesta familia, de tal menere que no vinguen de dessentia de moros, judios ni conversos a la Santa Fe Catholica, com no hage pressat mes de cent anys que sospessats foren reduits a la dita Santa Fe Catholica y que les tals donzelles sos pares, avuis maiors no sien estats penitentiats per lo sant offici y esta veriguatio se ha de fer verbalment, secretament y sense escandol per lo Rverends i jurats que vuy son i per temps seran informantse quant los aparegue convenient de les perçones de bona vida i opinio que ben vist procurant tambe que les donzelles elegidores sien de bons costums encarregant en tot lo desusdit la conscientia de cade qual dels qui tindran vot en dita electio. 6. Per a que sia mes asentada y desapegada de propi interes la electio de la donzella o donzelles que entreran en dita religio se declare que sempre y quant vengue el cas de la electio, los dits Reverends i jurats fassen nominatio cade vegada de tres donzelles qui tinguen les dites calidats y feta que sia les proposen a dita mare Priora y demes religioses del dit convent de St. Barthomeu per a que les eximinen i averiguen si son aptes i tenen inclinatio de religioses i eximinades y abonades per dita Priora y religioses de dit convent haleshores los dits Reverends i jurats se deguen constituir en la iglesia de dit convent el dia que la Priora del dit convent que vuy es i per temps sera destinada y elli se digue una missa resada del Esperit Sant y celebrada aquella se constituesien en la gratia y cantant lo himne veni creator per les religioses y la oratio per lo Reverend assistent la mare Priora y vicarie y de mes religioses qui voldran

Foli 3r.

assistir, sien scrits los tres noms de les dites tres donzelles ab tres distints bolletis, els quals sien possats entre distinchs redolins dins una bosa la qual estera en mans del jurat maior y de elli sta extret lo un per un minyo de edat de set anys o el circa y el bolleti que sortira sia entregat en ma del Reverend, lo qual lo degue llegir ab altre i intelligible veu emprestentia de tots le que heura sorteat sia per aquella vegada la que eura de sorteat sia per aquella vegada la que cura de entrar en dit convent per effecte de fer lo any de la approbatio y noviciat en son temps, y les dos que no sortearan puguen concorre en altre cas de electio, mentres no eccedescha la edat de vint anys, y per quant poria acontexer que les tres elegides per lo Revernd i jurats no apereguessen a la mare Priora y demes religioses, declarant que tot asso aje de esser fet dins de sis mesos essetuant los tres a la Priora y religioses de dit convent per fer lo examen y averiguatio si son aptes per concorrer a le sort contadors del dia de la nominatio feta per lo Revernd i jurats i los altres tres mesos per la altre electio y examen. 7. Per a que en lo abono y examen de les tres donzelles elegides propessades per lo Reverend y jurats noi hage dissentio et difficultat entre les religioses y se face ab tota quiatut com se espera del donzell de tan sanctes religioses se declare que tal abono se face per dites religioses en la conformitat que sea usat en les religioses que fins avui han entrat en dit convent. 8. Per quant a dit convent se destinen les dites sinch centes lliures e son de sinch per cent ab obligatio de haver de acceptar y perpetuament tenir sis religioses en lo modo de susdit i pora acontexer que dites sinch centes lliures o part de elles se manfellissen o perdessen y en tot cas no seria raho que

dit convent sustentas dites sis religioses se declare que si les dites sinch centes lliures, o part de elles se manfallissen y perdessen que en tot cas dit convent no tingue obligatio de acceptar de nou mes religioses que les que correspondran a la renda de nombre de dites sinch centes lliures accedores

Foli 3v.

per ser portio a les sinch religioses de cor que ve per cada una de dites sinch a raho de cent lliures per quant la de servici ha de entrar gratis et pro Deo tindra empero dit convent sempre obligatio de acceptar ne una de servici per complir lo nombre de les sis de la obra pia. 9. Que si acas cedides que seran les dites 500 lliures a dit convent y se agues de esmersar lo procedit de dita quitatio, se declare que lo esmers degue correr per compta dels dits Reverends i jurats restana lo diner en lo interim en lo deposit de les monges o en la taula numeraria a compta de elles y deguen esmersar dits Reverends i jurats sobre les viles, officis o sobre los drets de la universitat de Mallorca, y no de altre manera y fins stiga per fer lo esmers en lo modo sobre dit, no tinga dit convent obligatio de acceptar mes religioses que les que correspondran a la renda que actualment possehiran computant per cade religisa lo que devers dit esta, fet empero lo esmers complit se complexa lo nombre de dites religioses. 10. I per quant se suposa que les donzelles qui han de entrar en dit convent ande esser pobres en lo modo sobre dit, i es precis subvenirles de tot lo necessari de calçar, vestir, llit y les demes robes y alages necessaries se declare que les primeres sis religioses que entreran, en que va compresa tambe la de servici lo dit Reverent i jurats el dia que aquelles entreran en dit convent, fet ja lo abono en lo modo sobre dit donaran a dit convent tot lo necessari, pagador de bens de la matexa obra pia tot nou i professat empero hajan dites sis primeres religioses per quant a dit convent esteran ja sedides les sinch centes lliures tingue aquell obligatio de fer lo gasto necessari de calçar vestir et als tot nou, entregansa en presentia del dit Reverent i jurats i perpetuant sea acostumat en dit convent, el dia que les religioses prenen vell blanch i negra fer algun gasto de cera vel alias a la Iglesia, i de pietantse en lo refetor a dit convent

Foli 4r.

Ja estaran cedides sinch centes lliures y se haura aprofitat de la rata del vegant degue fer lo convent tot lo gasto necessari en la conformitat que se ha acostumat en lesdemes religioses. 11. I per que de sobre sea declarat que manfallissen y perdensa dites sinch centes lliures, o part de elles, no tindra dit convent obligatio de prendre mes religioses que les que correspondran a les sinch de cor computant per cadascuna de elles cent lliures i podra esser que les ques perdes y manfallis no me portas cent lliures. Se declare que de la rata, de la renda que restera bona de nombre cent lliures que no estaria a obligar dit convent a prendre nova religiosa, morte que sia se que feria el nombre de les sinch de cor, se degue applicar en esta forma, a ceber es que de lo que anira discorrent, se pach en primer lloch a dit convent lo que heura dextat de cobrar vivint la religiosa lo demes empero se vaje possant en deposit fins sia estant per a porer comprar y esmerçar en lo modo sobre dit, la quantitat de renda fallida o perduda ab una o mes partides fins sia complit lo nombre de dites sinch centes lliures per a que pugua y degue dit convent acceptar altre nova religiosa.

Foli 39r.

Die XVII mensis julii anno a natus Domini MDCL. En nom de Nostro Señor Jesuchrist y de la sua divina gratie amen. Com sie sent per lo profeta dient i dispon deste case perque has de morir i no viure: per so Joanot Trobat y Malferit de la vila de Incha, sa de enteniment y de cor, volent dispondre de lo bens que Deu Nostre Señor me ha encomenat fas y ordena aquest meu petit testament en el qual llegesch en marmessors y desta ultima a derrera voluntat mie executors es a saber la Senyora Catherina Trobat y Artigues me mare lo honor M^o Christophol Pons mon sogre y la Sra. Catherina Trobat Pons me muller los quals prega. Primerament y antes de totes coses encomenant la mie anime en mans de Nostro Señor Deu Jesuchrist llegesch sepultura al meu cor mort fahedores en la iglesia parroquial de la present vila en lo vas dels meus que es a la capella de Sant Joan, le qual vull sie feta ab ofici conventual cantat ab sermo. Volent y manant que lo meu cadaver sie aportat a la sepultura per dotze homens pobres a nels quals sie feta una costa de dol y los sie donat a quiscu un siri de tres misas y la cota sie sua y los qui aportaran las entorxes las sie feta una cote ab un rosegay, les quals cotes sien dels qui les aportaran y a cada capela y frares qui assistiran an el meu enterro los sie donat un siri de tres unses a quiscu de cera balche, y a cada confraria qui assistira an el meu enterro acompanyant al meu cadaver desde la mia casa a la sepultura, las sie donat de mos bens vint sous de moneda de Mallorca, lo demes vull sie fet a coneguda de mos marmassors. Item celebrar mane en continent seguide la mie mort o lo mes prompte ques puga en dita parrochial cuatrocentos mises

Foli 39v.

Baxes repartides desta manera. Es saber en la capella del glorios St. Pere docentes, en la capella de St. Anthoni cent, en la capella de nostra Sra. del Carme vintisinch, en la capella del St. Crucifixi sinquante, en la capella del glorios Joseph tretze i en lo altar del gloriós arcangel St. Miquel dotze totes per unes volten tantum en remitio de mos pecats. Item celebrar mane en la iglesia de St. Francesch des dite vile docentes misses baxes repartides per los altars de aquelles i en lo convent de sant Domingo de dite vile trescentes misses baxes tambe repartides per lo altar de aquelles en les quals sien celebrades les misses vulgarment dites de St. Gregori, 150 finalment celebrar mane en la iglesia de Nostra Senyora de Lluch cent misses baxes totes per una volta tantum remitio de mos pecats. Item mane celebrar cada diumenge y festa une misse baxa en la parrochial de dita vila en la capella del glorios St. Joan, celebradores a les dotze y antes de celebrar hagen de tocar amb lo seny gros a batallades, per caritat de la cua lassen y a les dites pel prevere qui le celebrara quatre sous per quiscune. Y en el cas los capellans algun die dexassen de celebrar aquella en les hores des mitx die, en tal cas mane que los pares de St. Domingo tingan de enar a celebrar aquella en dite parrochial ab la mateixa charitat y si los dits pares de St. Domingo no les voleren, o no podran celebrar aquelles, les hagen de celebrar los pares de St. Francesch en dita parrochial ab la mateixa charitat de quatre sous. Item mane celebrar cada any y perpetuament en dita parrochial une missa cantada ab sermo celebrador del dia del meu enterro a cada anys y axi cada any en dite diada, per la celebratio de la cual dexe

Foli 40r.

lo acostumat y amortizat de mos bens. Item mane que en cas jo vivint no hagues acabat el retaule del glorios Sant Joan de la iglesia parrochial vull que mos hereus tingan obligatio en acabar aquell y fer lo, que mos hereus tingan obligatio en acabar aquell y fer lo daurar y feriu ne llantia¹⁵¹ de plata des valor de cent sinquanta lliures entre mans y plates tenint obligatio en fer la cremar ordinariament y asso tant de les obres pies com des dit retaule y llanties, acceptat la missa perpetua de lo diumenge y festa, la cual vull sie tingut a pagar lo qui sera hereu de la mayor portio de la mia heretat, y lo altres tot lo demes. Y dits hereus tinguem obligatio en retificar y confirmar totes les misses perpetues dexades per mos antepassats lo es que no pugan posar questio algune sobre de aquelles y en cas se dexassen de celebrar elles ques fasen yustantie que se celebren. Item dexta a quiscu dels bacins (d'acapta) qui demanen almoyne tant en dite parrochial com a nels convents que son en dita vila per amor de Deu, un sou a quiscu pagador per una volte tantum en record de la mia anima. Item dexta al Reverent Señor Rector per son dret parrochial sinch sous moneda de Mallorca. Item dexta a quiscun de mos criats y criades que asistiren an me casa axi petits com grans en lo dia de mon obit per amor de Deu sinch lliures ultra de lo que auran guanyat. Item dexta a Miquel Trobat Bestard per bon amor per sos alimens cada any durant la sue vide, deu quarteras de forment bonet y rebedor pagadores de bax y ab diners effectiu li dexta vint lliures per terres anticipades y en lo dit cas Miquel se tractas be ab mos hereus mirant per la mie heretat tenint en compte vull que mos hereus lo

Foli 40v.

hayen de mantenir en me case en tot lo necessari de menjar y beure calsan y vestir y en tal cas cessen tots aliments y en cas sen volgueren anar del present reguer los dits hereus lo tingan de acomodar axi ab sobre com en diners effectiu com si jo fos present y a les tres vull cessen dits aliments tant quant sera fore y en cas per ningun temps intentada questio algune a mos hereus demanant los algune cose tan per vie de Bernat Trobat prevere com Miquel Trobat en tot cas sde revoca tot lo per mi a ell dextat i no li dexaria coses algunes. Item mane que Monserrades Trobades esclava de mon onclo Miquel Trobat sie mantinguda en me case de tot lo necessari com es menjar y beure calsar y vestir. Item dexta a la senyora Catherina Trobat y Pons me muller cada any durant la sue vide vivint caste y sens marit y no de altre manera per sos alimens deu quarteras de xexe y quatre de blat pagadores de baix lo aren porgades y portades en la sua habitatio, y ab diner effectiu sinquanta lliures de moneda de Mallorca pagadores a ses voluntats y en cas Jo muris als seus infants le per fitx altres sinquanta lliures, un porch de valor de vuit lliures, una somada de oli, dos somades de raims de penjar, dos quarteres de olives de les que valora y tinga en la vinya y hort de Rafalgarces¹⁵² lo temps que yaurara per son propi us y en cas vulle habitar en unes cases li dexta lo estudi y cambra que ella matexa voldra amb un llit posat ab son pavello

Foli 41r.

matalas y dos flassades, tres parells de llensols, mitja dotzena de cadires de repos, un buffet y empren en totes les cases y en cas no vulguen estar en me case o no pogues habitar en me mare en tal cas li dexta les cases des Can Amunt ab tot lo sobre dit y asso vivint caste y sens marit com des sobre sta dit. Item en cas

que en lo die de mon obit jo tingues dos fills d'exa a quiscun de aquelles tres milie lliures de dite moneda mallorquina pagadores en esta formes ço es en lo die del matrimoni de quiscunes sinch centes lliures y de dit die a un any docentes lliures y axi quiscun any en dite diades docentes lliures finitant dites tres milie lliures sien a quiscuna dex aquelles complidament satisfetes y pagades y en cas ne tingues unes des dues los d'exa a quiscuna dos milie lliures pagadores en lo modo pedit y son per tots y qualsevols drets les pugue competir y expectar sobre mos bens tant per dret de naturaleze com altres, en les quals aquelles hereves mies particulars les fas y instituesch y en cas nos contestassin y voleguessin l'legitimar sobres mos bens intemptant questio algune a mos hereus, en tal cas revoque lo dit llegat per a mi a elles fet y tant solament les d'exa sinch sous. Item d'exa a quiscun de mos infans mascles postums y de aqui al devant naxadors sinch sous, y sous per tots y qualsevols drets los puga compartir sobre mos bens, tant per dret de naturalesa com altres en los quals aquells hereus meus particulars fas y instituesch: y si algu dels predits mos infans mascles voldria estudiar vull que mon hereu lo hage de mantenir en los estudis fins arribar a doctor y asso tant en lo present regne com fore del regne sense disminutio

Foli 41v.

de la seva legitime pagades y cumplides en tots los altres empero bens meus instituesch y a mi hereus meus universals fas ço es usufructuaries les senyores Catherina Trobat Artigues me mare y la señoire Catherina Trobat Pins me muller vivint caste y sens marit finisant mon hereu sie de hedat de vint anys ab conditio ques tant me mare com me muller tingan de habitar juntes. Propietari empero lo primer fill meu mascle postum y de aqui el devant naxador lo qual se hage de encomenar a les firmes que sera de Trobat y Malferit, el qual si a mi hereu meu universal fas lo segon y axi vull se segueasca entre de mos infans mascles preferint el qui sera nat primer de un en altres vulgarment pupilarment y per fideicomis fins al darrer lo qual sia mi hereu non sera o sera y moria en pupilla edat o despus quant que quant infants legitimus y naturals sustitueisch en aquell y a mi hereus universals fas la mia filla mayor la qual sia mi hereves en nom sera o sera y moria en pupilla edat o despus quant que quant seus infants llegitims y naturals substituesch en aquella y a mi hereves universal fas la segona y axi vull ses segona entre les demes filles preferint sempre les qui sera nada primera, fins a la darrera les quals si a mi hereva non sera o sera y moria en pupilla edat o despres quant que quant seus infans llegitims y naturals substituesch que en aquella y a mi hereva universal fas la mie anime ab conditio que de tota la meva

Foli 42r.

heredat se hages de fundar un convent de monges religioses donzelles pobres y naturals de la present vile y per monestir los assenyale les cases convengudes de la heredat de Miquel Trobat mon onclo en lo lloc de Canamunt y a tota la mia heredat les esmerse a lloc, le qual renda servexa per mantenir dites monges fins al nombre de dotze y asso se fasse per medi del jurats i rector de dite vile de Incha y en cas le mie heredat sie per mantenir unes dotze religioses estiga a voluntat de dits jurats y rector elegein les quals apparexera podran esser mantingudes de dite mie heretat. Aquesta es la mie ultime y darrera voluntat entra casant, infringint y emulant lo cual fonch fet en la vila de Incha.

Testimonis del present testament cridats y pregats foren lo Rnd. Bartomeu Morro prevere, Jacme Hieroni Vicens beneficiat, Miquel Arrom scriva, Gabriel Buades gerrer, Marti Oliver fill de Marti, Antoni Martorell alias grandet fill de Antoni, tots de Incha y Gabriel Pou oriundus de la vile de Inche y jo Jaume Gual notari ques cridat y pregat. Fuit publicatum presentis testamentum per me Anthonium Reura nottarium nottas dicti Jacobi Gual nottari publici Maginifici auctoritate regiategentum in dominus monialibus presentis ville de Inche ab justitias honorem juratorum eius ville de Incha presentitus pro testibus Jacobo Mesquida Civitatis Magnifici et Franciscum Reura anonimato prelibate vile Inche.

ARM, Testament de Eufрасina Vallespir Trobat (03-05-1722), notari Pere Joan Tomas, signatura T-791, folis 333r – 335r.

Foli 333r. *Die III Mensis maii anno a natus domini MDCCXXII. En nom del Nostre Senyor Jesuchrist y de la humil Verge Maria Mare concebuda sense macula de pecat original Amen. Com si asta escrit per llei Divina, tots los homens haver de morir y sia aconsellat per lo profeta dient i dispon de la tua casa y bens perque deus morir y no sempre viure: Per ço Jo Domina Eufрасina Vallespir muller del Magnifich Sr. D. Nicollau Callar Dameto donzell¹⁵³ per trobarme rendida en lo llit de malaltia corporal de la qual tem morir, y voler dispondre de mos bens temporals que Deu Nostre Senyor en esta mortal vida me a encomenats, fas y orden aquest mon ultim y darrer testament en el qual elegesc els meus marmessors y desta ultima y darrea voluntat mia executors, lo molt R. P. Mestre Fray Pere Ribot¹⁵⁴ prior del convent de Nostra Sra. dels Socors de la present ciutat de Mallorca mon confessor, lo dit Sr. Don Nicolau Callar Dameto donzell mon marit, los Srs. D. Jordi Dameto, D. Juan Dameto prevere i canonge coadjutor de la Seu de Mallorca, D. Juana Dameto muller de D. Pedro Dezcallar i D. Matheu Dameto mos fills, a los que pregue que si jo moris sens fer altre testament ni ultima dispositio, els mos bens cumplen y executen lo que per mi troberan abaix scrit y ordenat. I primerament y antes de totes les coses encomenant la mia anima en mans de Nostro Senyor Deu Jesuchrist qui ab la sua preciossima sanch la a redimida y vesada*

Foli 333v.

elegesch sepultura al meu cadaver faedora en la iglesia del reial convent del Pare Sant Domingo en lo vas de los Senyors Dametos que sia aquell acompanyat unicament de la Rda. Comunitat de dit Convent, ab ciri a cada religios y ques fase ab tot lo honor a direccio y voluntat de dits Senyors mos marmessors i sera que Deu nostro tingue compessio de la mia anima y voldra perdonar les mies culpes y pecats fas y orden los llegats pios següents. Primo. Lex al molt Rnd. Sr. Rector de hont lo die de mon obit sere parroquiana sinch sous de moneda de Mallorca per son dret. Item orden y man que lo die de mon enterro me sia cantat un offici conventual corpore presenti pagant 10 sous de charitat. Item orden i man que me sien dites y celebrades per la mia anima seguit mon obit y lo mes prest se pugue mil y sinch centas misas resades, celebradores ab sta forma, ço es per lo dit molt Rnd. P. Mestre Fray Pere Ribot Prior y mon confessor 100 en lo

dit Real Convent del P. Sant Domingo, cent en la iglesia del convent del P. Sant Francesch, sinquanta a la iglesia del convent de Nostra Senyora dels Socors, sinquanta en les capelles de Nostra Sra dels Dolors del convent del sant Sperit, vint y sinch a la iglesia del convent de la Merce, vint y sinch celebradores per los Pares del convent de Istria, vint y sinch en la iglesia de los Pares Caputxins y los demes restants, celebradores a disposició y voluntat de dits Srs. Mos marmessors (...).

Foli 334r.

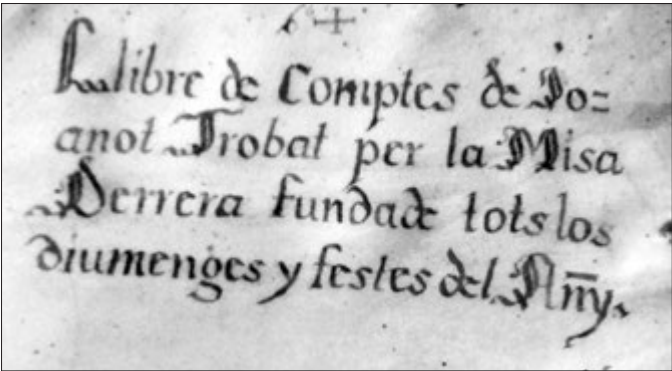
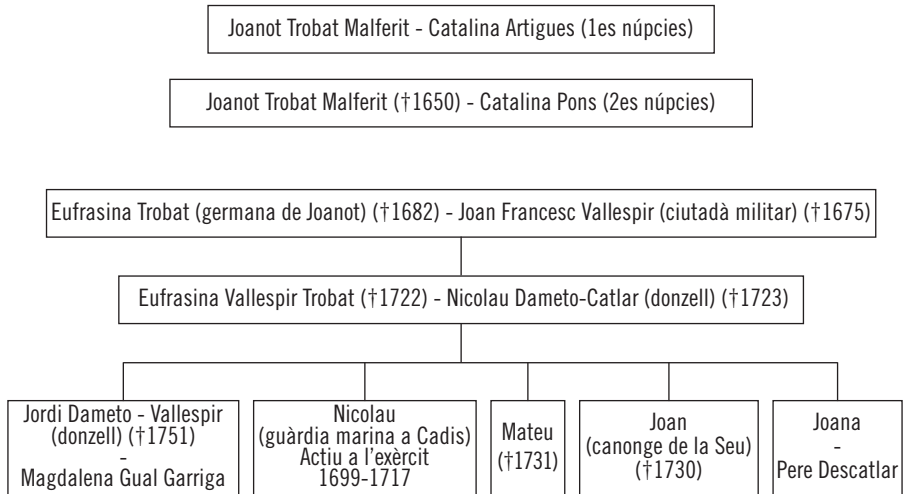
Item orden y man que lo mes prest se pague me sie fundat un offici celebrador tots els anys en la capella de Nostra Senyora del Roser del dit Real Convent de sant Domingo, lo die de santa Eufrasina per la mia anima y la Sra. me mare. Item orden y man que mon hereu infrascrit tots els anys lo die de mon obit me fasse celebrar set misses resades en les set capelles de la Nostra Sra. dels Dolors del convent del sant Sperit per la mia anima fins hage fundades aquelles que vull i man se funden en dit dia per la mia anima en dites capelles y iglesia (...).

Foli 334v.

Item axi matex orden y man, que se funden tres missas resades en la dita capella de Nostra Senyora dels Dolors del convent del sant Sperit celebradores tots anys, per anima del dit Sr. Nicolau Dameto mon fill lo dia de son obit pagant tot lo necessari per dit efecte y la esmortitzacio¹⁵⁵ al Señor Rey. Item orden y man que lo dit mon hereu infrascrit com a posseïdor de mos bens cumple la matexa obligatio que jo tenia de fer cremar la llantia de la capella de San Juan de la Iglesia parrochial de la vile de Incha, las oras acustumades per haverlo axi manat y ordenat mos parents qui eren dueños de dits bens. Item axi matex orden y man que lo dit mon hereu tingue obligatio el primer oli ques fere, donar y pagar quiscun any a los Rnds. Pares del convent de sant Domingo de la dita vila de Inca, un odre de oli per fer cremar la llantia de la capella de la Nostra Senyora del Roser de la sua iglesia (...). Item lex per bon amor y per tota part de heretat y legitima al dit Señor Juan Dameto prevere y canonge y coadjutor de la Seu de Mallorca mon fill, doscentas lliures moneda de Mallorca que tindra obligatio de ferli y prestar de aquelles deu milia lliures en la donacio universal que jo li feu, en la ocasio de son matrimoni y axi matex dos canelobres de plata, la piqueta de plata que jo tinc en lo meu capsal, vull sia tot de dit mon fill Juan, en tot lo qual hereu meu particular fas y instituesch (...) lo qual fonch fet en la present Ciutat de Mallorca als tres de maig de mil set cents vint y dos. Señal de Eufrasina Vallespir Dameto que lo present testament lloa, aprobe, ratifico y confirme. Testimonis cridats y pregats per propia boca de dita Magnifica Senyora testadora, foren lo Rvnd. Sr. Miquel Planes prevere i beneficiat en la iglesia de la parrochial vila de Incha, Jaume Estade Chyrurgia, Damia Planes natural de Incha, y criat de la casa dita Senyora, Manuel Blanch tambe criat de case, Francisco Lloret studiant, Marti Vaquer y Juan Garau sabaters y lo Pere Joan Thomas notari public de Mallorca qui requerit y pregat per dita Senyora haver revut lo demunt dit testament. Miri la dita Magnificha Senyora testadora als 30 de juny del mateix any cent les set y res quarts del mati.

- ACM Arxiu Capitular de Mallorca
- AMI Arxiu Municipal d'Inca
- AMSB Arxiu Monestir de Sant Bartomeu
- AMSE Arxiu Monestir de Santa Elisabet
- APSE Arxiu Parròquia de Santa Eulàlia
- ARM Arxiu del Regne de Mallorca
- BSAL Butlletí de la Societat Arqueològica Lul·liana

ARBRE GENEALÒGIC DEL BENEFACTOR JOANOT TROBAT
MALFERIT (INCA, SEGLE XVII) (de la pag. 205)

Arxiu Parroquial d'Inca (API).
Llibre de comptes de Joanot Trobat per
la missa darrera fundada per tots los
diumenges i festes de l'any. 1737.
Signatura núm. 8.

REPERCUSSIONS DE LA SETMANA TRÀGICA A MALLORCA. EL CAS D'INCA

MIQUEL PIERAS VILLALONGA

1. Introducció

A partir de principi del mes d'agost de 1909, la premsa d'Inca, com a reflex de les preocupacions socials de la ciutat, reacciona davant els fets ocorreguts a Barcelona feia pocs dies publicant una gran quantitat de notícies i articles d'opinió. Quan parlem de premsa d'Inca ens referim al setmanari *Ca Nostra* i, també, a la figura de Miquel Duran. Llavors, el setmanari *Ca Nostra* era el portaveu de sectors polítics conservadors propers al catolicisme i de tendències regionalistes (en aquest sentit a les pàgines del setmanari hi apareixien, regularment, articles de Miquel Ferrà).¹

Per tant, amb l'anàlisi de tot allò que s'escrigué a *Ca Nostra* entre agost de 1909 i final de 1910 tendrem una àmplia visió d'allò que pensaven a Mallorca els grups socials conservadors i regionalistes sobre els fets ocorreguts a Barcelona durant la Setmana Tràgica, sobre l'escola laica, sobre Antoni Maura o sobre la difícil unitat dels partits de dretes de l'època.

La present comunicació es divideix en dues parts. En primer lloc, es tracten, de forma breu, els efectes de la Setmana Tràgica de Barcelona a Mallorca. En segon lloc, es presenta un conjunt d'articles extrets del setmanari *Ca Nostra* que tracten sobre la Setmana Tràgica.

¹ Sobre la relació entre Miquel Duran i Miquel Ferrà vegeu els articles publicats per Francesc Lladó a les *Jornades d'Estudis Locals d'Inca* dels anys 1995, 1996, 2004, 2006, 2007 i 2008.

Les notícies sobre els fets ocorreguts a Barcelona a final de juliol arriben a Mallorca ben aviat. La reacció de la premsa catòlica, en aquest cas el setmanari *Ca Nostra*, és una reacció contra l'anticlericalisme, que ja era una constant en aquest tipus de premsa, però ara es farà d'una forma més clara. Segons Pere Fullana,² la premsa catòlica de Mallorca continua atacant el liberalisme com a centre dels autèntics mals de l'Església i ataca el socialisme, l'anarquisme, així com també el Partit Radical de Lerroux. A més, després de la Setmana Tràgica es produí una autèntica radicalització dels sectors confessionals a favor de l'exclusivisme catòlic i contra les "escoles modernes". Els sectors confessionals mallorquins varen prendre consciència de la necessitat de dur a terme accions de propaganda des de la trona, a partir dels mítings i des de la premsa. Això va suposar l'inici de la consolidació d'un catolicisme bel·ligerant i públic.³ En l'àmbit polític la Setmana Tràgica portà un acostament major dels grups catòlics a la política conservadora d'Antoni Maura enfront dels liberals.⁴

2. Els primers articles de protesta (agost i setembre de 1909)

Dia 7 d'agost de 1909 apareix publicat en el setmanari *Ca Nostra* la primera anàlisi, en forma d'article d'opinió, redactat per Miquel Ferrà, el qual defineix els fets de la Setmana Tràgica com a "criminales disturbios promovidos por los elementos ácratas de Barcelona". Des del primer moment, a l'article, es deixa ben clar que una cosa és criticar els fets ocorreguts i l'altra criminalitzar tota la població de Barcelona. Ferrà no vol que amb la crítica als atacs "criminals" es fomentin ara "odios y divisiones que con placer veíamos extinguirse entre regiones españolas". Considera que els autors dels "execrables actos de salvajismo" han estat "las turbas lerrouxistas... víctimas de la ignorancia" que han estat liderades per "perversos directores que les han fanatizado con sus propagandas". L'article de Ferrà considera que el principal culpable dels fets és Lerroux i la seva campanya política feta a Barcelona. Acaba el text dient que en el seu cor hi ha un profund sentiment de pietat per totes les víctimes, innocents i culpables, sense excepció.

El segon article d'anàlisi, publicat el 14 d'agost, no està signat, però pel llenguatge que utilitza pareix escrit per Miquel Duran. Descriu quins han estat els factors que han desencadenat la Setmana Tràgica. Culpabilitza els lerrouxistes que han escalfat "una turba de bandejats" a partir de "l'escola i les males lectures". Explica que aquestes escoles són les laiques i la premsa és "La Rebeldía, El Descamisado, Metrallera". L'autor considera que l'escola laica i aquest tipus de premsa "són fruits dels teus liberalismes [referint-se a la constitució moderna] tantes vegades condemnats per l'església catòlica".

El tercer article, també publicat el 14 d'agost, parla d'una proposició dels regidors catalanistes de La Solidaritat presentada a l'Ajuntament de Barcelona i que els lerrouxistes no volgueren votar. L'autor, que sembla ser Miquel Ferrà, aprofita per recordar que els qui donaven suport a Lerroux ho feien per odi a Catalunya.

2 Pere Fullana (1994): *El moviment catòlic a Mallorca*, Barcelona, Ed. Abadia de Montserrat. Pàg. 427-428.

3 Pere Fullana (1994): *El moviment catòlic a Mallorca*, Barcelona, Ed. Abadia de Montserrat. Pàg. 462-464.

4 Pere Fullana (1994): *El moviment catòlic a Mallorca*, Barcelona, Ed. Abadia de Montserrat. Pàg. 588-589.

3. Notícies d'Inca a les quals s'inclouen comentaris sobre la Setmana Tràgica

En total només s'han localitzat quatre notícies d'àmbit local a partir de les quals es fa referència, indirectament, a la Setmana Tràgica. La primera notícia, de 7 d'agost, tracta la festa de Sant Domingo, durant la qual el predicador ha parlat de la "salvatjada" de la crema d'esglésies. La segona notícia, de 21 d'agost, dona explicacions sobre dos telegrams que, des d'Inca, s'han enviat al Consell de Ministres contra els "atacs salvatges de Barcelona". Els telegrams varen esser enviats per la Caixa Rural d'Inca i per l'Ajuntament. La tercera notícia fa referència que el batle ha expulsat d'Inca un venedor ambulat de romanços d'ideologia anarquista. La darrera notícia, d'1 de maig de 1910, informa que els alumnes del centre escolar Santo Tomás de Aquino i del Sagrat Cor de Jesús s'han adherit a la protesta contra les escoles laiques.

4. Crítiques a les escoles laiques i a partits liberals i republicans

El tercer grup de textos recullen tota mena de crítiques a l'escola laica i també als partits polítics liberals, republicans i al lerrouxista. En el *Ca Nostra* de 21 d'agost de 1909 es critica durament els regidors republicans i liberals de l'Ajuntament de Palma per no haver votat una proposta del batle protestant contra els successos de Barcelona. En un article de 4 de setembre, el setmanari afirma clarament que els fets ocorreguts a Barcelona tenen els seus orígens en el "laïcisme que domina a les escoles privades de Barcelona... més de dues-centes d'aqueixes escoles escampaven llavors de crims i vicis". El mateix 4 de setembre, un altre article explica la ideologia de l'Escola Moderna i el seu autor exigeix que desaparegui aquesta mena d'escola "per no tornar-se a obrir ja mai... el seu autor se mereix un gran càstig per lladre i assassí al mateix temps". El 16 d'octubre de 1909 Miquel Duran parla de l'afusellament de Francesc Ferrer, director de l'Escola Moderna de Barcelona. Duran destaca que "la seva mort és estada anticristiana, com la vida... Ha refusat els auxilis de la religió catòlica".

L'1 de febrer de 1910 Miquel Duran critica, de nou durament, l'escola laica utilitzant un to integrista i ultraconservador, i acusa aquest tipus d'escola d'"infiltrar el verí de la corrupció a les masses innocents per tenir adeptes i esclaus degradats en cor per fer la revolució i pegar foc a la casa del Senyor en nom d'unes llibertats que són en perjudici de l'ordre i de la moral catòlica, única salvadora de les nacions".

5. Discursos i cròniques sobre mítings en defensa d'Antoni Maura o en contra de les escoles laiques

Aquest bloc de textos fa referència, per una part, a descripcions de mítings en defensa d'Antoni Maura i en contra de les escoles laiques, i per altra part, a reproduir alguns dels discursos realitzats en aquests mítings.

El novembre de 1909 es ret un nombrós homenatge a Antoni Maura a Inca. Miquel Duran, com a director de *Ca Nostra*, hi participa i pronuncia un breu discurs seguint una pauta conservadora i integrista. El discurs, segons diu, el fa en representació d'aquells "que, si tenen una aspiració política, és d'una política netament cristiana sense regusts de liberalisme".

El 29 de març de 1910 es fa un míting a Inca en contra de les escoles laiques. Duran, que hi havia de pronunciar un discurs, finalment no el fa. No el fa, segons diu, per indicacions de la comissió organitzadora, tot i que el tenia redactat. No obstant això, Duran publica el discurs que havia de llegir en el míting en el número 124 de *Ca Nostra* de dia 1 d'abril de 1910. En aquest text Duran considera els obrers de Barcelona com a víctimes de l'escola laica que els ha "enverinat els cors". En un to altra vegada integrista acaba el seu discurs afirmant que l'ensenyança catòlica és l'única "capaç de fer ditxosos els pobles".

En el número 125 de *Ca Nostra* de 16 d'abril, es reproduïx el discurs que Miquel Ferrà pronuncià en el míting de Manacor contra les escoles laiques. Si Duran mostra en els seus discursos una actitud integrista, Ferrà intenta ésser més ponderat i conciliador. Ferrà afirma a Manacor:

"...ens convé als catòlics no limitar-nos a la protesta. És l'amor lo que edifica, no l'odi, maldament sia l'odi a les escoles laiques. Protestem en hora bona de la seva obra destructora, però preocupem-nos una mica més de bastir edificis sòlids, de la sèria formació intel·lectual dels nostres joves, i sobretot de que l'educació i la vida cristianes sien una realitat i no una fórmula. Me sembla a voltes, deixau-m'ho dir, que el catòlics defensam la nostra religió com qui defensa un tresor tancat. I entenc que la millor defensa seria obrir-lo i enriquir-lo amb aquest tresor de virtut, de generositat i d'amor als nostres mateixos enemics que estotja el Cristianisme."

6. Defensa de la unitat de les tendències polítiques catòliques i conservadores

El darrer bloc d'articles recull tots aquells textos que fan referència a la "necessària" unió dels partits i tendències conservadores que des d'agost de 1909 es fa palès dins la política mallorquina. Duran defensa a aquesta unió, fins i tot demana que a les eleccions municipals es presentin candidats "amb caràcter catòlic".

7. El setmanari *Ca Nostra* i la Setmana Tràgica. Recull de textos

7.1. ELS PRIMERS ARTICLES DE PROTESTA (AGOST I SETEMBRE DE 1909)

TEXT 1

7 d'agost de 1909, número 97

Autor: Miquel Ferrà

Nuestra Protesta

Un coro de protestas se alza de todas partes contra los criminales disturbios promovidos por los elemento ácratas en Barcelona. Nosotros, con espíritu sereno y con intención bien limpia de no ofender a la ciudad que ha sido víctima de tales horrores, porque ningún odio a ningún pueblo anida en nuestro corazón y sólo el patriotismo y la justicia nos inspiran, queremos unir la voz a este coro unánime.

¡Protestamos!

Protestamos muy alto de la actitud de cuanto en Barcelona, en Madrid y en otras partes han intentado

entorpecer la acción del Gobierno en momento críticos para España, agravando con ello el conflicto en que, prudente o imprudentemente, (que no era ya hora de discutirlo), se veía ésta comprometida.

Protestamos más alto todavía de los execrables actos de salvajismo cometidos en Barcelona por las turbas lerrouxistas, que han hecho sus víctimas de inermes religiosos y sumido en la consternación a una población de digno y pacíficos ciudadanos.

Protestamos sobretudo, no contra los desdichados, víctimas de la ignorancia y del desamparo social, que no han sido más que el brazo ciego de la revolución, sino contra los perversos directores que les han fanatizado con sus propagandas, llevándoles al descabro y a la muerte; y contra todos los auxiliares y amigos de esos agitadores.

Protestamos contra el hombre que estampó años atrás en las columnas de su periódico este programa, cumplido hoy al pie de la letra y ensayado parcialmente por aquel tiempo sobre la persona de Cambó en la brutal agresión de Hostalfranchs: “Jóvenes bárbaros!... ¡Incendiad los conventos, levantad el velo a las novicias y elevadlas a la categoría de madres para regenerar la especie, derribad las aras y violad las sepulturas! ¡Herid, matad, morid!”

Protestamos contra todos aquellos que con sus complicidades materiales o morales, con sus simpatías y con sus votos ayudaron al triunfo de ese hombre y al envalentonamiento de los suyos, sólo por hundir a determinados elementos que representaban en Barcelona la causa de la cultura y del orden social.

Protestamos contra quien celebró la victoria electoral de Lerroux con palabras por el estilo de las siguientes, a las cuales hicieron coro los mismos que ahora tratan de desviar hacia el pueblo de Barcelona la justa indignación de los patriotas, atribuyéndole el deshonor de los excesos cometidos por la fiera que ellos mismos acariciaban y cebaban en su seno con la esperanza de que un día lo destrozara: “todas la campanas de España tocan a gloria por el triunfo del sentido español en Barcelona representado por D. Alejandro Lerroux...”

Protestamos finalmente contra los que en esos momentos insultan la desgracia de una ciudad hermana, maldiciéndola con frases execrables del vocabulario lerrouxista y no ocultando la alegría que sienten por su presente infortunio y por la postración en que esperan verla. Protestamos contra cuantos en alguna manera fomentan ahora odios y divisiones que con placer veíamos extinguirse entre regiones españolas.

Contra todos estos enemigos de España, de Barcelona y de la fraternidad humana, ¡protestamos!

Y ahora: creemos que los infelices agentes y víctimas a un tiempo de la revolución eran los más rencorosos enemigos de todo aquello que más estimamos nosotros. Creemos que en ciertas circunstancias urgen procedimientos de suprema energía para conjurar calamidades mayores. Pero, conste: ni como cristianos ni como hombres podemos asociarnos al júbilo de nadie por las matanzas de estos días. En nuestro corazón no se alberga otro sentimiento que el de una honda y dolorosa piedad por todas las víctimas, inocentes y culpables, sin exceptuar una sola

M. Ferrá.

14 d'agost de 1909, número 98
 Autor: probablement Miquel Duran

Sobre lo de Barcelona

La premsa ha publicat que els diners corrien en abundància abans de la setmana incendiària entre els revoltosos de Barcelona. Els diners quin poderós estímulo per acabar d'obcecar els cors endurits! L'or que llua dins les mans incendiàries no podia menys que donar una força immensament satànica a les arengues dels demagogs directors lerrouxistes, i cridar frenèticament altres vergonyoses recompenses: els pillatges de convents, de que tant se n'aprofitaren els saquejadors de la suor dels bons religiosos, obrers de la instrucció i de l'educació.

Però, hauria bastat una grapa de plata i una arenga revolucionària per aconseguir tenir a les seves ordres els caps revolucionaris una turba de bandejats? No, de cap manera. Abans s'havia anat fent una preparació llarga, criant aquests "jóvenes bárbaros" i aquesta preparació, filla del liberalisme, és "La Madre del Cordero", la que els governs han emparada baix el règim maleït de les lleis del dret modern.

Quins són els medis de que s'han valgut per donar aquesta preparació? No els sabem tots, però saltan a la vista els principals: l'escola i les males lectures. Aquestes escoles que amb el nom de laïques són atees, com les d'en Ferrer. Aquesta premsa criminalista, s'anomeni o no "La Rebeldia", "El Descamisado", "Metrallera", etc. Aquestes obretes de fàcil adquisició de la casa Maucci i altres sui generis que fan olor de sobre i petroli, que desgraciadament ens arriben a Mallorca i que a llibreries sèries es venen, són estat la gran preparació, posades en mans de les turbes inconscients, per criar aquests "jóvenes bárbaros" que són anats a incendiar els centres d'instrucció a on es crien altres joves amb exquisida cultura.

I després de tot, seguiran amb la mateixa llibertat de sempre, la propaganda incendiària i destructora, preparant nous bàrbars per si n'han desapareguts alguns amb els fets de la setmana "rojia".

Oh, maleïda constitució moderna! Aquests són els fruits dels teus liberalismes tantes vegades condemnats per l'església catòlica! Quan et faràs conscient de les teves grans contradiccions?

TEXT 3

14 d'agost de 1909, número 98
 Autor: probablement Miquel Ferrà

Els qui hi ajudaren

A l'ajuntament de Barcelona, els regidor catalanistes han votat la següent proposició, que els lerrouxistes no volgueren subscriure:

"El ayuntamiento de Barcelona, en nombre de la ciudad y en el de la conciencia humana, protesta de los actos de vandalismo que durante la semana próxima pasada han tenido lugar en ella, como son incendios, devastaciones, estragos, pillajes, sacrilegios, profanaciones de sepulturas y cadáveres, mutilaciones, etc.; y declara ante Catalunya, ante España y ante el mundo que estos crímenes afrentosos sólo se han podido cometer mediante circunstancias a que es ajena la ciudad por turbas envilecidas que, si por acaso en ella residen, no tienen comunión espiritual con sus ciudadanos, por tradición gloriosa singularmente celosos del buen nombre y de la cultura de la ciudad, amantes de

todos los progresos y mejoramientos dentro del orden y el respeto de la personalidad humana y de los derechos y atributos que la naturaleza y las leyes le confieren”.

229

Molt bé! Aquests sí que poden protestar ben alt, perquè tenen la consciència ben tranquil·la. La Solidaritat havia lluitat sempre contra la bèstia lerrouxista que ha causat els estralls dels dies passats.

Si així ho haguessen fet tots aquests falsos “patriotes” que ara s’escandalitzen tan farisaicament de lo que ha passat a Barcelona, la seva protesta seria més digna d’ésser escoltada. Però ells votaven en Lerroux i li ajudaven, per odi a Catalunya, i ara volen penjar el mort als únics que el combateren quan era hora!

Això encara no ho saben o no ho volen saber els nostres filisteus.

7.2. NOTÍCIES D'INCA A LES QUALS S'INCLOUEN COMENTARIS SOBRE LA SETMANA TRÀGICA

TEXT 4

7 d'agost de 1909, número 97

Autor: Miquel Duran

Noves d'Inca

Hem tenguda la festa de Sant Domingo, a quina Missa Major predicà el M. I. Sr. D. Mateu Garau que amb tant de zel i patriotisme desplega quan se dirigeix al poble d'Inca. Feu oportunes comparances entre els temps de Sant Domingo i els temps actuals, entre la crema de les esglésies de llavors i la d'ara, assegurant que els inquers no deixarien fer tal salvatjada sobre ses quatre esglésies que, quals sentinelles de pau, guarden la ciutat d'Inca.

TEXT 5

21 d'agost de 1909, número 99

Autor: Miquel Duran

Noves d'Inca

Pocs dies després d'haver-se constituïda la Caixa Rural d'Inca, el Consell d'Administració dirigí una protesta al Consell de Ministres per medi del governador contra els actes salvatges de qui és estat víctima la ciutat de Barcelona i al mateix temps felicitar l'exèrcit espanyol pel seu heroisme desplegat a Melilla.

Idèntica protesta i felicitació ha dirigit nostre Magnífic Ajuntament al Consell de Ministres.

TEXT 6

16 d'octubre de 1909, número 107

Autor: Miquel Duran

Noves d'Inca

Diuenge passat, per ordre del sr. Batle va ser engegat d'aquesta ciutat un subjecte que venia distints romansos contraris a la decència i a l'ordre social, recollint-li tots els papers que portava.

Alabam la determinació de nostra autoritat local i més quan dit subjecte feia propaganda per on se vulla d'idees anarquistes que encara que la seva paraula no tengués autoritat no falten bàmbols que tot s'ho creuen.

TEXT 7

1 de maig de 1910, número 126

Autor: Miquel Duran

Protesta escolar

Hem rebut de l'Acció Social Popular de Barcelona unes fulles d'adhesió a la protesta contra les escoles laiques que els escolars catòlics espanyols aixequen al Govern. Aquests fulles les hem presentades en els col·legis de Sant Tomás de Aquino i del Sagrat Cor de Jesús d'aquesta ciutat i els seus alumne amb molt de gust les han firmades per adherir-se a la protesta escolar catòlica.

7.3. CRÍTQUES A LES ESCOLES LAIQUES I A PARTITS LIBERALS I REPUBLICANS

TEXT 8

21 d'agost de 1909, número 99

Autor: desconegut

Ne protestam

L'acte realitzat pels regidors republicans i lliberals de l'Ajuntament de Palma, en la sessió que es va celebrar dia 13 del mes corrent, és d'aquells que no poden qualificar-se per por de fer curt.

Fa sortir els colors a la cara més gruixada de pell veure com els qui s'anomenen representants d'un poble que sempre és estat decent y honrat trepitgen la decència i l'honradesa dels seus representants mostrant-los en el món com a feres afamagades o salvatges per civilitzar. Però, gràcies a Déu, per tot arreu se sap que els regidors no representen més que un interès personal o tot lo més l'interès d'un partit i que per consegüent els seus actes van encaminats únicament a satisfer egoismes personals o ambicions de partit: mai és pel bé del poble.

No obstant, idò, en nom del poble, la vergonya, la baixesa, la roïndat, la immortalitat, la indecència de l'acte grosser dels regidors republicans i lliberals cau, única i exclusivament, damunt ells mateixos.

Nosaltres, en nom dels palmesans honrats, ne protestam amb totes les nostres forces, al mateix temps que aplaudim i alabam l'actitud adoptada en aquella ocasió pel digníssim sr. batle de Palma,

sentint moltíssim que els regidor al·ludits hagin preferit abans de mesclar sa veu amb les protestes que tota l'Espanya honrada ha formulat pels trists successos de Barcelona, confondre-la amb la de quatre homes sense consciència, sense dignitat i sense vergonya.

Un corresponsal palmèsà.

TEXT 9

28 d'agost de 1909, número 100

Autor: Miquel Duran

Escapulons

Escoles laïques.- Per ordre governativa s'han tancades a Barcelona 120 escoles laïques i una partida de centres lerrouxistes.

“Quan tengueren el cap xapat se posaren la cervellera”, diu l'adagi mallorquí. Vulgui Déu acabar d'obrir els ulls als qui encara duen lleganyes.

TEXT 10

4 de setembre de 1909, número 101

Autor: desconegut

Conseqüència

Així com van calmant-se les onades de tempesta que han passat per Barcelona, comencen a veure-s'hi les arrels de la planta que ha brotat flors roges de sang innocent.

Sembla que els orígens de tot aqueix vandalisme és estat el laïcisme que domina en les escoles privades de Barcelona. La neutralitat, millor dit, l'ample carrera que es dona a totes les llibertats i a totes les creences, menys a la llibertat i les creences catòliques, perquè el catolicisme *“fa homes esclaus i denigrants”*.

Més de dues-centes d'aqueixes escoles escampaven llavors de crims i de vicis a dins la gran Barcelona. Mes de dos-cents centres de corrupció moral escampaven els seus braços per ofegar les consciències i cegar els cors a la caritat.

D'ordre del senyor governador han sigut tancades totes aqueixes escoles. És la passa millor que se podia donar per evitar un altre juliol com el passat.

Mes... no seria una passa donada en va si es deixàs àmplia llibertat a les demés províncies? Ens diuen que a Palma n'hi ha d'obertes. Per que la nostra autoritat civil no procedeix com la de Barcelona?

I a més podria esser molt bé que alguns dels que a Barcelona *“destruïen”* la moralitat, venguessin a la nostra terra per continuar la seva obra.

Els qui n'han protestat dels crims i violències comesos a la ciutat comtal que són tots els homes honrats que estiguin alerta i no deixin florir cap escola laica, cap centre d'ensenyança neutra.

TEXT 11

4 de setembre de 1909, número 101

Autor: desconegut

Lo que s'ensenyava a les escoles laiques de Barcelona

Vegin, nostres subscriptors, les infames ensenyances dels llibres de text que se donaven en els centres progressistes de Barcelona, que, com la famosa Escola Moderna, soscavaven els fonaments de l'ordre social, especialment de la religió i de la pàtria:

- *Que la base fonamental de l'existència del privilegiats i desheretats, culpable de totes les injustícies que sofreixen els homes, és la creença en un poder sobrenatural, Déu, i les seves relacions amb els homes per medi dels sacerdots (religió, església)*
- *Que els capellans són homes negres més perillosos que les feres, per que emmetzinen els homes, des de la infantesa per a dominar-los tota la vida.*
- *Que els que fan i formen els exèrcits són botxins assassins de la humanitat.*
- *Que els militars són homes que per la seva afició al pillatge i l'assassinat frueixen d'un gloriós prestigi.*
- *Que la bandera és un drap de colors a dalt d'un bastó, el símbol de la tirania i de la misèria.*
- *Que la guerra, empresa per a defensar l'honor de la nació, és en realitat un pretext per a robar-la.*
- *Que el poble (els soldats) ha de servir-se de les armes contra aquells que les hi ha donades per a matar.*
- *Que a la primera declaració de guerra, abans de la primera canonada, s'ha de declarar la vaga de soldats.*
- *Que els governs d'Europa maten per gust, cada mes, més homes que estrelles hi ha en el cel.*
- *Que la propietat ha estat constituïda per la espoliació i el frau, per la rapacitat i l'estafa, baix els noms d'indústria i comerç.*
- *Que tots els mals i tots els sofriments i totes les injustícies són deguts a aqueixa estúpida i brutal ficció anomenada pàtria.*
- *Que tot lo que té per objecte explotar al poble, lleis i reglaments, ordres i decrets, presons i patíbuls, policia i guàrdia civil, jutges, etc. tot se basa en la pàtria.*

No es veu que la lectura d'aquests extrems gela la sang de la venes? Ah, amb tals mestres i amb tals llibres, que té d'estrany que a Barcelona se matàs aquest sentiment tant noble i innat de l'amor a la Pàtria i a la Religió? Ja són tancades les escoles de perdició, però... estan segurs que els convencionalismes de llibertat, passada la turbonada, no darà permís per que se tornin obrir? L'Escola Moderna ha de desaparèixer per no tornar-se obrir ja mai. Aquests llibres han de ser tirats en el foc més que de pressa, llibres infamiosos que apaguen, corrompen i maten els amors més purs i sants. El seu autor mereix un gran càstig per lladre i assassí al mateix temps.

Alerta a Mallorca, badem els ulls i no dormiguem!

TEXT 12

16 d'octubre de 1909, número 107

Autor: Miquel Duran

Escapulons

FERRER.- Sentenciat per un Consell de Guerra, dimecres fonc mort en el castell de Montjuïc el tristament cèlebre Francesc Ferrer, director de l'Escola Moderna de Barcelona.

La seva mort és estada anticristiana, com la vida. Ha refusat els auxilis de la religió catòlica i fins i tot la companyia del sacerdot del Castell.

La fossa a on descans el seu cadàver té una obscuritat aborronadora, sens cap mica de llum ni esperança. Déu mos perdoni a tots.

TEXT 13

233

1 de febrer de 1910, número 120

Autor: Miquel Duran

Adhesió i protesta

Moltes entitats catòliques de Palma veim que han aixecat la veu de protesta davant nostre virtuós Prelat per reforçar, més encara, la exposició-protesta que el Bisbat Espanyol ha dirigit al President de Ministres en contra de la reobertura de les escoles laiques i neutres.

CA-NOSTRA, que pot ésser un periòdic tot lo insignificant que es vulgui, però que en matèria de religió i doctrina no vol quedar endarrere per seguir les ensenyances i exemples dels Prínceps de l'Església, també altament protesta, no solament contra la reobertura de les escoles laiques, sinó de tot centre i de tota propaganda que, franca o solapadament, infiltra el verí de la corrupció a les masses innocent per tenir adeptes i esclaus degradats en cor per fer la revolució i pegar foc a la casa del Senyor en nom d'unes llibertats que són en perjudici de l'ordre i de la moral catòlica, única salvadora de les nacions.

7.4. DISCURSOS I CRÒNIQUES SOBRE MÍTINGS EN DEFENSA D'ANTONI MAURA O EN CONTRA DE LES ESCOLES LAIQUES

TEXT 14

6 de novembre de 1909, número 111

Autor: Miquel Duran

Homenatge al Sr. Maura a Inca

Dilluns a vespre tengué lloc a la senyorial casa de D. Lloaxim Gelabert una reunió a la qual es tengué l'amabilitat d'invitar-nos per tractar de dur a efecte en aquesta ciutat l'homenatge que Mallorca tributa a son il·lustre patrici, l'Excm. D. Antoni Maura.

A la reunió assistiren una cinquantena de persones de lo més florit i granat de la societat inquera: comerciants, industrials, amos, senyors, homes de carrera, fins les famílies Verd i Siquier. Entre els assistents regnà el major entusiasme per fer un acte que demostrí l'admiració i simpatia amb que la ciutat d'Inca té pel polític honrat, per protestar de les grosseres calúmnies que amb tant de cinisme llançaren els oradors del míting de la Plaça de Toros el darrer dia del mes anterior.

Es llegí, entre esclats de mamballetes, el missatge que ha escrit el poeta D. Joan Alcover per enviar a D. Antoni Maura i se repartiren fulles per fer-les omplir de firmes, a fi que fos molt nombrosa la representació de protesta contra les infàmies esquerranes.

S'acordà donar un àpat popular de 300 coberts per festejar el Sr. Maura, subscriuint-se, allà mateix, tots els present i disposant que la llista quedàs oberta a la tenda de D. Joan Gelabert, del carrer Major.

La festa tindrà lloc demà diumenge, a les sales de l'Hostal de sa Font, i es de creure que, pels preparatius que es fan i els entusiasmes que per totes parts flueixen, serà un acte de ressonància i de vertadera amistat i simpatia envers la persona de l'il·lustre patrici.

TEXT 15

20 de novembre de 1909, número 112

Autor: Miquel Duran

Homenatge al Sr. D. Antoni Maura

Per iniciativa de D. Lloaixim Gelabert, diumenge, passat, tengué lloc a l'Hosta de la Font un banquet per honrar a D. Antoni Maura i fer una contraprotesta a les calumnies i grosseries que li dirigiren en el míting celebrat a la plaça de toros de Palma.

A cinc llargues taulades s'asseguren unes 250 persones a on vérem en mig dels obrers la pagesia acomodada i el principal senyoriu de nostra ciutat.

Presidí l'acte el Sr. Batle, D. Joan Alzina, tenint a la dreta D. Jaume Vidal i a l'esquerra D. Lloaixim Gelabert, seguint altres distingides per sones de representació. A l'enfront de la presidència se destacava, damunt ric domàs, un quadro de D. Antoni Maura.

El menú va ésser de plats forts a lo mallorquí que per la seva abundància i avengudesas meresqué l'enhorabona de tots l'amo en Josep Pons que serví l'àpat.

Regnà el millor ordre. La gaubança i la germanor confortaren l'esperit patriòtic, mentre el paladar gustava les dolsures del fruit de la terra a la salut de l'il·lustre patrici que es festejava.

En començar els brindis se llegiren telegrams i cartes d'adhesió a l'acte de D. Manuel Guasp, cap dels conservador de Mallorca, de D. Pere Llobera de Pollença, de D. Pere Amer i de D. Manuel Fuster, essent aplaudits amb entusiasme.

El primer qui dirigí la paraula fonc el director d' "*El Heraldo de Inca*" dient que no està bé davant una dama honrada i hermosa parlar a la seva presència de les calúnies que li posen sos enemics, i que, tenint una fe cega en la política honrada del Sr. Maura, es preferible parlar de la seva labor restauradora. Refutà el Sr. Sánchez Toca per venir a posar entrebancs en el partit conservador amb l'excusa que el Sr. Maura no segueix la política tradicional del Sr. Cánovas del Castillo. Digué que el Sr. Maura és homo del seu temps, que la seva política és evolucionista i creadora, segons les circumstàncies del temps i lloc, factors que pareix desconèixer en Sánchez Toca.

D. Jaume Puigserver llegí una poesia seva dedicada al Sr. Maura que condemnava les expressions insultants amb que l'han qualificat.

Obligat per D. Jaume Vidal, cap dels conservadors d'Inca, també parlà nostro director, dient que en nom de la Redacció i amics de CA-NOSTRA assistia en aquell acte per sentir simpatia i admiració vers la persona de D. Antoni Maura. Que la seva presència tenia doble valor, per representar elements que, si tenen aspiració política, és d'una política netament cristiana sense regusts de liberalisme. Som un d'aquells elements, afegí, de qui va dir el Sr. Maura en el discurs que feu a les majories a la baixada del poder, que si tenien interessos comuns que defensar podien estar a son costat; ves-nos aquí, idò, en el costat del partit conservador per defensar la religió i la pàtria, suprema aspiració de la nostra ànima. Parlant del Sr. Maura, digué, que la seva política honrada havia aconseguit despertar un esclat d'entusiasme dels bons i un empatx de ràbia dels dolents. Que, a son concepte, més honra li devem i importància als atacs dels seus contraris que les alabances i entusiasmes dels adherits. Fixat aquest

principi, també es podia dir que en Ferrer era un homo que valia, per tenir molts de contraris, però que s'ha de tenir en compte la classe d'enemics que té una persona per concebre quines són ses idees i conducta, i que els enemics dels Sr. Maura eren els enemics de l'altar, del trono i de la pàtria i que per aquí es podria venir en coneixement de la finalitat de la seva política. Brindà per que el Sr. Maura tornàs aviat en el poder per aprovar els projectes de lleis bones que té en cartera, sobretot, l'administració local que tant de beneficis ha de reportar en els pobles preparats. I dirigint-se a la classe directora que estava allà present li suplicà que no desmentís mai en la seva política del poble la conducta que segueix son il·lustre quefe, procurant seguir llurs ideals patriòtics.

Seguí en l'ús de la paraula el Sr. Salvà representant de "*La Época*" animant el partit conservador a fer força de propaganda, sortint a la plaça pública, si importa, per treballar pel partit de l'ordre. "Somos los más y los mejores" digué amb gran accentuació perquè la frase quedàs ben gravada en el cor dels oients. Feu oportunes consideracions sobre l'última crisi, sobre la guerra i sobre la causa d'en Ferrer. Agafant com a referent una expressió dita pel nostre director, enumerà les lleis que el Sr. Maura havia duit a la legislació espanyola, beneficioses a la classe obrera, demostrant ésser el partit conservador més democràtic que els partits que es donen aquest afalagador nom.

Darrerament, dirigí la paraula D. Jaume Vidal que, a nostro entendre, fou el qui recollí més raons d'alabança a D. Antoni Maura. S'alegrà ferm que amb l'assistència en aquell àpat hi hagués representades totes les classes de la societat. Digué que cometeren una ingratitud grossa els mallorquins que digueren que era un oprobi allò que és una glòria per Mallorca, comptar entre els seus fills amb el Sr. Maura, que tants de beneficis ha duits a la Roqueta, senyalant com una de les principals vies de comunicació, les carreteres, i les que s'estan en projecte com les de Sóller a Lluc i Pollença. Afirmà que era injusta la campanya feta contra Maura per la causa d'en Ferrer. Enumerà els distints factors i tràmits que se seguiren, essent impossible que tots es posassin d'acord per cometre una injustícia en la persona d'en Ferrer. Digué que no hi havia homo més liberal a Espanya que el senyor Maura, que fins a la seva era els diputat a corts es feien en el ministeri de Governació, com ho demostra el fet que el Sr. Moret s'abstingué d'assistir a les corts perquè el Sr. Maura no li havia donat el nombre de senadors als quals els creia tenir-hi dret. Que el Sr. Maura ha implantat de bon de veres els sufragi universal, que ara, el qui vol ésser diputat, s'ho ha de guanyar pels seus propis mèrits i prestigi entre el poble degut als beneficis que li hagi fet. Acabà el Sr. Vidal donant visques a la pàtria, al rei, a l'exèrcit i a D. Antoni Maura. Tots els oradors foren interromputs seguit, seguit, per grans aplaudiments.

TEXT 16

1 de març de 1910, número 122

Autor: Miquel Duran

Amb satisfacció hem rebuda la notícia del míting que tracta d'organitzar el Centro de Defensa Social de Palma contra la reobertura de les escoles laiques. Amb les persones que hem tengut ocasió de parlar-ne veim que el pensament s'és rebut aquí amb entusiasme i es de creure que per totes les persones que estimen no ja la Religió sinó solament la Pàtria i la dignitat de l'home han de veure amb bons ulls la celebració d'un míting a Mallorca, quant no hi cooperin amb entusiasme per que resulti una manifestació grandiosa de nostro civisme i religiositat.

En lo funcionament o clausura de les escoles laiques no se tracta de la bondat d'un partit més o manco acceptable, sinó de vida o mort de la Pàtria. Així és que si han d'ésser lògiques les entitats que són neutres respecte la Religió perquè el seu objecte és perseguir altres fins honrat, però que són catòlics els

membres de que es componen o persones d'ordre, aquestes entitats, repetim, per instint de conservació han de sumar-se a les catòliques per adherir-se o enviar representacions al míting que s'està organitzant.

De nostra part, la Junta Organitzadora pot contar amb nostre petit esforç per aduir forces a la realització de l'acte que Déu vulgui beneir per glòria seva i salvació de la pobre Espanya.

TEXT 17

1 d'abril de 1910, número 124

Autor: Miquel Duran

Anem, tots, al míting...

Mallorquins: tots els qui sentim en nostre cor la saba vivificadora de la fe i la tradició que encén el foc de l'amor patri: anem en el míting.

Tots els qui estam convençuts de que cada escola que s'obri es una presó que és tanca, si les ensenyances d'aquelles estan informades en els sublims preceptes del Decàleg: anem en el míting.

Tots els qui no volem que vengui un dia que siguin plantades les escola sense Déu a nostra Roqueta, fabricadores de monstres, en l'educació de l'odi i la mentida, quins fruit no poden ser que la anarquia més brutal: anem en el míting.

Tots els qui, sobre tota altra política, hi posam la dels Manaments de la Llei de Déu que és l'única legislació capaç de fer ditxosos els pobles i de transformar la terra en un cel: anem en el míting.

Tots els qui volem una pàtria rica, plena, poderosa, com fou mentre era eminentment cristiana: anem en el míting.

Per Déu, per la pàtria, per la cultura, per nostres fills estimats... anem, tots, en el míting.

TEXT 18

1 d'abril de 1910, número 124

Autor: Miquel Duran

Cronicó d'Inca

Març 1910

Dia 22.- A la Rectoria té lloc una reunió de les persones més visibles de la societat inquera per tractar de lo que s'hauria de fer per que la ciutat d'Inca estigui ben representada en el míting contra les escoles laiques. S'acordà fer una reunió, amb caràcter de míting, la tercera festa de Pasqua, anomenant-se per preparar els treballs convenients una comissió organitzadora, composta de mossèn Tomàs Mora, D. Miquel Amengual, misser i D. Miquel Pujadas, misser. Indiquen per dirigir la paraula el Pare Cerdà, D. Jaume Vidal, notari, D. Miquel Amengual, director de l' "Heraldo de Inca", D. Miquel Pujadas, fiscal, i nostre director.

Dia 29.- El míting preparatori. El presidí el Sr. Rector en companyia de mossèn Mir, rector de sant Miquel de Palma, el jutge i els oradors que havien de parlar. El sr. Batle assistia a l'acte com a particular. Hi vérem persones de totes les tendències polítiques, el cap del canalegistes, totes les persones visibles de la localitat i un concurs que vessava del saló.

El oradors.

D. Miquel Pujadas. Diu que ha volgut acceptar la invitació per parlar en públic per primera vegada per tractar-se de la causa catòlica. Dóna una explicació del moviment que s'és iniciat contra les escoles laiques dins Espanya. Demostra la il·legalitat del laïcisme de les escoles baix el punt de vista de la legislació espanyola vigent. Al Sr. Pujadas li venen moltes idees i allarga un poquet massa el seu discurs.

D. Miquel Amengual, director d' "El Heraldo de Inca". Parla de les distintes filosofies que han existit respecte l'ensenyança, fent quasi abús d'erudició. La seva actitud desembarassada aconsegueix molt d'aplaudiments, encara que es creu que algunes de les seves afirmacions series males de sostenir amb persona competent. Algunes persones també trobaren inoportú el treure D. Antoni Maura com a remei de les escoles laiques, tota vegada que l'il·lustre mallorquí, que amb altres coses ha demostrat que era un gran governant, no va ésser los més encertat en deixar-les funcionar durant el seu poder i autoritzant l'obertura d'altres centres anticatòlics. Però sigui lo que es vulgui de les oportunitats i afirmacions del Sr. Amengual, la seva oració va ésser brillant i ben intencionada i no hem d'escatimar-li nostro aplaudiment.

D. Jaume Vidal.- Sense pretensions, amb tota senzillesa, amb frase justa i gràfica, digué que l'ensenyança laica pretén la supressió de tres coses: la família, la pàtria i la religió, i no es concep, ni la història en treu exemples, d'una societat sense llars, sense mapes i sense culte d'una religió. Tota la seva peroració va estar ben argumentada i meresqué molts d'aplaudiments.

Mossèn Joan Quetgles.- Amb un mallorquí castís enumera els mals que du a la societat les mal nomenades escoles neutres i puntualitza els extrems revolucionaris d'en Ferrer i Lerroux; i entrant més de ple a l'objecte de la reunió que els altres oradors, fa propaganda amb entusiasme pel míting que s'ha de celebrar a Palma, conquistant-se molts d'aplaudiments.

El P. Pere J. Cerdà.- Una arruixada de mamballetes l'obliguen a aixecar-se a parlar. Diu que després dels brillants parlaments fets pels altres oradors que la matèria està acabada i que res ha de dir, no obstant, deixa caure un discurs que causa gratíssima impressió i aixeca aplaudiments i entusiasmes. Parlant de la malícia de les escoles laiques observa que també són perjudicials a la cultura com ho demostra l'estadística de França que, després de 20 anys de funcionament, cada dia és major el nombre d'analfabets en aquella nació. Acaba fent una entusiasta arenga per animar a tots a anar al míting, tocant la nota tendra de l'interès dels pares pobres sobre els seus fills per defensar-los del laïcisme funest, de que en són més escàpols els rics, si volen, pels molts medis de que poden dispondre.

D. Miquel Sampol, escrivà. Dóna lectura a una ben raonada adhesió al míting i protesta contra les escoles laiques que ha escrita per encàrrec de la Comissió. Mereix l'aprovació i l'aplaudiment de tots.

El Sr. Rector. Amb breus frases de gratitud es complau de la llum que els oradors han espargida a la intel·ligència de tots. Ell vol ésser el primer per anar al míting, esperant que molts el seguiran per donar fe de la religiositat del poble d'Inca.

TEXT 19

1 d'abril de 1910, número 124

Autor: Miquel Duran

Escoles laiques

Per indicacions que se feren en la important reunió preparatòria que tengué lloc a la Rectoria, nostre estimat Director, que en tractar-se de tota causa catòlica o patriòtica per ells les insinuacions són manament, preparà el discurs que insertam a continuació; però pareix que a darrera hora, la comissió organitzadora, no sabem per quines raons, tengué inconvenients i reparos en que el treball fos llegit a l'acte del míting celebrat dia 29 de març en el Cercle d'Obrers Catòlics d'Inca.

Discurs

Senyors: Cap mèrit intel·lectual tenc que m'autoritzi per aixecar ma pobre veu en aquesta important reunió, davant les dignes autoritats que ens presideixen, i en un acte en que vessa cabalosa la riuada de l'eloqüència de distingits i famosos oradors. Però si els influvis riquíssims de la ciència em neguen títols acadèmics, la qüestió que es tracta aquí, és de tal naturalesa que em donen autoritat els mateixos calls de les mans, la condició d'obrer, i sobretot, les conviccions de la meva ànima per espaiar mon entusiasme per la causa catòlica que és estat sempre l'ideal predilecte de tota ma vida. Justament, senyors, les escoles laiques a qui han ferit més de prop i directament és a la meva classe, a la classe treballadora.

Diguem dues paraules sobre el particular.

Les escoles laiques pareix que són posades, si bé es mira, per descristianitzar i fer la desgràcia de les famílies pobres. Vosaltres ho sabeu: molts de rics avançats i anticlericals, que per raó de la seva il·lustració tenen consciència dels béns que du a la família l'ensenyança informada per l'esperit cristià, ens donen la gran inconseqüència d'enviar sos fills a l'escola congregacionista, a l'escola religiosa. Però el pobre obrer, tirat dins l'atmosfera corrompuda de fàbrica o del taller, amb uns amos que poc els interessa l'educació moral dels seus treballadors amb tal que la indústria li produeixi bons rendiments, el pobre obrer s'acosta i corre darrera aquell que li manifesta que l'estima i li vol bé, manifestació d'amor i promesa que a voltes i sovint surt de la boca fascinatoria d'enemics de l'església i de la pàtria, que baix dels pomposos títols de cultura, progrés i llibertat, obrin escoles laiques gratuïtes a on van a parar, per una partida de circumstàncies que els rodegen, els fills de l'obrer inconscient.

I quines són les ensenyances de les escoles laiques? La crema de convents, la violació de verges, la persecució dels ministres del Senyor i la profanació de sepultures, essent crims tan greus, sols són conseqüències remotes i efectes petits de gran mals i calamitats que l'educació laica ha duit a la classe treballadora.

Vos espantau, senyor, de mes afirmacions? Vegeu-ne algunes proves

Abans, quan amb el cop de picassa caiguessen les portes i retaules del santuari i l'esca incendiària pegàs foc en un moment a quaranta edificis religiosos de Barcelona, l'escola laica ja havia arruïnat espiritualment a milenar de temples de l'Esperit Sant en la persona de l'obrer, que val infinitament més que els artístics temples de pedra, encara que siguin aixecats al Déu de les altures.

Abans que fossen espanyades i destruïdes, per la flama de l'odi, preuades obres d'art que respectaren altres revoltes polítiques, l'escola sense Déu ja havia mort, en flor, dins el cor de l'obrer, els sentiments de grandesa i d'inspiracions sublimes que, ben dirigits, donen forma a l'art i són la creació

de bel·leses supremes, semblant, en canvi, dins aquells pits desgraciats els sentiments bàrbars que té el programa d'extrema esquerra revolucionària.

239

Abans que fos violada la clausura dels convents, traient per força de les tranquil·les i austeres cel·les els ascètics religiosos i les virginals esposes de l'Anyell immaculat, l'escola laica ja havia destruït l'amorosa llar obrera, esflorant en les flors casolanes les més dolces aficions de l'enyorada vida de família.

Abans que fos trepitjada la gloriosa bandera de la pàtria, ja s'havia ofegat dins el cor del ninet aquell sentiment de patriotisme, de regionalisme, de l'amor al terrosset a on hem nascut, fent-li creure i convèncer que la insígnia nacional no és més que un drap desprezable posat en un pal, com ignomínia dels pacífics ciutadans.

I com a compendi i conseqüència lògica de l'enverinament dels cors obrers: una setmana de revolució, de febre satànica, de sacrilegis, de crims espantosos que molts pagaren amb la seva pròpia vida al mateix moment que era enlletgida la seva consciència amb culpables fatalitats i després foscura, horror, en els morts un judici eternal. Qui no s'espanta en pensar en la sort eterna del qui la mort troba "*infraganti*"? I els vius banyats amb sa pròpia sang, enverinada per l'odi, són portats a l'hospital; o fugitius suporten la misèria i escabrositat del desertor; o deshonrats sofreixen les cadenes i angústies dels fondets de la presó, les acusacions terribles dels tribunals militars i, com a nota final d'aquesta tragèdia esglaïadora, immensa, suprema, molts cauen dins la foscura dels fosos de Montjuïc, plens d'infàmia, coberts d'ignomínia, sense que hi hagi per a ells un cor que tengui una gota de compassió. Així és, senyors, la història trista, trista, de l'obrer víctima de l'educació de l'escola sense Déu.

Veis com tenia raó quan vos deia al principi que els estralls de la setmana tràgica de Barcelona, essent crims greus, sols eren efectes insignificants i conseqüències llunyanes de l'ensenyança que es dóna a la pobrea en l'escola sense Déu! Els convents tornen esser reedificables amb més hermosura que abans, als temple s'hi torna celebrar amb més concurs i solemnitat, les religioses tornen gaudir de la pau contemplativa de la clausura i els màrtirs de la revolució neden dins les delícies de la visió de Déu, mes l'obra de degradació feta al desgraciat obrer, qui la remeiarà? Es necessita un prodigi gran de la gràcia divina, quasi, m'atreviré a dir, és més fàcil la resurrecció d'un mort que faci olors de tomba que la conversió d'un malfactor que és arribat a un tal extrem de perversitat, i tot per les maleïdes escoles.

¿Com jo, essent fill del treball, pertanyent a aquesta classe, tant més desgraciada com més s'aparta de la Llei de Déu, no he d'alçar la veu, alta i ben alta per protestar contra els centres de perdició que han conduït a mos criminals germans de Catalunya a la barbàries més escandalosa?

Obrers: nosaltres som la part més interessada en aquest gran plet que s'és establert entre fills de la llum que s'adrecen per fer valer els seus drets de ciutadans espanyols per salvar la pàtria i els fills de les tenebres que s'han proposat borrar del mapa de les nacions civilitzades la cristiandat espanyola. Sigui, idò, nostra protesta la més valenta, la més formidable, en aquest moment de nostres reivindicacions cristianes, i que la representació obrera de la ciutat de Santa Maria la Major sigui la més nombrosa i potent en el gran míting que ha de celebrar la benaurada Mallorca.

Inquer: anem-hi tots en el míting. Allà veurem tots els bons a la gran parada i nostre cor s'eixamplarà de goig i entusiasme en contar-nos tant nombrosos com serem i en veure la vitalitat de la consciència mallorquina que la protesta amb veu forta, vigorosa per que arribi als governants, que sota principis de llibertat permeten propagandes tan funestes. Anem, anem-hi tot en el gran míting. Allà, animats per la paraula eloqüentíssima dels oradors que ens dirigiran sa veu autoritzada,

sentirem bategar nostros cors en nova fe i fortaleza cristiana, albirant dies de glòria i de ventura damunt l'horitzó de nostra desgraciada Espanya, ja que tantes ànimes ardents i entusiastes, tants de cors patriotes i sencers uneixen per tot arreu son esforç pel bé de la verdadera cultura i pel triomf de l'ensenyança catòlica única capaç de fer ditxosos els pobles.

TEXT 20

16 d'abril de 1910, número 125

Autor: Miquel Ferrà

Laïcisme escolar

Deguda a la amabilitat de nostre bon amic i col·laborador, D. Miquel Ferrà, honrant, avui, nostra primera plana amb l'hermós discurs que pronuncià diumenge en el gran mití que celebrà la religiosa vila de Manacor.

PARLAMENT

Senyors:

M'ha duit aquí un compromís ineludible d'amistat. Venc obeint indicacions d'algu a qui jo no sabia negar rec. Dic això en descàrrec meu, per que la meva presència en aquest lloc ha mester excusa i aquí jo no hauria d'obrir boca sinó per dir com els estudiants descuidats quan el catedràtic els demana la lliçó que no saben: *"no estoy preparado"*.

A més de faltar-me una preparació sòlida per parlar d'aquesta qüestió e les escoles laïques, jo, com ja haureu conegut, no som orador, ni manco orador de *"meeting"*. No sé si és per això que no sé predicar, que són més afectat de meditacions que de discursos. Si no vos heu d'adormir de drets i voleu que vos faci un punt de meditació, això serà el meu parlament.

És cosa vella això de fer servir la instrucció de bandera dels partits revolucionaris. Aquí obscurantista vol dir catòlic, mal se conti entre els catòlic un Menéndez y Pelayo, y vertaders afollats de la intel·ligència, com era el pobre director de l'Escola Moderna, són elevats davant l'Europa, que si els conegués els tendria llàstima, a la categoria de genis, sense altre títol que el de no creure en Déu.

Certament té raó, sia qui sia, el qui diu que a Espanya vivim dins la barbàrie, -paraula de qui coneix els recons d'aquests temples de la ciència, o per dir-ho bé d'aquests antre d'ignorància que són els nostres instituts i universitats-. Jo no em cansaria mai de parlar-ne malament de l'ensenyança espanyola. No sé quin adob tengui, sinó es fermar el ministre d'instrucció pública, esbucar les escoles, cremar els llibres de text, desterrar els mestres i repastar els estudiants si això és possible.

Però veig que n'hi ha que ho tenen molt més senzill, que tot ho arreglarien despenjant el Sant Crist de la paret de l'escola.

No hi ha ja avui cap progressista tan cursi que encara cregui en el poder pan-curatiu de la instrucció. A aquesta mesquina idea de que tot ho cura el saber llegir i escriure, ha succeït un altre ideal més ple i més harmònic, d'educació intel·lectual i moral, del cos i de l'esperit, del caràcter i del sentiment artístic. I quan lo que patim és manca de cultural integral, de formació completa de l'home, ¿qui no veu que en aquest país —a on els bany i la gimnàsia són un *"lujo"* i el gust artístic, una essència tan rara i tan supèrflua que no més se'n posen el mocador una dotzena d'intellectuals i catalanistes, -el laïcisme a les escoles representa l'abolició de l'única cosa que hi té un valor moral i educatiu?

Per que no solament és la fe una font divina d'idealitat i de moralitat, sinó que és l'única font d'idealitat i moralitat del nostre poble. Aquest aire d'honradesa qui sura per damunt la nostra terra, aquesta sanitat espiritual, aquesta mateixa transparència i lucidesa de seny que es troba sovint en homes senzills al cor de l'pagesia i que so es troba en les classes populars apartades de la religió, d'on ve sinó de la fe i de l'educació cristiana? Lo "*laic*", per ara, en els pobles fa olor d'aigordent i a les ciutats de petroli.

A més, tenim motius per dubtar-ho, que hi hagi cap escola laica vertaderament neutral. No és un esperit científic, que tampoc bastaria, sinó un esperit sectari qui les sosté, un esperit d'odi; en el fons, el mateix esperit, crec jo, que informava l'Escola Moderna de Barcelona a on no s'alimentava la intel·ligència dels alumnes amb el pa sense llevat de l'ensenyança neutra, sinó amb píldores de dinamita qui destrossaven les ànimes, com diu en Duran, abans de sembrar la societat de runes materials.

I ara vull dir una cosa. Per lo mateix que damunt la pura negació no es pot edificar res, ens convé als catòlics no limitar-nos a la protesta. És l'amor lo que edifica, no l'odi, maldament sia l'odi a les escoles laiques. Protestem en hora bona de la seva obra destructora, però preocupem-nos una mica més de bastir edificis sòlids, de la sèria formació intel·lectual dels nostres joves, i sobretot de que l'educació i la vida cristianes sien una realitat i no una fórmula.

Me sembla a voltes, deixau-m'ho dir, que el catòlics defensam la nostra religió com qui defensa un tresor tancat. I entenc que la millor defensa seria obrir-lo i enriquir-lo amb aquest tresor de virtut, de generositat i d'amor als nostres mateixos enemics que estotja el Cristianisme.

TEXT 21

16 d'abril de 1910, número 125

Autor: Miquel Duran

Mítings Mallorquins

EL DE PALMA

Hi ha fets a la història dels pobles tant solemnes que les descripcions els decanten importància; és necessari haver-los presenciats per fer-se càrrec de la seva magnitud. El míting que celebrà Mallorca dia 3 d'abril pertany en aquests actes extraordinaris en què les plomes són impotents per descriure, i manco dins el poc lloc que disposam nosaltres setmanarers, així és que sols farem una impressió.

El magatzem del generós sr. Mir s'és convertit en magnífica sala d'assemblea popular a on s'hi va a tractar una gran qüestió. De front, entre palmes de victòria, s'hi destaca una amantent pintura de Pius X sobre domassos de colors nacionals.

A baix, damunt esplèndid entarimat, s'asseu la junta presidencial rodejada de multitud de banderes i penons de les congregacions religioses que són els batallons de l'exèrcit cristià que milita baix la figura prestigiosa del Papa, en una terra que no és seva, però que l'esperit popular el proclama son cap indiscutible per l'amor i devoció. A la taula del secretari hi ha munt de telegrams d'adhesions que es contenen per milenars, des del que ha enviat el Vaticà fins a l'últim pagès de la Roqueta. A dins les immenses amplituds de l'edifici s'hi apinyen els cossos i hi volen les ànimes per l'entusiasme de deu mil catòlics.

L'hora és solemne i d'expectació suprema!

Una carta del sr. Bisbe. És sàvia, plena d'unció i d'abrumadora lògica. Sa lectura fa vibrar els cors.

El primer orador. És nostre amic D. Joseph Font, diu que s'aixeca en nom de la joventut mallorquina. Sa parla i actitud és ardorosa. Quin exemple! Si tots els joves mallorquins fossin com ell no en quedaria cap de pasta d'ensaïmada.

D. Manuel Carrasco. També és un valent que en la setmana tragèlica defensava les cases del Senyor com ara predica la seva doctrina. Quina llàstima que no li hagen deixat desplegar les idees en les trassses i llengua que les ha concebudes!

D. Antoni Puigserver canta un himne a Mallorca i té cops de vera poesia que seria tudada pel baf de les escoles laiques si aquestes prevaleixen.

"En nombre del Padre, del Hijo y del Espíritu Santo." (Mamballetes). Qui és aquest tant valent? D. Joseph Parellada, campió de la causa catòlica i orador d'efecte sorprenent.

D. Francisco Massanet és un altre orador mallorquí que deixa a bon lloc nostre nom en lo seu hermós discurs.

Finalment se presenta el comte de Santa Maria de Pomés. Les seves gracioses oportunitats i ocurrencies satíriques acaben de caldejar l'atmosfera.

Mala estreta se n'han duit les escoles laiques amb aquests sis sermonassos plens de lògica i d'entusiasme per la bona causa. Molt bé ha dit la presència simpàtica de les senyores cristianes en el miting; els oradors s'han inspirat amb elles, en lo que representen dins l'educació per donar força i ales en els seus brillants parlaments. Quin silenci quan els oradors parlaven! Quin esclat d'entusiasme quan els assembleistes aplaudien! Jo tenc les mans vermelles de fer mamballetes.

Per tot se senten uns aires de satisfacció i enlairament. Bé ho demostra la presidència, D. Gabriel Massanet, en son discurs de gràcies. Deu mil veus aproven i aclamen les conclusions que s'han d'enviar al Govern amb el sentit de que protegeixi l'ensenyança catòlica i no permeti l'obertura d'aquelles escoles de llevat negre.

L'acte s'és acabat i la gent desfila reposadament. El caràcter pagès que és el que ha dominant aplega ses banderes i se'n torna a son poble ple d'emoció i encoratjament. Les guàrdies de cavall es retiren, descansades; tot és estat ordre, harmonia, gaubança, pel cor que gaudeix en veure la reacció de l'esperit catòlic del poble mallorquí.

EL DE MANACOR

Pels treballs que publicam en aquest nombre, ja poden fer-se càrrec, nostre lectors, de la importància del gran miting que es celebrà diumenge a Manacor, en el claustre de Sant Domingo, organitzat per les Junes de Seglars Catòlics, Sindicat Agrícola i Caixa Rural de Sant Jaume.

L'acte es feu en tota regla. Començà amb la lectura d'una hermosa carta, escrita en mallorquí, pel nostre Il·lustríssim Sr. Bisbe i una partida d'adhesions de les congregacions religioses de Manacor i de molts altres pobles de Mallorca.

Els distingits oradors de Palma, D. Joseph Font, D. Miquel Ferrà i D. Bonaventura Barceló, dirigiren sa paraula valenta, tota foc, que despertà grans entusiasmes i arrancà molts d'aplaudiments de

l'apinyada multitud que omplia el claustre i amplex corredors, fins a vessar, de gent tota admesa per protestar contra les escoles laïques.

243

Presidí l'acte l'amo en Llorenç Aulesa, un homonet de cabells blanc de 87 anys, que encara conserva la intel·ligència de sa joventut com ho demostrà en so discurs de gràcies. Les donà al M. I. Sr. D. Antoni M. Alcover i al Sr. Rector per lo molt que havien treballat pel bon èxit del miting, al clero, senyors i poble tot, puix que tothom hi havia pres part amb gran activitat i entusiasme.

A continuació posam l'escomesa que dirigí als de Manacor nostre Director.

"Manacorins: sense fer-me comptes me trob entre vosaltres. Déu ha volgut que fos testimoni de vostra expansió popular a favor de l'escola catòlica i tal és estada la sorpresa que me'n so duita en arribar a Manacor i veure vostre entusiasme que no he pogut manco que adherir-me amb totes les meves forces a vostre viril protesta, en nom de la redacció de CA-NOSTRA, quinzenari Popular d'Inca, de qui duc la representació.

L'activitat valenta i decidida que guardau en aquest acte m'encanta i m'edifica soberanament. Vosaltres tot sols, amb pocs dies de preparació, vos congregau en multitud assombrosa, com un sol cor, fent bo el significatiu emblema de vostro hermós escut, per protestar contra l'enverinament de l'ensenyança, en defensa dels principis catòlics, i aquest fet que vostra història senyalarà amb punt de glòria bé demostra la vitalitat popular de religiositat i civisme que regna en aquesta populosa vila.

Avant sempre, que la victòria és segura tenint de nostra part el número, la raó, la cultura cristiana que es filla de l'amor i a Jesucrist Rei immortal de les nacions i del segles".

7.5. DEFENSA DE LA UNITAT DE LES TENDÈNCIES POLÍTIQUES CATÒLIQUES I CONSERVADORES

TEXT 22

20 de novembre de 1909, número 112

Autor: F. A.

La Unió de les dretes

Gràcies a Déu s'és aconseguit que els elements d'ordre, els aimadors de la justícia, de la pua i de la moralitat, els que es diuen catòlics i vers fills de l'església de Cristo, s'unissin a la capital de Mallorca.

Precis és estat que es remogués tota la brutor de les més asqueroses clavegueres per fer sortir l'element catòlic de la seva apatia inútil per tota cosa de profit. S'ha esperat a que s'ofengués fins a lo més íntim la nostra dignitat i el nostro amor propi, per fer veure als contraris que no som morts com ells creuen sinó que estàvem solament aletargats. Sols la por a una revolució social amb incendis, crims, robatoris, i sacrilegis ha fet que els elements de la dreta mallorquina deixassen com a nosa impossible d'aguantar per més temps, les petiteses d'esperit que han estat sempre la seva característica i, tots a una, formant un sol cos robust i harmònic, s'hagin llençat a reconquistar el terreny guanyat pels contraris a causa de la nostra inacció.

Però deixem anar el motiu. La unió s'ha feta i vulgui Déu que sigui duradora. No mirin l'interès propi i de partit els elements que la integren, perquè això és poca cosa, tenint al costat l'interès que per tot bon catòlic ha de tenir el triomf de la causa catòlica. Acabin d'una vegada per a sempre les

lluïtes intestines entre els catòlics, perquè no tenen altre finalitat que inutilitzar-la per prendre part en la gran lluita que dins la nostra societat està actualment tallada. Sacrifiquem un poc el nostre egoisme i les nostres mires particulars, que això és molt cristià i conforme a les lliçons que ens dóna nostre amable Salvador, i que pareix han oblidat molts dels que avui en dia s'anomenen cristians.

A treballar tots a la una, que la feina a fer és molta i ens hem deixondit tard. La victòria no és dels qui mans aplegades ira d'enfora el combat sinó del que dóna la seva sang per la pàtria. Se són acabades les comoditats i els benestars. L'hora de la lluita és arribada i hem de prendre part i part activa en la batalla per alçar una honrosa victòria. Amunt els cors, i a donar la vida si és precis pel triomf de Crist dins la societat moderna!

F. A.

TEXT 23

27 de novembre de 1909, número 113

Autor: Miquel Duran

Sobre la unió dels catòlics

El nostre estimat confrare "*La Gaceta de Mallorca*", contestant al president de la Juventud Ingrista de Palma, ens convida a parlar sobre la seva idea de "*unión de los católicos*", quan diu que voldria conèixer el parer dels integristes joves i vells de Mallorca, dels carlistes, dels alfonsins catòlics i dels catòlics no-alfonsins ni carlistes ni integristes.

Nosaltres entenem que a Espanya, gràcies a Déu i encara que més o menys tarats, quasi tots som catòlics. I malgrat nostre catolicisme, estem certs que la major part no entraran en el projectat aplec per "*La Gaceta*", uns per equivocació o per indiferència davant els alts interessos religiosos que no comprenen; altres per creure que des del seu partit i sense ingressar en la "*unión*" serviran millor aquests interessos i els altres de la societat.

Davant aquesta dificultat cal que s'uneixin per un fi concret i sempre que les circumstàncies ho aconsellin tots aquells qui vulguen defensar políticament els interessos socials i religiosos. Així es va fer per tirar a baix el famós projecte de llei d'associacions en l'altra etapa liberal i aquest és el cas actual de la coalició de les dretes a la ciutat de Palma.

Discutir teories més o menys pures, quan l'edifici religiós i social reploma i necessita puntals, seria perdre el temps. És hora de decidir-nos. Atenent a l'estat actual, tenim per més bons els medis d'immediat resultat, que no els més purs si allarguen indefinitivament el triomf de la bona causa. A l'aplec, partit o coalició que té més probabilitat de sostenir l'edifici que se'n va, aquell volem ajudar. Qui ho dubta, que la unió de totes les dretes és nostra eterna aspiració?

TEXT 24

11 de desembre de 1909, número 115

Autor: F. A.

D'eleccions

Demà és el dia assenyalat per que els ciutadans espanyols diguem quins són els homes dignes de la seva confiança per administrar els béns propis de llurs viles o ciutats.

La proclamació de candidats fa vuit dies és feta i els treballs preparatoris han arribat ja a son terme. Demà sabrem quins treballs hauran donat més profit.

A la capital de la nostra Illa, la lluita presenta un caràcter que ja mai havia presentat i per això tothom ansia saber el rematat definitiu i per això aquestes eleccions han aconseguit interessar, amb tot interès, Mallorca sencera que ha seguit passa a passa tot el moviment polític des de la convocatòria de les eleccions.

Lluiten, d'una part, com és sabut, el liberals, republicans i socialistes; de l'altra els conservadors i tots els catòlics de distintes tendències i filiacions polítiques. No lluiten, idò, els partits contra els partits, sinó les idees contra les idees; l'ordre social contra la revolució sagnanta; l'honradesa política contra l'asquerós egoisme personal; la moralitat i la justícia contra el favoritisme i la roïndat.

En una paraula: el triomf de demà no ha d'ésser ni pels republicans ni pels conservador, ni pels socialistes, ni pels obrers catòlics; el triomf l'han de tenir la justícia, l'ordre, la pau i la moralitat simbolitzades en els candidats de la dreta, o la immoralitat, la guerra, el desordre i la injustícia encamats en la conjunció de les esquerres. Aquests són els termes exactes de la qüestió.

Que en la lluita de demà no cal romandre inactiu a cap homo que tengui el cervell ben organitzat, no cal dubtar-ho. El vot en blanc no té explicació possible en les presents circumstàncies; té una certa raó d'ésser quan la victòria és disputada pels partits, però ara el vot blanc és un crim, excepte que l'individu votant no tengui completes les seves facultats intel·lectuals. Tengui ben entès, el qui voti en blanc, que la papereta que ell dipositi dins l'urna no durà escrit cap nom i amb això, tal volta, burlant la llei, callarà la seva consciència, però el seu vot moral, podríem dir, queda clara i eloqüentment donat. Se l'ha d'inscriure, en aquest, a la llista dels nostros enemics i quan el dia de demà critiqui tot quant es faci i ho trobi tot mal fet i trini contra l'administració municipal i vagui cercant amb un llumet les més petites faltes amb les que hagin pogut incórrer els administradors per llançar-les-hi a la cara, i vegi els doblers del poble malgastats i ho deplori, i cridi contra l'abolició de costums antics i tradicionals, i s'exalti en veure els seus sentiments ofesos, i se desesperi en veure la revolució social entrar triomfant i gloriosa per les portes de la ciutat per apoderar-se'n per complet i fer-la la seva víctima, llavors podrà estar satisfet en recordar aquell vot en blanc i la consciència restarà tranquil·la en pensar com amb la seva manera de complir les obligacions de ciutadà ha contribuït amb el benestar i prosperitat del seu poble.

Ciutadans, tots, a votar demà! Així ho reclamen els nobles interessos que hi ha en aquest món i pels que hem de treballar contínuament: els interessos de Déu i els de la pàtria

F. A.

TEXT 25

16 d'agost de 1910, número 133

Autor: Miquel Duran

Lligant caps

Destintes vegades he dit des d'aquestes columnes que a Inca s'hauria de procurar per les eleccions municipals treure regidors amb caràcter catòlic. Sabem que nostres insinuacions caigueren malament a certs germans nostros en la fe, i n'hi hagué que ens argüiren, privadament, que a Inca tots els de l'ajuntament són catòlics. No ho negam. Les persones que componen la corporació municipal són

boníssimes i no se'ls pot negar l'honrós títol de cristià. Però en la confecció i execució del programa de Sant Abdon amb un nombre discordant en la tradició i moral cristiana, a on lluí el catolicisme dels membres de l'ajuntament? Ni un regidor, que sapiguem, protestà públicament.

El regidor o diputat catòlic, pel seu caràcter i significació, protesta de tot acord de la corporació a que pertany que no estigui en harmonia amb la moral catòlica.

És que no aconseguiria res i quedaria amb ses protestes sense resultat, mos esmentaren.

I tal volta seria escoltat, si tenia un poc de manya. En tot cas, sempre seria la veu de la veritat i de la religió, alçada per fer informar tots els actes municipals, segons l'esperit de l'Església, i amb això no es faria més que seguir els apòstols que procuraren difondre la religió des de les barraques dels pastors fins als troncs dels reis. No es faria més que lo que fan els catòlics per tot arreu.

És que a Inca no es trauria un regidor catòlic.

Si fos així, cal fer una altra afirmació ben amarga: i és que s'hauria feta ben poca educació de política cristiana, trobant-nos damunt la lluita sense preparació alguna.

És que mos veuríem embarassats per trobar un candidat catòlic, intel·ligent i enèrgic.

Nosaltres en veim bastants. I si importa se n'eduquen. Algunes mateixes persones que avui estan dins l'ajuntament, duites en el caràcter catòlic i envoltades d'atmosfera sanita, servirien admirablement.

Acabem per avui, aquestes expansions de nostra ploma, fent constar que les idees que hem exposades, ara i en altres ocasions, sobre aquesta matèria i que per los contrariades pareixen privatives de CA-NOSTRA, també són acceptades per l'opinió sensata, il·lustrada i cristiana d'Inca, puix hem sostingudes i animades converses en què hem pogut veure fonda conformitat en nostre modo de pensar.

LA PRIMERA REPÚBLICA A INCA (1873-1874)

JOAN COLOM RAMIS
JOAN PAU JORDÀ SÁNCHEZ

1. INTRODUCCIÓ

La comunicació que volem presentar és, per una part, un breu treball bibliogràfic, amb el qual cercam, primer, donar una visió general de com era Mallorca durant el període de la Primera República (de l'11 de febrer de 1873 fins al 3 de gener de 1874).

Per altra part, s'ha realitzat un buidatge de les actes municipals i del llibre de comptes municipals d'aquest període, per tal de poder tenir una visió concreta de l'esdevenir dels esdeveniments a aquesta ciutat, i així poder reconstruir en conjunt aquest moment històric. Sent conscient de les limitacions del treball, pretenem exposar els dubtes i qüestions que ens han sorgit durant la seva elaboració i les motivacions que ens han duit a elaborar-ho juntament amb les conclusions a les qual haguem pogut arribar: Com era Inca? Com li va afectar la conjuntura econòmica i política? Quins canvis es varen produir?

El treball ha estat estructurat en diferents parts: primer, s'intentarà fer una contextualització històrica del moment, per després passar a relatar cronològicament els principals esdeveniments ocorreguts a Inca aquells dies. Per tal de facilitar l'enteniment d'aquest apartat, hem intentat dividir-lo per àrees temàtiques. Finalment, s'ha avaluat la situació de l'Ajuntament i la força i presència dels republicans del poble, per passar definitivament a realitzar les reflexions finals.

2. LA PRIMERA REPÚBLICA DINS EL SEXENNI DEMOCRÀTIC

Per Sexenni Democràtic entenem el període històric espanyol que va comprendre entre setembre de 1868 i gener de 1874. El període s'inicià quan els opositors a la reina Isabel II de Borbó, liderats pels generals Prim i Serrano, s'alçaren a Cadis, i la derrocaren a l'anomenada Revolució de Setembre o La Gloriosa. S'establí una nova constitució, liberal i democràtica, i fou nomenat rei Amadeu I de Savoia.

Cap a final de 1872, era clar que el model de monarquia democràtica hereva de la Revolució de 1868 estava exhaurit, cosa que provocà l'abdicació del rei i la proclamació per part de l'Assemblea Nacional l'11 de febrer de la Primera República Espanyola, que després d'onze inestables mesos va desembocar en el cop d'estat del general Pavía del 3 de gener de 1874, que obrí la porta a la restauració borbònica. Els principals problemes del nou règim foren les guerres carlina i cubana, els aixecaments cantonalistes, les demandes populars, especialment en contra de les quintes i els censos, i l'oposició conservadora i monàrquica. Tots aquests es varen fer front una escassetat brutal de mitjans i suport social.

A més, a Mallorca, altres temes que despertaren l'interès de l'opinió pública foren l'enderrocament de les murades de Palma, la construcció del tren Palma-Inca i la por d'un atac de l'esquadra cantonalista de Cartagena.

A nivell municipal, amb la reforma de la llei municipal de 1870 es fa una passa més cap a la uniformització del municipi, dins un marc de centralisme administratiu, on mitjançant el sufragi universal masculí es trien uns consistoris amb una gran quantitat d'atribucions administratives, i on el batle és alhora representant de la comunitat i de l'Estat. Podem observar durant el Sexenni Democràtic un augment del nombre d'acords presos durant aquesta etapa, el motiu d'això el trobam que les autoritats estatals varen voler conèixer amb més exactitud els afers municipals.¹ Els temes tractats varien respecte a etapes anteriors; els principals temes, que suposen una càrrega per al municipi, són la fiscalitat i la milícia (les quintes), i aquest darrer tema augmenta progressivament, fins arribar a 1873. Uns altres dos temes que prenen importància durant el Sexenni 1868-1874, en línies generals, són la beneficència i les obres públiques, si bé no és durant la República quan més es tracten. Finalment cal destacar una alça més dissimulada de l'ordre públic (policia urbana/rural i de seguretat), la qual cosa és interpretada per SALES com "una major preocupació municipal per mantenir l'ordre públic –tot i rebent ordres superiors, però també com una major propensió de la població a manifestar-se i observar comportaments no d'acord amb les ordenances municipals."

3. INCA CAP AL 1873

Cap al darrer terç del segle XIX, Inca no era encara el poble industrial que seria posteriorment, ja que cap al 1872 entorn del 47% del poble es dedicava al sector

1 DURAN, 1980.

primari; el 36%, al sector secundari (especialment teixidors i sabaters...); i el 18%, al sector terciari, si bé tenia una incipient producció industrial i comercial i era cap de partit judicial. El poble tenia entorn als 6.000 habitants (4.500 al nucli urbà) i era més petit que Manacor o Lluçmajor, encara que tenia un dinamisme econòmic major i feia d'enllaç entre la zona nord i el Raiguer i Palma; això va portar com a conseqüència que fos cap a Inca on es prioritzàs la construcció de la primera línia ferria de Mallorca.

Si bé hem trobat poca informació sobre els republicans del poble durant aquells anys, a Mallorca, la força republicana hegemònica va ser el Partit Republicà Federal Democràtic (PRFD), que durant aquells mesos va sofrir un espectacular creixement. Era un partit modern, amb casals a molts de pobles de l'illa, i amb una capacitat de mobilització popular, que va canalitzar el malestar front els reclutaments a l'exèrcit i els forts impostos. L'únic cert que sabem és que a Inca existia un Casal Republicà.²

4. LA PROCLAMACIÓ DE LA PRIMERA REPÚBLICA A INCA

Dia 11 de febrer de 1873 va ser proclamada a Madrid la Primera República Espanyola, el dia següent arribà la notícia a Mallorca. El governador de la província ordenà la seva difusió per tot Mallorca:

“Acaba de leerse en las Cortes la renuncia de S.M. El rey, quedando enterada la representación nacional de tan importante acontecimiento. Las dos Cámaras, reunido en éste momento se ocupan de la elección del nuevo gobierno que será compuesto por elementos republicanos y federales.”

Durant els següents dies, les diferents autoritats de la província varen jurar fidelitat al nou règim i varen recordar una altra vegada al batle d'Inca que el nou règim vetllaria pel manteniment de l'ordre públic.³ A més, dia 19 de febrer, el governador civil va enviar una circular recordant que s'havia de proclamar la República al poble.⁴

Finalment, dia 23 del mateix mes, després de Palma i Manacor, es proclamava la República a Inca. La premsa ho reproduceix de la següent manera:⁵

“Formando un círculo por la fuerza de la Guardia Civil i carabineros en la plaza mayor delante de la Casa Consistorial, hecho el pregón y en seguida leídos los telegramas del Boletín Oficial extraordinario de día 12 de los corrientes. Y declarada esta nueva forma de gobierno por el sr. Alcalde, saludándola después el público con repetidos “vivas”, se ha paseado por el pueblo la comisión precedida de una escolta de la misma guardia, dos músicas y una bandera nueva con otras dos accesorias, el la cual se leía la siguiente inscripción: Casino Republicano del pueblo de Inca. –Viva la religión con horna; y siguiendo los empleados del gobierno con la restante tropa, cerraba la marcha un numeroso concurso, acompañado un repique de campanas, y conservándose en toda la función el orden, la tranquilidad y el decoro con que siempre se ha honrado el morigerado pueblo de Inca, en cuyo obsequio no podemos prescindir del consignar estas líneas para el debido conocimiento público de la provincia.”

² *El Isleño*, 24/02/1873.

³ *El Isleño*, 15/02/1873.

⁴ *El Isleño*, 19/02/1873.

⁵ *El Isleño*, 24/02/1873.

5. EL FERROCARRIL PALMA-INCA

Si bé hi va haver dos intents anteriors, l'any 1871 Eusebi Estada publicava l'opuscle *Estudios sobre la posibilidad económica de establecer un camino de hierro de Palma a Inca*.

La proposta d'Estada fou un èxit: el 23 de desembre de 1871 s'inicien les reunions per constituir una empresa que pugui construir la línia Palma-Inca, i es crea una comissió que estudia la viabilitat del projecte; el maig de 1872 es publiquen els resultats, que preveuen una alta rendibilitat. El novembre de 1872 la Diputació de Balears la declarava d'utilitat pública, i començaven les expropiacions; i el 21 de gener de 1873 comencen les obres de la línia.

A la documentació buidada, l'única informació que hem trobat han estat referències a les reunions de l'empresa dels ferrocarrils de Mallorca.

6. LES ELECCIONS GENERALS

Sota la presidència del republicà Pi i Margall, es varen realitzar eleccions generals a les Corts espanyoles⁶ pel maig. Durant les campanyes electorals no es provocaren aldarulls, i hi hagué una participació similar a anys anteriors. Mallorca és dividia en cinc districtes: tres a Palma, un a Inca i un altre a Manacor. Els candidats republicans federals no tengueren contrincants, a excepció del d'Inca, on en un principi Jordi Albis i Llobera, amb el suport de tots els comitès locals del Partit Republicà Federal del districte, es va presentar contra Joaquim Fiol, Miquel Socies i Mateu Domeray.⁷ No hem pogut definir clarament la ideologia dels dos primers, segurament eren del Partit Radical, però segur que no eren republicans federals; tots dos varen retirar la candidatura. El tercer, Mateu Domeray,⁸ era el director del periòdic *El Cantón Balear* i era membre destacat dels republicans intransigents o cantonalistes, és a dir, dels republicans que defensaven l'aplicació de mesures radicals i immediates, front a Albis, que representava la tendència majoritària dins el partit, més moderada. Segons el programa electoral, Domeray defensa l'autonomia de les províncies, el manteniment de l'exèrcit i la unitat d'Espanya. A més, defensa la unitat dels republicans: "Ya lo sabéis, republicanos federales del distrito de Inca; he oído vuestro llamamiento y pronto me hallaré entre vosotros, dispuesto a conducirlos a las urnas, con aquella fe que es mi más preciado patrimonio."⁹

Finalment aclareix que no s'hi presentarà si hi ha un altre candidat que no sigui republicà (vol que el debat sigui entre republicans). Acaba el discurs defensant la prosperitat i els interessos de Mallorca.

Albis en el seu programa diu que els polítics no han estat a l'altura. Defensa

6 La llei de sufragi universal masculí, 11 de març de 1873, que rebaixava als 21 anys el dret a vot, (la llei electoral de 1870, 25 anys complerts), situava els cens de en més dels 53 000 votants.

7 *El Isleño*, 25/04/1873.

8 Segons algunes publicacions, Domeray es presentava perquè, amb tants de candidats, era més fàcil competir contra Albis, ja que els candidats més conservadors podrien arravatar-li part dels vots a aquest darrer. El fet és que, d'acord amb el seu programa electoral, Domeray prometia presentar-s'hi només si s'hi presentaven candidats republicans.

9 *Diario de Palma*, 09/05/1873.

la reforma de la hisenda, l'autonomia de les regions i els municipis, sempre i quan és defensada la unitat de la nació i la consolidació de la República. Explica al seu programa:

“La libertad en su más lata extensión: los derechos individuales en su más completo desarrollo; la autonomía del municipio y de la provincia en cuanto no se oponga a la unidad de nuestra España: la integridad de su territorio: la reforma radical de nuestra hacienda, cuyo precario estado hace de todo punto necesaria la introducción de enérgicas medidas que la aparten del borde del precipicio en que se encuentra el establecimiento de todas las leyes necesarias para el afianzamiento de la República Democrática Federal: el fomento de los intereses morales y materiales de la nación en general y del distrito de Inca en Particular! 10 maig. Dia 10 també s'organitzen les taules electorals.”¹⁰

A les eleccions de dia 12 de maig de 1873, Jordi Albis va guanyar àmpliament contra Mateu Domeray: 3.361 vots contra 229 vots.¹¹ Cal destacar que Domeray va aconseguir els millors resultats relatius al poble d'Inca, amb prop de 90 vots.

7. L'AJUNTAMENT

Un dels problemes generals durant aquests anys fou l'endeutament dels ajuntaments de Mallorca.¹² Les actes que hem pogut trobar fan referència a aquest greu problema.¹³ Pel que fa a la composició del consistori, sabem que el batle Pedro Balle estava present com a membre del consistori a la darrera acta que hi ha abans del període republicà i ja com a batle a l'acta de la sessió de dissolució del consistori republicà.¹⁴ També durant els mesos posteriors a la República apareix clarament com a primer edil d'Inca, cosa que pot ser un indicador que el batle d'Inca era, com a mínim, bastant proper a la monarquia.¹⁵

A causa de l'absència d'actes municipals durant el període republicà, i en bona part del Sexenni, se'n fa difícil saber quines van ser les polítiques dutes a terme pel consistori durant l'any 1873, quins debats es van produir, en definitiva, quina va ser la vida política municipal republicana. Amb tot, podem fer una aproximació a les accions que va realitzar, o si més no de les tendències generals de l'Ajuntament, analitzant els llibres de comptabilitat municipals dels anys fiscals 1872-1873 i 1873-1874. Aquesta documentació deixa constància sobre com s'han gastat els diners municipals, en quines partides, un fet que ens permet saber cap on anaven els tirs de les polítiques de l'Ajuntament durant la República.

Pel que fa a l'any fiscal que aniria entre el mes de juny de 1872 i el mes de juny de 1873, els pressuposts municipals mostren tres grans partides de despeses. Hi havia la pròpia de l'Ajuntament, que inclouria despeses de personal administratiu, material d'oficina, mobiliari, etc., que ascendia a 3.507 pessetes, un

¹⁰ *Diario de Palma*, 11/05/1873.

¹¹ *Diario de Palma*, 13/05/1873.

¹² SALES, 1997.

¹³ Vegeu documents annexos 3 i 4.

¹⁴ Vegeu document annex número 2.

¹⁵ Amb la informació de la qual disposam, no sabem gaire cosa dels republicans d'Inca.

21,66% del total de despeses ordinàries. Però, a part d'aquesta partida, els àmbits on l'Ajuntament inquer gastava més eren, primer de tot, en l'apartat d'obres públiques, en què es pressupostaven 4.280 pessetes, un 26,43% del total de despeses ordinàries, de les quals 2.730 anaven destinades a fer i arreglar camins veïnals, i per altra banda, la partida de despeses ordinàries amb major esforç era la referent a la instrucció pública, a la qual es destinaven 2.188 pessetes, un 13,51% del total. Després hi tendríem la resta de partides pressupostàries, amb un volum de despesa molt menor i que sol oscil·lar entre el 0-5%, com la beneficència municipal, la correcció pública o la policia urbana i rural.¹⁶

Un cop feta aquesta valoració general, vam passar a mirar els comptes de caixa municipal referent a despeses d'aquest any, per tal de desglossar millor en quines coses concretes s'havien gastat els diners. Deixant de banda els capítols destinats a pagar la quota del pressupost provincial i de liquidació de comptes d'anys anteriors, que sumen pràcticament el 80% de les despeses de la caixa municipal durant aquest any, es torna a observar que les tres partides que hem mencionat abans (ajuntament, educació i obres públiques) són els capítols en què més diners es gasta l'Ajuntament. Gràcies a aquesta documentació sabem, per exemple, que Inca comptava amb dos mestres, un per a nins i una mestra per a nines.

Dels diferents capítols de despesa, crida l'atenció el gran nombre de factures emeses, o sigui, d'accions fetes, el capítol destinat a les obres públiques. Entre juny de 1872 i juny de 1873, es fan moltes actuacions i obres, d'entre les quals destaca l'adequació de camins i carrers, ja que durant aquest període es fan obres de construcció del camí de Muro i es milloren els camins de Mancor, Selva i Biniamar, igual que també es milloren diferents carrers i places, com el carrer de la Rectoria, Pou d'en Morro, la plaça d'Orient o la instal·lació de seients de pedra a la plaça de l'església. També es fa neteja d'un torrent i de la síquia de la font pública. Llevant els dos capítols de despesa principals que hem esmentat (quota del pressupost provincial i liquidació de pressuposts anteriors), el d'obres públiques va ser on més diners es van gastar segons el llibre de caixa. És precís fer menció a les despeses derivades del manteniment de la presó del partit judicial, com el sou de l'alcaid, els subministraments per als presos o diferents obres que s'hi van dur a terme. Aquestes despeses, les sufragava, en bona part, amb les aportacions que feien els distints pobles del partit judicial. A la caixa de comptes addicional, a la que fa referència a les despeses fora de termini del període pressupostat, o sigui de juny a desembre de 1873, tornam a trobar en un lloc destacat el capítol d'obres públiques, que representa el 13% del total, un percentatge només superat pel capítol de liquidació de pressuposts anteriors, que en aquest període excepcional va sumar el 64% de les despeses de la caixa.¹⁷

Referent a l'any fiscal que va des de juny de 1873 fins a juny de 1874, hi trobam la mateixa tendència que l'any anterior tant als pressuposts com als comptes de la caixa municipal. Als pressuposts -sense comptar les dues principals partides de despesa, que són les de liquidació de comptes pendents d'anys anteriors i

16 Vegeu document annex número 5.

17 Vegeu document annex número 6.

d'aportació al pressupost provincial, que ocupen més del 70% del pressupost de despeses- observam que de nou la partida destinada a obres públiques és la que rep més diners, seguida de la partida d'instrucció pública.

I el mateix veim de nou als comptes de caixa, tot i que comparant les dades de la caixa municipal d'un any per l'altre s'observen alguns canvis, encara que les prioritats de despesa són les mateixes. Les factures d'obres públiques continuen essent les que més diners requereixen; en aquesta partida s'experimenta un increment de la despesa, que passa de 1.237 pessetes a més de 2.000 a la de l'any següent, a sumar a les més de 500 que ja s'havien gastat fora de període durant l'any 1873. Com a l'any anterior hi trobam un gran dinamisme constructor, marcat de nou per obres de millorament de carrers i camins, com les obres fetes als camins de Llubí, de Lloseta o Muro, o els acondicionaments als carrers de Sineu o de Morro, entre d'altres. També es fan obres a la casa consistorial, a l'edifici de l'escorxador o la font de Canaleta.

Per altra banda, les despeses en instrucció superen les de l'Ajuntament i passen al segon lloc pel que fa a volum de diners gastats, amb un increment de 916 a 1.508 pessetes d'un any per l'altre, un fet que es podria explicar per les obres que es van fer per millorar l'escola municipal. El capítol que percentualment més augmenta en despeses durant aquest any republicà és el de la beneficència municipal, que passa de 98 pessetes a 375, un creixement del 382%.¹⁸ En aquest capítol s'hi veuen factures per pagar metges, ajuts per a malalts i metges, ajuts a famílies per assistir els seus majors..., cosa que podria ser una mostra de la influència del caràcter social que va marcar el Sexenni Democràtic en les accions municipals concretes tal com apunta Sales.

Com a conclusió de tot plegat, i segons la informació proporcionada pel llibre de comptes, es pot deduir que l'Ajuntament inquer durant el període republicà va dedicar la major part dels seus recursos disponibles a polítiques socials, en especial a educació i a obres públiques per millorar la qualitat de vida dels seus ciutadans. Per tant, veim un comportament similar i possiblement induït per l'ambient que es respirava durant el Sexenni Democràtic, un ambient molt marcat per les qüestions socials. Per fer front a aquestes polítiques l'Ajuntament es va haver d'endeutar, tal com demostra el fet que es van haver de fer "repartiments" entre la població per pagar-los. Es té constància ja als pressuposts del 1873 que s'havia de fer un "repartimiento general entre vecinos" per cobrir el dèficit acumulat dels exercicis de 1871 i 1872, que ascendia a més de 16.600 pessetes; com també tenim la prova que l'any 1875 l'Ajuntament va tornar a anomenar una persona per dur a terme un nou repartiment per cobrir el dèficit de l'exercici de 1873-1874.¹⁹ A més, a tot això cal afegir altres pistes al respecte com la importància de les partides de despesa dels anys fiscals 1872-1873 i 1873, destinades al capítol de liquidació de pressuposts anteriors, que va suposar el 28 i el 33% respectivament, a part de representar el 64% de les despeses addicionals del 1873.²⁰ Això va en conseqüència amb el que deïem al principi, que els temes

18 Vegeu document annex número 7.

19 Vegeu document annex número 3.

fiscals i financers van ser protagonistes de la vida municipal durant aquest període, pel fet d'haver d'assumir els ajuntaments bona part de les importants polítiques socials durant el Sexenni.

CONCLUSIONS

Les conclusions que es poden extreure de tot allò exposat fins ara és que, en termes generals, les polítiques que es van impulsar des del consistori van anar en la línia del que es va fer a nivell general a tot l'Estat segons els autors consultats, ja que segons s'ha pogut corroborar amb la documentació els aspectes fiscals, la construcció d'obres públiques i les polítiques socials com beneficència i sobretot educació van rebre una especial atenció durant el període estudiat per al present treball, mentre que el capítol dedicat a la policia urbana i rural no ocupa gaires recursos.

Per altra banda, Inca presenta una gens menyspreable implantació republicana, ja que com hem vist s'hi van presentar les tres principals tendències republicanes d'esquerres a les eleccions i s'ha pogut comprovar l'existència d'un casino republicà. Al contrari, no s'han pogut documentar les actuacions dels republicans locals.

ANNEXOS

Document 1

Arxiu Municipal d'Inca, secció actes municipals, plec 45, no numerat

Sessió de dia 2 de gener de 1873

"Ayuntamiento Ramis Cantellops

(...) Vicens, Aguiló, Balle Seguí, Paret, Femenias, Truyol, Pol, Balien o Bailen, Salas Antonio, Alomar, Llabrés, Pedro Antonio., Nofret, Ballem, Maymó, Llompart Jaume."

Document 2

Arxiu Municipal d'Inca, plec 32, plana 0.036.947

Sessió de dia 11 de gener de 1874

-Membres del consistori: Pedro Balle, Antonio Figuerola, Juan Coll, Bartolomé Martorell, José Puyol, Antonio Salas, Juan Estrany, Juan Ferrer, Gabriel Cortés, Benito Barceló, Mateo Garrau, Pons.

"En la villa de Inca, provincia de Baleares, dia once del mes de enero del año mil ochocientos setenta y quatro. Reunidos en esta sala capitular los señores que componen el ayuntamiento de dicha villa anotados al margen, en sesión extraordinaria con el objeto de dar cumplimiento a lo dispuesto por el excelentísimo Capitán General de estas islas en oficio fecha nueve de las corrientes, recibido por el correo de esta noche, que dice así: Capitanía General de las Islas Baleares: en uso de las facultades extraordinarias que estan conferidas por el Gobierno de la República, he tenido a bien destituir al ayuntamiento de esta villa de que usted es presidente, y el cual debería cesar al término de esta orden. Lo digo a usted para su conocimiento, el de esa corporación municipal y a efectos correspondientes.

En vista de la citada disposición, se declaró disuelto el ayuntamiento, y dejando el alcalde, don Pedro Balle, sobre la mesa las insignias de su mando, después de haber encargado al cabo de la Guardia Civil la vigilancia para que no se alterara en el pueblo el orden público.”

Document 3

Arxiu Municipal d'Inca, secció actes municipals, plec 32, plana 0.0299.621

Sessió de dia 31 de març de 1875

-Membres del consistori: Pedro Balle, Bartolomé Martorell, Juan Ferrer, Bartolomé Pons, Pedro Andrés Ferrer, Bartolomé Fiol, Gabriel Cortés, Juan Fiol, Bartolomé Truyol.

“En la villa de Inca, trentayuno de marzo de mil ochocientos setenta y cinco. Reunidos en la sala consistorial los señores que componen el ayuntamiento, los mismos anotados al margen, en sesión ordinaria y bajo la presidencia de don Pedro Balle, alcalde, se dio inicio a la sesión del modo que sigue:

El señor alcalde hizo presente que hallandose terminado y aprobado el repartimiento general para cubrir el déficit del presupuesto municipal correspondiente al año económico 1873/74, y en vista que el municipio se encontraba falto de fondos disponibles para atender a las muchas obligaciones que se hallan pendientes de pago y demás necesidades percutorias que son de cargo del ayuntamiento, se estaba en el caso de proceder con toda prontitud al cobro de dicho repartimiento, y convencidos los señores concurrentes de ser cierto lo manifestado por el señor alcalde, se trató de nombrar persona que se cuide de la recaudación a que asciende el propio reparto y se encarge de los trabajos en ella anexos

En este estado, y después de haber conferenciado, a propuesta del concejal Bartolomé Fiol se eligió por unanimidad a don Ramon Coll Martorell, vecino de esta villa, persona a quien se consideró apta para el encargo con la obligación de que se sujete a cumplir las siguientes condiciones:

1. - Será obligación del recaudador el coste y repartimiento de los recibos a domicilio de las papeletas de aviso a todos los contribuyentes, llevando en ellas los nombres y cantidades que cada uno debía satisfacer.
2. - También lo será el llenar los recibos talonarios que debe entregar a los contribuyentes segun la lista cobratoria que le será entregada.
3. - Que dentro del termino de quarenta y cinco días a contar des de en que el señor alcalde disponga abierta la cobranza, deberá quedar esta terminada y la cantidad total del importe se entregará en tres plazos, esto es
 - El primer plazo que será mitad del importe del repartimiento, dentro los primeros quince días de abierta la recaudación.
 - El segundo plazo será una tercera parte de la cantidad total del repartimiento dentro de los quince días siguientes que imperaran luego de finalizados los del primer plazo.
 - El tercer plazo dentro de los restantes quince días ha de quedar terminada la cobranza de dichos trabajos.
4. -El recaudador tendrá un premio de cobranza de el dos y medio por ciento de las cantidades que recaude, cuyo importe se detendrá conforme las vaya ingresando.
5. - Tendrá la obligación de afianzar a satisfacción del cumplimiento de cuanto va expresado contra. El fiador podrá dirigirse al cuerpo municipal en el caso de que falte a ninguna de las condiciones arriba estipuladas.”

Arxiu Municipal d'Inca, secció actes municipals, plec 32, plana 0.199.550
Sessió de dia 21 d'abril de 1875

-Membres del consistori: Pedro Balle, Bartolomé Martorell, Juan Ferrer, Bartolomé Pons, Pedro Andrés Ferrer, Bartolomé Fiol, Gabriel Cortés, Juan Fiol i Bartolomé Truyols.

“En la villa de Inca, provincia de las Baleares, dia veintiuno de abril de mil ochocientos setenta y cinco.

Constituidos en esta sala consistorial los señores que componen el ayuntamiento, de la misma notados al margen, en sesión pública ordinaria entró en el salón don Ramón Coll y Martorell, secretario del juzgado municipal de esta población, quien enterado del nombramiento a su favor hecho en sesión de treinta y uno de marzo último, de recaudador del repartimiento general para cubrir el déficit del presupuesto municipal correspondiente al año económico de 1873 a 1874 y también del antecedente pliego de condiciones a que debe sugetarse dijo: que lo aceptaba y prometia portarse bien y fielmente en dicho encargo bajo la consiguiente responsabilidad de todos sus bienes habidos y por haber.

Presente a todo lo qual, Juan Coll y Martorell, casado, carpintero, mayor de edad y del mismo vencidario dijo: que se constituya fiador del antedicho don Ramon Coli, su hermano, para el encargo que este acaba de aceptar y se obliga a satisfacer la cantidad del repartimiento de que se trata en el modo, plazos establecidos en el pliegue de condiciones que precede y de que se halla enterado sin necesidad de escutir los bienes del principal responsable, su hermano Ramon Coli.

De todo lo qual y para que conste se continua esta acta que firman todos los concurrentes que saben escribir, de que certifico.”

Document 5

Comptes de caixa ordinaris, despeses totals per partides, any fiscal 1872-1873

Capítol de despesa	Quantitat en pessetes	Quantitat en %
Ajuntament	1.094	5,86
Polícia urbana i rural	316	1,69
Instrucció pública	916	4,91
Beneficència municipal	98	0,52
Obres públiques	1.237,33	6,63
Correcció pública	141,77	0,76
Liquidació pressuposts anteriors	5.279,45	28,30
Aportació al pressupost provincial	9.569,30	51,30

Comptes de caixa addicional a la general dels 12 mesos, despeses totals per partides, any fiscal 1872-1873 (de juny de 1873 a desembre de 1873)

Capítol de despesa	Quantitat en pessetes	Quantitat en %
Ajuntament	321,38	7,5
Polícia de seguretat i urbana	104,25	2,44
Obres públiques	559,65	13,10
Càrregues	475	11,12
Imprevists	45	1,05
Liquidació pressuposts anteriors	2.765	64,74

Document 7

Comptes de caixa ordinaris, despeses totals per partides, any fiscal 1873-1874

Capítol de despesa	Quantitat en pessetes	Quantitat en %
Ajuntament	969	4,35
Polícia urbana i rural	193	0,86
Instrucció pública	1.508	6,77
Beneficència municipal	375	1,68
Obres públiques	2.035	9,14
Correcció pública	136	0,61
Càrregues	122	0,5
Imprevists	197	0,88
Liquidació pressuposts anteriors	7.485	33,6
Aportació al pressupost provincial	9.235	41,49

Arxivístiques:

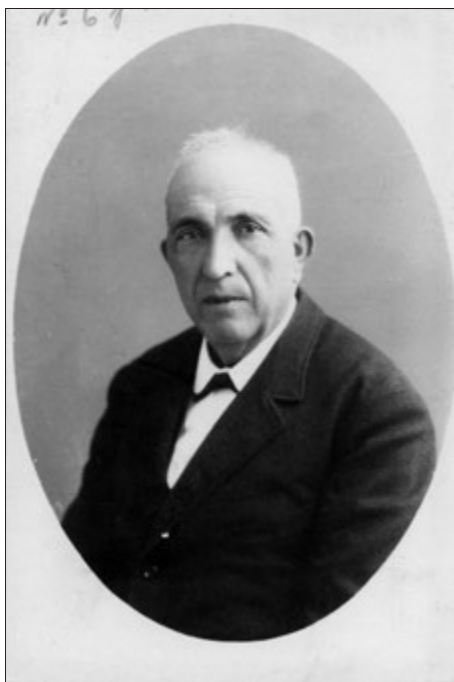
- Arxiu Municipal d'Inca. Secció actes municipals.
- Arxiu Municipal d'Inca. Secció Llibres de comptes.
- Boletín Oficial de la Provincia de Baleares (números solts corresponents als anys 1873-1874).
- Diari *El Diario de Palma* corresponent als anys 1873-1874.
- Diari *El Isleño* corresponent als anys 1873-1874.
- Diari *El Iris del Pueblo* (números solts corresponents als anys 1873-1874).

Bibliogràfiques:

- CAÑELLES, Nicolau. *El ferrocarril a Mallorca. La vía del progrès*. Mallorca: Documenta Balear, 2001.
- CARR, Raymond. *España 1808-1975*. Barcelona: Ariel, 2008.
- DURAN, Miquel. *Repercusiones de la revolución de 1868 en Mallorca*. Palma: Imagen 70, 1980.
- JORDÀ, Juan Pablo. *La Primera República a Mallorca (1873-1874)*. Palma: UIB, 2006.
- PIERAS, Gabriel. *Inca 1872: carrers, finques, habitants i oficis*. Inca: Ajuntament d'Inca, 1995.
- SALES, Pere. *El poder i els poderosos a les viles de Mallorca: (1868-1898)*. Palma: Documenta Balear, 1997.

MATEU PUJADAS ESTRANY. PRIMER BATLE DE LA II REPÚBLICA I EMPRESARI SABATER

M. MAGDALENA PAYERAS CAPELLÀ
ANTÒNIA LLOBERA TORRENS

INTRODUCCIÓ

El passat estiu, dia 7 de juliol de 2009, a Inca es va inaugurar un carrer amb el nom de Mateu Pujadas Estrany. La banderola del carrer el presenta com a batle i sabater.

Es reconeixia així la persona de Mateu Pujadas, més de 70 anys després de la seva mort. Aquest escrit vol donar a conèixer, encara que de forma breu, la vida d'aquesta persona que va ser polític republicà, batle d'Inca i pioner en la modernització de la fabricació de sabates a Inca.

Mateu Pujadas va viure en una època de canvis: primer la monarquia, on va ser regidor, l'adveniment de la República en la seva maduresa i l'esclat de la Guerra Civil poc abans de la seva mort. La societat republicana

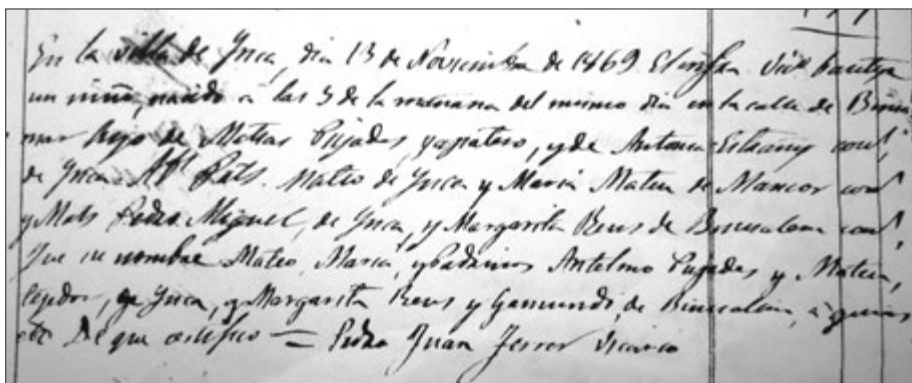

Detall de la banderola del carrer dedicat a Mateu Pujadas

en la qual va viure la cultura fou un valor molt considerat, un dels principals objectius era culturitzar la població i eliminar l'analfabetisme. Hi havia una nova mentalitat oberta i moderna, una preocupació per millorar la sanitat, la política escolar i d'esports en un temps en què l'economia a Inca es basava principalment en l'agricultura i la manufactura dels teixits i de la sabata.

VIDA I FAMÍLIA

Mateu Pujadas va néixer a Inca a les cinc de la matinada del dia 13 de novembre de 1869 al carrer de Biniamar, en una família coneguda com Can Morey. Fill de Macià Pujadas Mateu, sabater i Antònia Estrany Reus, d'Inca; nét de Mateu Pujadas, d'Inca, Maria Mateu, de Mancor, Pere Miquel Estrany, d'Inca i Margalida Reus, de Binissalem. Va ser batejat el mateix dia, i foren padrins de fons Altelm Pujadas Mateu, d'Inca, i Margalida Reus i Gamundí, de Binissalem.

Certificat de baptisme

Va tenir un germà, Macià, que també va ser sabater i va tenir la seva pròpia fabrica de calçat, i dues germanes, Maria i Margalida. Maria Pujadas es va casar amb en Joan Verd de sa Pobla, mentre que Margalida es casà amb Josep Llabrés i va anar a viure a Mataró.

Es va iniciar com a sabater treballant a la fàbrica del seu pare, Macià Pujadas. Mestre Macià va iniciar la nissaga de sabaters l'any 1866 amb un taller de sabates totalment artesà. Es va casar el dia vint-i-cinc de gener de 1894, als vint-i-quatre anys, amb Joana Aina Ferrer Torrens, cosidora, de vint-i-dos anys, i va anar a viure al número 78 del carrer d'Antoni Fluxà. Mateu i Joana varen tenir tres filles: Antònia, Magdalena i Joana.

NOS, D. ENRIQUE REIG Y CASANOVA,

PRESBITERO, DOCTOR EN DERECHO CIVIL Y CANÓNICO, ABOGADO DE LOS TRIBUNALES DEL REINO, PROVVISOR Y VICARIO GENERAL POR EL EXCMO. É ILMO. SR. DR. D. JACINTO MARÍA CERVERA Y CERVERA, POR LA GRACIA DE DIOS Y DE LA SANTA SEDE APOSTÓLICA, OBISPO DE MALLORCA, ETC., ETC.

El Reverendo Párrro de Inca

DECLARAMOS: Que por parte de esta Jurisdicción eclesiástica ordinaria no se ofrece obstáculo alguno para que, recibido el Sacramento de la Penitencia, dispuesta y en seguida celebren, según los ritos y ceremonias de nuestra Santa Madre la Iglesia, administrándose en el acto la Eda. Comunión, a Mateu Rijadas y Botany, capotort, de edad de veinte y cuatro años, hijo legítimo de Mateu Rijadas y Mateu y Antonia Botany y Reus con Juana Ana Jome y Botany, casados, de edad de veinte y tres años, hija legítima de Juan Jome y Botany, capotort y ellegidiana Botany y Justella ambos, interados, solteros, reos de un parentesco, como sus respectivos padres naturales de la misma, almas a que se les del actual obediencia ante D. Pablo Jome, capotort eclesiástico de este distrito, el consergente el consergente de la piedad y la contingencia de una buena madre, y

por cuanto, practicadas las competentes diligencias, no ha resultado impedimento que pueda retardar la celebración del matrimonio, cuyas amonestaciones terminaron el día del actual, habiéndose por tanto, como diligencias son de ellas.

Dada en Palma y Curia eclesiástica ordinaria de la diócesis de Mallorca a los veinte y cinco de Enero de mil ochocientos noventa y cuatro

DR. ENRIQUE REIG, Y. G.

DERECHOS DE CURIA 10 Ptas.

Reg.º lib.º 22 fol.º 118

Certificat matrimonial
i detall del mateix document

El Reverendo Párrro de Inca

DECLARAMOS: Que por parte de esta Jurisdicción eclesiástica ordinaria no se ofrece obstáculo alguno para que, recibido el Sacramento de la Penitencia, dispuesta y en seguida celebren, según los ritos y ceremonias de nuestra Santa Madre la Iglesia, administrándose en el acto la Eda. Comunión, a Mateu Rijadas y Botany, capotort, de edad de veinte y cuatro años, hijo legítimo de Mateu Rijadas y Mateu y Antonia Botany y Reus con Juana Ana Jome y Botany, casados, de edad de veinte y tres años, hija legítima de Juan Jome y Botany, capotort y ellegidiana Botany y Justella ambos, interados, solteros, reos de un parentesco, como sus respectivos padres naturales de la misma, almas a que se les del actual obediencia ante D. Pablo Jome, capotort eclesiástico de este distrito, el consergente el consergente de la piedad y la contingencia de una buena madre, y

por cuanto, practicadas las competentes diligencias, no ha resultado impedimento que pueda retardar la celebración del matrimonio, cuyas amonestaciones terminaron el día del actual, habiéndose por tanto, como diligencias son de ellas.

Dada en Palma y Curia eclesiástica ordinaria de la diócesis de Mallorca a los veinte y cinco de Enero de mil ochocientos noventa y cuatro

Dona, filles i nés de mateu pujadas

Entre les seves aficions es trobaven la lectura i la música (tocava la corneta), aficions que es varen veure reflectides en les seves actuacions com a batle. En l'aspecte religiós, no es pot afirmar que Mateu Pujadas fos catòlic practicant. No anava a missa, però a casa seva es respectaven les tradicions catòliques, es resava a la taula, es passava el rosari als dematins i es llegia la Bíblia. Va formar part del grup dels primers estiuejants a Es Barcarès, a principi del segle XX (devers 1921).

Mateu Pujadas i la seva dona a la seva casa a Es Barcarès.

La tradició inquera d'estiuejar en aquest indret es va iniciar amb Mateu Pujadas i altres inquers com Jeroni Pujadas (Can Massot) o Ramon Llabrés. Simultàniament, hi arribaren alguns poblers com Julià Tugores (Ca ses Julianes). La casa de Mateu Pujadas en es Barcarès encara es conserva, sotmesa a petits canvis al llarg del seu quasi segle d'existència.

Mateu Pujadas va morir a casa seva a les dues i quart de l'horabaixa del 13 de desembre de 1937, a l'edat de seixanta-vuit anys.

A catarse de Diciembre de mil novecientos treinta y siete
 el infrascrito Párrafo de Inca, Obispado de Mallorca, Provincia de Baleares,
 mandé dar sepultura eclesiástica al cadáver de D. Mateu Pujadas Triang
 de sesenta y ocho años de edad, casado con 3.^a
 Juana Ferrer Ferrer natural de Inca e hij
 de D. Matías y de D.ª Antonia
 Falleció el día de ayer en la casa nu
 mero 78 de la calle de Antonio Plupá a las dos
 y quince minutos de la tarde Recibió los Sacramentos
 de Matrimonio y Extremaunción que le administró el Rdo.
 D. Miguel Llinas y Mateu, Vicario de esta Parroquia,
 y otorgó testamento ante el Notario de D.
 Y por ser así lo firmó.
 Francisco Ruy, L.º

Certificat de defunció

ACTIVITAT POLÍTICA

3.1. Primers contactes amb la política

Els primers contactes de Mateu Pujadas amb la política es produeixen a principi del segle XX. Durant l'època de la Restauració, amb la monarquia d'Alfons XIII, els partits conservador i liberal formaven les alternatives polítiques.

Mateu Pujadas va ser regidor en dos consistoris. Els anys 1905 i 1906 va formar part del consistori del qual era batle Jaume Armengol Pascual, mentre que els anys 1907 i 1908 va ser regidor amb el batle Joan Alzina Llobera.

El 28 de maig de 1930 es fundà a Inca el partit polític Unió Republicana Federal. El seu primer president fou Mateu Pujadas.

3.2. Proclamació de la República

Es convocaren eleccions municipals per al 12 d'abril de 1931, determinants per a l'adveniment de la República, després de la dimissió prèvia d'Alfons XIII, qui el 6 d'abril va emprendre viatge cap a Marsella. A Inca, diverses formacions concorregueren a les eleccions, entre elles el Partit Conservador, el Partit Lliberal, Conjunció Regionalista, Partit Reformista i el Front Únic Antimonàrquic. A Inca el Front era representat per la Unió Republicana Federal, del qual Mateu Pujadas era el president, i pel qual també es presentaven Antoni Mateu Ferrer, Sebastià Serra Miralles, Pere Capó Cantallops, Bernat Rubert Ferrer i Marc Ferragut Fluxà. A Inca el Front Únic Antimonàrquic no va guanyar les eleccions, mentre que a les principals ciutats de l'Estat els republicans foren els vencedors.

El 14 d'abril es va conèixer la victòria de les forces republicanes. Francesc Julià va nomenar Antoni Mateu i Ferrer president del Comitè Republicà Federal d'Inca i a les 18.15 h del mateix dia els membres del Comitè Republicà Federal sortiren al balcó, on s'hissà la bandera republicana. L'horabaixa del 15 d'abril de 1931, Joan Truyol Llobera, conservador, va lliurar la vara de batle a Mateu Pujadas, nomenat batle provisional. El mateix dia Unió Republicana Federal l'elegeix com a president del partit.

Comitè republicà d'Inca

A les sis de l'horabaixa de dia 16 d'abril el batle Joan Truyol va fer lliurament de la clau de la caixa municipal a Mateu Pujadas. Se'n va fer arqueig extraordinari i es va signar en el llibre corresponent, per la qual cosa Mateu Pujadas va prendre possessió de la batlia de la ciutat, segons acta aixecada pel notari Valentí Salas Medrano.

Els esdeveniments d'aquells dies eren recordats per Mateu Pujadas de la següent manera:

"Recordaré fins a la mort aquells moments. Jo sempre havia cregut en un proper adveniment de la república, però la seva rapidesa me va deixar admirat, Quina emoció! Estava treballant a casa meva quan me va arribar la primera notícia. Immediatament vaig rebre notícies particulars del Centre Republicà de Palma i després l'ordre oficial de proclamar la República a Inca i encarregar-me de la Comissió Gestora."

Les dretes inquieres impugnaren les eleccions i se'n varen convocar de noves per al dia 31 de maig. El 20 d'abril es constituí la Comissió Gestora Municipal, d'acord amb les ordres del Govern civil, integrada per Mateu Pujadas com a president i Pere Pau Capó Cantallops i Antoni Mateu Ferrer com a vocals.

En la sessió extraordinària de dia 21 d'abril, a les 12 del migdia, es varen reunir els regidors i els membres de la Comissió Gestora. Es va fer la lectura de l'ofici del governador civil i la Comissió Gestora va prendre possessió al temps que els

regidors de l'anterior ajuntament es retiraven. Per unanimitat es va elegir Mateu Pujadas president de la Comissió Gestora. Entre els acords presos aquell dia es troben: sotmetre a informe de la Comissió Sanitària municipal tots els plànols d'obres, exigir major netedat en els llocs de venda de carn, fer anàlisis periòdiques de llet i gelats, pagar un sou a un professor de belles arts, modificar els escuts per eliminar l'emblema real, construir una claveguera per treure les aigües brutes del nou quarter. Es va procedir a canviar els emblemes de la ciutat, i la primera bandera republicana es va fer brodar per les monges de la Caritat.

Comissió gestora

Mateu Pujadas es presentà com a candidat pel districte primer a les eleccions del 31 de maig, representant la Unió Republicana Federal, partit que comptava amb el suport del governador civil Francesc Carreras. Durant la campanya electoral, el governador fou acompanyat pel batle Mateu Pujadas i els membres de la Comissió

Gestora. Unió Republicana Federal va guanyar les eleccions per majoria absoluta als tres districtes, en concret tretze regidors enfront dels quatre del partit republicà de centre.

Una vegada proclamada la República, el pare Cerdà de Sant Francesc va visitar Mateu Pujadas a casa seva, on van tenir una conversa a l'entrada de la casa. Allà, asseguts al costat del rellotge el pare Cerdà li va demanar si considerava oportú que s'avisàs els pares dels alumnes i es desallotjàs l'internat, davant de la possibilitat d'un atac per part dels republicans. La resposta de Mateu Pujades va ser que deixàs les coses com estaven, que ell responia de la seguretat dels alumnes. Qualificat com a lliurepensador, ideològicament Mateu Pujadas es declarava simpatitzant de Niceto Alcalà Zamora, del qual deia admirar el seu seny, sensatesa i rectitud de consciència.

Foto del batle Mateu Pujadas, apareguda al diari La Ciudad i targeta de visita del batle.

3.3. Batlia de Mateu Pujadas

Divendres cinc de juny es constitueix la nova corporació municipal en la qual Mateu Pujadas Estrany és proclamat batle amb setze vots a favor i un en blanc. El batle s'adreça al consistori i demanà l'ajut de tots els regidors sense excepció. En aquest consistori es constituïran les comissions informatives d'hisenda, reforma, obres, festes, sanitat, cultura, llum, arbrat, mercat, camins i carrers.

En el programa de govern municipal, les àrees considerades bàsiques eres sanitat, educació i cultura. Entre les propostes que conformaren el programa polític es podien trobar les següents: subvenció dels pobres, creació d'escoles graduades, tant masculines com femenines, construir clavegueram, incorporar més il·luminació als carrers de la ciutat, trasllat de la plaça del bestiar, creació d'una banda de música municipal, canvis en la nomenclatura dels carrers...

El consistori va assolir els objectius següents: reforma de la carretera de Mancor, construcció de la carretera de la costa de Son Fuster al puig de Santa Magdalena, ampliació de la plaça del mercat, reforma del carrer de les Garroves, embelliment de la plaça de la Llibertat (actualment plaça de Mallorca), construcció de la nova plaça del Bestiar, reforma de l'escola graduada del Pes des Bessó, proposta de creació d'una biblioteca pública al costat de l'Escola d'Arts i Oficis -on es varen impartir classes de música, mecanografia...-, proposta de creació d'un institut d'ensenyament secundari, conferències per evitar l'absentisme escolar, creació de la banda municipal de música, millora de l'escorxador, secularització del cementeri, atenció de les necessitats sanitàries de la població, creació del carnatge i l'hípica, i restauració de la plaça Major amb la seva coneguda llotja de música.

Durant aquest període, Mateu Pujadas manifestà:

"Ho he abandonat tot, l'ajuntament absorbeix per complet la meua vida. No se si tenc casa, ni si tenc negocis. Pero experiment una profunda satisfacció al poder apreciar que els meus esforços no cauen en sac romput i que la meua actuació, fins ara, va donant resultats feliços. Lluny de sentir-me cansat, estic disposat a qualsevol sacrifici pel poble."

3.4. Dimissió del càrrec de batle

El 19 de febrer de 1932 Mateu Pujadas presenta la dimissió del seu càrrec de batle per motius d'edat i de salut. En el Ple d'aquest dia el secretari llegeix la carta en la qual Mateu Pujadas expressa els motius de la seva dimissió.

El consistori amb Mateu Pujadas com a batle.

"A la corporació municipal que fins la data present he tingut l'honor de presidir: Tinc el sentiment de comunicar-li que, donada la meua avançada edat i malmesa salut, me veig obligat a presentar la dimissió del càrrec que va tenir a bé conferir-me, al qual he dedicat tots els meus esforços i bona voluntat, corresponent així a la confiança que en la meua persona s'havia dipositat. No tinc dubte

que aquesta corporació se farà càrrec dels motius que m'indueixen a renunciar al càrrec, i que se dignarà, per tant, a acceptar la dimissió. Esper que sabrà perdonar-me els desencerts que, en contra de la meua voluntat, hagi pogut tenir en el temps que he estat al front d'aquesta batlia. Comptin tots amb el meu agraïment i, per al successiu, amb la meua modesta col·laboració per a tot allò que pugui redundar en benefici de la Nostra estimada Inca, i en bé de la república, que es España."

Antoni Mateu digué que, atès el caràcter de la carta remesa pel batle, l'Ajuntament no havia de procedir amb lleugeresa, sinó que havia d'estudiar aquest cas en diverses reunions, per veure si l'acceptava o no. Miquel Beltran va proposar que primer de tot el consistori fes constar el seu agraïment a Mateu Pujadas, per la seva actuació honrada i sincera en benefici dels interessos d'Inca, donant-li les gràcies pels serveis oferts a la causa del poble. Antoni Mateu va manifestar estar absolutament identificat amb la proposició del Miquel Beltran i indicà que creia que tot el poble havia d'adherir-se a ella de tot cor, ja que en aquells moments transcendents tots els inquers, fos quin fos el seu color polític, havien d'estar de part de Mateu Pujadas. L'Ajuntament, per unanimitat, acordà donar les gràcies al batle per la seva actuació i manifestà que la seva dimissió no seria admesa sense ser estudiada abans. Entre el públic present es varen sentir signes d'aprovació a les paraules de Beltran i Mateu.

El 21 de febrer de 1932, a l'Assemblea del Partit Republicà Federal celebrat al seu local social amb la presidència de Bernat Rubert i amb l'assistència d'unes dues-centes persones, es va tractar la dimissió de Mateu Pujadas. Es va fer història del seu brillant full de serveis, de la seva encertada tasca en la batlia i es va apuntar la veneració que tots li professaven. Quan Mateu Pujadas va intervenir va ser rebut amb una prolongada ovació a la qual l'antic batle va respondre agraït els elogis i afegint que no havia fet més que complir amb el seu deure. Va sol·licitar que s'acceptàs la seva dimissió, sol·licitud que va ser resposta amb negatives, per la qual cosa Mateu Pujadas va haver de suplicar l'acceptació. A continuació Miquel Beltran va prendre la paraula per agrair al batle la seva encertada tasca des de l'adveniment de la República i fer diverses proposicions.

- Que Mateu Pujadas fos nomenat cap del Grup Republicà Federal i considerat el seu assessor i consultor.
- Organització, quan abans millor, d'un homenatge en honor del primer batle republicà.
- Que els representants en el consistori acordassin retolar, en el seu dia, un carrer de la ciutat amb el nom de Mateu Pujadas, en demostració d'agraïment.

3.5. 1932-1937

Mateu Pujadas fou substituït per Antoni Mateu al cap de la batlia. En el programa polític del nou batle apareix la intenció de donar continuïtat a les línies principals del programa aplicat durant la batlia de Mateu Pujadas. En aquesta època Mateu Pujadas ocupà el càrrec de síndic o regidor d'Hisenda.

El dia 26 de maig de 1933, Antoni Mateu dimití del seu càrrec de batle. En la primera votació per escollir el nou batle s'elegí de nou Mateu Pujadas Estrany, però aquest hi renuncià de nou per motius personals. El 23 de juny del 1933 s'escollí batle Miquel Beltran Planas.

El 24 d'abril de 1936 en la primera votació per triar el nou batle, Mateu Pujadas tornà a ser proposat, amb vuit vots. Per falta de quòrum es procedí a una segona volta, on Pere Pau Capó Cantallops fou proclamat batle amb set vots.

En esclatar la insurrecció militar va ser detingut i empresonat primer a Sant Domingo i després a Can Mir. Va ser sotmès a un consell de guerra, on tenint en compte la seva edat i el seu estat de salut se'l va condemnar a una pena administrativa, que va suposar la confiscació de tots els seus béns. Amb la salut i la moral deteriorades d'una forma important, morí el 1937 poc després de la seva posada en llibertat.

ACTIVITAT PROFESSIONAL

4.1. La indústria sabatera a Inca a l'època de Mateu Pujadas

El sector del calçat és un dels sectors protagonistes de la indústria illenca, i en especial a Inca, juntament amb el tèxtil i l'agroalimentari. El calçat es caracteritza per uns factors determinats que conformen i delimiten una estructura industrial flexible. El pes de les activitats industrials fou decisiu per al període que abasta des de la segona meitat del segle XIX fins a les primeres dècades del XX, del qual hi ha dades contundents que demostren que la industrialització mallorquina fou un fenomen clarament identificat.

La substitució dels propietaris de les terres pels fabricants de sabates es va produir sense traumes socials. La iniciativa personal amb anys de feina i una conjuntura favorable seran claus en el desenvolupament de la indústria de la sabata. El sistema de treball amb majoria de treballadors fora de la fàbrica era l'habitual, a tots els pobles de la comarca d'Inca hi havia sabaters que treballaven per als fabricants d'Inca.

La capital econòmica del Raiguer inicia el seu procés modernitzador després de la Primera Guerra Mundial, malgrat que a final del segle XIX ja es creassin algunes unitats de producció amb important concentració obrera.

Als sabaters de l'illa no els interessava modernitzar el sistema de producció i la raó era el baix cost de la mà d'obra. A això se li ha d'afegir un altre aspecte, el paper fonamental de les dones en determinades activitats en les quals domina de forma clara el treball a casa, generalment silenciats en les estadístiques oficials. Els operaris s'agrupen en la manufactura, en la qual l'empresari comptava amb la versatilitat del treballador insular, el jornalero que es troba immers estacionalment en tasques agrícoles es pot trobar poques setmanes o mesos després en una fàbrica o en el seu domicili treballant en un teler o amb les eines pròpies del sabater. Els treballadors industrials de "jornada completa" són l'excepció en aquest panorama. S'ha de dir que això provoca un enorme desconeixement sobre la situació real del sector sabater per aquest tipus d'organització laboral. La tasca feta per aquestes persones es duia a terme amb una escassa mecanització. La situació dels treballadors no era del tot satisfactòria, amb escassos drets del treballador.

Els inspectors de treball constaten l'any 1907 que “la industria familiar o a domicilio tiene en Baleares gran importància” i a la memòria de 1908 parla de 1.500 homes que podrien fer feina a casa, però no parla de la feina de les sabateres a casa.

Dins el procés de mecanització, entre 1911 i 1935, més del 80% de la maquinària era auxiliar i servia per a la producció semimanual. La maquinària provenia de la multinacional nord-americana United Shoe Machinery (USMC) i és Inca un dels seus principals nuclis receptors. En una publicació dels anys 30 s'afirma que l'alt nivell de mecanització i perfeccionament de les fàbriques s'ha aconseguit gràcies a aquesta maquinària nord-americana. Però no tots els fabricants podien fer front al pagament d'aquestes màquines, i a Inca a la dècada de 1930 Andreu Ferrer tenia un establiment d'utillatge per a fàbriques de calçat.

Segons dates de les matrícules industrials de 1920 a Inca apareixen 6 fàbriques i 3 artesans, aquestes dades es contradiuen amb altres matrícules industrials que per al mateix any donen 27 sabaters patrons i 484 sabaters obrers. D'altra banda, segons la Cámara de Comercio hi havia 12 empresaris. Quines són les dades reals? Els llistats municipals són incomplets.

Els sous que rebien els treballadors de la zona rural eren més baixos que els que rebien els de Palma, fet que va propiciar moviments de protesta, i a Inca l'any 1916 es va convocar una vaga per demanar una millora de les retribucions. Després de cinc setmanes de vaga els obrers aconseguiren els seus objectius, Mateu Pujadas i quatre fabricants més firmen l'acord.

La gran guerra va estimular les empreses, que no deixaren de produir calçat per a la població civil. De fet, els majors fabricants de l'illa, el mes de gener de 1918, declararen la següent capacitat productiva destinada a satisfer les necessitats dels mercats francesos. La major part són sabates de classe corrent i fines d'home, un 60% cosides a mà i un 40% a màquina.

4.2. Mateu Pujadas, el fabricant de sabates

Mateu Pujadas va entrar en contacte amb el món de la fabricació de sabates al taller artesanal del seu pare. Més endavant va crear la seva pròpia fàbrica l'any 1890. La fàbrica de sabates de Mateu Pujadas es trobava al carrer d'Antoni Fluxà, al costat de casa seva, situada al número 78 del mateix carrer, i comercialitzava sabates amb la marca Sansón. En el logotip de la marca apareix el nom The Sanson Shoe en anglès, junt amb les inicials MP (Mateu Pujadas) dins un cercle i una imatge representant Samsó amb una sabata a la mà. Als peus de la figura hi ha representat l'escut d'Inca.

Mateu Pujadas també era conegut com “en Morey de ses Sabates”, mentre que el seu germà Macià, també sabater i amb fàbrica pròpia, era conegut com “en Morey des Sabatons”.

Detalls de les etiquetes Sansón, en diferents colors, que es col·locaven dins les sabates.

Imatge de la marca sansón, on s'aprecia l'escut d'Inca.

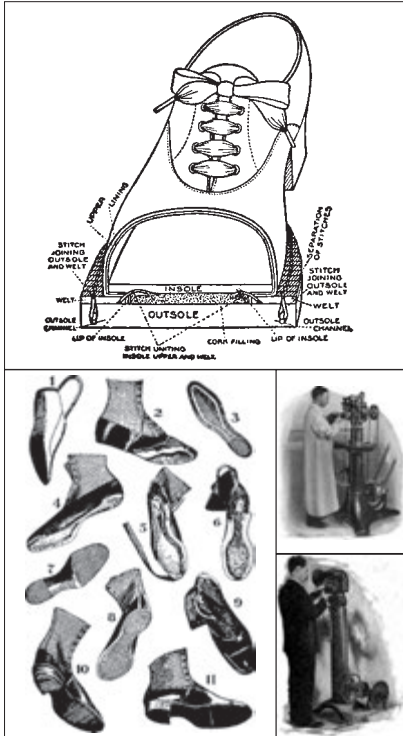
Mateu Pujadas amb un representant català de sabates.

Al començament del segle XX Mateu Pujadas va instal·lar la primera fàbrica de Goodyear a Mallorca. Per aquest motiu va tenir una vaga de sis mesos perquè els obrers van pensar que la seva feina, amb la nova maquinària, s'havia acabat. Quan va poder convèncer-los es van adonar que cada parell de sabates que feien es convertiren en sis, la qual cosa els va permetre començar el proveïment a la Península, ja que abans tan sols se servia al mercat insular. Aquest va ser el principi d'un gran desenvolupament industrial a la ciutat d'Inca.

Algunes xifres que il·lustren la producció de la fàbrica Sansón són les d'obriers (154 el 1919, 130 el 1920 o 114 el 1921) o parells produïts (30.000 el 1918 o 18.000 el 1934, amb la denominació "M. y J. Pujadas", que comercialitzava a Espanya i Marroc).

El muntatge Goodyear consisteix a utilitzar una vira subjecta a la planta a la qual s'aferra o cus el tall. Aquest sistema s'empra fonamentalment en les sabates d'home. La sola es pot posar enganxada, cosida o amb tècnica mixta.

Com a empresari, Mateu Pujadas va destacar per les mesures a favor dels treballadors que es varen dur a terme a la seva fàbrica de sabates. En ella es varen construir quatre cambres de

Descripció de la tècnica Goodyear i màquines utilitzades.

Document on apareix la nova denominació M. y J. pujadas al damunt de la denominació antiga.

bany, situades al fons del jardí, per al seu ús per part dels treballadors de la fàbrica. En cada un d'ells hi havia un banquet de fusta pintat de blanc, una banyera i un mirall. Els obrers tenien accés, per una petita quantitat, a aquests banys on hi havia aigua calenta i se'ls proporcionava una tovallola. En aquells moments es considerava un luxe i en cap altra fàbrica de la ciutat hi havia aquest servei. També va ser pioner a Inca en la implantació de la jornada laboral de vuit hores.

La fàbrica constava de dues plantes. A la part superior es trobaven les pells i els patronistes. Entre les persones que treballaren a la fàbrica es pot citar Bartomeu Fluxà, com a patronista; Antoni Llobera, Miquel Quetglas Ferrer i Llorenç "Misseta", com a oficinistes; Guillem Truyol, com a tallador; Antoni Figuerola, com a tenyidor; a més de Antoni Celià "es Garrit", Mestre Biel Mesquida, entre altres. Les dones habitualment treballaven de ripuntadores. Entre elles, "ses Llubineres" (Francisca i Catalina), na Magdalena "Moreta"...

L'empresa va passar a denominar-se M. y J. Pujadas, encara que amb aquesta denominació no va existir durant gaire temps.

BIBLIOGRAFIA

- Amat Amer, J. M. *Tecnología del calzado*. Alacant: 1975.
- Armengol, A. i Armengol, J. *La repressió a Inca. La República i la Guerra Civil*. Palma: Perifèrics, 2005.
- Córcoles, J. i Perelló, B. *Antoni Mateu Ferrer 1901-1937. Un batle de la República*. Inca: Ajuntament d'Inca, 2001.
- Llull, A. *El mallorquinisme polític 1840-1936*, volum II. París: Edicions Catalanes de París, 1975.
- Manera, C. et alii. *Las islas del calzado. Historia económica del sector en Baleares (1200-2000)*. Palma: Edicions Lleonard Muntaner, 2002.
- AA.VV. *Inca, un segle ciutat. 1900-2000*. Inca: Ajuntament d'Inca, 2000.
- Setmanaris *La Unión, El Republicano i Dijous*.
- Arxiu de la família Capellà-Pujadas.

Testimonis orals:

- Catalina Capellà Pujadas
- Joana Capellà Pujadas
- Josep Albaladejo Pujadas

LLORENÇ BELTRAN SALVÀ, “ÉS BARBÓ” (1873-1937). APUNTS HISTÒRICS D’UNA TRAGÈDIA

GABRIEL PIERAS SALOM

Hi ha homes, en certs moments decisius dins la vida social i política, que passen desapercebuts dins la història d’un poble. De manera inexplicable aquests ciutadans, o ciutadanes, van quedant oblidats dins la memòria històrica del poble pel qual varen treballar i pel qual varen morir. És incomprensible que un personatge, en el seu moment una figura certament important, malgrat les seves virtuts i defectes, quedi mort i arraconat passats els anys. Homes que han treballat per a un poble quasi sempre de bona fe, o almanco així ho pens, queden ancorats dins l’oblit més ordinari i punxant.

Volia parlar de LLORENÇ BELTRAN SALVÀ, conegut amb el malnom d’“es Barbó” perquè així signava els seus centenars d’escrits dalt la premsa FOCH Y FUM, des dels inicis, l’any 1917, fins a la desaparició l’any 1936. Amb l’inici del “Movimiento” va desaparèixer “el setmanari bilingüe, inimich de les penes i amich d’es bon humó” i va desaparèixer el nostre personatge, afusellat poc temps després.

Naturalment que la seva biografia és un drama. Ho és perquè dins la seva vida hi ha massa entrebancs que ell no pot fer fora. Durant anys conviurà amb la pena de la incomprensió, amb el disgust dels fills morts de malaltia ràpida. Els ànims que demostra els primers anys de lluita van desapareixent fins a caure mort, de ferides de bala, al cementeri d’Inca, i enterrat a la tomba número 520. La mateixa dins la qual hi diposità amorosidament els tres fills, en Ramon, n’Antònia Maria i en Miquel. Cap d’ells arribarà als trenta anys.

Fa estona vaig iniciar un pelegrinatge dins la seva vida. Una vida plena de joia durant molts anys i d'amargura fonda durant altres. Ja podien dir que era una mala persona, un descatat, un anarquista-sindicalista... Era, simplement, un problema. Un problema que ocasiona aquella persona que vol treballar pel bé comú i denuncia els atropells, els robatoris, els enganys, les magarrufes i tot el que suposa anar contra aquest bé comú. Les autoritats de qualsevol estament que no treballen bé són la diana de les seves fletxes. Són, per a ell, els punts de mira on s'ha de dirigir i ha de denunciar davant el poble que, quasi sempre, calla. A ell, a Llorenç Beltran Salvà, "es Barbó", l'acallaren amb la força de les armes i totalment indefens. No tenia amics poderosos ni fills que el poguessin defensar.

És hora de contar, malgrat dins un treball petit, els punts més importants de la seva biografia. No intent, i ho dic des del principi, fer una extensa biografia. Crec, i estic convençut, que aquest treball és l'inici i els punts mitjançant els quals es pot escriure una biografia més extensa. El personatge ho requereix. Altres investigadors ja ho treballaran. Per la meua banda em conformaré amb aquests *apunts històrics d'una tragèdia*.

L'emoció de cada troballa ha estat forta i m'ha ferit la meua sensibilitat. "Es Barbó" pregonava la llibertat i denunciava tot allò de mal fet que veia al seu voltant. Fou la seva tragèdia. Ho fou perquè els poderosos no li perdonaren res de res i li feren pagar amb la vida, allà al cementeri d'Inca el 19 de juliol de l'any 1937. Fins ara poca gent ha parlat d'ell. Més mort ha estat aquests anys. Bo serà fer una breu girada cap a la vida i obres del personatge sense pors i amb coratge. Sé que no tot ho va fer bé, perquè era de la terra, i ja sabem que els homes de la terra, terrejam.

Em manca, per ara, recobrar el judici fet a Inca mateix. Necessit conèixer més detalls de l'any de presó que patí i de l'afusellament. Per ara tan sols una inscripció als llibres del cementeri: *Julio (1937). Lorenzo Beltrán Salvá. Fusilado. 64. C. 19. 520* (anys que tenia, estat, dia i número de la sepultura).

També em falta seguir la vida de la seva esposa, Apol·lònia Maria Alomar Ramis, que degué viure una altra tragèdia paral·lela. Serà, ja, en una altra ocasió. Per ara, que descansi en pau tota aquesta família inquera.

Mitjançant la inscripció número 131 del llibre sacramental de naixements que correspon a l'any 1873 de l'Arxiu Històric Parroquial d'Inca, sabem que dia 23 de setembre de 1873 el rector Antoni Sastre i Vila va batejar un nin nascut a les set i mitja del matí del mateix dia, en el carrer de Sant Bartomeu. Era fill de Ramon **Beltran**, teixidor, i de n'Antònia Maria **Salvà**. Els seus padrins paterns eren en Llorenç Beltran de Lloseta i n'Agnès Balle d'Inca, i els materns eren en Rafel Salvà i n'Antònia Aina Arrom, ambdós d'Inca. Li fou imposat el nom de **LORENZO MARÍA**. Foren els seus padrins de fonts en Rafel Salvà i Borràs, pagès, i n'Agnès Balle i Socias.

Per conèixer el naixement de la que seria la seva esposa, mirarem la inscripció 163 del llibre de naixements del mateix arxiu i que porta data de 1877. Veurem

que dia 5 de setembre de l'any 1877 el doctor don Pere Llabrés i Llompart, prevere, batejà una nina nascuda el mateix dia, a les dues de la matinada i en el carrer de l'Aigua, filla de Miquel **Alomar**, teixidor, i d'Isabel Maria **Ramis**. Els padrins paterns eren en Miquel Alomar i n'Apol·lònia Mateu, ambdós d'Inca. Els padrins materns eren en Joan Ramis i na Magdalena Pujades, també d'Inca. Fou el seu nom **APOLONIA MARIA**. Els padrins de fonts foren en Miquel Ramis Pujades i na Catalina Alomar i Ginestra.

Dins la inscripció número 62 corresponent al llibre sacramental de casaments de l'any 1901 hi ha la nota que legitima el matrimoni contret entre en Llorenç Beltran i Salvà, de 28 anys, i n'Apol·lònia Maria Alomar Ramis, de 24. Es casaren a la parròquia de Santa Maria la Major d'Inca, dia 18 de desembre de l'any 1901. Els casà, per paraula de present, don Magí Marquès, prevere i vicari de la parròquia citada. Foren testimonis d'aquest casament el Sr. Pau Llompart i Pujadas, i el S. Llorenç Rovira i Janer, ambdós veïns d'Inca.

Aquest matrimoni va tenir dos fills i una filla: en Ramon, n'Antònia Maria i en Miquel. En Ramon va nèixer dia 23 de setembre, a la una de la matinada, de l'any 1902 i fou batejat pel degà de Canàries M. I. S. D. Pere Josep Llabrés. La filla Antònia Maria va nèixer dia 3 de novembre, a les vuit del vespre, de l'any 1906. I el darrer, en Miquel, va nèixer a les sis de la matinada del dia 31 de març de 1910. Fou batejat pel rector de la parròquia Mn. Bernadí Font i Ferriol. Inscripcions 129, 180 i 72 dels llibres sacramentals de l'Arxiu Històric Parroquial d'Inca, corresponents als citats anys.

El fill major, en Ramon, morirà de tuberculosi pulmonar, fadrí i a l'edat de 26 anys, a les onze i mitja del matí de dia 5 de maig de 1929. Fou enterrat a la sepultura núm. 520.

La filla Antònia Maria morirà fadrina, a l'edat de 27 anys, de tuberculosi pulmonar, a les vuit de la nit de dia 26 de desembre de l'any 1933. Fou enterrada a la tomba núm. 520.

En Miquel el darrer fill morí dia 28 de març de l'any 1935, a l'edat de 25 anys i víctima de tuberculosi pulmonar. No es feren exèquies religioses ni s'inscriví al llibre de defuncions. Fou enterrat a la tomba núm. 520. Tan sols s'inscriví al llibre-registre d'enterraments.

Dia 19 de juliol de l'any 1937, en Llorenç Beltran Salvà, de 64 anys d'edat, morí afusellat al cementeri d'Inca i enterrat "quasi immediatament", segons digué la veu popular, a la sepultura núm. 520.

De l'esposa Apol·lònia Maria Alomar Ramis, fins al dia d'avui, no n'he tengut notícies fidedignes.

Poques notícies tenc de Llorenç Beltran, "es Barbó", durant els primers anys de la seva vida. Tan sols que l'any 1892 l'integraren en els llistats del reemplaçament de l'exèrcit. Li correspon el número 17. La nota diu:

"Lorenzo Beltran Salvá de ramon y Antonia Maria, calle de San Bartolomé, nacido dia 23 Setiembre de 1873; medido alcanzó la talla de un metro 622 ml. Interrogado como a los anteriores por si tenia nada que alegar, contestó negativamente; por lo cual el Ayuntamiento le declaró soldado sorteable."

També sabem que en el "Padrón del vecindario. Año de 1891. Cuartel 2º de Sto. Domingo. Calle de S. Bartolomé" consta que en el número 28 del citat carrer hi habita la família formada per les següents persones: "Ramon Beltran Balle, cabeza de familia de 50 años, Antonia Maria Salva Arrom, esposa, de 39 años." Amb el matrimoni hi viuen els fills: Llorenç, de 19 anys; Agnès, de 15; Rafel, de 14; Antonia Maria, de 9; Andreu, de 7; Bartomeu, de 5; i Catalina, de 3. Aquest any conviu amb aquesta família n'Andreu Aguiló Miró de 25 anys.

En Llorenç Beltran treballa de barber durant molts anys. Els primers té la barberia al carrer Major i a partir del anys vint passa a la casa familiar del carrer de Sant Bartomeu. El seu fill Ramon és el qui paga la "Contribución Industrial" a partir de l'any 1922 fins a la seva mort de 1929. Té per malnom "es Barbó".

El Sr. Beltran és el creador de la societat La Juventud.

"El que suscribe, Lorenzo Beltrán Salvá, atentamente acude y expone: Que habiendo sido presentada para la aprobación en el Gobierno Civil de la provincia, con fecha diez y ocho de los corrientes la nueva sociedad "La Juventud" instalada en esta Ciudad, calle Mayor nº 33 y revisada legalmente como lo demuestra el reglamento que obra en mi poder, se procedió a la elección de la Junta Directiva para la cual fui designado Presidente, lo cual pongo en su conocimiento para los fines que la Ley de Asociaciones previene.

Escusado es decir que para cuantos fines patrióticos y caritativos, cuente V. con el apoyo moral y material de esta asociación.

Inca 20 Marzo 1920.

Lorenzo Beltrán.

Sr. Alcalde Constitucional de Inca."

Dia 29 de maig de l'any 1931 presenta un escrit al plenari del mateix dia. Diu així, transcrit emprant l'actualització del seu català, però deixant la forma:

"Senyors components de la Comissió Gestora:

Pensava fer mutis i mort el CA... morta la ràbia, però davant les descabellades manifestacions del célebre recurs de D. Pedro Dupuy es qui, segons ell, va cumplir sempre amb el que representava el seu càrrec que en mala hora li confiaren els CACIQUES, avui anyadesc:

1r. Suplic mirin si ingressaren en caixa 50 pessetes que en concepte de multa va cobrar a n'Antoni Estrany (Blai) farà uns 8 mesos.

2n. Igualment sa d'en Jeroni Pol Reus de 100 pessetes.

3r. A en Mateu Pou li prengué 215 pessetes i s'en va retení 100.

4t. A n'Antoni Rubert 17,35 i per afegitó... abusà de sa verga de bou a n'en Pevarrí, igualment amb el fill d'en Joan Vert i també a n'Antoni Ferrer (Borritxon) des carrer de Mesones.

Va pregonant que és víctima del partit lliberal, quan vertaderament va ser el seu victimari o enterrador. Alcalde: Del que ha dit aquest senyor amb el seu diabòlic recurs, amb el seu comportament

criticable i detestable que tots els ciutadans d'Inca coneixem, MEDIA UN ABISMO. Inca atupat amb verga de bou... Inca feta agenollà en mig de la Plaça Major...

Lios amb multes que no surten a llum les pessetes.

Lios amb espectacles públics.

Lios amb licors que se solventen amb colles de pollastres.

Lios amb saïm.

Lios amb depòsits de pessetes que il·legalment resten 21 mesos i lios per tot arreu.

Si tot lo manifestat fos poc encara, i aquesta Alcaldia li convingués aclarir cert lio sobre MATANCES CLANDESTINES de porcs, facilíssim li serà, empleats d'aquesta casa coneixen el fons i saben allò que ha passat.

Bastarà per avui fer constar que aquí no se recluta a ningú; no es fan denúncies per insídies i si, únicament, venc a denunciar faltes del destituït Jefe, tan certes i verídiques són com cert és que tenim República.

Serà possible que un empleat municipal que durant el funest i de dictadors protesti de la seva destitució?

La taca més negra del partit Lliberal i dels Alcaldes que succeïren als Dictadors, va ser no decretar la seva cessantia.

Finalment i bastarà per avui, suplic a la Comissió Gestora cuidi de veure com s'ha solucionat l'assumpte del traje arnat i sercit que com a nou i bo intentà en Jefe, cobràs el sastre.

Si per aquest o qualsevol altra de les denúncies que tenc fetes, precisen dades aclaratòries; una simple cridada i me tenen a la disposició.

He dit.

Llorens Beltran.

Sessió 29-5-31"

En el padró de l'any 1916, consta que "es Barbó", Llorenç Beltran Salvà, de professió barber i de 42 anys, habita la casa número 19 del carrer de Sant Bartomeu juntament amb la seva esposa Maria Alomar Ramis, de 38 anys, i els fills Ramon de 13, Antònia de 9 i Miquel de 6.

Fou corresponsal de la revista politicosatírica de Palma *Foch y Fum* des del seu naixement el 1917 a la clausura de l'any 1936. A Inca participà breument a la revista *Avance* amb el seu amic, també afusellat a Inca, Gabriel Buades Pons. Són centenars les col·laboracions del "Barbó inquiero" al *Foch y Fum*, quasi es podria dir que incomputables. Escriu sobre temes polítics de manera satírica i jocosa, vull dir que és dur amb la crítica als poderosos i amb aquells que ell creu que actuen malament. Comenta, quasi setmanalment, els plenaris municipals i mitjançant ell sabem molta més història que llegint les fades actes redactades pel Sr. Secretari. També escriu del tema futbolístic i taurí d'Inca, i el CE Constància és la nineta dels seus ulls. No hi manquen les bromes, quasi sempre punyents, sobre temes culturals, religiosos i polítics. Escriu, igualment, unes interessants cròniques de les seves estades durant l'estiu a la casa que té al Morer Vermell de Manresa a Alcúdia. Té un gran sentit de l'humor i sap treure punta de tot, o quasi tot. La influència anarquista sobre el seu fill Miquel és notòria. Hagué de passar mals moments quan s'acusà aquest fill, proper a la CNT i pertanyent al grup anarquista SOL Y LIBERTAD que pertanyia a l'ATENEU. El seu fill Miquel serà acusat d'atemptar contra les creus de terme de la ciutat d'Inca. També, en Miquel, escriví una novel·la titulada VIOLETA. El setmanari *Foch y Fum* núm. 157 de data 29 de desembre de 1933 es fa ressò

de la mort de la seva filla. Escriu la necrològica “es Mascle Ros”, pseudònim del director de la revista, en Jordi Martí Rosselló:

“RETXES NEGRES. Es nostro amic Barbó Inquero torna estar de dol, i com ell, noltros. Es fatal Destino acaba d'arrebatar-li una filla de 27 anys, n'Antònia Beltran Alomar, al·lota atxerovida que sempre mos va rebre amb sa mitja rialleta i sempre també oportuna amb s'improvisat xiste.

Noltros, a davant s'exponenteitat de na Tonina (com li dèiem noltros) l'admiràvem i repetíem sempre en es Barbó allò de 'Tal palo, tal astilla', i ... na Tonina és morta. Bon repòs i bon remei.

Noltros mos alarmam a davant ses paraules de qualche incapacitat que diu: 'Déu ho ha volgut'. No; Déu, o es nostre Déu per lo menos, no vol aquestes coses. És Déu que té es mal cor d'arrebatar sa vida a una al·lota de 27 anys, esperança d'una família, aquest Déu no pot esser es que mos han mostrat com a model d'infinita bondat. Si aquest Déu, d'ets altres, poguent-ho evitar – per esser omnipotent- no evita i se recrea sembrant es dol entre ses famílies, no el volem per noltros, abans que adorar-lo el detestam, que l'adorin ets altres, es qui trepitgen terra humillats i consentits a llepar i besar sa mà que los pega.

Protestam des pregoners que carreguen ses culpes d'es Destino a un Déu, el qual presenten amb so ropatge i amb ses intencions, bones o dolentes, segons los convenga, pes seu mercantilisme.

Noltros, reverents i descoberts respectuosament a davant sa difunta, no culpam a cap Déu pels molts creats per les conveniències humanes, si bé lamentam que s'implacable Destino hage apagat es llum de sa vida a sa tan humorística com virtuosa Tonina, però acatam es fallo, recomanant en es nostro amic Barbó i família que seguesquin visquent de realitats i no d'imaginàries farsanteries que augmentenb encara més sa tristor que ha deixada al desaparèixer d'entre noltros sa malograda filla. Salud i resignació en es que queden. **Es Mascle Ros.**”

En el número 172 del *Foch y Fum* de data 13 d'abril de 1934, en Llorenç Beltran, que ja ha complit els seixanta anys, publica a portada una poesia, glosat no improvisat. És un apunt a tenir en compte hora d'intentar entendre la vida des “Barbó”:

“D'INCA

Tots venim en aquest món
per desempenyar un paper,
un Papa, s'altre Barber
sobre això ningú me confon...

Uns se fan contrabandistes
i altres carabiners
molts d'altres se fan campers
i alguns capitalistes.

Uns, fent feina i cavil·lant
a penes poden menjar
altres sense treballar
mengen bé i van tirant.
Així queda demostrat
que qui amb mala estrella neix
no coneix sa carn ni es peix

i pregona s'igualdat.
 És lògic que qui està bé
 si heu coneix que se conformi;
 i qui està malament torni
 a protestar en el carrer.
 Així és que hem arribat
 dins el Món a tal bugili
 que aquell qui massa s'enfili
 perilla pegui un esclat.
 Cansada sa humanitat
 de veure tal desgavell,
 res d'estrany té que un ocell
 basti per fer un desbarat
 i que en un dia donat
 per naps o per xorovies
 presenciem moixonies
 i trobem lo que hem cercat.

Aquest és, escrit d'alerta i consell, que Es Barbó Inquero a los seixanta anys, amb ses circumstàncies actuals (Revuelta y evolución Mundial) dóna a sa publicitat; lo que puga venir... el tiempo dirá. MANDA EL DESTINO.”

En Llorenç Beltran, “es Barbó”, encara rebrà una sabatada més. El seu darrer fill, en Miquel, morirà el 28 de març de 1935, també de pulmonia i als 25 anys. Aquest fill Miquel havia estudiat un parell d'anys al Seminari Conciliar de Mallorca, però el va deixar per dedicar-se a ensenyar gent adulta. Era un republicà convençut, però aviat es va desenganar i agafà les idees de l'anarquisme ideal. Fundà un grup sota el nom de Sol y libertad, i segons els germans Jaume i Antoni Armengol se'l pot considerar l'autèntic ideòleg de l'anarquisme inquer (*La repressió a Inca. La República i la Guerra Civil*. Palma: 2005). I com ja he dit va publicar la novel·la VIOLETA dins la col·lecció “La Novela Ideal”. Segueixen dient els germans Armengol:

“El 25 de maig de 1935, Miquel Beltran moria de tuberculosi. El seu enterrament fora del sí de l'Església, per voluntat pròpia i com a mena de testament i testimoniatge, fou el primer enterrament civil en la història d'Inca i anà acompanyat per l'escàndol que produí en una societat closa i profundament conservadora com la inquera. El seu fèretre, portat per anarquistes vinguts de tot Mallorca, fou passejat pels principals carrers d'una població incrèdula i esglaiada pel que passava per davant la seva vista, mentre una banda interpretava música clàssica. Al cementiri, en un lloc apartat, el President de la Confederació Regional dirigí la paraula als presents. Donà el condol a la família i lloà no tan sols la personalitat del difunt i company, sinó la dels seus pares...”

Cal destacar dins la vida sindicalista de Miquel Beltran Alomar la participació en gran quantitat de mítings, especialment el que es va celebrar en el local social de la CNT, carrer d'en Palmer, 46, dirigit als treballadors. Tengué lloc dia 17 de març de 1933, amb la participació de n'Enrique Carcedo, Francisco García i Andrés Quintana per la Federación Local de Sindicatos de Palma; per la Confederación Regional del Trabajo de Baleares parlà Bartomeu Albertí; i en

nom del Sindicato Único de la localidad, el fill del Barbó, en Miquel Beltran.

També el *Foch y Fum* núm. 223, de data de 5 d'abril de 1935, es fa ressò de la mort del fill darrer de Barbó. A portada, el director Jordi Martí Rosselló, "es Mascle Ros", en fa una necrològica. A la segona pàgina el Barbó mateix, en Llorenç Beltran Salvà, fa un patètic i dramàtic escrit plorant la mort del seu tercer i darrer fill. A fi que tengui un sabor exacte al que es pot llegir al setmanari, val la pena fer-ne la transcripció talment.

"MIQUEL BELTRAN ALOMAR

Pobre Barbó Inquero!

Divenres passat queda completament liquidat amb s'implacable Destino que li va tomà sa darrera branca de ses tres que formaven es seu arbre familiar.

En Miquel tancà ets uis per sempre i per a l'Eternidad per juntar-se amb sos seus dos gerrmans Ramon y n'Antonia que s'anticiparen a ell.

¡Pobre Barbó inquero! Tres fills a sa flo del mon y un darrera s'altre, de majó a menó, págan es tribut que contreim amb la Mort quant obrim ets ulls a sa Vida. Y si be quant caigué en Ramón, a n'es Barbó li quedava es consol de n'Antònia y en Miquel; partí n'Antonia y se quedá amb s'esperansa d'en Miquel qui complint es 25 anys s'adorm per sernpre deixant es seus pares totsols, tant totsols, que aquesta vegada arrastra es que s'en va, consol, esperansa y vida d'es dos veis que quéden per plorá es desaparegut ramell de tres flors de gran valor; en Ramón, jove laboriós que es captá sempre ses simpaties de cuants el tractaren; n'Antonia, tant discreta, alegre y virtuosa que fins a l'hora de sa mort no abandoná aquella mitja riayeta bondadosa que la feya sa preferida de cuants la coneixien y en Miquel, jove estudios, nirvi de la santa causa llibertari el cual desapareix deixant sembrada sana llavor d'humanisme, amb llibres publicats i conferencies pronunciadas desde sa tribuna pública, amb ses que sempre va demostrá amb vida tení es ple convenciment d'es tema que tratava amb vigorosidad porque el sentia.

Alguns anys d'estudís en es Seminari de Palma, li foren suficients per conéixer s'hipocresia clerical tras la máscara de humildad i per això mateix durant sa seua llarga malaltia, sempre recomenà s'hompare—que era es seu millor amich y admiradó - que si fos arribat es dia de tancá ets uis per sempre, respectas sa seua postrera voluntad que era sa de privá revolotetjassen corps clericals amb derredor d'es seu cadáver, com també evitá s'oló de cera que corromp es morts y entabána es vius.

Y sa voluntad d'es mort va esser cumplida al punt de la lletra.

S'enterro -es mes numerós que s'ha celebrat a Inca segóns acrediten veis inqueros - totalment civil, seguint es coche una corona blanca dedicada p'es seus camarades anarquistas y una banda de música tocant tot es camí sentimentals Marchas Fúnebres.

En Miquel Beltrán ha mort però ets idealistes que amb vida l'admiraren aprofitarán ses llissóns d'ell rebudes y continuarán sa tasca venerant sa memoria d'es jove Mestre qui descansa baix sa freda llósa però que amb temps no lluníá brotarán ses seus cenres per redimí s'encadenada Humanidad victima d'es lucro y ambició de potentats, fariseus, polítichs y demás cuadrilla de piratas de levita y sotana.

Descansi amb pau.

Recomanám a n'és nostro bon amich y casi jermá Llorens Beltrán "Barbó" com també a sa seua

bondadosa esposa, conformació, ja que a devant la mort, es que quedám sols hey afegim lo que amb tristesa hey posám, y, que los servesque de lenitíu a s'irreparable pérdua, s'imponent manifestació de dol que dedicá sa Ciutat Inquera amb massa, donant guardia d'honor a n'es seu fiy Miquel amb so viatge etern.

Jordi Martí Rosselló. Mascle Ros.
DE INCA

Lector querido, salud: Yo te saludo y te deseo felicidades sin cuento; haz que la conformación y el bienestar sean en ti; no te hagas ilusiones, medita y escucha la triste historia de este desesperanzado viejo.

Pasaron para no volver aquellos nuestros tiempos de entusiasmo y ardientes deseos; lógico y natural es que así fuere, pero jamás, ¡jamás! podíamos presumir se llegara a tan tristes dolores y amargos engaños.

¿Que fué nuestra vida? ¿De que y para que han servido nuestras actividades?

Caro lector; una tercera espina acaba de clavarse en nuestro ya abatido y destrozado corazón, esperemos alcanzar la meta y vivamos resignados y confortados, las minucias que puedan restarnos, para llegar al fin por el que vinimos a ese mundo de miserias y sinsabores, la Humanidad toda. Ciertamente que no todas las vidas tienen el mismo desliz en penas y glorias, no; en la Humanidad, como en las plantas y animales, estamos viendo incalculables e inexplicables desenvolvimientos, miserias y penas, goces y satisfacciones, poder y necesidades, por ello, si la experiencia de los años, nos enseñó la realidad de que quien jamás conoció los contratiempos, que espere. De mi se deciros que durante largos años, fueron todo llamaradas de optimismo para mis ojos; salud, bienestar, felicidades sin cuenta y cuando mayores eran los regocijos e ilusiones, prolongada y continua racha de enfermedades familiares (que los cuidados y desvelos de la Ciencia no pudieron evitar el fatal desenlace) vino a sembrar el desconcierto y la desolación.

¿Puede ser ello obra de un Dios misericordioso, bueno y justo?

Jamás me será dable ya dar fé de su poderío. ¿Cual de les padres sería capaz (pudiéndolo evitar a comportarse de la manera como obró conmigo? Si ello obra suya es, le detesto y aborrezco.

¡Ese no es mi PADRE!

Lorenzo Beltrán

NOTA: Todo el que intente forzar las creencias de uno imponiendo las suyas, no es más que un TIRANO. La fé ciega es norte de imbéciles y patrimonio de los tiranos.

¡Libertad!, fulgente aurora, que cuando por la fuerza brota de unos dirigentes te ves escarnecida y burlada, condenados nos tienes al silencio; yo cuasi caduco anciano, pronto a hundirme en el polvo de la tierra, te bendigo y venero, ¡que rica eres!"

El dramatisme es pot llegir en aquests dos escrits anteriors. Hi ha un home abatut i desencantat. Encara no té coneixements de què més li pot passar. La fatídica Guerra Civil posarà punt i final a la seva vida.

Dia 22 de juliol de 1936, pocs dies després de la revolta franquista, és agafat dins un cafè del carrer del Bisbe Llompart. Segueix el seu propi calvari. Ara pagarà els escrits criticant i fent rialla dels poderosos i, sobretot, de l'Església. No li perdonaran res i li faran pagar molt car, tant que la paga serà la seva vida, tenint l'avançada edat de 64 anys.

El 3 d'agost el capità jutge instructor Antonio de Luís, de la Comandància Militar d'Inca, Jutjat

Eventual, remetrà aquest escrit al batle d'Inca:

“Hallándome instruyendo sumario contra el procesado Lorenzo Beltrán Salvá, natural y vecino de esta ciudad, con domicilio en la calle de San Bartolomé, ruego a V.S. tenga a bien extender y remitir a este Juzgado Eventual, sito en esta Comandancia Militar, certificado con los antecedentes de dicho individuo. Viva V.S. muchos años,

Inca, 3 de agosto de 1936,
El capitán Juez Instructor
Antonio Luís.”

Dia 4 de setembre de 1936 hi ha una resposta referida a Llorenç Beltran. Va dirigida al jutge militar accidental, Sr. Lluís. No va signada, però podem suposar que surt de la Batlia. Diu així:

“En contestación al oficio de V.S. interesando informes de conducta del vecino Lorenzo Beltrán Salvá, debo significarle que dicho individuo ha sido de ideas extremistas, habiéndose dedicado la mayor parte de su vida a ridiculizar a todas las personas del pueblo, siendo también uno de los corresponsables del periódico Foc y Fum, haciendo varias campañas de desprestigio de ciertas personas, siendo uno de los que reclutaban la gente joven para toda clase de algaradas.

Viva V.S. muchos años.
Inca, 4 de septiembre 1936.”

Dia 16 d'octubre de 1936 el comandant jutge del Jutjat Eventual d'Instrucció, Sr. Massot. Sant Domingo 44, 2n, remet una nota a l'Il·lustrísim Señor Alcalde de Inca.

“Para su constancia en la causa que con el número 965 me hallo instruyendo de orden de la Autoridad Judicial del Distrito ruego a V.S. se sirva remitirme con la posible urgencia noticia de los ANTECEDENTES y CONCEPTO que merezca en todo orden de ideas el paisano Lorenzo Beltrán Salvá (a) Barbó, domiciliado en esa, calle de Sanm Bartolomé nº 14.

Dios guarde a V.S. muchos años.
Palma 16 de Octubre de 1936
El Comandante Juez
Massot.”

El batle d'Inca contesta a l'anterior demanda, dia 22 d'octubre.

“En contestación al oficio de V.S. fecha del 16 corriente interesando informes de la conducta del paisano LORENZO BELTRAN SALVA, debo significarle que dicho individuo, era uno de los significados agitadores de las masas populares, siendo el que se distinguía en toda revuelta popular, azuzando a los niños que a ella acudían. Era corresponsal del semanario Foch y Fum, desde cuyas columnas se dedicaba a insultar a todas las personas pretendiendo en varias ocasiones ejercer un chantage.

Dios guarde a V.S. muchos años.
Inca 22 de octubre de 1936.”

Dia 7 de juny de 1938, feia quasi un any que en Llorenç Beltran havia estat

“Excmo. Señor.

El que fue vecino de esta ciudad LORENZO BELTRAN SALVA, ejecutado en virtud de sentencia dictada en Consejo de Guerra, fue dueño de una casa sita en esta ciudad, calle de Muntanera, la cual está afectada por la nueva alineación de la Gran Vía y además dicha casa está en inminente ruina, según se acredita por el adjunto dictamen del Sr. Arquitecto Municipal, y como dicha finca está incautada y a los efectos del procedimiento seguido contra el que fue su dueño, esta Alcaldía se considera en el deber de ponerlo en conocimiento de V.E. por si autoriza su demolición inmediata para evitar el peligro que ello supone.

Al propio tiempo se pone en conocimiento de esa Comisión que dicha finca está afectada por el proyecto de Urbanización con la Gran Vía en proyecto, y sujeta a un procedimiento de expropiación forzosa ya iniciado, y siendo conveniente la expropiación del solar para ser destiando a vía pública y dar fin al procedimiento de expropiación forzosa iniciado con anterioridad y suspendido con el advenimiento de la República para favorecer los intereses del Beltrán, pero que hoy es más urgente por haber pasado ya las urbanizaciones al otro lado del solar referido.

Esta Alcaldía ruega a V.E. se sirva dar la máxima actividad en la resolución de esta petición por los peligros que su estado suponen.

Dios guarde a V.E. muchos años.

Inca a siete de Junio 1938. Il año triunfal.”

També és important conèixer la informació que presenta el batle d'Inca Juan Erasmo Fluxá, dia 6 d'octubre de 1936. Es tracta d'un llistat de les associacions en aquell moment fora de llei, i dels seus components (presidents, secretaris, directius i persones influents). S'hi poden veure la Sociedad Esquerra Republicana, Sociedad Unión Republicana, Sociedad Unión de cortadores de calzado, Sociedad Radical Socialista, Agrupación Socialista, Periódico *Avance* i Sociedad La Justicia. A més, hi ha la relació dels empleats de l'Estat i empreses subvencionades i de serveis públics que segons informes de l'Alcaldia han estat significants en les agrupacions polítiques del Front Popular. Hi consten Correos, Telégrafos, Teléfonos, Juzgado de 1ª Instancia, Registro de la Propiedad i Gas y Electricidad. I acaba amb la relació dels empleats del municipi que han estat suspesos “De empleo y sueldo”, per les seves relacions amb les societats polítiques del Front Popular. En aquests llistats darrere nom i llinatges consten les següents definicions: “Detenido en la actualidad”, “En libertad” i “Ausente”. En Llorenç Beltran Salvà consta al llistat del Periódico *Avance* “(De filiación Anarco Sindicalista)”. Els editors propietaris eren Bernat Rubert Ferrer, Jaon Garau Pieras i Miquel Reynés Morey. El director era el mestre Miquel Mercadal Ramis; el secretari, Guillem Vallori Bonafe; i els redactors, Gabriel Buades Pons i Llorenç Beltran Salvà. Consta que tots ells estan DETENIDOS.

Hi ha la demostració total i definitiva que Llorenç Beltran Salvà, “es Barbó”, no va pertànyer mai a cap partit polític ni a cap associació. La seva tasca era periodística, ja en el *Foch y Fum* o en la revista *Avance* d'Inca.

L'obra dels germans Armengol, *LA REPRESSION A INCA. La República i la*

Guerra Civil. Palma: 2005, a les pàgines 134 i 135 ens aclareix punts clau que ens fan veure la tragèdia: el 22 de juliol de 1936, en Llorenç Beltran, fou detingut i traslladat a Can Mir. En un paper que enganxava al mànec del seu gaiato perquè tots els seus companys de presó poguessin assabentar-se, escrivia diàriament el darrer comunicat de guerra. Va haver de comparèixer davant dos consells de guerra, l'un celebrat a la sala d'actes de l'Ajuntament d'Inca i l'altre a l'Escola de Belles Arts de Ciutat. Se'l va acusar d'escriure de manera despectiva, grossera i injuriosa contra el Movimiento Nacional i de ser home d'idees extremistes. El diari de Palma *La Almudaina* relatava de la manera següent el consell de guerra reunit els dies 16 i 17 de febrer i, més tard, el 16 de març de 1937:

"A las 4,30 en la Escuela de Artes y Oficios se reunió el Consejo de Guerra ordinario de la plaza para ver y fallar la causa instruida contra el paisano Lorenzo Beltrán Salvá, alias 'Barbó', de 66 años de edad (realment en tenia 64), vecino de Inca, por injurias a los dirigentes del Movimiento Salvador de España.

Siendo el presidente del comandante don Tomás Massot. El procesado fue detenido el día 22 de julio último en un café de la calle Obispo Llompert y conducido a prisión. A la mañana siguiente se le encontró un papel pegado a la pared. Cacheado, se le encontraron escritos satíricos en mallorquín y castellano, jocosos y groseros, con frases injuriosas para el Movimiento Nacional.

El tal Lorenzo Beltrán era un individuo de ideas extremistas y considerado peligroso, si bien carecía de antecedentes penales. En un comunicado del actual Alcalde de Inca se dice que Lorenzo Beltrán es un significado agitador que se distinguía por sus revueltas populares."

El fiscal, altrament, manifestava:

"Según la Guardia Civil y el alcalde de Inca es persona de malos antecedentes. Por lo que se le hace responsable de un delito de injurias al Ejército y se pide que se le imponga la pena de 6 años de prisión.

L'advocat defensor al·legà:

Lorenzo Beltrán era el responsable del semanario Foc i Fum en Inca de carácter jocosos y humorista, tratando de hacer gracia a sus compañeros sin mala intención. Solicita la absolución."

Finalment, fou condemnat a mort. Fou executat davant una de les parets del cementeri d'Inca el 19 de juliol de l'any 1937, acusat, llavors, de ser directament responsable d'un delictes d'adhesió a la rebel·lió. Fou enterrat el mateix dia a la sepultura 520 que havia comprat el seu pare, en Ramon Beltran Balle. El mateix Llorenç Beltran hi havia enterrat els tres fills, un rere l'altre.

No podria acabar aquesta comunicació sense fer la transcripció del magnífic document sobre el Barbó, de l'historiador Miquel Pieras Villalonga, publicat al volum de les *III Jornades d'Estudis Locals* de l'any 1996, amb el títol d'"Anticlericalisme durant la Segona República. Inca 1931-1936".

“L’ANTICLERICALISME DE LLORENÇ BELTRAN (ES BARBÓ)

...Mentrestant, diferents persones, com Llorenç Beltran es Barbó, seguint tendències filoprotestants pròximes a l'anarquisme, emprenien campanyes periodístiques de desprestigi del clergat i de defensa d'una religiositat més interioritzada, més personal, menys hipòcrita, més vertadera. Llorenç Beltran, i el seu fill Miquel Beltran (Alomar), tingueren com a principal tasca durant aquests anys popularitzar les idees anticlericals secularitzadores. Miquel Beltran ho feu mitjançant l'ateneu Sol y Libertad que organitzava actes culturals, sindicats, conferències, etc. Sovint aquests actes eren protagonitzats per membres de grups anarquistes i tenien un mercat to anticlerical. Llorenç Beltran ho feu mitjançant el setmanari Foch y Fum. Durant anys es va dedicar a defensar la seves idees religioses i anticlericals amb un llenguatge molt irònic, sovint cínic i de vegades un poc violent.

Postura política, creences i visió del món de Llorenç Beltran

Llorenç Beltran tenia una peculiar visió del món, fonamentada en alguns postulats anarquistes en una llarga cultura humanista adquirida durant anys i anys de lectura. Afirmava que els autors que l'han influït són 'Vázquez Mella, Tomás d'Aquino, Suárez, na Teresa, en Manuel, en Pi Margall, Trosky, Netlau, Nakens, Kaquens, Reclus, Francisco Ferrer, Soledad Gustavo i Federica Montseny'. Mentre que els seus ídols polítics i religiosos afirma que són: 'Jesús, Moisès, Lucio, Mahoma, Alomar, Pestaña, Lenin, Tolstoy, Kropotkine y Trotski. Amb aquestes lectures i la influència d'aquests personatges no és d'estranyar que Llorenç Beltran fos un enemic del clergat, però fos, al mateix temps, un home profundament religiós.

Des d'un punt de vista polític hem de dir que va rebre l'arribada de la Segona República amb gran entusiasme. En un principi creu que el poble d'Inca està en bones mans i que està assegurat el triomf de la justícia i la llibertat. Però ja durant el mes d'agost del 31 comença a criticar la passivitat del govern municipal quan ha de castigar el abusos d'autoritat comesos per part de la policia durant la dictadura. A finals d'estiu del 1932 el seu fill, Miquel Beltran, adopta una postura més radical i crítica contra els polítics municipals. Els diu, als polítics, que 'es necesario cambiar de ruta; rectificar actuaciones; fijar posiciones de cada cual y echar a la calle cuanto sea indeseable... De lo contrario, ¡ciudadanos!, ¡sus, y a ellos! garrotazo que te crio y ¡viva la Justicia del Pueblo'. Pel febrer de 1933 es Barbó comença a estar seriosament desil·lusionat del govern municipal republicà. Es pensava que la República significaria per a Inca purificar, fer net i destruir tot el mal que s'havia fet durant l'època monàrquica. El mes següent deixa de publicar les cròniques de les sessions plenàries municipals desenganat per les actuacions dels polítics.

Dels seus articles al Foch y Fum deduïm que Beltran era un home de profundes idees religioses. A més, la seva idea de la religió es veu que havia estat elaborada després d'infinitat de lectures. Per exemple, durant tot l'estiu de 1931, des de la seva casa del Morer Vermell envia cròniques al Foch y Fum comentant poemes religiosos de Juan de la Cruz Vidal y Pla. Els escrits reflecteixen un profund sentiment religiós. Però la religió per Beltran, i per molts anticlericals, no es podia manifestar, havia de ser una experiència interna i, a més, deslligada

de qualsevol ritual i de qualsevol imatge. Beltran afirma que les persones no fanàtiques, és a dir les que raonen, només poden adorar un sol ídol, el que ell anomena Ser Supremo i només poden concebre un sol temple, 'El Universo'. També creu en la vida futura, en l'acció de la divinitat sobre els homes i en un judici final per a tots on serem jutjats pels nostres actes. Fins i tot Beltran creu que la religió cristiana pot ajudar a obtenir un futur social més just, però no serà mitjançant els actuals dirigents de l'actual església que són els que han traït el missatge de Jesús.

Crítica a l'Església i al clergat

Com queda demostrat Llorenç Beltran no era ateu. A la seva manera, d'una forma heterodoxa creia en un déu. Per tant, la seva crítica a la religió no serà total, més bé anirà dirigida, com deia a, a erradicar els 'vicis' que el clergat havia introduït en el Cristianisme primitiu. Vegem, punt per punt, quines eren les crítiques de Beltran cap a l'església a partir dels seus articles setmanals en el setmanari Foch y Fum:

- a) Considera que els clergues són hipòcrites ja que, segons ell, els que haurien de predicar amor i caritat cometien nombroses irregularitats.
- b) Afirma que alguns clergues són persones sense moral i que han traït el primitiu missatge de Jesús ja que el comportament que demostren i els abusos que han comès els impedeixen ser els encarregats de predicar les doctrines cristianes.
- c) Critica l'excessiu control i poder que detenen els clergues mitjançant els confessionaris, Beltran diu que aquests no són mai utilitzats per predicar i aconsellar amor al proïsme.
- d) A principi de 1936, coincidint amb la victòria del Front Popular, Beltran aprofita per criticar, en una actitud molt radical i utilitzant en alguns casos l'insult, l'excessiva presència de persones relacionades amb l'església dins les recents disputes polítiques. Per aquestes dates també demana al batle que investigui les activitats propagandístiques de la confraria del Cor de Jesús i les de la Milícia Angélica que Beltran relaciona amb alguns grups feixistes locals.

Aquesta postura amb els clergues i l'església i les seves creences religioses tan heterodoxes li provocaren alguns problemes durant aquells anys. El 1932, pel mes de setembre, Beltran va rebre alguns anònims amenaçants i va decidir contestar-los públicament a les pàgines del Foch y Fum i per respondre va utilitzar un llenguatge deformat, insultant i clarament anticlerical. Per abril de 1936 tornà a rebre anònims. Segurament, l'amenaçaven de mort. Beltran va respondre a les amenaces de forma pública i en el nombre 279 del *Foch y Fum* del 30 d'abril de 1936 publicava aquestes paraules 'Vos agrairíem digueu a na Carrerona i los seus que 'los desheredados' només tenim la vida en perill. ¿Mos entenem? Menos xerrera que xerrà fa xerrà'. Es veu que les amenaces es convertiren realitat. Amb l'aixecament militar del juliol de 1936 es desencadenaren una sèrie de fets que provocaren que Llorenç Beltran fos detingut, empresonat i finalment assassinat als 63 anys. Es Barbó no era cap polític important, ni cap líder sindical, però havia fet molt de 'mal' i ho havia de pagar d'alguna forma. Les seves idees sobre la religió, el clergat o el cristianisme que havia publicat al Foch y Fum havien arribat a molta gent d'Inca. La seva

heterodòxia era perillosa. S'havia de donar exemple. Segurament els seus assassins pensaven que mataven un diable, però el que realment feien era assassinar un home de 63 anys que tenia una idea de Déu allunyada de l'ortodòxia oficial.”

Resta molt per conèixer la figura de Llorenç Beltran Salvà, “es Barbó”. No basta una breu relació d'alguns moments de la seva vida, i aquesta comunicació tan sols intenta crear un centre d'interès envers aquesta persona inquera, de tràgica vida en certs moments i de treballs a favor dels pobres, dels desvalguts i dels obrers, moltes vegades, oprimits. Allò que més m'agradaria seria veure recollit en un llibre la seva vida i els seus centenars, quasi milers, d'escrits.

EL CONGRÉS EUCARÍSTIC COMARCAL D'INCA (1960)

CARME COLOM ARENAS
SANTIAGO CORTÈS FORTEZA

A la clausura del II Congrés Comarcal celebrat a la ciutat de Sóller (30 de maig-6 de juny) el Sr. Bisbe Jesús Enciso y Viana: "Anunció, finalmente, que el III Congreso Eucarístico Comarcal tendrá lugar el año próximo en la ciudad de INCA, que recogerá así la antorcha de fervores eucarísticos encendida en Palma, Manacor y Sóller."¹

L'any 1957 el Sr. Bisbe havia convocat un congrés diocesà a Palma i en una exhortació-pastoral deia que esperava que els fruits d'aquest congrés diocesà, que a la vegada eren els motius que l'animaven a convocar-lo, eren:

- " 1. Una mayor asistencia a la Santa Misa, especialmente en los días festivos.
2. Mayor participación activa de cuantos asisten al Santo Sacrificio.
3. Mayor frecuencia de Sacramentos, no solamente en los que pueden asistir a la iglesia, sino también entre los enfermos.
4. Resurgimiento de la vida de las asociaciones eucarísticas."²

El bisbe en aquesta exhortació-pastoral recorda que "en la Eucaristia tenemos la realidad misma adorable de Jesús, Dios y hombre verdadero, que si bien queda oculta bajo las especies de pan y vino, está bien patente a los ojos de nuestra fe." Però el bisbe també adverteix:

¹ *Crónica Diocesana. II Congreso Eucarístico Comarcal de Sóller.* BOOM. Any XCIX, agost-setembre, 1959, núm. 8, 194-205.

² *Documentos del Prelado. Exhortación Pastoral con ocasión del Congreso Eucarístico Diocesano.* BOOM. Any XCVII, maig de 1957, núm. 5, 167-171.

“La fe con frecuencia se debilita, y es necesario robustecerla para que nos ayude a aprovechar este riquísimo tesoro de la Eucaristía.. Los ojos de la fe quedan a veces empañados, y es preciso limpiarlos, para poder gozar de la hermosa visión de las realidades sobrenaturales que ella nos proporciona. Todo esto tratamos de hacer en el Congreso.”³

Aquell any se celebrà a Ciutat el I Congrés Eucarístic Diocesà (26 al 30 de maig de 1957). A la clausura d'aquest congrés diocesà el Sr. Bisbe digué: “Éste que ahora clausuramos es el primero de una série de Congresos Eucarísticos Comarcales, que cada año celebraremos en una localidad distinta de la Isla. El año próximo será el primero, que tendrá por sede la ciudad de Manacor.”⁴ I així s'anaren celebrant a Manacor (1958), el II a Sóller (1959), el III a Inca (1960), el IV a Felanitx (1961) i el V a Andratx (1962), i s'abastà així tota la geografia insular.

El bisbe en la seva exhortació-pastoral havia marcat unes pautes per redactar el programa que havia de conduir el Congrés deixant, això sí, que cada poble hi afegís tot allò que cregués adient per millor aconseguir els objectius del Congrés. S'ha de dir que tant en la preparació com en la realització hi havia de prendre part el segle, ja que el bisbe volia que tots hi participassin; per això mobilitzà Acció Catòlica, Congregació Mariana, Adoració Nocturna i totes les associacions apostòliques esteses dins la diòcesi. A més, animava els capellans a facilitar la participació de tots al Congrés posant els mitjans suficients per fer que el Congrés arribàs a tots.

El Congrés Diocesà, almanco externament, degué ser un èxit, ja que el bisbe a la seva clausura emprà paraules d'elogi cap al poble de Mallorca: “Yo me siento orgulloso de ser el Obispo de los Mallorquines”.⁵ I això, sens dubte, l'animava encara més a emprendre l'aventura d'organitzar els congressos comarcals.

Tal vegada els congressos tengueren una part d'exaltació del nacionalcatolicisme, però no es pot negar que el poble senzill, a la seva manera, expressà el seu fervor eucarístic. També s'ha de dir que ja es respiraven certs aires de canvi sense saber ben bé d'on venien, però no podem oblidar que estàvem a les portes del concili II del Vaticà.

ELS ACTES PREPARATIUS DE LA SETMANA DEL CONGRÉS: ELS CONGRESSOS DELS POBLES I LES JORNADES ESPIRITUALS

Durant els mesos previs al Congrés, es dugueren a terme diferents actes tant a Inca com als pobles de la comarca. Cada una de les parròquies que integraven l'arxiprestat va organitzar la seva jornada eucarística.

I Jornada Eucarística a Moscari. Aquesta jornada es va celebrar el 8 de desembre de 1959, amb motiu del dia de la Immaculada Concepció. Allà anaren molts del feels de la comarca.

La II Jornada Eucarística tengué lloc a Lloseta, però d'aquesta no hi ha crònica.

³ Ídem.

⁴ *Crònica oficial del I Congreso Eucarístico Dicesano de Mallorca*, BOOM XCVII. Agost de 1957, núm. 8, 259-309.

⁵ Ídem.

III Jornada Eucarística a Biniamar. Celebrada el 28 de febrer, els carrers es van engalanar. La missa de comunió, com a primer acte, fou molt nodrit. A l'horabaixa, a les 16 h, es va resar el rosari davant del Santíssim i després s'organitzà una processó eucarística amb assistència dels col·legis i nombrosos locals i visitants de la comarca.

IV Jornada Eucarística a Llubí. Fou dirigida pel rector i pels senyors Rnds. Jasso i Mateu. La comunió i la missa major foren molt nombroses. Després del rés del rosari es va fer una processó eucarística, on 4 capellans de la comarca portaven el Santíssim. Els acompanyaven les autoritats locals i una banda de música, i recorregueren els carrers principals del poble.

V Jornada Eucarística a Caimari. Es va celebrar el dia 19 de març, dia de Sant Josep, i el seu rector Mn. Pedro Rubert explicava al bolletí⁶ com seria aquesta celebració: durant aquest dia el Rnd. P. Jaume Palou predicaria i faria diverses conferències. Es faria una missa de comunió i s'organitzaria un acte final a les 16.30 de l'horabaixa. Els actes principals foren un acte eucarístic i una processó solemne del Santíssim.

Al bolletí de 15 d'abril de 1960, es fa la crònica d'aquesta jornada. Durant els dies previs es va realitzar la "Semana de Orientación". El mateix dia, al matí, una missa dirigida; i a l'horabaixa una missa per als nins i nines de catecisme; i al vespre rosari i conferència.

També hi hagué altres activitats com conferències especials i exclusives per als joves i les joves. Aquesta celebració aglutinà unes 650 persones. A l'horabaixa es va fer una processó pels principals carrers del poble, que estaven engalanats amb domassos, cossiols i murta, amb assistència de representacions de Selva, Moscarí, Biniamar, Campanet i Inca. Una banda de música acompanyava amb cànecs religiosos.

A la plaça d'Espanya hi havia un altar, decorat col·lectivament, on es va dipositar la custòdia i es cantà l'Himne del Congrés.

VI Jornada Eucarística a Mancor. Se celebrà el 20 de març. A l'horabaixa s'exposà el Santíssim, es resà el sant rosari i posteriorment es realitzà una processó eucarística que recorregué els carrers principals del poble, que estaven engalanats. Hi acudí gent de tota la comarca, i a la processó acudiren les autoritats, i anava acompanyada per una banda de música.

VIII Jornada Eucarística a Campanet. Tengué lloc el dia 27 de març. En aquesta jornada, es lluíren per primer cop els emblemes del Congrés Comarcal. A l'horabaixa es resà el rosari davant del Santíssim i el vicari d'Alcúdia va fer un sermó. Posteriorment es féu la processó on acudiren les autoritats i anava seguida d'una banda de música.

A Inca també es realitzaren actes com són les tres setmanes espirituals celebrades a Santa Maria la Major; la primera de la jove, entre 6 i el 13 de març.

6 *Boletín del III Congreso Eucarístico Comarcal: Inca*, 15 de febrer de 1960, núm. 4.

Els actes començaren el dia 6 després de la missa “vespertina”. Hi hagué actes cada dia de la setmana. Al matí, a les 6.30 h, xerrada i missa. I a l’horabaixa, a les 7.45 h, rosari i conferència. La segona, la setmana de la dona, entre el 20 i el 27 de març, dirigida pel pare Jaume Palou MSSCC. I la tercera, a setmana per homes i joves, entre el 27 de març i el 3 d’abril. Setmana de conferències a càrrec del missioner P. Nicolau Pascual, de Sant Vicens de Paül.

L'ORGANITZACIÓ DEL CONGRÉS I LA CREACIÓ DE COMISSIONS

Al segon bolletí l'organització general del Congrés informa de la constitució de 10 comissions per afavorir el seu bon funcionament. Les comissions són les següents:

- 1 Comissió de preparació espiritual. Entre les seves tasques hi havia:
 - Els malalts: amb la visita i fitxer.
 - Actes eucarístics a les esglésies i als col·legis, com a acte previ i l'organització del dia final del Congrés.
- 2 Difusió o propaganda: s'ocupaven de l'edició i el repartiment del bolletí; Informar els diferents mitjans de premsa (Ciutat i corresponents dels diaris); emissions de ràdio, concursos, etc.
- 3 Art: la seva tasca consistia a dissenyar un altar per al Congrés; organitzar una exposició d'art sacre eucarístic; fer un auto sacramental; i havien de dissenyar l'ornamentació general dels carrers de la ciutat.
- 4 Música i litúrgia: eren els encarregats de donar les normes i mitjans concrets a tota la comarca sobre com preparar els càntics del Congrés. També havien de cuidar la direcció de cant i moviments en tots els actes.
- 5 Exposició missional: havien de recollir ornaments o objectes litúrgics i celebrar l'Exposició Misional els dies del Congrés.
- 6 Actes escolars: instrucció catequista de l'eucaristia a través de concursos escolars, entre d'altres; organització del Dia de la Primera Comunió dels Nins; i organització del Dia de l'Escola.
- 7 Obres socials: habitatges del Congrés i organització del Dia del Treball i de l'Esport.
- 8 Hisenda: s'ocupaven de tots els aspectes econòmics del Congrés que són: control i intervenció general econòmica; promoure actes adequats per fer possible la liquidació de les despeses generals; i organitzar a l'església i a la ciutat l'ajuda de les famílies i entitats per sufragar les despeses del Congrés.
- 9 Setmana del Congrés: organització dels actes que s'havien de fer cada dia de la setmana.
- 10 Ordre: una de les tasques era la d'ordenar el trànsit; organitzar els transports tant per ferrocarril com per carreteres i cercar allotjament per als feels, a les entitats i a cases particulars.

Un cop establertes, aquestes comissions començaren a treballar per tenir els seus objectius complerts al mes de maig.

COMISSIÓ D'ART

Una de les seves tasques era encarregar el disseny de l'altar eucarístic que es

col·locaria a la plaça de Mallorca, ja que aprofitant la reforma que l'Ajuntament havia duit a terme es va decidir que aquest seria el punt central dels actes d'aquesta setmana. La Comissió d'Art va encarregar a Valerià Pinell el seu

Altar del congrés situat a la plaça de José Antonio (actual plaça de Mallorca).

disseny. Com que el projecte tenia algunes dificultats tècniques l'arquitecte, el Sr. Llabrés, va fer algunes modificacions perquè es pogués construir. La creu del lateral dret feia uns 16 metres d'alçada. Es va dissenyar en forma de pont, que uneix la vida natural de l'home amb la vida sobrenatural,⁷ gràcies als sacraments. Està format per un gran bloc irregular de pedra vertical i amb un fris horitzontal on es representen els set sacraments, expressats al·legòricament mitjançant els seus símbols, formant la creu.

Els dibuixos originals que representen els sacraments foren obra de Josep Me Grau i Montaner. El primer, el **baptisme**,

representat per una pila baptismal dels primers temps, emmarcada pel passatge de l'Evangeli del baptisme de Jesús al Jordà. A la part superior es veu a l'Esperit Sant en forma de colom, amb aurèola de núvols. A sota i en primer pla, el riu Jordà i el peix, símbol eucarístic. La **confirmació** es resol amb una mitra episcopal i el miracle dels pans i els peixos. La **penitència** inclou la bossa dels doblers de Judes, un peu encadenat, un objecte que imita una creu i mitja espasa, i l'hòstia en forma de sol irradiant la seva llum sobre tots els símbols. El quart plafó representa l'**eucaristia**, en una gran custòdia que presideix el món, al·legoria del regnat de Crist i imatge del lema del Congrés. L'**extramunció** ve expressada en una barca de veles desplegadas, com l'ànima va ungida que s'encamina cap als ports de la salvació. L'**orde sacerdotal** està representat per un calze en el moment de la seva màxima elevació i un encenser. Finalment en el **matrimoni** es pot veure la unió de l'home i la dona, del cristià amb el cos místic, de l'ànima amb Crist, el seu espòs. Al mateix plafó es pot llegir el lema del Congrés "Pro Mundi Vita", que significa que tots els sacraments en funció del de l'eucaristia estan instituits "per la vida del món".

Detall de l'altar del congrés situat a la plaça de José Antonio.

7 Setmanari *Ciudad*, 1960.

Una altra de les seves funcions era l'organització d'una exposició d'art eucarístic. En aquesta hi hagué objectes i ornaments relacionats amb l'eucaristia com calzes, quadres, etc., recollits a tota la comarca. Aquesta exposició s'instal·là al convent de les religioses franciscanes.

En darrer lloc, aquesta comissió es va encarregar de donar una sèrie de pautes als inquers per a l'ornamentació dels carrers. Van recomanar la decoració dels carrers i les façanes, sobretot d'aquells per on havia de passar la processó. Van donar com a pauta la confecció de domassos amb els colors pontificals (blanc i groc); treure els cossiols al carrer i decorar amb gran quantitat de flors. També es podien adquirir unes banderoles amb el cartell oficial del Congrés per penjar als balcons i les finestres. Igualment s'hi podia incorporar il·luminació. Al recorregut de la processó, per tal de donar una major uniformitat, es varen donar unes pautes més concretes als veïns.

LA COMISSIÓ MISSIONAL

Aquesta comissió va realitzar un gran esforç per dur a terme la seva tasca. Una de les seves funcions era la d'organitzar una exposició d'ornaments sagrats realitzats pels inquers i la gent de la comarca. Es convidà les joves i les dones a

Exposició missional.

confeccionar estovalles, corporals, pal·lis, albes, amits... amb robes de fil de les velles capses de les famílies, casulles, altars portàtils, calzes, missals. Un cop finalitzada l'exposició, el destí dels ornaments sagrats era la terra de les missions, on els missioners tenien mancances per dir missa i administrar el sants sacraments. Al bolletí del 15 de febrer hi ha una relació del donatius que arribaven per a aquesta exposició tant d'Inca com de la comarca:

Sra. Paula Coll, vuida de Domènech: un bocí de tela per a un amit i una tovallola.

Una devota de les missions: una camisa de fil per a purificadors i corporals.

Sra. Maria Socias, viuda d'Estrany: un

bocí de tela de fil per a dos purificadors, dues tovallolletes i un bocí per a sis corporals.

Germanes Beltrán (Garreta): una peça de puntes de ganxo.

Germanes Morey: un bocí de tela per a "roquete".

Srta. Capellá: tela per un "roquete".

Germanes Ramis: un llençol i una camisa de fil per a purificadors i corporals.

Srta. Isabel Mateu: una falda de seda negra per a casulla i un mantell per a escapulari de casulla.

Sra. Catalina Ensenyat de Mascaró: un llençol de fil.

Sra. Victòria Fuster, viuda d'Aguiló: tres bocins d'encaix per a tovallolletes.

Sra. Maria Cortés de Nicolau: teixit per a sis amits i sis tovallolletes.
 Sra. Francisca Sastre: un bocí per a purificadors i una falda de seda per a casulla.
 Aquesta exposició també comptaria amb objectes exòtics portats des de les missions com són cocodrils, serps, pèls de tigre, aranyes, fletxes i una cabana indígena, entre d'altres.

LA COMISSIÓ DE MÚSICA

Partitura de l'himne del congrés.

Era l'encarregada de tots els aspectes musicals dels diferents actes. La seva primera missió fou la de fer un himne per al Congrés que fos una obra de valor espiritual que els apropàs a Jesús a través del diví misteri de l'eucaristia. Aquest fou escrit per Mn. Andreu Caimari i musicat per Antoni Torrandell. Per poder aconseguir una major difusió es va gravar a una cinta

perquè es pogués aprendre amb major facilitat a les escoles i es podia adquirir imprès amb el text i la música amb una intenció de fer publicitat als actes. L'himne valia una pesseta. El text de l'himne és el següent:

“Tú eres el gran Rey,
 Oh Jesús Sacramentado.
 Te rinda toda alma
 Profunda Oración.
 Señor de cada pecho
 Haz un altar sagrado
 Y sea tu custodia
 En propio corazón.
 Buscando amor
 Del Cielo has bajado
 Y con nosotros
 Te haces Peregrino.
 Tú levantas la tienda
 A nuestro lado
 Para ser pan de vida
 En el camino.”

Per poder seguir amb major facilitat els cànctics del Congrés, aquesta comissió va editar un manual litúrgic que conté les oracions de la missa pontifical del dia final o altres cànctics útils per als congressistes. El preu del manual era de 3 pessetes.

LES COMISSIONS D'HISENDA I DIFUSIÓ

Eren les encarregades de crear un grup d'elements que havien de portar tots els congressistes. Aquest conjunt estava format per la insígnia, que tenia una doble finalitat: per una banda, que els feels tenguessin un element identificatiu, i per l'altra, recaptar doblers per sufragar les despeses ocasionades pel Congrés. Les insígnies foren realitzades a la casa Plúxima de Barcelona.⁸ Es podien portar a les solapes durant la setmana del Congrés, però es recomanava portar-les des del moment de la seva adquisició. El seu preu era de 5 pessetes; el manual litúrgic, que permetia seguir els càntics de les celebracions, tenia un preu de 3 pessetes; el carnet de congressista; i una espelma amb tulipa per a la processó. El conjunt complet es podia adquirir al centre parroquial.

LA COMISSIÓ D'ACTES ESCOLARS

Aquesta treballà durant tot el període per preparar-se per a aquesta setmana, amb el catecisme i fent un concurs sobre els seus coneixements. També es donaren unes pautes per a l'organització de l'acte de primera comunió celebrat el dia 8 de maig pel bisbe Jesús Enciso Viana. Els combregants s'havien de concentrar abans de les 8 del matí a les seves escoles. Allà els pares reberen dues targetes per a un seient reservat a la plaça de l'altar. Els directors dels col·legis dirigiran els nins i nines a l'església parroquial, on ocuparan el seu lloc abans de les 8.30 h. A aquesta hora se celebrarà la desfilada de combregants cap a la plaça del Congrés, on els esperarà el bisbe. Un cop finalitzat l'acte, els nins i nines es dirigiran cap a la rectoria per rebre el seu obsequi. Es fan una sèrie d'indicacions per als pares. Primer sobre la indumentària, ja que per als vestits recomanaren els que s'exposen als aparadors de la ciutat. Ha de ser un vestit seriós, sense insígnies ni capells i sense que semblin desfresses. Sí es podien portar els llaços de primera comunió, crucifix i medalles. No s'havien de tenir a les mans llibres o rosaris, ja que es podrien distreure. La sagrada comunió, l'havien de rebre simultàniament amb els pares o acompanyants als combregadors que hi hauria als laterals de la plaça. Els nins i nines de la resta de la comarca celebraran la comunió a les seves parròquies, però poden acudir a l'acte vestits de primera comunió.

LA CELEBRACIÓ DE LA SETMANA DEL CONGRÉS EUCARÍSTIC D'INCA

Els actes s'iniciaren el dissabte 7 de maig amb l'arribada del bisbe i el pregó del P. Pedro Langarica a la plaça de Mallorca amb gran afluència de feels. Posteriorment s'inauguraren les dues exposicions d'art, la missional i la d'art sacre. A les onze del vespre es va fer una vigília pública. La ciutat s'abocà fervorosament en la celebració del Congrés. Diumenge dia 8 començà la jornada del nins amb la primera comunió, que fou un espectacle inoblidable. També tengué lloc la celebració de la darrera jornada comarcal a la parròquia de Crist Rei. El dia 9 era el destinat a l'homenatge de l'Escola a l'Eucaristia. Es va celebrar al Teatre Principal el lliurament de diplomes de les nines i nins de la comarca i es va projectar la pel·lícula *La ciudad de los niños*. A partir d'aquí

8 Boletín del III Congreso Eucarístico Comarcal: Inca, 15 d'abril de 1960, núm. 6.

s'inicià la setmana del Congrés amb els dies dedicats a diferents temes. El dia 10 estava dedicat a la joventut i va començar amb una missa al monestir de Sant Bartomeu i un acte eucarístic al qual assistiren les comunitats religioses d'Inca i de la comarca. L'horabaixa, a la plaça del convent es va celebrar una comunió general per als joves.

El dimecres dia 11 fou dedicat a la família cristiana, i es féu una missa, conferència, i s'oficià una comunió general per als matrimonis. El dijous dia 12 fou el dia de les Forces Armades i a les celebracions realitzades a l'església de Sant Francesc assistiren les tropes, els comandaments, la Policia Local i la Guàrdia Civil. El divendres 13 el dia es va dedicar a "el dolor i desagravi a Jesús Eucaristia". Se celebrà a Crist Rei una missa i posteriorment una comunió general a la plaça del Congrés. Aquest acte es va radiar per als impossibilitats que no hi pogueren anar, i es va imposar la medalla al "malalt congressista". L'acte de reparació tengué lloc al vespre a una missa. El dissabte 14 es dedicà al treball i l'esport. El dia començà amb una missa a Crist Rei i es traslladaren a Santa Maria la Major, on es féu una conferència. En darrer lloc el diumenge 15 fou el dia de la clausura. Es realitzà una missa pontifical presidida per l'Excm. Senyor Bisbe i amb assistència de les autoritats locals i provincials. La jornada i el Congrés finalitzaren amb la solemne processó eucarística realitzada pels principals carrers de la ciutat. Aquests actes es visqueren com una Santa Olimpíada de Fe viscuda a les barriades de la ciutat, que rivalitzaven en la decoració dels carrers per on passava la processó de Santa Maria la Major.

Les dues exposicions foren molt visitades, igual que el calze il·luminat que presideix la façana de l'església parroquial.

Bolletí del Congrés Eucarístic comarcal d'Inca.

Estores de flors que engalanaven els carrers.
La primera porta el lema del Congrés.

Primera comunió dels nins d'Inca i la comarca.

NOVES DADES SOBRE LA FÀBRICA DE TERRISSA FINA D'A. MUGNEROT A INCA A FINAL DEL SEGLE XVIII

MIQUEL A. CAPELLÀ Galmés
FRANCESCA TUGORES TRUYOL
M. MAGDALENA RIERA FRAU

El passat any 2009 vàrem publicar a la miscel·lània d'homenatge a Mn. Gabriel Llompart diversos documents inèdits sobre la fàbrica de terrissa fina que Andreu Mugnerot va obrir a Inca l'any 1774.¹ La continuació de la recerca ens ha permès conèixer noves dades sobre el seu promotor i la possible producció d'aquest taller.

Els Mugnerot

Existeixen notícies aïllades de l'arribada i arrelament de diversos Mugnerot a Mallorca, tots ells amb una notable activitat social i comercial, sense que es pugui establir en aquests moments amb certesa una relació de parentiu entre ells.² Es tenen referències d'un Mugnerot que arriba el 1772 i s'estableix com a rellotger a Palma.³ També es coneix que Maria Anna Mugnerot es casà amb Basili Canut, i constituïren el bessó del conegut establiment comercial Canut i Mugnerot el 1786, que fou examinat com a sospitós pel lligam amb França durant la Guerra

1 CAPELLÀ, Miquel A.; TUGORES, Francesca; RIERA, Maria M., "A imitació de les de França i Alcòrca: les fàbriques de terrissa fina a Mallorca a finals del segle XVIII" a *Els amics al Pare Llompart. Miscel·lània in honorem*. Palma: Amics del Museu de Mallorca, 2009, 130-151.1

2 "Hay que hacer notar que en Mallorca no solo persisten algunos de los apellidos de los mencionados militares, sino también los de comerciantes franceses tales como Mugnerot, Canut, Aymar, Borel, Pierre, Constant, Rousset, que correspondían a personas con frecuencia como decididos partidarios de Napoleón..." (*Jovellanos en Bellver. Homenatge de J. Sureda i Blanes a G.M. de Jovellanos*. Palma: Govern de les Illes Balears-Conselleria d'Educació i Cultura, 2009, 149-150). A la junta extraordinària de la SEMAP d'abril de 1808, hi figura entre els assistents un Mugnerot (PASCUAL, Eusebio, "Jovellanos". *BSAL*, 4, 1892, 103).

3 El dietari del Dr. Fiol fa nombroses referències al rellotger Mugnerot, així com una al diaca seminarista Antoni Mugnerot (PONS, Antoni, "Dietari del Dr. Fiol". *BSAL*, 24, 1932-1933, 76, 156).

d'Independència.⁴ Desconeixem la connexió d'A. Mugnerot amb aquests, però probablement en fos un germà, membre d'un nucli familiar que va tenir una certa repercussió en la història de Mallorca a final del XVIII i inici del XIX.⁵

El taller

A l'esmentat article, a més de transcriure el document original, s'explicaven les circumstàncies d'aquest taller, que produïa peces "a imitación de las de Francia y Alcora", un fet insòlit en la producció ceràmica mallorquina.⁶ El nostre article aportava llum sobre una manufactura de la qual es tenien algunes referències indirectes. Les més antigues apareixen a la crònica de Josep Barberí sobre la vila d'Inca, on aquest autor afirmava que "en el siglo pasado algunos extranjeros establecieron allí una fábrica, cuyo resultado salió como se esperaba, pero no subsistió por algunas circunstancias ajenas de nuestro argumento".⁷ La historiografia contemporània que ha treballat el tema recull aquesta notícia i la repeteix amb major o menor informació. Seria el cas d'Antoni Mulet, que el 1952 ens explica que un individu anomenat Andrés Muñarot n'era el responsable, que havia sol·licitat al rei privilegis i gràcies per a la fabrica, i que, a més a més, en el seu projecte treballaven set persones, entre majors i nins.⁸ Els estudis sobre la ceràmica d'Inca dels segles XVII-XVIII realitzats per Margalida Bernat i Jaume Serra també narren aquests fets,⁹ que també es recopilen al treball de Miquel J. Deyà sobre els coneixements tècnics de les manufactures del segle XVIII a Mallorca.¹⁰

Les novetats de la nostra aportació radicaren en l'anàlisi feta sobre la manufactura a través de les dades que s'arreglen a la petició de Reial Privilegi i al memorial de despeses que l'acompanya. Així per exemple el document cita el lloguer d'una casa i una botiga a Inca destinades segurament a residència; d'una gerreria, i les despeses dedicades a l'equipament del taller (taulons per fer prestatgeries, per assecat peces, construcció d'un forn i un fornec, roba per fer davantals, entre d'altres materials). Els treballadors eren en part estrangers, de nacionalitat francesa i alemanya. De fet, en una carta del rector

4 "La firma en la que recaían acaso más sospechas era Canut y Mugnerot. Esta casa trabajaba en Mallorca desde el siglo XVIII. Su fundador parece ser fue el francés Basilio Canut establecido en Mallorca en 1772 y era hijo de Francisco Canut natural de Montferrand, casando en 1786 con la mallorquina María Ana Mugnerot. La actividad comercial debía extenderse a toda serie de productos, singularmente los de importación -como el tabaco- relacionados con Francia u otros países" (FERRER FLÓREZ, Miguel. "Represión de franceses en Mallorca (1808-1809)". *BSAL*, 53, 1997, 198).

5 El 1796 un Andreu Mugnerot, tal vegada el mateix personatge o un descendent, feia una consulta sobre la petició feta del seu nomenament l'any anterior com a cònsol de Malta ("Consulta sobre petición de Real Cédula de aprobación del nombramiento de Andrés Mugnerot como Cónsul de Malta en la isla de Mallorca". Archivo Histórico Nacional, Estado, 628, exp. 36). El 1797 era Nicolau Mugnerot qui gestiona documentació relativa al mateix càrrec ("Expediente sobre el nombramiento de Nicolás Mugnerot como Cónsul de Malta en Mallorca". Archivo Histórico Nacional, Estado, 642, exp. 20).

6 CAPELLÀ, Miquel A.; TUGORES, Francesca; RIERA, Maria M. "A imitació de les de França...", 130-151.

7 BARBERÍ, Josep. *Vida de la Venerable Sor Clara Andreu natural de Palma capital del Reyno de Mallorca, religiosa gerónima en el monasterio de San Bartolomé de la villa de Inca, con un Apéndice Histórico de dicha Villa*. Ciutat de Mallorca: Melchor Guasp, 1807, 20.

8 MULET, Antonio. *Mallorca. Ca'n Mulet de Génova. Ambiente, cerámica, ajuar, pintura, tallas, tablas, etc.* Palma de Mallorca: Imp. de Mossèn Alcover, 1952, 19.

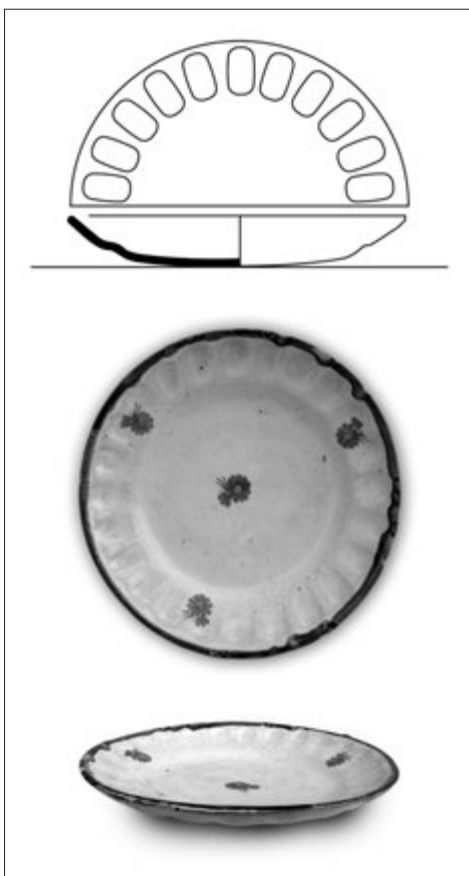
9 BERNAT I ROCA, Margalida; SERRA I BARCELÓ, Jaume. "Els gerrers d'Inca al segle XVII. La renovació d'una artesania" a *II Jornades d'Estudis Locals*. Inca: Ajuntament d'Inca, 1996, 224; "Gerrers, Ollers i Teulers a Ciutat de Mallorca. (Segles XVI-XVIII)" a *Transferències i comerç de ceràmica a l'Europa mediterrània (segles XIV-XVII)*, XV Jornades d'Estudis Històrics Locals, Palma, IdEB, 1997, 469.

10 DEYÀ BAUZÀ, Miquel J. "La tecnologia aplicada al sector manufacturer de les Illes Balears durant el segle XVIII" a *Història de la ciència a les Illes Balears*, vol. 3. Palma: Govern de les Illes Balears-Conselleria d'Economia, Hisenda i Innovació, 2006, 363-380.

d'Inca, Joan Carles, dirigida al bisbe de Mallorca es parla d'un individu de religió protestant, fet que suposava un problema, perquè no anava a missa. El mateix Mugnerot havia tingut contactes amb la Inquisició per fer possible l'estada d'aquest individu a l'illa.

L'esmentat document aporta dades sobre les condicions de subministrament de matèries primeres, com el plom, imprescindible per a la realització dels vidrats. Pel que fa a la producció, es pretenia que se li concedís el privilegi d'alliberar-la del pagament de duanes en la seva comercialització a l'estat i a l'estranger durant deu anys.

A través del memorial de despeses es pot resseguir més o menys les passes que Mugnerot i els seus companys feren a Mallorca. També hi figura un soldat suís, Hilebeck, que cobrà per realitzar tot un seguit d'experimentacions durant un període de dos mesos.¹¹ Les proves no degueren ser suficientment bones, ja que l'empresari va prendre la decisió d'enviar un col·laborador seu, J. Matz, a Marsella. Amb motiu d'aquest viatge es produïren diverses despeses, tant d'indumentària com de manutenció, i el pagament d'una barca pel viatge d'anada i tornada. La compra de roba es féu a l'establiment comercial de Canut, circumstància que referma els vincles esmentats abans. Que el destí fos aquesta ciutat del sud de França es podria deure al fet que Mugnerot procedís d'aquell lloc, que estava en contacte marítim amb l'illa. Més significatiu és que les terrisseries de Marsella juntament amb les de Moustiers, localitat que dista un centenar de quilòmetres al nord-est, constitueixen una de les zones de producció de ceràmica de gran qualitat a la França del XVIII.

Peça localitzada a un habitatge particular d'Inca.

La missió de Matz va tenir èxit, ja que aconseguí introduir-se entre els fabricants marselesos. Com a conseqüència de la seva gestió, un artesà francès, anomenat J. Gries, es desplaçà a l'illa i s'establí a Inca. Les dades que tenim

¹¹ En la nòmina de treballadors consten diversos soldats per feines no especialitzades, que no figuren en la relació d'operaris escrita un any després.

d'ell no ens permeten afirmar gaire cosa en concret sobre els coneixements tècnics que aportà. Ara bé, està clar que un any després de l'arribada es preocupaven que l'obra estàs ben treballada, senyal que s'aconseguien uns resultats més satisfactoris.

Les dificultats que trobà la iniciativa d'A. Mugnerot a Inca tenen a veure amb els interessos del gremi de gerrers, que es preocupava pel control de la producció, i degué ser, probablement, la pressió d'aquest un dels fets que impedí que la iniciativa prosperés. Tal vegada, aquesta fou la raó que conduí Mugnerot a demanar el privilegi reial per aconseguir que l'obra d'aquest taller no estàs subjecta a duanes en la seva comercialització a tot l'estat i l'estranger, i que aquesta manufactura fos l'única que pogués fer aquest tipus de ceràmica en el Regne de Mallorca. També es demanava la no intromissió dels gremis de gerrers de Palma i Inca, ja que segons el promotor la "fábrica de loza" no tenia cap relació amb el que produïen els artesans mallorquins, i que l'únic que els unia era el fet de "manejar el barro".¹²

A l'hora de valorar els motius del fracàs d'aquesta fàbrica, per tant, cal tenir en compte la influència dels gremis locals, com també que entrava en competència directa amb la Reial Fàbrica de l'Alcora -Mugnerot demanava la protecció reial, per poder-se denominar *Real Fábrica de Loza*-, i per això sembla que no prosperaren els privilegis que va sol·licitar. El *Censo de Manufacturas* de 1784 ens indica que el propietari s'arruinà, "por falta de caudal para proseguirla y no se había restablecido".¹³

La incògnita sobre la producció

El temps que va estar obert aquest obrador no s'ha pogut determinar amb exactitud, però com a mínim funcionà durant un any, des del 9 de maig de 1774 fins al 7 d'abril de 1775.¹⁴ La malaurada ruïna ràpida del propietari ens fa pensar que no degué subsistir gaire temps més i la petició de privilegis és el símptoma d'esgotament dels recursos econòmics del promotor.

El poc temps que funcionà s'hauria dedicat a experimentar en l'elaboració de terrissa fina vidrada amb decoració policroma. Si ens atenem als comentaris del rector d'Inca, el procés estava avançat l'any 1775, perquè els mestres "no se descuidan del trabajo sólo falta que salga bien el vidrial, que la obra está bien trabajada, veremos como saldrá".¹⁵ La constatació que els treballs avançaren positivament pel que fa als acabats prové del *Censo de Manufacturas*, que ens informa que l'obra produïda "era muy semejante a la de Alcora y aun de superior calidad".¹⁶

12 CAPELLÀ, Miquel A.; TUGORES, Francesca; RIERA, Maria M. "A imitació de les de França..."

13 MIGUEL LÓPEZ, Isabel, *Perspicaz mirada sobre la industria del Reino. El censo de manufacturas de 1784*. Valladolid: Universidad de Valladolid, 1999, 195.

14 El *Censo de Manufacturas* situa l'inici de l'activitat el 1773, data que no es reflecteix en el memorial (MIGUEL LÓPEZ, Isabel. *Perspicaz mirada sobre la industria...*, 195).

15 CAPELLÀ, Miquel A.; TUGORES, Francesca; RIERA, Maria M. "A imitació de les de França..."

16 MIGUEL LÓPEZ, Isabel. *Perspicaz mirada sobre la industria...*, 195

Amb molta prudència, atès l'estat de la recerca, voldríem adscriure tres objectes, pertanyents a diferents col·leccions mallorquines, a la producció d'aquesta manufactura. Som conscients que la discriminació d'aquests exemplars, suposadament mallorquins, davant la falta de més dades només podria aclarir-se de manera significativa amb l'ajut d'una anàlisi química de la composició de les pastes, que permetria determinar aquesta procedència local amb una major rotunditat.

Els motius decoratius emprats en aquests exemplars ens remetent a la sèrie del Ramet creada per la Reial Fàbrica de l'Alcora. Aquesta sèrie, juntament amb la del *Cacharrero* i alguna més de gran similitud, es realitzà aproximadament des del 1775 fins a 1800.¹⁷ Segons Ximo Todolí aquests motius apareixen relacionats en un memorial presentat pel director de la fàbrica Mamés Lalana l'any 1775, director de la fàbrica, en el qual es recullen dades sobre la producció des del 1764.¹⁸

Les sèries del Ramet i del *Cacharrero* constitueixen una de les decoracions més repetides per la fàbrica del comte d'Aranda a Castelló i per les fàbriques imitadores que s'establiren a la mateixa població i en d'altres localitzacions properes des d'aproximadament 1784. És fruit d'aquesta competència que la fàbrica de l'Alcora marcava les seves peces amb la lletra A.

La senzillesa del repertori decoratiu, la facilitat d'execució per part dels pintors, així com el seu baix cost, les convertiren en un producte força popular, que es mantingué com a tema en la ceràmica del darrer quart del segle XVIII atesa la forta demanda que tingué. La sèrie es caracteritza per unes fulles molt simplificades que apareixen combinades amb una margalida petita i, en ocasions, amb dues fruites. Els colors són preferentment el groc, l'ocre, el blau i el verd.¹⁹

Les tres peces que volem relacionar amb la manufactura de Mugnerot segueixen aquest model. El primer exemplar, localitzat en una casa d'Inca (fig. 1), és un plat de vora gallonada amb una decoració inspirada en la sèrie del Ramet, però molt més simplificada del que és habitual ja que hi manquen alguns motius secundaris, presents en molts d'altres paral·lels. La pinzellada és molt gruixuda i mostra defectes en la cocció dels colors sobre el vidrat força evidents. Resulta un producte netament imitador, amb un acabat d'inferior qualitat, no només en relació amb els originals de l'Alcora, sinó en comparació amb les imitacions realitzades a Onda i a Ribesalbes, elaborades amb posterioritat a 1784.

A l'objecte anterior, hi voldríem sumar unes altres dues marcelines conservades en la col·lecció Marroig (Palma, Consell de Mallorca).²⁰ La primera d'elles

17 *Loza y porcelana de Alcora. En el Museo de Cerámica de Barcelona*. Barcelona: Museu de Ceràmica, 1998, 81-85; *Cerámica de Alcora (1727-1827): la colección del Museo Arqueológico Nacional*, cat. exp. Madrid: Ministerio de Educación, Cultura y Deporte, 2003, 105-108.

18 L'autoria es pot atribuir a Ochando i/o López, que eren els mestres principals aquells anys (TODOLÍ PÉREZ DE LEÓN, Ximo. *La fábrica de cerámica del conde de Aranda en Alcora. Historia documentada: 1727-1858*. Alicante: Asociación de Ceramología, 2002, 243-244).

19 *Loza y porcelana de Alcora...*, 81.

20 CAPELLÀ, Miquel A.; COLOM, Carme et al. "Catalogació" a *La ceràmica de la col·lecció Marroig*. Palma: Consell de Mallorca, 2006, 129 núm. 202, 130, núm. 204.

presenta gran similitud amb la peça anterior, tant pel que fa a la pinzellada com per la tonalitat dels colors, blau i ocre, emprats per a pintar les fulles. La segona marcelina només porta una orla de color blau a la vora del plat i del receptacle, un tractament que dóna un efecte d'inacabat. La falta d'altres motius decoratius no permeten adscriure-la a cap de les manufactures actives a l'època a Espanya i que tingueren repercussió a Mallorca. Tant un objecte com l'altre en la catalogació que realitzarem de la col·lecció Marroig, els varem relacionar amb dubtes amb produccions valencianes, i les hem datat al final del segle XVIII o principi del XIX.

Les similituds d'aquests tres exemplars mallorquins ens han posat en alerta sobre unes peces que amb facilitat es poden catalogar com originals d'Alcora o de manufactures valencianes paral·leles. La seva inferior qualitat permet fer-ne un grup delimitat a l'espera que noves dades i més exemplars confirmen la hipòtesi que hem presentat en aquestes jornades. En contra de la nostra teoria, hi ha el fet que la Reial Fàbrica de l'Alcora distribuïa productes de diferent qualitat. Les peces eren sotmeses a una tria, segons la perfecció i l'acabat final, que determinava diferents categories i preus. Es venien també peces amb el vidrat escorregut, però que es podien emprar malgrat els seus defectes i, en moments de crisi econòmica de la fàbrica, també aquells objectes que en èpoques de bonança eren refusats i tirats als abocadors atesos els seus grans defectes.²¹

Conclusions

L'aventura de Mugnerot i dels seus col·laboradors europeus a Inca suposa un intent de renovació de la producció ceràmica a les Balears, que es trobava ensopida en una manera de fer tradicional, força desconnectada de les modes i les novetats que es desenvolupaven en aquest ram tant a Espanya com a Europa. Només la importació d'objectes mantenia la connexió.

Ben segur que d'altres arxius mallorquins, com per exemple el municipal d'Inca, aportaran noves dades en el futur sobre aquesta breu, però creativa, actuació modernitzadora. El mateix es pot dir en relació amb la ceràmica que elaboraren, que, malgrat les proves i la poca quantitat que hipotèticament es produí, es degué distribuir per la comarca d'Inca per a gaudi de classes més populars.

20 TODOLÍ PÉREZ DE LEÓN, Ximo. *La fábrica de cerámica...*, 143-144.

Bibliografia

- BARBERÍ, Josep. *Vida de la Venerable Sor Clara Andreu natural de Palma capital del Reyno de Mallorca, religiosa gerónima en el monasterio de San Bartolomé de la villa de Inca, con un Apéndice Histórico de dicha Villa*. Ciutat de Mallorca: Melchor Guasp, 1807.
- BERNAT I ROCA, Margalida; ROSSELLÓ BORDOY, Guillem; SERRA I BARCELÓ, Jaume. "La ceràmica a pinzell d'Inca. Els materials del Convent de Santa Catalina de Sena (Ciutat de Mallorca-s. XVII)" a *II Jornades d'Estudis Locals*. Inca: Ajuntament d'Inca, 1996, 181-196.
- BERNAT I ROCA, Margalida; SERRA I BARCELÓ, Jaume. "Els gerrers d'Inca al segle XVII. La renovació d'una artesania" a *II Jornades d'Estudis Locals*. Inca: Ajuntament d'Inca, 1996, 209-236.
- BERNAT I ROCA, Margalida; SERRA I BARCELÓ, Jaume, "Gerrers, Ollers i Teulers a Ciutat de Mallorca. (Segles XVI-XVIII)" a *Transferències i comerç de ceràmica a l'Europa mediterrània (segles XIV-XVII)*, XV *Jornades d'Estudis Històrics Locals*. Palma: IdEB, 1997, 455-476.
- CAPELLÀ GALMÉS, Miquel Àngel; GARCÍAS MAS, Pilar *et al.* "Introducció al catàleg dels materials ceràmics conservats al monestir de Sant Bartomeu" a *VI Jornades d'Estudis Locals*. Inca: Ajuntament d'Inca, 2005, 17-24.
- CAPELLÀ, Miquel A.; COLOM, Carme *et al.* "Catalogació" a *La ceràmica de la col·lecció Marroig*. Palma: Consell de Mallorca, 2006, 23-153.
- CAPELLÀ, M. A.; TUGORES, F.; RIERA, M. M. "A imitació de les de França i Alcora: les fabriques de terrissa fina a Mallorca a finals del segle XVIII" a *Els amics al Pare Llopart. Miscel·lània in honorem*. Palma: Amics del Museu de Mallorca, 2009, 130-151.
Cerámica de Alcora (1727-1827): la colección del Museo Arqueológico Nacional, cat. exp., Madrid, Ministerio de Educación, Cultura y Deporte, 2003.
- COLL CONESA, Jaume. "La ceràmica de la col·lecció Vives del Museu de Menorca" a *Joan Vives Llull. L'home i el col·leccionista. La col·lecció Vives Campomar al Museu de Menorca*. Maó: Govern de les Illes Balears-Conselleria d'Educació i Cultura, 2001, 165-168.
- COLL, Jaume. "Mallorca, moviments i corrents comercials a través de la ceràmica" a *Mallorca i el comerç de ceràmica a la Mediterrània*, cat. exp. Palma: Fundació "la Caixa", 1998, 65-91.
- DEYÀ BAUZÀ, Miquel. *La manufactura a Inca durant l'Antic Règim*. Inca: Papers de l'Institut. Documenta Balear, 2004.
- DÍAZ, Eugenio; PÉRIS, Jaime; PORCAR, José Luis. *L'Alcora: un segle d'art i indústria*, cat. exp. Castelló de la Plana: Fundació Caixa de Castelló, 1996.
- ESTALL I POLES, Joan Vicent. *La industria cerámica en Onda. Las fábricas 1778-1997*. Onda: Ajuntament d'Onda, 1997.
- FERRER FLÓREZ, Miguel. "Represión de franceses en Mallorca (1808-1809)". *BSAL*, 53, 1997, 185-220.
Jovellanos en Bellver. Homenatge de J. Sureda i Blanes a G.M. de Jovellanos. Palma: Govern de les Illes Balears-Conselleria d'Educació i Cultura, 2009.
- LLABRÉS BERNAL, Juan. "La Real Sociedad Económica Mallorquina de Amigos del País y sus actividades (1778-1917)". *BSAL*, 33, 1974, 380-391.
Loza y porcelana de Alcora. En el Museo de Cerámica de Barcelona. Barcelona: Museu de Ceràmica, 1998.

- MANERA ERBINA, Carles. “El ‘Fruto de la Industria’ y el contraste de la manufactura: la industria mallorquina que conoció Bartolomé Sureda” a *Bartolomé Sureda (1769-1851). Arte e industria en la Ilustración tardía*, cat. exp. Madrid: Museo Municipal, 2000, 37-68.
- MIGUEL LÓPEZ, Isabel. *Perspicaz mirada sobre la industria del Reino. El censo de manufacturas de 1784*. Valladolid: Universidad de Valladolid, 1999.
- MULET, Antonio. “Cerámica mallorquina”. *BSAL*, 23, 1930-1931, 290-292.
- MULET, Antonio, *Mallorca. Ca'n Mulet de Génova. Ambiente, cerámica, ajuar, pintura, tallas, tablas, etc.* Palma de Mallorca: Imp. de Mossèn Alcover, 1952.
- PIERAS SALOM, Gabriel. *Breu història d'Inca*. Inca: Ajuntament d'Inca, 1986.
- ROSSELLÓ BORDOY, Guillem; COLL TOMÀS, Baltasar. *Ceràmica popular a les Balears*. Palma: Institut Balear de Disseny, 1997.
- SIERRA ÁLVAREZ, José; TUDA RODRÍGUEZ, Isabel. “Sureda y la renovación de la cerámica española durante el primer tercio del siglo XIX” a *Bartolomé Sureda (1769-1851). Arte e industria en la Ilustración tardía*, cat. exp. Madrid: Museo Municipal, 2000, 89-157.
- SOBERATS LIEGEY, Federico; CARRERAS ESCALAS, Joan; COLL CONESA, Jaume. “Noticia para el estudio de la producción azulejera en Mallorca (S. XVIII-XIX)”. *BSAL*, 37, 1980, 591-620.
- SOLER FERRER, M. Paz. “La manufactura de Alcora” a *Historia de la cerámica valenciana*. València: Vicent García, 1989, 61-136.
- TODOLÍ PÉREZ DE LEÓN, Ximo, *La fábrica de cerámica del conde de Aranda en Alcora. Historia documentada: 1727-1858*. Alacant: Asociación de Ceramología, 2002.

Aquest llibre fou dissenyat i maquetat
a l'estudi DCP3 el dia 15 d'abril de l'any 2010,
quan es compleixen 558 anys del naixement de
l'artista, arquitecte, enginyer i inventor italià
Leonardo Da Vinci.

JORNADES D'ESTUDIS LOCALS

Inca, 27 i 28
de novembre de 2009

Ajuntament d'Inca
Àrea de Cultura i Educació